

ARMENIA

(MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

DÁVID MIHÁLY JÁNOS
KEZDŐVÁSÁRLÉLY.

Nyolczadik évfolyam.

Szamosújvártt,
Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája
1894.

TARTALOM.

I. Főczikkek.

	Lap.
<i>Amicus.</i>	»Fuit« (költemény) 47.
<i>Csiki L. Miklós,</i>	Ávedik Lukács 87.
<i>Czetz János</i> tábornok levele	Szongott Kristófhöz 39.
»	Nyilvános vallomás 40.
<i>Dávid Márton,</i>	A legszebb álom (költemény) . . 111.
<i>Duha Dávid,</i>	Az újvidéki örmény telep . . . 393.
<i>Esztegar Berta,</i>	A jó barát. — Elbeszélés . . . 25.
<i>Esztegar Gergely,</i>	A Rubens-kép előtt 117.
»	Világosító-Szt. Gergely (költemény) 182.
»	Ararát (költemény) 392.
<i>Dr. Esztegar László,</i>	Az utolsó örmény 15.
»	A hámál. — Elbeszélés 164, 197, 226, 297.
»	A sz-újvári emlékszobor ügyében 201.
<i>Filep Gábor,</i>	Szongott Jakab 351.
<i>Dr. Gopcsa László,</i>	Magyar tudós Örményországban 130.
<i>Harmath Domokos,</i>	Kossuth Lajos 137.
<i>Kozocsa Tivadar,</i>	A magyar méhészek Sz. újvárt 341, 357.
<i>Kritsa Klára,</i>	Szilveszter-est. — Rajz 19.
»	Különös véletlen. Elbeszélés 242, 278, 329.
<i>Lukácsi K.</i> hátrahagyott irataiból: Emlékezetek az erdélyi örmények mult életéből 194, 218, 251, 293, 388.	
<i>Merza Gyula,</i>	A hazai örmények és az ezred-éves ünnep 84.
»	Ápoljuk az örmény szellemet . . 319.
<i>Dr. Molnár Antal,</i>	Ararát földjén 12, 42.
»	Az utolsó örmény király 78.
»	A bölcs örmény aga 108, 144.
»	Az örmény nyelv az indo-európai nyelvcsaládban 172, 208, 236, 275.
»	Az örmény kérdés 315, 354.
»	A keleti egyházak unioja 385.
<i>Murádin János,</i>	Népgyászdal (költemény) . . . 193.
<i>Orstein József,</i>	Újabb leletek a Szamosújvár melletti volt római telepről . . . 68.

<i>Philarmén,</i>	Epilog a Lukácsi füzethez (költ. temény)	15.
»	A minta-polgár (Czetz Gergely)	46.
»	Reflexiók a nemzeti kiállítás ügyében	112.
»	Örmény ház a kiállításon	175.
<i>Placsintár D., Bárany L., dr. Észtegar L., Szongott K,</i>	Emlékszobor Szamosújvárt	82.
<i>Sallak Róza,</i>	Otthon (költemény)	274.
<i>Simay Gergely,</i>	Örményország bölcsője, — Pátkánián Rafael szatirája	10.
»	Názareáncz emlékére, — Sáházizján költeménye	41.
»	Az örmény asszony gyásza, — Pátkánián R. költeménye	77.
»	A mus-i új nemzedék, — Pátkánián Rafael költeménye	121.
»	A köszívű gazdag (költemény)	142.
»	A költő sírjára, Sáházizján költ.	171.
»	A világ fölöstása (Schiller)	206.
»	Emlékezet. — Butágheáncz költ.	235.
»	Örményhon és fiai. — Sáházizján költeménye, ...	297.
»	Éljen a munka, — Sáházizján költ.	314.
»	A kakas és a drágagyöngy	354.
»	Múza. Dzádurián költeménye	384.
<i>Szongott Kristóf,</i>	Az örmény egyház Magyarországon	1.
»	Czetz Gergely	44.
»	Fitzgerald Károly és dr. Issekutz Győző	48.
»	A szamosújvári dalzene-egylet jubileuma	64.
»	Lukács Móricz	73.
»	Kopár Simor	106.
»	Részvétünk a nemzeti gyászban	138.
»	A sz.-újvári csata, 1848, nov. 13.	156.
»	A kereszténység elterjedése Örményországban	169.
»	Képek a magyar-örmény metropoliszból	224, 239.
»	Egy zongoraművésznő	233.
»	A mi vendégeink	263.
»	Közüktatásügyi viszonyainkról	269.
»	Az erdélyrészi méhészegylet vándorgyűlése Szamosújvárt	301.
»	A lemergi örmény érsekség	309.

<i>Szongott Kristóf,</i>	Dr. Molnár Antal ünnepeltetése	323.
»	Szongott Jakabb	349.
»	Hogyan fogadtuk a huszárokat?	376.
»	Örmény régiségek	407.
»	Hübschmann az örmény kiejtésről	408.
<i>Dr. Temesváry János,</i>	A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei :	
»	Balta család	29, 56.
»	Bocsánczi család	57.
»	Bogdánfi család	61.
»	Cabdebo család	91.
»	Csiky család	97.
»	Csiky Emánuel	122.
»	Csomák család	127.
»	Czárán család (seprősi)	147.
»	Dániel család	152.
»	Gajzágó család (apanagyfalusi)	186.
»	Gáspár család	190.
»	Gorove család	211.
»	Gorovei család	215.
»	Govrik család	256.
»	Gyertyánfi család	259.
»	Hankovics család	285.
»	Hollósy család (gertyenyesti)	288.
»	Issekutz család	333.
»	Issekutz család (marosvásárhelyi)	370.
»	Jakabfi család	373.
»	Kabdebó család (talpasi)	397.
<i>Vásárhelyi Boldizsár,</i>	Szini előadás Szamosújvárt	199.
—m,	Ezüst mise	161.
Levele Ő császári és királyi Fensége József főherczeg úr titkari hivatalától		37.
Gróf Csáky Albin miniszter levele		38.
Erzsébetváros hivatalos értesítése		38.
Sz., Szamosújvár város tisztikara		382.
IX. Pius gondoskodása az ázsiai kath. örményekről		403.
A »Deési Emlék«-ből		406.

II. Kisebb közlemények.

	Lap		Lap
A »Közművelődés«-ből	304.	A szamosújvári örmény püspökség	102.
A néprajzi kiállítás	265.	A táviratok nyelve	230.
A pápa és a keleti egyház	380.	Az orosz alkotmány-tervezet	102.
A régészet köréből	304.	Az örmény nemzet eredete	346.
A szamosújvári főgymnasium	70.		

VI.

	Lap		Lap
Az örmény püspökség viszszaállítása	409.	Glastone nyilatkozata	102.
Armenia és Hellász	265.	Jókai ünnepély Szamosújvárt	70.
Armenia régészeti leletei	411.	Levél az Egyesült-Államokból	410.
Armenia, mint stratégiai pont	199.	Lukácsi levelezései	101.
Csiky Gergely gyermekkorából	134.	Magyarország néprajzi muzeuma	229.
Egy erzsébetvárosi örmény feljegyzéseiből	347.	Négyezer év	101.
Egy jelentékeny angol és egy kiváló örmény	34.	Örmény tanfolyam a kereskedelmi akademián	304.
Érdekes apróságok	133.	Páris ünnepén	199.
Félszázad előtt	165.	Polgári házasság Keleten	166.
		Új növény-gyógyszer	102.

III. Irodalom és művészet.

	Lap		Lap
A szárdarabádi ékirat	167.	Orient-négyes	71.
A »Századok«	103.	Örmény kötökből	71.
Az örmény, mint építész	135.	Örmény orvosi munka	231.
Az örmény hírlapírás százéves jubileuma	411.	Örmény zongoraművész	347.
Becsés régiség	411.	Petőfi költeményei örményül	230.
Egy jutalmazott munka	305.	Sálameán énekesről	306.
Érdekes hangverseny	166.	Szamosújvár monográphiája örményül	347.
Érdekes oklevél	306.	Telekkönyvi kalauz	347.
Harmath Domokos	266.	Vámbéry orientalistánk	135.
Keleti virágok	103.	Új hangszer	267.
Magyar népdalok	347.		

IV. Közgazdasági élet.

	Lap		Lap
A földmívelési ministeriumból	168.	Az örmény nép gazdasági helyzete	348.
Agyagipari tanműhely	231.	Föld- és szőlőmívelés Török-Örményországban	306.
A keleti gyapjúkereskedés	411.	Gazdasági szaktanulmányok	71.
A keleti vasutak	307.	Kereskedelmi ügynökök	231.
A magyar szesz kivitel	380.	Két pénztintézet	103.
A mezőgazdaság köréből	72.	Kiállítási bizottság	136.
A szentpétervári gyümölcskiállítás	380.	Kiállításunk és a török lapok	168.
A székelyföld	104.	Mezőgazdasági viszonyok	268.
Az osztrák kereskedelmi múzeum	268.	Méhészet	232.

V. Mi újság az örmény világban?

	Lap		Lap
A keleti egyház	380.	Czetz tábornok	72.
A leMBERGI örmény érseknél	307.	Dseráz Minász	72.
A magyar király	348.	Egy örmény kitüntetése	348.
A tífiszi örmény lapok	232.	Hájríg napja	308.
A túlbuzgó rendőr	104.	Hymen	232.
Az Ararát hegyén	380.	Kossuth Lajos	136.
Az ámerikai örmények papja	412.	Mechithár szülőföldjén	232.
Az örmény hírlapírás jubileuma	232.	Nagy földrengés	268.
Ábru asszony	232.	Nubár pasa reaktíválása	168.
Ardruni lapja	136.	Sálameán énekes	232.
Barbarizmus Kis-Ázsiában	412.	Zendülés	72.

VI.

A borítékon: Hazai Krónika tizenkét oldal és Szamosújvári Híradó szintén tizenkét oldal.

VI. Képeink.

A jelen évfolyamban összesen képet adtunk: Az örmény egyház Magyarországon: Csákány Adeodát, Bárány Lukács, Ávedik Lukács, Fáraó Simon, Görög Joachim, Papp Tivadar, Sztépétery János, Govrik Gergely, Duha Dávid, Csiky Lukács, Novák Gerő, Dragomán Tódor, Esztegár Gergely, Kapatán Márton, (1), Balta cs. címere (31), Czetz Gergely (45), Bocsánczi cs. címere (59), Bogdánfi cs. címere (62), Lukács Moricz (73), Lusignan cs. címere (81), Cabdebo cs. címere (93), Csiki Tódor címere (99), Kopár Simon (106), Csiky Emanuel címere (124), Csomák cs. címere (128), Czárán cs. címere (150), Daniel cs. címere (154), Choszrovituchd (169), Gajzágó cs. címere (188), Gaspár cs. címere (191), Gorove cs. címere (213), Deák hármasok: Dsehezné Deák Anikó, Deák Simon, Pappné Deák Helena, (225) Kábdebo-Simay Rozalia (233), Hegyesi Mari (239), Govrik cs. címere (258), Gyergyánfi cs. címere (261), A tanári kar 1894-ben: Bárány Lukács, Szogott Kr., Novák Gerő, Csákány Adeodát, Pál Bogdán, Novák Antal, dr. Mártonfi Lajos (270), Tanítók és tanítónok 1894-ben: Zeffér Lukács, Sáhín Kata, Esztegár Antal, Balla Terka, Alexa Ferencz, Bárány L., Voith Gergely, Esztegár Gergely, Osztián Berta (271), Papi seminarium (273), Hankovics cs. címere (286), Hollósy cs. címere (291), A leMBERGI örmény érsekség: Bedroszian, Gaspár, Todorovics, Romáskán, Vojdag, Movszészovics, Sécsepánszki, Mármárosi, Tomásevicski, Boghoszian, Bogdanovics, Koszticzki, Davidovics, Simonovics, Isakovics érsek, Márdirosz, Romáskán esperes, Mosorián (311), Issekutz Mihály címere (336), Issekutz Antal és Gergely címere (339), Szogott Jakab (349),

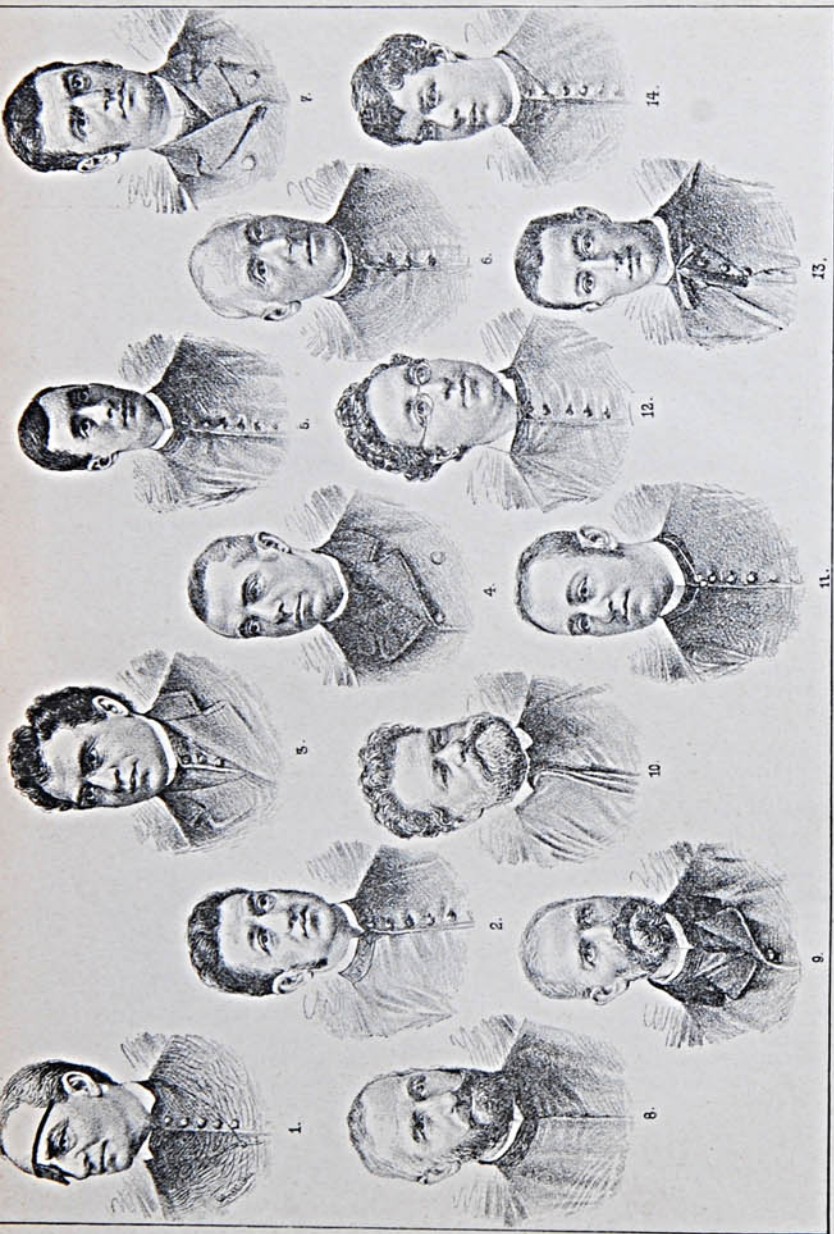
Issekutz cs. (marosvásárhelyi) czimere (371). Jakabffy cs. czimere (374). Szamosújvár tisztikara: Osztian, dr. Schnell, Voith Miklós, Placsintár, Gopcsa, Duha J., Voith Márton, Kovrig, dr. Bányai, Tódorfi, Kopár, Mihály, Ábrahám Z., Duha Kristóf, Turcsa, Szabados, Ábrahám A., Fáraó, Verzár, Zászlóffi, Szongott V., Be-gtdsán (381).

A zárójel közé foglalt számok a lapszámot jelentik.

Az „Armenia“ eddigi dolgozótársai.

Ábrahám Zachar (Szamosújvár).
 Ábrahámné Gámnán Erzsé (Sz.újvár).
 Dr. Akoncz Károly (Kolozsvar).
 Amicus (Szamosújvár).
 Ávedik Lukács (Erzsébetváros).
 Bányai Elemér (Budapest).
 Bárány János (Maros-Vásárhely).
 Bárány Lukács (Szamosújvár).
 Cselingárián Jakab (Budapest).
 Csiky Lukács (Erzsébetváros).
 Csontos János (Budapest).
 Csetz János (Buenos-Aires; Amerika).
 Duha Dávid (Újvidék).
 Dr. Erődi Béla (Budapest).
 Dr. Eszterházi Sándor (Kassa).
 Esztegár Berta (Kolozsvar).
 Esztegár Gergely (Szamosújvár).
 Dr. Esztegár László (Budapest).
 Fáraó Simon (Csik-Szépvis).
 Dr. Fejér Dávid (Gyergyó-Szt.-Miklós).
 Fejér Gerő (Gyulafehérvár).
 Filep Gábor (Tasnád).
 Fogalyán Tivadar (Deés).
 Gajzágó Ferencz (Szamosújvár).
 Gajzágó Manó (Budapest).
 Gajzágó Salamon (Budapest).
 Gajzágóné Simay Irma (Kolozsvar).
 Dr. Gopcsa Jakab (Szamosújvár).
 Gopcsa Jáchim (Szamosújvár).
 Dr. Gopcsa László (Budapest).
 Górtik Gergely (Erzsébetváros).
 Görög Joachim (Gyergyó-Szt. Miklós).
 Harmath Domokos (Szamosújvár).
 Harmath Ilona (Szamosújvár).
 Harmath Lajza (Moson).
 † Dr. Hámsz János (Bécs).
 Dr. Hermann Antal (Budapest).
 Hornyis Ferencz (Gattaja).
 † Háke Lajos (Kaposvár).
 Dr. Issekutz Viktor (Erzsébetváros).
 Kapatán Márton (Szamosújvár).
 Karátsongyi Károly (Szamosújvár).
 Dr. Kabdebó Ferencz (Maros-Vásárhely).
 Kovács János (Kolozsvar).
 Kozma Döme (Deés).
 Kozcsa Tivadar (Budapest).
 Kritsa Klára (Gyergyó-Szt. Miklós).
 Kritsa Konrad (Gyergyó-Szt. Miklós).
 Grót Kuun Géza (Maros-Németi).
 —m (Gyergyó-Szt. Miklós).
 † Markovits Jakab (Erzsébetváros).
 Dr. Mály István (Kolozsvar).
 Márton Dávid (Lugos).
 Dr. Mártonfi Lajos (Szamosújvár).
 Merza Gyula (Kolozsvar).
 Dr. Moldován Gergely (Kolozsvar).
 Dr. Molnár Antal (Budapest).
 Moszgoftin Chácsahádur (Bukarest).
 Murádin János (Arad).
 Novák Antal (Szamosújvár).
 Dr. Nurcsán József (Budapest).
 Oncs József (Nagy-Iklód).
 Orel Máté (Gyergyó-Szt. Miklós).
 Orstein József (Szamosújvár).
 Papp Mózes (Kolozsvar).
 Páll Bogdán (Szamosújvár).
 Dr. Patrubby Lukács (Budapest).
 Philarmen (Szamosújvár).
 Placsintár Dávid (Szamosújvár).
 Dr. Réthy László (Budapest).
 Sallak Róza (Nagy-Enyed).
 Rudnyánszky Gyula (Arad).
 Dr. Salzbauer János (Kolozsvar).
 Sándor József (Kolozsvar).
 Simay Gergely (Szamosújvár).
 Dr. Simay Gyula (Kolozsvar).
 Dr. Simay János (Szamosújvár).
 Szongott Kristóf (Szamosújvár).
 Szongott Margit (Bécs).
 Grót Teleki Sándor (Budapest).
 Dr. Temesváry János (Zombor).
 Törma Zsófia (Szászváros).
 Törös Tivadar (Budapest).
 Dr. Turcsáné Placsintár Gizela (Kizsv.).
 Dr. Turcsa János (Kolozsvar).
 Turcsa Mihály (Bécs).
 Tudek Anna (Budapest).
 Vásárhelyi Boldizsár (Deés).
 Veszely Károly (Borbánd).
 Vikár Béla (Budapest).
 Voith Miklós (Szamosújvár).
 Dr. Wliskoewi Henrik (Budapest).
 Dr. Wliskoewiné Dorfler F. Anna (Bpst.).

Összesen: 93.

Az örmény egyház Magyarországon.

1. Csikány Adorján. — 2. Bárány Lukács. — 3. Ávédik Lukács. — 4. Fáraó Simon. — 5. Görög Joachim. — 6. Papp Tivadar. — 7. Szentpéteri János. — 8. Govrik Gergely. — 9. Dulha Dávid. — 10. Csiki Lukács. — 11. Novák Gerő. — 12. Drágomán Antal. — 13. Esztergár Gergely. — 14. Kapadán Márton.

Az örmény egyház Magyarországon.

A magyar korona területén, eltekintve a királyhágon túl levő ötödik (újvidéki) örmény lelkészségtől, mely a bécsi mechithárista szerzet kiküldött tagjai által adminisztráltatik és a kalocsai érsekség közvetlen főnöksége alá helyezett misszio-állomást képez az Al-Duna mentén lakó elszórt örmény kath. hivekre nézve, — a tulajdonképeni hazai örmény egyház négy hitközségből áll: a szamosújvári, erzsébetvárosi, gyergyószentmiklósi és csikszépvízi plebániákból. A mi örmény egyházaink történeti alakulásuknál fogva mintegy átmeneti formációt képeznek a keleten fennálló örmény kath. egyházak és a latin szertartású róm. kath. egyházak közt; s a konfesszió teljes egysége mellett, több tekintetben eltérés is mutatkozik a keleti örmény kath. egyházszervezettel szemben.

Példaképpen ily eltérés gyanánt említhetjük azt, hogy nálunk az örmény kath. papok éppen úgy alávetve vannak a coelibatus törvényének, mint a nyugati egyház latin szertartású papjai, továbbá hogy a szakállviselet tekintetében szintén különböznek úgy a keletiektől, valamint az európai örmény szerzetesektől, — és hogy csak a felszentelés (ordinatio) szempontjából állanak jelenleg saját szertartásukhoz tartozó püspöki hatóság alatt, a mennyiben papnövendékeink a bécsi és lembergi örmény kath. érsekek által szoktak felszenteltetni, ellenben az örmény lythurgiát rendszerint magántanulás útján (nem a theologiai tanfolyam alatt, hanem csak annak befejeztével) sajátítják el, felszentelésük után pedig Erdély latin szert. püspöke kormányzata alá tartoznak.

Egyébiránt lesz még alkalmunk kimerítőleg ismertetni az erdélyi örmény egyházak sajátos helyzetét,

s azon specialis vonásokat, melyek ezt úgy a keleti katolikusok-, mint a nyugati egyháztól, egyházszervezeti, disciplinális és lythurgikus tekintetben megkülönböztetik, — ezúttal csak azon egyszerű célú tűztűk magunk elé, hogy megismertessük egyházi férfainknak ama testületét, melynek tagjai napjainkban a magyar örménység egyházi életét vezetik, lelki szükségleteit ellátják.

Tárgyunkhoz térve a magyarhoni örmény kath. egyház papjait a következőkben soroljuk fel kivétel nélkül, mellékelve e czikkünkhez az illetők arcsképeit is.

Szamosújvárnak s a szolnoki egyházkerületnek főesperesi méltóságában: Csákány Adeodát, Ferencz József lovagrendjével diszitett aranymisés áldozár, közszeretben álló egyéniségével találkozunk újra, kiről már papi és tanári jubileuma alkalmából is megemlékeztünk. Életrajzi adatait l. folyóiratunk IV. évfolyamának 193, 194 és 224. lapján.

*

Bárány Lukács született Szamosújvárt 1841. aug 4-én; atyja a derék Bárány Márton kereskedő és birtokos és anyja a jó lelkű, jámbor, vallásos Korbuly Mária volt. A népiskolát és gymnasiumot Szamosújvárt, Maros-Vásárhelyt és Kolozsvárt tanulta; mindig első volt osztályában. 1859. júl. 17-én tette le Kolozsvárt az érettségi vizsgát kitűnő eredménnyel. Ugyanezen évben vétetett fel az erdélyi róm. kath. egyházmegye növendékpapjai közé. Disze, büszkesége volt a seminariumnak, az ernyedetlen szorgalmú theologus magaviselete példányképül szolgált. Annyira szerették, hogy minden évben küldöttek húsvét napján neki a püspöki udvarból kalácsot. És ez egy theologusra nézve nagy megkülönböztetés volt! 1862. szept. 2-án gymnasiumi tanárnak (Szamosújvár) neveztetvén ki, a theologiai tanfolyam negyedik évét magánlag tanulta. 1864. aug. 21 szentelte fel Bosági Jakab caesariai érsek, a bécsi mechitharisták főapátja örmény kath. áldozárrá.

A sok ismerettel bíró, rendszerető, pontos tanár, ki hivatást érzett a tanpálya iránt is, oly lelkiismeretességgel végezte kötelességét, (mit soha sem tekintett terhnek),

hogy sikeres működésével nemcsak az előljáróság, hanem az érdekelt szülők is teljesen meg voltak elégedve. Öregbbs tanártársainak mindig megadta a kellő tiszteletet; tárgyfelosztás alkalmával szívesen elfogadta a nehezebb tárgyakat, sőt elvállalt néhány órával többet is, mert könnyíteni akart tiszteletet érdemlő már öregedő volt tanárain. — De segédlelkészi teendőit sem hanyagolta el; sokban segédkezett nagynevű plebánosának. Gyakran benyitott hozzája: „Nincs valami tennivaló méltóságos ur?” Ezért szerette is a nagytudományú Lukácsi. Ott láttuk halálos ágya mellett is térden állva imádkozni. Koporsója felett tartott hatásos, szép emlékbeszédét „Armenia”-m mult évi folyamának nov. füzeté hozta.

Szabad idejét önművelésre fordította: olvasott, tanult; sok nyelvet tud (magyar, örmény, latin, görög, olasz, franczia, román, német). Ismeri a hazát; azonkívül járt Német-, Franczia-, Angol-, Olaszországban. Készül nagyobb keleti útra. Könyvtárát, melyben sok érdekes örmény munka is van, szívesen gyarapítja.

1879. szept. 14-én nevezte ki Fogarasi Mihály erdélyi püspök szamosújvári plebánossá. Plebánosi beiktatásáról ezeket irtam a „Kolozsvári Közlöny 1883. évfolyamának 133. számában:

A főpiacz zöld ágakkal díszes, ünnepi pompában a szép plebánia templom; 8 és $\frac{3}{4}$ órakor a hívők serege, mely ájtatosságát még őseitől örökölte, gyűl az egyházba. Nemcsak az örmény, hanem más vallásfelekezet hívei is nagy számmal siettek az új plebános beiktatásának lelket emelő ünnepélyére.

$9\frac{1}{4}$ órakor vette kezdetét közvetlenül a plebánosi beiktatás. Bárány Lukács plebános, Csákány Adeodát beiktató főesperes s az öt tagú fényes papi segédlet a templom közepére érven, a főesperes a szószékre szállt, 41 éves papi pályáját s tanárkodását, melylyel érdemes szolgálatot tett a városnak, melynek jó s balsorsában mindig hű fia volt, rövid, de megragadó magyar szavakban vázolta, s fölemlíté, hogy élete egyik legkedvesebb mozzanata jelen tette, midőn kedves volt tanítványát iktatja be a plebánosi hivatalba. Azután az egyházmegye jegy-

zójét kérte fel, hogy a kinevezési okmányt olvassa fel, s a plebánost, hogy tegye le az esküt. Amint elhangzottak e szavak is: „Isten engem úgy segéljen!“ a főesperes újból felvette beszéde fonalát s egyikét fejezte be azon szép beszédeinek, melyek ugyan e szószekről annyiszor ragadtak el bennünket.

Az esperes után derék plebánosunk ment fel a szószékre, s bevezeteskép Világosító Szt.-Gergely működésére vetett visszapillantást, kinek az örménység megtérítését a ker. egyház kebelébe tulajdonítják. Nemcsak, hanem éltét és fenmaradását biztosította; mert míg a babiloniaiak, assyrok, médek a világ színpadáról eltűntek, addig az örmény most is hazai nyelvén dicséri a népek sorsát intéző Gondviselést. Remek beszédének tulajdonképi tárgyát a hit szüksége képezte. Végül áldást kért beiktató volt tanárára, hazánkra, e polgárságra és paptársaira. Ezután körmenet és nagymise tartatott.

Beiktatás után a papok, kik között láttam a Szent-Ferencz-rendi atyákat is, tanárok, tanítók, városi képviselő és a t. ünnepelt lakására siettek, hogy tevékeny plebánosunknak sok jót kívánjanak.

Midőn ezeket e helyütt elmondom, egy-két szóval ünnepeltnak alig három éves plebánosságáról is szólok. Bárány Lukácsnak plebánosi teendőin kívül még több más mellék hivatala is van, igazgatója a gymnasium-, fi- és leány iskolának és az árvaintézetnek, tagja a városi és megyei képviselőbizottságnak stb., mégis kötelességeinek szakszerű, lelkiismeretes, pontos teljesítésén kívül oly és annyi érdemet szerzett már, mennyi elég lenne egy hosszú, hasznos és tehát emlékezetre méltó élet számára is!

Ünnepelt plebánossága alatt épült a czinterem (tér a plebánia-templom körül) déli oldalán díszes vasráccsal ellátott útca-szélességű faragott kőfal ott, hol ezelőtt ezen tért disztelenítő „rég i iskolák“ állottak. A czinterem csinos kertté alakítottatott át, beültetett díszfákkal, vadszőlővel, a csiga-utak beporondoztatott és csalittal kiszégyeztettek; az itt-ott pompázó szép virág csoportozatokban pedig szemünk nem győz eléggé gyönyörködni. Az öt bejárat közül kettő vas-rostélylyal elzáratott, a másik három szép mivű záros vaskapúkkal láttattak el.

A Salamon-templom kimeszelt, kitakarított egész belseje dicsekedve mondja az oda járó ájtatoskodóknak, hogy tisztaságát a fiatal plebános tevékenységének köszöni.

A plebániai templom vagyona leltároztatott; azt hiszem, hogy templomunknak ilyen kimerítő, pontos leltára eddig még nem volt.

A temető rendeztetett és az itt vágott utak ki is porondoztatottak, a temetkezési ügy is rendbe hozatott. A temető roskadozó kápolnája megújittatott és befödett.

A Szamosújvárti létesítendő leányárvaház javára fáradságot nem ismert lelkes plebánosunk gondoskodása eddig már 15.000 (tizenötezer) frtot szerzett.

Még van! De a hely szűke nem engedi, hogy egyéb hasznos tetteire is kiterjedjek, azért csak azt kívánom, hogy sok ilyen példányszerű, erélyes plebánost adjon a Gondviselés hazánknek. — Ad multos annos!“

Még van más hivatala is: A helyi gyermekkert igazgatója, az egyházmegye gyűléseinek, az ipariskola felügyelő bizottságának elnöke, Szolnok-Dobokamegye közigazgatási bizottságának tagja. Sokoldalú munkásságával nem egyszer érdemelt elismerést. Ezek közül itt csak a következőt közlöm. „Sz. 76—1880 kgy. Olvassatik városi örmény kath. plebános főt. Bárány Lukácsnak f. hó 6-ról 175—1880 szám alól kelt irata, melyben az általa eddig, a városi örmény kath. gymnasiumban elfoglalt tanári állomárról — a mult évben örmény kath. plebánossá történt megválasztása folytán — lemond és a helyi iskolák igazgatása czimén díjazásért folyamodik.

A lemondás tudomásul vétetvén elfogadtatik, s az ennek folytán üresedésbe jött tanári állomás betöltésére a pályázat 1880. évi aug. 20-ra kitűzött zárhatáridővel kiiratni határoztatik. Egyszersmind a leköszönt tanár-igazgató urnak a tanári pályán 18 éven át, de különösen plebánossá lett megválasztása folytán, az igazgatói teendők körül kifejtett lelkiismeretes buzgalmaért, szakértelemmel párosult fáradhatlan odaadásaért, s köz-elismerésben részesült buzgó tevékenységeért egyhangú közakarattal jegyzőkönyvi köszönet és elismerés nyilvánittatik.... Kiadta Osztián Kristóf főjegyző.“

Mint igazgató is hét évig tanított hetenként 8-10 órában — ingyen. Tartalmas, jól kidolgozott egyházi beszédeit, melyeket örmény és magyar nyelven ad elő hatásosan, rendesen sokan hallgatják. De felszólal gyakran a tanácskozási termekben is. Nagy hatást ért el azon gyönyörű, szép, hazafias beszédével, melylyel tavál (szep-tember) Bécsben az ecsmiádzini katolikoszt üdvözölte. A hazai lapok közül különösen a „Budapesti Hirlap“ figyelmeztette olvasó közönségét erre a remek beszédre, melynek minden igaz szavát a jó honpolgár őszinte meggyőződése szózalta. — Bárány Lukács a plebánosságban méltó utóda nagynevű elődeinek!

*

Ávedik Lukács született Erzsébetvárosban 1847. okt. 18-án. Atyja Ávedik Kristóf városi alkapitány és anyja Lelovics Terézia volt. Szorgalmason tanult, kitűnő bizonyítványokat vitt haza. Harmincz éves korában nyerte el az erzsébetvárosi plebánosi állást. A zsinati vizsgát szép sikerrel tette le. Jegyzője volt több ideig az egyházkerületnek. Járt Rómában, a Szentföldön. Mihelyt elvégezte a theológiát, Erzsébetváros közönsége tanárnak választotta gymnásiumához, mely állásában megmaradt plebánossá lett kineveztetéseig. Elnöke a takarékpénztárnak, a kath. iskolatanácsnak és iskolaszéknek; tagja Kis-Küküllőmegye választmányának, rendezte a Kámeller-alapítvány ügyét, a főtemplomot kijavíttatta, az ó-templomot restauráltatta, új temetőt nyíttatott. A tavál nevezte ki Erdély róm. kath. püspöke alesperessé. Munkái közül itt e kettőről tesztek említést: „Szentföldi emlékfűzér“ — és „Az örmények története, I. r.“ — Papi teendőinek lelkiismeretes teljesítésén kívül tevékeny részt vesz Erzsébetváros kulturális és társadalmi mozgalmában is. *)

*

Fáraó Simon 1838. szept. 11-én született Szamosújvárt. A népiskolát szülővárosában tanulta. Mivel látták Gábrus tanító (ez a jólelkű kiváló férfiú, ki minden helybeli

*) A Csiki Lukács által írott életrajzot tárgyalmaz miatt jövő füzetünkben adjuk közre. Szerk.

ifjúnak gyámolítója volt) és Merza Lukács h. főbíró, hogy a szorgalmas, példás magviseletű fiú ellenállhatlan vágyat tanusít a tudományok iránt, Kolozsvárra küldötték: itt járta a gymnasium hat osztályát. A theológiát Gyulafehérvárrt végezte. Szabad ideje alatt nemcsak az örmény Szent-Irást forgatta szorgalmasan, hanem a Zachar-féle három nyelvű (örmény-magyar-latin) öt kötetes szótárt is lemásolta a maga használatára. Bécsben 1864-ben aug. 21 egyszerre vette fel tanulótársa- és kebelbarátjával Bárány Lukácsal az egyházi rend szentségét. Bosági Jakab mechitharista érsek-apát szentelte fel pappá. Az első miseáldozatot ugyanazon év szept. havában mutatta be az Urnak. Segédlelkész lett; szépen előadott egyházi beszédeit sokan hallgatták. De 1868-ban állását a tanítósággal cserélte fel. A városi közgyűlés választotta meg és ő elfogadta a választást. Négy évig volt a negyedik osztálynak tanítója. Ebben a minőségben kapta 1872-ben dr. Fogarasi Mihály püspök iratát, mely őt Csik-Szépvizre az onnan haza kívánczozott Papp Tivadar helyébe, ki tizenkét évig gondoskodott hiveinek lelki szükségletéről, plebánosnak rendelte. Az óta (decz. 1.) hiveinek szeretetétől környezve lelkiismeretes pontossággal teljesíti kötelességeit. Elnöke az olvasókörmek (casino). Az ő felügyelete alatt épült az új papi-, kántorilak és az iskola; a csinos templom restauráltatott, az egyházi vagyon gyarapodott.

*

Görög Joachim született Szamosújvárt 1862. febr. 23-án Görög József és Gogomán Mária szülőktől. A népiskolát és a gymnasium négy alsó osztályát szülővárosában, az ötödik és hatodik osztályt Kolozsvárrt, a hetedik és nyolczadik osztályt Gyulafehérvárrt végezte. Ugyan itt tanult három évig theológiát, a negyedik évi tantárgyakat, mint magán tanuló Kolozsvárrt fejezte be, hol az egyetem bölcsészeti facultásának 3 évig volt hallgatója (1883—1886), mely idő alatt 1885. május 26-án a tanári alapvizsgálatot. 1886. jún. 4-én pedig a szakvizsgálatot tette le a magyar és latin szakcsoportból.

Nemcsak a gymnasiumban, hanem a theológián és egyetemen is kitűnően tanult.

Pappá szenteltetett 1885. okt. 11-én Bécsben. 1886. jún. 27-én a gyergyó-szt-miklósi örmény szertartású hitközség, melynek plebániája megürült, papválasztó gyűlést tartott; ekkor 47 szavazó hármasszavazatából 46-ot kapott, miért az erdélyi püspök ki is nevezte az említett parochiára. 1892. május 17-én tette le a zsinati vizsgálatot. Plebánosi ünnepélyes beiktatása 1893. januárban volt; akkor mondott eszmegazdag, szép egyházi beszédet folyóiratunk közölte is. Kiváló szónok, jó pap; hívei tenyerükön hordozzák.

*

A fentebbiekben elősorolván azokat, kik ez idő szerint örmény kath. egyházunk élén állanak e hazában, egyzersmind azokról is megemlékezni kívánunk, kik egyházaink szolgálatában a nevezettekén kívül ugyanazon magasztos célú papi hivatás részeseiül közreműködnek és a hívek hiteleti szükségleteit ellátják. Ezek név szerint a következők.

Papp Tivadar 12 évig volt Csik-Szépvízen plebános; de haza kívánczozott; most is Szamosújvárt véggez egyházi teentőket.

Szentpéteri János, ki előbb segédlelkészkedett Erzsébetvároson, később Gyergyó-Szt-Miklóson plebános, Brassóban főgymn. tanár; most Gyergyó-Szt-Miklóson egy pénzügyintézet élén áll.

Novák Gerő segédlelkész és gymn. tanár Szamosújvárt.

Govrik Gergely, ki a bécsi mechitharista szerzet tagja, Erzsébetvároson mint hittanár működik.

Csiky Lukács mint a velencei mechitharista congregationnak kiküldöttje, az erzsébetvárosi szerzet-templomot adminisztrálja. Lakott néhány évig — mint missionarius — Szimferopolban (Krimia) is.

Duha Dávid, az újvidéki örmény kath. templom plebánosa, szintén a bécsi mechitharista szerzetház tagja; az Al-Duna mentén lakó örmény katolikusok hítküldére. Mint procurator Rómában is lakott.

Drágomán A. Tódor előbb mechitharista szerzetes volt (Bécs), most szamosújvári segédlelkész.

Esztegar Gergely hittanító és segédlelkész Szamosújvárt.

Kapatán Márton, végzett theologus, még nem vette fel az egyházi rendet; a szamosújvári Lukácsi-féle árvaintézet felügyelője. — Ezen tizenegyet egyházi személy közül Csákány és Papp Tivadar Lembergben, a többiek ellenben (Kapatán kivételével, ki fiatal kora miatt még nincs felszentelve) mind Bécsben szentelődtek fel.

*

Nagynevű püspökünk dr. Verzereskul Oxendius Rómában tanult; a többi hazai örmény papok is 1808-ig mind az örök városban végezték a theológiát. Majdnem minden örmény pap, mint dr. tért innen vissza hazájába; némelyek két tudori oklevelet is képesek voltak felmutatni. De azóta (1808), hogy a boldog emlékezetű id. Karátsanyi Emanuel, Szamosújvár volt érdemes tanácsnoka, Gyulafehérvárt két örmény szertartású theologus számára alapítványt tett, növendékpapjaink (egy-kettő kivételével, kik a bécsi egyetemen tanultak) az erdélyi egyházmegye semináriumában végezték theologiai tanulmányaikat. — Az örmény pap, ki példánykép volt, nagy tekintélynek örvendett. Alapos mély tudományáért, buzgó vallásosságáért, erkölcsös életeért, valódi papságáért, jellemsszilárd-ságáért, ritka alázatosságáért, ernyedetlen munkásságáért, könyörülő szíveért .. mindenki becsülte, tisztelte. Szamosújvárt az örmény clerusnak állandó képviselője volt a városi közgyűlésekben; ezen kívül a hány-szor csak fontos kérdés került tárgyalásra, mindig meghívták gyűlésre a plebánost és a clerus még egy tagját. Midőn a pap az utcán sétált, a hívek felkeltek ülőhelyeikről (régén volt minden ház előtt állandó pad, most ezek legnagyobb részét beszédtek) és tisztességesen megemelték kalapjaikat. Addig nem kezdett fontos dologhoz az örmény, míg ki nem kérte a pap tanácsát. A pap mindenkinek mindene volt. A műveltség magas fokán állott ezen felejthetetlen emléké derék papoknak utódai azok, kiknek arczké-

peit; füzetünk élén bemutatjuk. Tizennégy papunk van a hazában; de volt idő, midőn csak itt Szamosújvárt több örmény pap tartozkodott, a mondott számnál. Mennyi kitűnő papunk volt az elrepült 200 év alatt és vajmi kevéstől maradt hátra arczkép! Csoportképben egyszer sem voltak bemutatva az örmény papok, ez az első csoportkép.

Befejezzük ezekután az örmény egyház férfiai felett tartott, amugy is töredékes szemlénket; melylyel honi közviszonyaink ismeretéhez ismét egy újabb porszemmel járulni siettünk. De legyen szabad reménylenünk, hogy egyházi férfaink itt látható testületével szemben, — s a római Szentszék részéről is régóta nyilvánult hajlandóság mellett, nincsen végleg elejtve még a nagy Lukácsy szellemi öröksége: az Erdélyben létezett örmény katkolikus püspökség visszaállítása!...

Szongott Kristóf.

Örményország bölcsője.

— Pátkánián Ráfáel szatirája. —

Aludj, aludj, te szép hazám, —
Aludj csak néma csöndben!
Én gondosan altatlak el,
Hogy föl ne ébredj könnyen.

Mely álvás szegte szárnyadat
Sok századon keresztül;
Morpheus álom-magvait
Ráhinté szemfedőül.

És boldogító nemzetek —
Hogy álmodat fokozzák —
Ringatják bölcsöd' szüntelen;
Lásd javadat akarják!

Kezökben fegyvert tartanak,
Megkimélnék a zajtól,
Senkit be nem bocsátanak
S megóvnak minden bajtól.

És hogy a napnak sugara
Ébresztőleg ne hasson:
Ernyővel állnak ellene, —
Hogy semmi se izgasson!

S nyugalmadat hogy gyermekid
Lármával ne bolygassák:
Vannak fegyverzett öreik,
Kik bölcsödet ringatják.

Igy rettegés a gyermek-zajt
Te tőled távol tartja,
S nincs egyetlen egy árva hang,
Mely álmodat zavarja.

Aludd, aludd át a jelent,
Nagy dolgokat miveltél;
Lerottad tartozásodat:
Sok érdemet szereztél!

Hösök valának őseid,
Bírsz számtalan könyvekkel,
Csak hogy ilyet a nagy világ
Oly könnyedén felejt el.

Noé-utódok fiaid
S az Ur is nyelveden szólt;
Voltak sok ékességeid,
Aludj, mind ez már rég volt.

De tudni még sem ártana,
Kedves szülöttjeidnek
Mond el hát: trón és korona
Már vissza nem kerülnek.

*Mondasd el mások által is:
Maradjanak szép rendben;
S bár leigázva — éljenek
Zavart kerülve — csendben!*

*Az élet-cél csak az legyen:
Jól élni, enni, inni,
S hogy mindenki sok pénzt vigyen
Adóját megfizetni.*

*Ha ezt te töled hallanák,
Mint anyai tanácsot, —
Élvezheted bár mily soká
A régi kedves álmot.*

*Aludj, aludj hát szép hazám!
Keletnek egykor gyöngye:
Kiáltják dicső nemzetek
Aludj el mind örökre!*

Simay Gergely.

Ararát földjén.

— The Land of Ararat. London, Eden, Remington et Co 1893. —

I.

Az Örményországról legújabbán megjelent irodalmi művek sorában kétségkívül a legjelentősebb az, melynek címét e sorok fölé jegyeztük. Szerzőjeként „egy külön tudósító“ (a special correspondent) van megjelölve, de egy angol katonai szaklap, az „Army and Navy Gazette“ kiderítette, hogy a szerzőt Macdonald Sándornak nevezik, a ki, mint egy tekintélyes manchesteri lap munkatársa, ismételve beutazta Örmény- és Törökországot s érdekes cikkekben vetett világosságot az ottani állapotokra.

Munkájának elején leírja az Ararát fensikjének „igen érdekes“ geographiai helyzetét. Ugy tekinti az örménye-

ket, mint az emberi nemzet „legrégibb typusának“ képviselőit. „Az izraeliták kivételével, ugymond, az örményeknek nevezetesebb történetük van, mint a modern Európa királyságainak és fejedelemségeinek. Régi nemzet voltak már akkor, midőn még nem is álmodtak a szlávokról, vagy angol-szászokról, a latinokról, németekről vagy skandinávokról. Fölemelték a lázadás zászlóját Darius Hystaspes ellen, a ki elbeszéli leghosszabbik ékiratában, mily nagy fáradságába került őket meghódításra kényszerítenie. Az örmény harczosokat Xerxes görögországi seregében a legvitézebb csapatok közé sorolták. Egy évszázaddal Krisztus előtt találkozzunk egy örmény uralkodóval, Tigranessel, a ki vaskézzelel kormányozta Syriát, Pheniciát, Ciliaciát és Galatiát, egész görög és cappadociai gyarmatokat telepített Mezopotamiába s arabokat az Euphrates partjairól s háborúkat viselt a rómaiak és parthusok ellen.“

Hozzáteszi az „Ararat földjé“-nek szerzője, hogy az örmények, daczára a sok üldözésnek, melyet szenvedtek, „manapság is szilárdul állanak a világ előtt, mint kiváló és előkelő népfaj. Más törzsek, régi kormányzati formáiknak és polgárisodásuknak megsemmisítése folytán, eltűntek a föld színéről vagy beolvadtak meghódítóik közé. De az örmény változatlanul s csaknem egészen tisztán fenmaradt a többi fajokkal való szövetségében. Mint az izraeliták, úgy látszik, gondviselésszerűleg tartattak fenn Istennek elhatározása által, valamely nagy célra. S ám-bár ez a cél ma nem nyilvánul szemeink előtt, meg lehet, hogy ez a faj, mint a bulgárok és románok, fontos szerepet van hivatva játszani a keleti kérdés végleges megoldásában.“

Szerzőnk nézete szerint ezt a szerepet Ázsiában az örmény egyház fogja játszani, mihelyt megtörténik a szükséges reformálása, a mi, ugymond, nem késztetik sokáig. Igaza van, midőn kiemeli, hogy az örmény egyház alkalmasabb a reformra, mint a görög; igaza van, midőn dicsőíti a vitézségét „Vártán bajtársainak, a kik alapjaiban megrázkódtatták Yezdegerd trónját,“ s a batorságát a kaukazusi örményeknek, a kik néhány évvel

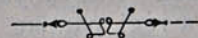
ezelőtt szembe szállottak Oroszországnak egyházuk szervezetébe való beavatkozásával s semhogy ebbe belenyugodjanak, készebbek voltak kitenni magukat a sziberiai ólombányák sanyarúságainak; de az is kétségtelen, hogy az örmény egyház reformjától csak akkor lesznek üdvös eredmények várhatók, ha egyszer megfelelően rendezve lesz az ázsiai örménységnek politikai helyzete.

Az egyházi viszonyok fejtegetése után a nemzetre s annak földjére tér át Macdonald. „E régi és classicus nép zavaros története, úgymond könyvének e szép részében, tanulságot tesz hatalmas honszeretetükről. Az örmények e tekintetben valamennyi meghódított népfajnak az élén állanak s a szivósság, melylyel hazájukhoz ma is ragaszkodnak, legnagyobb csodálatunkra méltó. Az egész földön szerteszórt vérrokonaik is fenséges és megható rokonszenvvel fordítják tekintetöket e föld felé. Ismerik szenvedéseikben a küszöbön álló válságot s gondolataikban Angliához fordulnak, mint legőszintébb barátjukhoz a hatalmas európai nemzetek sorában. Ámbár nincs birtokában a könnyű közlekedés modern eszközeinek, mégis méltó Örményország arra, hogy meglátogattassék, és pedig nemcsak a történeti benyomásokért, a melyeket felkelt, hanem tájainak megkapó volta és szépségei folytán is. A leírások nem fejezhetik ki eléggé a vonzóerőt, melyet gyakorolhat a turistára, ki, mint Nagy Sándor, új földeknek a meghódítása után sóvárog. Hóborította bércein, a sziklaszakadékokon szilaj rohanással áttörő folyóin s óriási szirtjein kívül, melyek a rónaságon itt-ott láthatók, mintha dühös titánok tépték volna azokat le a hegyek oldalairól, hogy felhasználják az istenek ellen viselt harczaikban; aranyzárga gabna mezőin s árnyas erdőségein kívül több a földleiróktól, nyelv- és történettudósoktól megoldást váró rejtély Örményországban, mint Áfrikában, Ámerikában vagy az egyesült Indiákon. Vannak ki nem fürkészett folyói, mint a Bitlis, helységei, melyek kiszáradt tavaknak a helyét foglalják el, ismeretlen illatú fái, a minők csak a paradicsomban valának; tömör sziklafalakba vésett barlangjai, a melyek majdnem végtelen útvesztőkön át óriási,

hatalmas csarnokokhoz vezetnek, át nem buvárolt menedékhelyekhez, melyeknek falaira rég tovatűnt nemzedékek jegyezték fel gondolataikat, különös jelekkel és sajátyszerű rajzokkal, melyeket a legelmésebb nyelv- és régiségbuvár sem tudott mindeddig kibetűzni. Vannak városai is, elboritva e régi fényüknek a romhalmaza s csodálatos oszlopok és kőszobrok által, a melyeknek története és tanúságai már régóta feledésbe mentek. Ott van például Bayazid, szobortöredékekkel behintve, a melyeken akkor dolgoztak, a mikor még gyermek volt Mózes s a Pharaoja csak várományos örököse vala Egyiptom trónjának. Ott van Vághársábád, melyet állítólag hat évszázaddal az időszámításunk előtt építették s a melyet manapság csak az ecsmiádzini magányos kolostor képvisel; és ott van Kemák, falain különös építészeti stílusnak maradványaival, a melyekhez hasonlót sehol másutt nem láthatni...“

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Epilog a Lukácsi füzethez.

Nem volt akadémikus, csak jelölt: mégis nagy tudós volt.

Nem volt püspök, — habár lehetett volna: mégis nagy pap [volt.

Nem volt miniszter, csak polgár: mégis nagy hazafi volt.

Nem volt bankár, csak philantrop: mégis egy Árva házat [alkotott!

Philarmén.

Az utolsó örmény.

Eljövél újra áldott karácsonyhava, s én itt adhatom át magamat varázshatalmadnak, itt élvezhetem át minden napodnak költészetét, itt: a szülői ház édes melegében, a családi kör verőfényes derűjében. Itt,

e barátságos falak között várhatom újra, míg megszületik a szeretet, s itt fog elérni a szent karácsony, e bőséges forrás, melynek vize a legnemesebb s legártatlanabb érzelmek színes virágait öntözi.

Megszólal majd a nagy templom öreg harangja, s az én ajkaimon is megzendül majd a rég hallott ének:

»Hiszusz Kriszdosz mjéz dzénáv,
Urách Ijérukh«....
(Jézus Krisztusz született,
Örvendjetek.)

S mily boldog leszek én, midőn a szent napon mindnyájan, kik együvé tartozunk, körülüljük a nagy kerek asztalt, hogy egymásnak örvendve békeségben elköltsük ünnepi ebédünket. Az asztalfőn te fogsz ülni majd ezüsthajú nagyanyám, s mi többiek körülveszünk s szeretetünk sugaraiból gloria fény fog drága fejed körül megjelenni.

..... Az alkony derengő homálya borúl a tágas szobára, csak a kályhában lobogó lángok világítják meg pillanatra egy-egy részét. Nagyanyám olvasóját keresgéli zsebében, aztán leül a régi pamlag egyik végére. Figyel... mintha várna valamit. S egyszerre mély sohajtással esti imájához fog, épen azon pillanatban, midőn az estharang méla hangja eljut füleihez.

A kályha mellett kis hugom ül s merengve ábrándosan nézi a lángok pajzán játékát. Bizonyára a jövőbe pillant: aligha nem vőlegényére gondol. Én pedig boldogan gondolok arra, hogy milyen jó lesz, ha eljön majd karácsony napja, midőn együtt leszünk mindnyájan, kik egymást annyira szeretjük...

Mindnyájan.

Az esti harang elnémult már, nagyanyám is az ima utolsó szavait rebegi el, s arczán mintha az ég mosolya ülne, úgy tűnik föl nekem, a mint a föllobogó láng világánál rá pillantok.

Mindnyájan... Úgy-úgy, arról ábrándoztam én utoljára jóleső érzéssel, hogy mindnyájan együtt leszünk, s most mintha nyugtalanná tenne ez a boldogító gondolat. A mint a tűzfénye a szoba falainak egy-egy részét megvilágítja, mintha árny-alakok lebegnének körülöttem. Te-

kintetem gyászszegélyű papirokra, arczképekre esik, s mindegyiknek megpillantása csak növeli a lebegő árnyak számát. Oh mily rémes táncz az, a mit az alakok itt végig lejtének. S mindmegannyi ismerős, mindmegannyi darabja szívemnek. Rettegés fog el, hogy nagyanyám fölismeri őket, meglátja szeretett férjének, délczeg fiainak és viruló leányainak szomorú alakjait, midőn egy elvonuló kocsi robogása kizökkent képzelgéseimből s tudatára jövök annak, hogy a szomorú árnyak csupán fölízgatott fantaziám csalfa látományai voltak.

S mégis, mily különös! mintha a látott dolgok most is nyomnák lelkemet. Nem vagyok képes már a boldog karácsonyról ábrándozni, gondolataim minduntalan temetőbe visznek, s hol egyik, hol másik drága halottunk sirjánál pihennek meg.

Mindnyájan!... Oh mily furcsa is ez a szó. Mily hiányos lesz az a mi karácsonyi asztalunk, s mily távol vagyunk attól, hogy mindnyájan ott lehessünk. Oly tisztán állott előttem e pillanatban a pusztulás, az enyészet képe. S a mint a fölzaklatott kedély tenni szokott, úgy én is a képzelet szárnyain rohanva halmoztam egymásra a pusztulás képeit. A keserű humor kinzó gyönyörével kéjelegtem az enyészet rémes gondolatában. Elképzeltem családok pusztulását, elképzeltem, a mint a mi kis varosunk képe lassankint átalakul s fűkevesztett képzeletem merész ugrásainak csak akkor tudtam útját állani, midőn az utolsó örmény alakját kezdte rajzolgatni. Itt már magam is megdöbbsentem.

Az utolsó szamosúvjári örmény! milyen különös is lehet majd ez. A képzelet itt bátran megállapódhatik, ezen túl már nincs mit keresnie ez irányban. De hát lehetséges-e ez? Egyáltalán lehet-e arra gondolnunk, hogy lesz valaki majdan sok évek után, ki elmondhatja magáról, hogy ő az utolsó örmény?

Ugy van! a történelem legmindennapibb tanulságai közé tartozik, hogy nemzetek és népek, nagyok úgy mint kicsinyek a pusztulás örök törvényének igazolásai. A statisztika könyörtelen jövődómondói talán meg is tudnák hozzávetőleg jósolni, hogy a mi szeretett népünk re mikor kerül majd a sor.

Az utolsó örmény tehát nem csak a merész képzeletnek alkotása. A tudós épp úgy megteremtheti magának, mint az ábrándozó.

* * *
..... Karácsony estéje van. Szegényesen öltözött megtört öreg férfiú vonszolja magát a piaczki templom felé. Ugy beszélnek, hogy még a délután érkezett ide, s több háznál kért oltalmat. Azt mondja, hogy örmény s hogy gyermekkorában szakadt el innen. De hát itt most nincsenek örmények. Az utolsó örmény papot 20-25 évvel ezelőtt temették el, s azóta nem is hangzott itt örmény szó.

A szegény öreg lassan eljutott a templom lépcsőjeig. S várta vaczogva a míg kinyitják azt az ajtót, melyen mindenkinek be szabad lépni.

Ott ül egy oszlop mellett s izgatottan várja a míg megcsendül az orgona s megszólal az ének. Egyszerre hirtelen összerezzen, figyel az énekre, s midőn észreveszi, hogy nem apáinak nyelvén szól az, zokogni kezd csendesesen..... keservesen.

Nincs hát már semmi a mi visszaemlékeztetne a múltra. Megváltozott minden..... minden. Azonban a mint a mise végeztével újból a piaczra lép, mintha valami álmokép kísértené. Jambor arcú örmény pap jelenik meg előtte kezében püspöki botot tartva. Mintha hívná őt magához. S ő megy is az álmokép felé. Hozzá ér, s hideg márvány kő áll előtte, melyen az örmények nagy püspökének Verzereszkulnak ércz-alakja áll. Oda borúl a márvány lépcsőre, mely melegebb neki bárminél, hiszen a dicsó örménységből csak ketten vannak, ő és az érczbe öntött püspök. A jövőmenők pedig szánakozva néznek a szegény emberre, a kinek ilyen különös kedvtelése van, hogy a hideg éjszakában csókolgassa a nedves követ. Isten őrizzen minden bajtól.

* * *
Oh! mi ez?! Majdnem összerezzenem. Pedig csak a meggyújtott lámpát tették az asztalra, mely mellett nagyanyám ül a kártyától kérdezve, hogy vajjon szép lesz-e az idő karácsonyra.

Esztegar László dr.

Szilveszter-est.

— Rajz. —

Irta: Kritsa Klára.

A viruló természet szemlélete — midőn minden új életre ébred, midőn minden a nagy Alkotót látszik dicsőíteni — szent örömmézzel tölti el a keblet s most, midőn a természetet fehér szemfedő borítja, mintegy a mulandóság jelképeül, most is — a teremtés változó dicsőségében — a mindenható Teremtőnek tökéletességét hirdeti minden, álmélkodásra ragadva az embert.

Kemény hideg van. A tiszta égbolton a csillagok milliárdjai ragyognak. A hold melán tekintet alá, lágy ezüstös sugarait széthinti a hóval borított háztetőkre és utcákra, szelid fényével halvány világosságot terjesztve.

Az utcák csendesek, elhagyottak.

A kinek kedves otthona, szeretett családi köre van, az övéi között meglegedetten tölti el az év utolsó estét, élvezve a drága perczeket, melyek a hanyatló esztendőből még hátra vannak. S a ki a nyomasztó körülmények folytán kénytelen volt oda hagyni övéit, hogy távol otthonától idegenek között küzdjön az életszenvedéseivel, a kinek már elhalványult reménye e földön egy boldog jövő iránt, azt az édes és fájó emlékek veszik körül, hogy az év utolsó estéjén, a drága perczek alatt, ne érezze magát egyedül, elhagyatva.

Egy csinos ház ebédlőjében asztal körül ülnek a család tagjai. A gyermekek dominoznak, a fiatal szülők pedig beszélgetnek. Egyszer azt kérdi nejétől a férj:

— Hol van a nevelőnő?

— Talán ott van a kis szobában feleli a nő.

— Szegény leány! — mond a férj. — Olyan nemes, rokonszenves arcza van és oly bánatos. Hidd el én szánalmat érzek iránta. Behivom, hogy ne töltsse egymagában ez estét, hadd legyen itt közöttünk, hisz most ő is családkhoz tartozik.

— Ugyan hagyd el! — szól a nő — jobban érzem magamat nélküle. Aztán bizony nem jó jel az, ha egy férj, gyermekei nevelőnője iránt szánalmat érez.

A férj látva, hogy a házi béke bombófélben van, többé egy szót sem szólt a nevelőnőről, hanem a társalgást más tárgyra vitte.

Az a szegény leány pedig ott ül egy hátsó szobácskában a kályha mellett gondolataiba mélyedve. Szép barna arcán a mély lelki szenvedés nyomai látszanak. Beszédes sötét szemei a kályha tűzébe merengenek, mintha a fénylő sziporkák és lángokban látná az elmúlt idők, az ifjúkor ábrándjaiból épült, aranyos fellegráit.

Ő gondolatban még egyszer át él mindent. S a mint lelke előtt elvonulnak a múlt gyönyörködtető, vagy sötét gyászos képei, ezeknek hatása arcán tükröződik vissza. A gyönyörködtető képeknél édes mosoly deríti ajkait, majd meg elborúl homloka s könyek lopódnak szemeibe.

*

Mily boldog Szilveszter-estét töltött egykor. Míg édes anyja s kis nővére a konyhában az újévi örmény csemege: a dälauzi készítésével foglalkoztak, addig ő vőlegénye társaságában benn ült a kályha mellett, atyja pedig az asztalnál ülve, olvasásba volt mélyedve. Akkor nem a lángok és tüzes sziporkákba mélyedt tekintete, hanem Miklósnak, a csinos barna ifjúnak fénylő fekete szemeibe.

— Nem győzöm várni az időt, midőn egészen az enyémnek mondhatlak! — így szólt az ifjú halkán, de szavaiban kimondhatatlan forró érzelem volt kifejezve. — Oh tán meg sem érem azt, hogy drága kis feleségemnek nevezhesselek, oly elérhetetlennek tűnik az felöttem!

— Ugyan, hogy beszélhetsz ilyent? — mondá ő — hisz oly közel van már azon idő, még csak néhány hét választ el attól.

— Igaz, de nekem mégis oly roppant hosszú időnek tetszik, hogy azt gondolom: soha el nem érkezik.

E szavak után az ifjú oly szomorúan nézett reá, mintha valami sötét balsejtelem nehezült volna lelkére és kezét ajkaihoz vonva, forrón csókolá meg azt.

Ő mosolygott és boldog volt; nagyon boldog azon tudatban, hogy mily igaz, mily hő szerelmet érez iránta vőlegénye.

Azután sokáig nem jött szó ajkaikra, csak ültek némán elmerülve egymás nézésébe.

Később az anya és nővér is bejöttek s élénk társalgásuk által vége szakadt a némaságnak.

Miklós csak éjjelkor vett bucsút, akkor midőn a harangok megkondultak, jelezve, hogy az ó-év már sirjába hanyatlott, helyet adva a most született újévnek. Nem tudott előbb megválni az ő forrón szeretett Margitjától, hisz az ó-évben már többé úgy sem láthatja. . .

Felderült az újév reggele. Vidám arccal kívántak az emberek egymásnak boldog újévet.

Margitra az újév reggele sötét mély gyászt, szívtépő fájdalmat hozott.

Alig kelt fel ágyából, már a szolgálonak rémitően ijedt hangja üté meg füleit, ki anyjának ezeket mondá:

— Borzasztó hirt hallottam! Azt beszélük, hogy Miklós urfit az éjjel hazamenet egy kocsi elgázolta, mert a megbokrosodott lovak elől a keskeny utczában, hol lakása van, nem tudott kitérni. Összezuzva, élettelenül vitték lakására.

Margit e beszéd hallatára iszonyú fájdalmat érzett szívében, olyat, mintha ez szétrepedt volna; szemei előtt elsötétült minden s velőtrázó sikoltással eszméletlenül omlott a padozatra.

Hat hétig feküdt élet-halál között, de Isten nem odáig szabta élete határát s így a test győzedelmeskedett a lélek fölött és ő felgyógyult.

Felgyógyult, hogy egy bánatteli sivár jövőnek nézen elébe.

Oh hányszor akará kioltani életét, de szülőinek szelid bánatos tekintete s egy hang belsejében, mely azt sugá, hogy Isten akaratában meg kell nyugodni s hogy megbocsáthatatlan bűn ő előtte az öngyilkosság, — nem engedék végrehajtani sötét tervét.

Élete csak vánszorgás volt; az ima és övéinek gyöngéd meleg szeretete nyújtottak némi enyhülést.

Ugy érezte, hogy meghalt kedvese képét szívéből senki ki nem törölheti. Az ő emlékének fog élni ezután, a ki őt oly forrón szeretete s a kit ő is oly kimondhatatlanul szeretett.

Gyakran eljárt a feledhetlen kedves sirjához koszorút téve rá s ott sirt és imádkozott s midőn leszált a csendes alkony, olyankor úgy képzelé, mintha az esti szellő képében, a szomorúfűz lombjai közül a szeretett ifjú szellem ajkai ily szavakat susognának:

— Jól sejtém egykor, hogy roppant hosszú idő választ el attól, hogy örökre egyesülhessünk, de légy türelemmel én szerelmem, mert azon idő végre elérkezik s mi a fényes hazában találkozandunk.

Aztán hozzá simult, körülfolýá termetét, elsimitá fürteit s homlokot csókolá.

Midőn képzelődéséből a rideg valóra eszmélt, egy fájó sóhaj hagyá el keblét s lelkében azon vágygial tért haza: vajha mielőbb megszabadulna a föld bilincseitől.

Évek multán már két sírhoz járt virágot hinteni, sirni és imádkozni: édes atya is elköltözött az élők sorából.

Egy enyhe őszi délutánon — ünnepnap volt — egy-egy koszorút helyezett a két kedves sírra s elvégezve imádságát, a temetőből kifelé tartott, midőn hirtelen egy közép magasságú férfi termett mellette. Rokonszenves barna arcát fekete szakáll köríté, szelid mosolyú ajkait gondosan ápolt bajusz árnyalta, nagy sötét szemeiből olyan fenkölttség, olyan szívjóság sugárzott elő, a mint Margit arczára tekintett, hogy ez nem érzett legkisebb neheztelést se azért, hogy őt egészen ismeretlenül megszólítá.

— Bocsásson meg tolaodásomért! Nevem T. János. Az irodalom terén működöm; orvos is vagyok, de csak privat passzióból. Sz. városban lakom. Beutazva a Szé-helyföldet e városkában egy rokonomnál időzöm néhány hét óta. Már többször láttam kegyedet, de első látásra már rokonszenvet éreztem iránta. Tudom, hogy örmény, én is az vagyok; tudom, hogy élete örmötlen, az enyém is az; én is elveszítém azt, ki legdrágább volt előttem a földön. A kegyed szemei nemesen érző szívet, őszinte jó lelket tükröznek vissza; nekem szükségem van ily szívre, ily lélekre. Kegyednek is szüksége van olyanra, a ki megérteni képes, ki őszintén osztozódik fájdalma-

ban, a ki képes átérezni szenvedéseit, mivel maga is szenved. Legyünk barátok! Furesán hangzik ugy-e ez, olyannak ajkairól, a kit most lát először? De ez ne tartsa kegyedet vissza, higye el bennem csalódnai nem fog.

Margitra annyira hatottak e szavak, de talán inkább az az igaz mély részvét, mely a férfi szemeiből feleje sugárzott, hogy önkénytelen kezét nyújtá neki.

A férfi megcsókolá kezét s ezzel barátságuk meg lőn pecsételve. Aztán engedelmet kért, hogy házáig kísérhesse s hogy házuknál tiszteletét tehesse.

Midőn búcsúlatogatást tett Margitnál a férfi, akkor Margit megígérte, hogy leveleire válaszolni fog.

Azután cserélték sűrűn a leveleket.

Margit gyönyörrel olvasta a nemes magasztos jellemről és ragyogó szellemről tanuskodó sorokat. Ugy tűnt fel azon ember előtt mint egy fensőbb lény. Ő, ki azt hitte volt, hogy vőlegénye borzasztó halálával életboldogsága, öröme, reménye úgy eltemetett a kétségbeesés mély örvényébe, mint a letűnt év a mulandóság tengerébe, napról napra sovárabban gondolt a távol levő barátára; úgy érezte mintha lelke összeforrott volna az övével.

Szívében a meghalt kedves képére az emlékezet szelid holdvilága ezüst hálót szőtt és annak képét, ki őszinte barátságát ajánlá fel neki, a szerelem aranyos napja ragyogta körül. Oh! mert az emberi szív ugy van alkotva, hogyha az iszonyú csapástól szét nem reped, begyógyul rajta a vérző seb és ha tárgyra talál, képes újra szeretni.

A családfő, a kereső elhunytával Margitékra nehezült a létfontartás gondja. Dolgoztak másoknak, hogy pénzt szerezhessenek, de a munkáért rosszul fizettek. Margit tehát nevelőnői állást keresett és talált is. Azon gondlattal vált meg anyjától — hogy fizetése nagyobb részét neki küldi, hogy ezáltal bár némileg megmentse őt a nélkülözéstől. Nővérének — ki már nagygyá nőtt — lelkére kötötte, hogy beteges jó anyjukra ugy vigyázzon, mint a szemefényére.

Oda kelle hagynia csendes otthonát, hogy távol a szép bérczes Erdély egy félreeső pontján fekvő örményszékely városkától, kedves szülőhelyétől, részvéttlen idegenek között küzdjön a létért. Oly egyedül, oly elhagyatva érzi magát. A kiket szeret, azokról mitsem tud. Sem a szegény anyától, sem a jó baráttól nem kapott rég ideje levelet. Ugy gyötri a bizonytalanság az előbbinek hogyléte miatt — a ki talán nehéz betegen fekszik, különben nem hallgatna oly mélyen — úgy sovárogo lelke barátjának, részvét és szerelemtől áthatott sorai után. Lehet hogy sem az édes anyát, sem a jó barátot nem látja többé viszont; az előbbi tán nem sokára itt hagyja e küzdelemteljes földi életet, az utóbbi talán már elfordult tőle, nem érezve már iránta azt a meleg, azt a forró rokonszenvet, melyet leveleiben annyiszor bevallott előtte.

*

A kályha tüze kialvó félben van. Margit felocsudik gondolataiból, letörli arcán alá pergő könnyeit, végig simítja elborult homlokát s egy fahasábot dob a kályhába, azután felemelkedik s az ablakhoz lépve kitekint az éjbe.

A hold ezüst sugaraiban a hóval borított háztetők a gyémánt szivárvány színeiben pompáznak; a csillagok tündöklő fényben ragyognak.

Az idő későre jár.

Margit az ablaknál feledi magát újra belemélyedve gondolataiba, újra és újra átélve lelkében a mult időket.

Végre eszébe jut, hogy még ma imádkoznia kell, hálát adnia a jó Istennek, hogy ismét letelt egy év — s kérni Őt, hogy adjon továbbra is erőt, kitartást, zugolódás nélkül viselni az élet súlyos terheit.

S leborul a szegény teremtés s hosszan, hön fohászkodik az egek Urához.

Az ima enyhítő balzsamként hat lelkére s arczára a megdicsőülés fényét kölcsönzi.

Midőn imáját befejezi az óra 12-öt üt, a harangok megkondulnak temetésére az ó-évnek; ép most dől sirjába ez és soha, soha fel nem támad.

A kik örömben boldogságban usznak, azoktól is eltelik egyik év a másik után, a boldogoknak is végre az

jut osztályrészül, a mi a boldogtalanoknak: — a sír. Itt minden örömmek, minden bánatnak vége szakad.

Margitnak úgy tetszik, mintha e gondolat — melyből a remény e földön egy szebb, egy boldogabb jövő iránt ki van zárva — megnyugvást kölcsönözne lelkének.

Pedig a remény — ez a csalfa tünemény, mely elkíséri a halandót gyermekkorától a sírig — nem aludt ki lelkében; kétségeinek sötétében ott dereng a reménynek egy halvány sugára s valami titkos hang ezt sugja:

— Az újév hozhat még számodra is örömet. Talán nemsokára jönni fog egy levél jó anyádtól s eloszlik aggodalmad és jönni fog egy levél tőle, bizonyítva előtted azt, hogy te az ő hűségében nem csalatkoztál...

A szegény leány elmélyed még egyszer a mult ködében, aztán a képzelet szárnyain elszáll lelke azokhoz, a kik e földön előtte a legdrágábbak... Elmerengve hallgatja, a mint a harangok ismét kondulnak, hogy édes bús érzésekben ringassák bágyadt lelkének álmait...

A jó barát.

— Elbeszélés. —

Irta: Esztegár Berta.

Hideg, karácsonyi est volt. Sűrű pelyhekben hullott alá a hó, leplelve betakarva a vén, durva földet, — hadd aludja alatta hosszú téli álmát.

A jól befűtött, barátságos szobában ült egy fiatal leány; fehér selyem ruha volt rajta, mely lágyan folyta körül tagjait; barna hajában fehér kamélia illatozott.

Margitnak hívták és N... város egyik gazdag, örmény kereskedőjének volt a leánya. Szemei szokatlan fényben égtek. Vajjon mi okozhatta e lázas izgatottságot?... A fehér selyem ruha megmagyaráz mindent. Ma először viszik szülei fényes, nagy bálba és a boldogság gyenge pirt vont halvány, üde arczára.

Az ajtón halkan kopogtatnak s rövid szünet után belép B... Jenő, Margit egykori játszótársa. Most, hogy felnöttek, a játszótárs jó barátta vált.

B... Jenő szegény, örmény fiú, — de becsületes, ki küzd az élettel, hogy magát fentarthassa. Most végzi tanulmányait a fővárosban, hol nagyon bajos a megélhetés.

Margit mosolyogva üdvözli a jó barátot, ki a karácsonyi szünidőre jött haza meglátogatni szegény, édes anyját.

Mindkettőjüknek van elég kérdeznivalója; hisz rég óta nem látták egymást.

— Margit! Kegyed ma valóban elragadó szép színben van, olyan jól áll kegyednek ez a fehér ruha.

A leány ajkain hódító mosoly jelenik meg. A férfi hosszan nézi ezt a bájos leány-alakot és agyában zürzavaros gondolatok támadnak.

— Margit! Egy igaz, jó barát szól kegyedhez; ne vegye szavaimat tolakodásnak. Kegyed ma először megy bálba; csak egyre akarom figyelmeztetni: Ma sok fiatal emberrel fog találkozni; bókjaikat, sületlen szóékeiket ne vegye komolyan és főképp ne engedje, hogy a fény elvakítsa szemét és tiszta, romlatlan lelkét.

Hangos, vig, gúnyos kacaj volt a válasz. — A férfi összerezett, mélyen megalázva érzé magát és szó nélkül távozott.

Mikor elment, megsajnálta őt Margit. Még-is kár volt kinevetni.

II.

A terem fényesen van megvilágítva. Margit alig találja magát bele e szédítő légkörbe, melyben olyan boldognak érzi magát akár hány fiatal, romlatlan kedélyű leány. Pedig mennyi keserű érzést, mennyi véghetetlen fájdalmat takar sokszor a fényes selyem ruha. Az a szem, — az az észbontóan szép szem és az a bíbor ajk, mennyi keserű kitörést, mennyi könnyűt szorít vissza. Mennyi önlegyőzésbe kerül sokszor egy-egy igéző mosoly. De hát mindezekről mit tudhat egy fiatal, ábrándos leány,

ki az életnek csak boldogabb felét ismeri. — Ne is tudja ily korán, ráér még, hisz oly hosszú még az élet...

A zene lágy, dallamos keringőt játszik: kezdődik a táncz.

Margit a mennyországban érzi magát. Csinos fiatal ember közeledik hozzája, ki könnyedén meghajtva, bemutatja magát. Gróf Z... Tibor. A másik perczen már ők is ott lejtének a többi párok között.

Margit körül volt véve hódolóktól. Igen jól mulatott; meg aztán gróf Z... Tibor ügyes, csinos fiatal ember, ki a leány sziveket hamar meghódítja.

Margit tánczosa karján repült tova, s midőn épen az ajtó közelébe ért, egy ifjú lépett a terembe egyszerű, fekete ruhában. B... Jenő volt.

Tekintetök találkozott. Van valami azon tekintetben, melylyel Jenő végig nézte Margitot: sötét, fekete, lángoló szemeivel olyan szuróan szegezte a leányt.

Margit önkénytelenül megijedt e daczos tekintettől és rövid idő múlva fáradtságot színelve, — távozott.

Fehér alakja csakhamar eltűnt egy nehéz szőnyeg-függöny mögé.

A zene csak töredezve hat ide; — olyan jó hely ez az ábrándozásra. De nem fűzheti sokáig gondolatait, mert szeme egy ragyogó szempárral találkozik: gróf Z... Tibor volt.

Helyet foglal a leány mellett, megfogja a leány kezét, hosszan a szemébe néz és remegve, szenvedélytől áthatott hangon ejté ki e szavakat: — Szeretem! szeretem Margit az első percztől fogva és soha-soha nem fogom kegyedet elhagyni! Szóljon Margit, talál-e kegyednél viszonsszeretlembre?

Olyan szép volt e férfi e perczen.

A leány reáemelő lázas tekintetét.

— Szeretem és szeretni fogom örökké! válaszolá Margit.

A zene elhangzik és ők egymás karjaiban állanak szó nélkül, mozdulatlanul.

Jenő sápadt, merce tekintettel nézte a másik függöny mögül a váratlan jelenetet. Érezte, hogy ő is szereti ezt

a leányt, de többé nincs joga hozzája közeledni. Egy kaméliát tartott kezében, mely Margit hajából hullott ki; ajkához emelé, de a másik pillanatban már ott hevert a földön széttépve, eltaposva...

III.

Margit boldog, irigyelt menyasszony lett.

Vőlegénye gróf Z... Tibor. Az igaz, hogy szegény, de annál gazdagabb a leány. Hja a rangot drága pénzen kell megvásárolni!

A gróf visszatért a fővárosba, hogy ügyeit rendbe szedje. Ugy állapódtak meg, hogy egy év múlva fogják megtartani az esküvőt.

Margit épen egy levél olvasásába volt elmerülve, melyet Tibortól kapott, — midőn belépett Jenő.

A leány boldogan nyújtá át a levelet.

— Olvassa, milyen kedvesen, milyen gyöngéden ír Tibor.

Jenő, kinek arcát a levél-olvasás alatt halvány pír borította el, a leány szemébe nézve, nyílt, egyenes homlokkal csak ennyit szólott:

— Margit! Ez a férfi kegyedet nem szereti és sohasem is szeretted! Hanem, nem ezért jöttem én most ide — folytatá lágyabb hangon, — hogy kegyedet szomorítsam. El akarok búcsuzni egy hosszú, kinteljes évre. Sok fog változni egy év alatt, akkor talán már mint asszonyt fogom üdvözölhetni... Legyen olyan boldog, a milyen boldogságot kegyed anyagi szive megérdemel, — és néha gondoljon szeretettel az önzetlen, jó barátira is, ki mindig szeretni fogja, s ki életét bármikor kész kegyedért feláldozni...

A leány lecsüggeszté fejét s két könnyű pergett végig halvány arcán.

IV.

Eltelt a hosszú, kínos év. A kedves nyájas, bizalmas levelek hova tovább ritkultak, s a mi jött is csak hideg sorokat tartalmazott. Végre megérkezett az utolsó

levél is, melyből egy karikagyűrű hullott ki, — gróf Z... Tibor jegygyűrűje volt ez; a gróf egy pár sorban adta tudtára Margitnak, hogy soha sem lehetnek — egymásé.

Margit megsemmisülve rogyott egy székre. De fényes kis napsugár tört be az ablakon és ott játszott a leány homloka körül: megvillant valami agyában; előtűnt a szegény Jenő jóságos arcza és eszébe jutottak utolsó szavai. Milyen nemes, milyen jellemes lélek! Nem is lehet összehasonlítani avval a másik férfivel... És Margit úgy érezte, hogy szereti Jenőt, nem csupán — barátságból; érezte, hogy egy nemesebb, egy erősebb érzés köti ahhoz a férfihoz, a kit egy évvel ezelőtt még kinevetett...

E perczen jelenik meg Jenő, fáradtan, kimerülve; a néma gond és szenvedés meglátszanak beesett, sápadt arcán s még így — szenvedéseiben is — oly szép volt e férfi, olyan nemes magatartás ült lénynén és olyan lelki jóságot árult el arcza.

Margit örömkialtással borult keblére. Jenő odazárta a szívére azt a nőt, a kit legjobban szeretett a világon és kit sohasem fog többé elhagyni! Édes, biztató szavakat suttog a leány fülébe, mitől átmelegszik a megdermedt szív és ott marad annak a kebelén, ki meg fogja ovis a csalodástól és az élet viharaitól és jóságos, szilárd kezekkel fogja az élet göröngyös utain vezetni!

Egy szerető, hálás tekintet, egy néma kézszorítás megmond a férfinak mindent; ez a tekintet, ez a kézszorítás néma eskü egy — hosszú életre!

A magyar-örmény nemes családok czimerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesvári János.

II.

Balta család.¹⁾

Ezen az erdélyi részeken kívül leginkább Arad- és Csanád vármegyékben elterjedt magyar-örmény nemes család czimerszerzői Balta Márton és Péter

¹⁾ Nagy Iván i. m. I. 153. l. e nemes családdal négy szóban végez s csak lakhelyéről tesz említést.

fivérek, szamosújvári örmény kereskedők voltak, kiket a hazai kereskedelem előmozdítása körül kifejtett bokros érdemeik, nem különben a hét éves háború hadi költségeinek fedezésére a kincstárnak önkényt felajánlott nagyobb pénzösszegük megjutalmazására Mária Terézia királynő Bécsben 1760. július 28-án kiadott czímerlevelével meg-nemesített, nemesi rangra emelvén Balta Mártonnal együtt annak nejét, született Govrik Gülát,¹⁾ Márton, Tivadar és Gergely fiait, nem különben Mária, Anna és Róza leányait, Balta Péterrel pedig nejét született Márton Horopszimet, Mária és Anna leányait.

A Balta Márton-nak adományozott czímerlevelé szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, Quod cum Regiis dignum manibus opus esset distributio Beneficiorum, ideo cum ad nonnullorum Fidelium Nostorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Majestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Martini Balta, Quaestoris Armeni, et Civis Oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento Vectigalium Nostrorum insisterendo, et signanter in moderni Belli circumstantiis, ad Aerarii Nostri rationem certam Pecuniae summam offerendo, et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualia ipsum, imo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum Benigne confidimus, Eundem Martinum Balta, et Conjugem ejus Gülan Govrik, Filiosque Martinum, Theodorum, et Gregorium, ac Filias Mariam, Annam, et Rosinam jam natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros, Haeredesque et Posteror eorum utriusque sexus universos de supremæ potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu, et Corditione ignobili clementer

¹⁾ Gülá (b) örmény női keresztnév (gül, perzsa szó: rózsza, güláb: rózsavíz, Róza), ép úgy, mint a Balta Péter czímerlevelében előforduló Harabszime vagy Horopszime (Rebeka).

eximendo in Coetum et numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transilvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annuendos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa Scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris, et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri, et indubitati dicti Principatus Transilvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles Natura, Jure, et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, uti, frui ac gaudere possint, ac valeant, Haeredesque, et Posteror eorum utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cujus quidem Nostrae erga eundem Martinum Balta, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis Signum, veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium, haec Arma, seu Nobilitatis Insignia, Scutum videlicet Militare erectum Sectione per centum

Balta.

primario palari, ex post ad laevam transversa in tres areas distinctum, cujus anteriorem dextram Baltheus dextro diagonalis aureus hinc, et hinc ejusdem metalli ala explicata dorsis obversis comitatus ornat; in sinistra superiori cocco tincta area caput Molossi argenteum millo nigro ad collum cinctum, cujus ora utraque auro reducta, similisque metalli adhaerente annulo exornata est, repraesentatur in huic subjecta candidi, seu argentei coloris area anguis naturalis coloris capite in gyrum acto, et cauda sursum flexa conspicitur. Ipsi scuto super imposita est Galea tornearia clatrata, seu aperta coronataque, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, quinque pavonis plumis fastigiata. Phaleris ad dextram coeruleis, et

aureis, ad sinistram vero coccineis et argenteis, a summate Galeae in latera scuti large decoreque fluitantibus, prout haec omnia in Capite, seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata, et expressa, lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, Eidem Martino Balta, praescriptisque ejus Gratiose danda duximus, et concedenda, decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris, et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis, immunitatibusque, quibus caeteri veri, et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, Jure, et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincere, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cujuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et praeceminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui, et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque ac Posteriores eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo Nobilitamus, damus et conferimus, harum Nostrarum majoris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore, et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae die 28-a Mensis Julii, An-

no Domini 1760, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.

Franciscus Bándy m. pr.¹⁾

Balta Péter pedig Mária Tereziától, a dicső királynőtől a következő czímerlevelet nyerte:

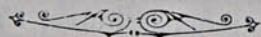
Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum Regiis dignum manibus opus esset distributis Beneficiorum, ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Majestati, tum vero attentis, et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Petri Balta, Quaestoris Armeni et Civis Oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium nostrorum insistendo, et signanter in moderni belli circumstantiis certam pecuniae summam ad Aerarii Nostri rationem offerendo, et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualiave ipsum, immo et majora deinceps quoque exhibiturum et impensurum Benigne confidimus, eundem Petrum Balta, et Conjugem ejus Harabsime Márton, filiasque Mariam et Annam jam natas, et imposterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros, Haeredesque et Posteriores eorum utriusque sexus universos de supremae potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in Coetum et numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, necnon Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nos-

¹⁾ Aradvármegye 1795. évi jegyzőkönyvének 714. száma alatt levő hiteles másolatból.

tra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris, et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, privilegiis, praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri, et indubitati dicti Principatus Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles Natura, Jure, et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, uti, frui ac gaudere possint, ac valeant, Haereditasque, et Posteris eorum utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cujus quidem Nostrae erga eundem Petrum Balta, praefatasque ipsius declaratae Benignitatis Signum, veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium, haec Arma, seu Nobilitatis Insignia:

Scutum videlicet militare erectum sectione per centrum primario palari exposit ad laevam transversa in tres areas distinctum, cujus anteriorem dextram Baltheus dextro-diagonalis aureus hinc et hinc ejusdem Metallum ala explicata dorsis obversis comitatus ornat; in sinistra superiori cocco tincta area caput molossi argenteum millo nigro ad collum cinctum, cujus ora utraque auro reducta, similisque metalli adhaerente annulo exornata est, repraesentatur: in huic subjecta candidi seu argentei coloris area anguis naturalis coloris capite in gyrum acto et cauda sursum flexa conspicitur.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

Kisebb közlemények.

Egy jelentékeny angol és egy kiváló örmény. Decz. 15-én két nevezetes egyéniség litogatta meg Szamosújvár városát: C. Fitzgerald *) az angol világlap, a londoni »Dayly News« levelezője és Erzsébetváros ünnepelt képviselője: dr. Issekutz Győző. Miután szándékunk jövő füzetünkben mindkettőről önálló cikkben szólni,

*) A hazai lapok majdnem kivétel nélkül így írták ennek a kiváló tudósnak nevét: Fitz Gerald (a névjegyén is nagy G fordul elő, de egy szóba van írva a két szó), holott így kellene írni: C. Fitzgerald: magyarul Geraldí Károly. (Fitz = magyarul: fi, szláv: vics, örmény: *bru*, ián).

most a hely szűke miatt csak röviden. — Decz. 14-én Londonból Dseráz Minász, ki a berlini kongresszuson Örményország egyik képviselője volt, örményül (itt csak magyar fordításban közöljük) a következő levelet intézte a lap szerkesztőjéhez: »33 De Vere Gardens, Londres W. 10/12. 1893. Fitzdseréld ur, ki a »Deli Nyusz« levelezője (járt Örményországban is) 10—15 nap mulva megy önnek látogatására. Nekem, nemzeti ügyünkben, nagy segítségemre volt. Meg vagyok győződve, hogy ismert patriotizmusánál fogva jól fogja fogadni. Reményem, hogy rendesen kapja lapomat (l' Armenie), valamint én is kapom becses folyóiratát. Önnek állandó tisztelője: Minász.« — Ugyan az nap Kolozsvárról az angol társalgó kör elnöke, a következő érdekes sorokat írta nekünk: »Kedves Collega ur! Egy kedves barátunk Mr. C. Fitzgerald, a »Dayly News« levelezője (Örményországból is sok levelet írt), pénteken d. e., vagy d. u. Szamosújvárra fog menni, hogy a nevezetes örmény telepet megnézzé. Legyen szíves ötet barátságosan fogadni és információkkal ellátni. Hazánknak igen jó barátja. Mikor e sorokat írom, épen nálam van. Holnap az angol társalgó körben, Tiszteljük meg! Kolozsvár, decz. 13. 1893. Collegialis üdvözléssel tisztelő híve: Kovács János.« — E leveleket megmutattuk néhány érdeklődő egyénnek, kikkel abban állapodtunk meg, hogy az nap este 7 órakor gyűlünk össze néhányan a városi tanács háznál magán értekezletre. Az értekezletben részt vettek: Placsintár Dávid polgármester, Bárány Lukács plebános, Esztegár László ügyvéd, Kovrig Simon orvos, dr. Mártonfi Lajos tanár, Novák Gerő tanár, Osztian Kristóf főjegyző, Vajna Károly fegyintézeti ellenőr, Szongott Kristóf szerkesztő. Más nap reggel az értekezlet tagjai mindnyájan kimentek a vasúthoz: várták a nem közönséges vendéget. Friedländer Gyula deési lakos társaságában, ki folyékonyan beszél angolul (lakott 10 évig Amerikában) jött Fitzgerald ur. Lapunk szerkesztőjénél szállott meg kíséretársával együtt. Reggeli után Bárány Lukács, Szongott K. és Friedländer társaságában látogatást tett Szabó János gör. kath. püspöknél: politikáról, román kérdéssel nem beszéltek. Azután bementünk a plebániái nagy templomba; megnézte Rubens híres festményét, a templom architektúráját, a segrestyében a drága szép pápi ruhákat, a könyvtárban a becses, ritka örmény codexeket. Délben érkezünk haza: ebédhez ültünk. Ebéd alatt ezt a táviratot kaptuk Beszterczéről: »Szongott szerkesztő urnak. Időből kifogyva nem szállhatok ki; ma a délutáni vonattal átutazom. Ha körülményeid engedik, jöjj baráti kézszerítésre. Issekutz Győző.« A míg Novák Gerő a fegyintézetbe kísérte Fitzgerald urat, addig mi kimentünk a vasúthoz. Kijött Placsintár Dávid polgármester és Gajzágó Ferencz járásbíró is. Megjött a várva várt vonat. Itt marasztattuk dr. Issekutz Győzőt. Este fényes banquet az angol tudós tiszteletére. Gajzágó Ferencz felvitte kedves vendégét: »Erzsébetváros országgyűlési képviselője, — N. N. ügyvéd, N. N. tanár...« Már mindnyájokat be-

mutatta, midőn még jött egy asztaltárs: »N. N. kereskedő« Mire ez megfordul és így szól szomszédjához: »Milyen jó örmény arca van, hozzá még gyönyörűen beszél magyarul ez az — angol.« Pedig az angol még szállásán volt. Épen most ment utána egy küldöttség. De jönnek és helyet foglalnak a csinosan felterített asztal körül. Az asztaltársak ezek voltak: Kopár Kristóf, Esztegár László ügyvéd, Páll Bogdán, dr. Gopcsa Jakab, dr. Mártonfi Lajos, dr. Esztegár László, Dobos Joachim, Drágomán Tódor, Gopcsa Joachim, Szongott Kristóf, Friedländer Gyula, Bárany Lukács, Fitzgerald K., Placsintár Dávid, dr. Issekutz Győző, Gajzágó Ferencz, Novák Gerő, Vásárhelyi Boldizsár, Ábrahám Zachar, Zoltán Béla, Harmath Domokos, Tüzes Tódor, Aján Joachim, ifj. Turcsa Lukács, Rátz Jakab, Bartalis Miklós, Duha Bálint, dr. Bányai Kristóf, Osztián Kristóf, Vajna Károly, Duha János, Stetiü Gerő, Novák Antal, Lengyel Ödön, Tódorfi Lukács, Duha Kristóf, Sáhín Márton. — Ászlán vacsorája izletes, mindenki kedélyes volt. Sok szép pohárköszöntőt mondtak. Fitzgerald megígérte, hogy szép francia felköszöntőjét elküldi lapunknak. Tíz órakor ment haza nyugodni. Most dr. Issekutzat egyedül ünnepeltük. Felköszöntötték. Erre rögtön megnyitlak ékeesszó a jkai: »En itt nem vagyok idegen, nem vagyok vendég: Szamosújvár és Erzsébetváros testvérvárosok...« Aztán beszélt szépen, csinosan; minden mondata új gondolat. Többször beszélt, de mindig érdekesen. Eszmegazdag felköszöntőivel magával ragadta a hallgatóságot. Nem győztük éljenezni. Valaki azt a megjegyzést tette, hogy: »Ennek a páratlan szónoknak talán nincs is teste, hanem csupa szellem...« Más nap reggel Beszterczére ment el Fitzgerald ur: sokan kísértük ki a vasúthoz; dr. Issekutz délutánig még itt maradt. Délben együtt voltunk ebéden Gajzágó Ferencz járásbirónál. Ott volt dr. Issekutzon és a házi uron kívül Placsintár Dávid, Bárany Lukács, Szongott K., és Simay János albiró. Itt egyik asztaltárs a »város barátját« köszöntötte fel; erre dr. Issekutz megragadta az alkalmat és oly sikerült, hazafias felköszöntőt mondott, hogy ritkítja párját. »Vágyva vágytam ide, de annál nehezebben távozom el.« Tisztelői mindnyájan elkísérték a vasúthoz. Megígérte, hogy más alkalommal is meglátogat minket. Becsülje meg Erzsébetváros derék fiát, kivel méltán büszkélkedhetik: mert dr. Issekutz Győző a hazai örménységnek egyik disze!

Mélyen tisztelt olvasóinknak a beálló esztendő kezdetén boldog új évet kíván (Snorhávor nor dári) az „Armenia“ szerkesztője.

Felolós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

József főherczeg Ő kir. Fensége részéről az „Armenia“ szerkesztője azon kiváló megtiszteltetésben részesült, hogy Szamosújvár város illusztrált monographiáját magas figyelmére méltatni és erről a szerzőhöz a következő hegyes sorokat intézni méltóztatott:

Ő Császári és Királyi Fensége
József Főherczeg Ur titkári hivatala.

L. sz. 5.
7/I. 1894

Tekintetes

Szongott Kristóf úrnak

Szamosújvár.

Ő Császári és Királyi Fensége József Főherczeg Urnak küldött „Szamosújvár, a magyar-örmény metropolis irásban és képekben“ című munkáját, Ő Fensége, ki a nevezett munkát igen érdekesnek találta, szívesen fogadta, a mit is ezennel becses tudomására hozni van szerencsém.

Alcsúth 1894 Jánár 7.

Vallás és közoktatásügyi
m. kir. Miniszter.

Budapest 1893 december 16-án.

Tisztelt Tanár Úr!

„Szamosújvár irásban és képekben“ című munkájának
azon példányáért, melyet részemre megküldeni sziveskedett,
fogadja köszönetem őszinte nyilvánítását.

Tisztelettel:

Gr. Csáky Albin.

Sz. 4018/1893

közig.

Tekintetes Szongott Kristóf tanár úrnak.

az „Armenia“ szerkesztője

Szamosújvártt.

Városunk közgyűlése 236/1893 számú határozata
folytán hivatalos tisztelettel van szerencsénk értesíteni,
miszerint városunk a „Szamosújvár irásban és képek-
ben“ és „Chorenei Mózes, Nagy-Örményország története“
című szép műveit elfogadta, azokat könyvtárába helyezni
rendelte, azokért Önnek köszönetet s elismerést szavazott
és elhatározta, miszerint ezen szép művek szerkesztésével
és kiadásával felmerült költségekhez 50 frt tiszteletdíjjal
hozzájárul.

Midőn közgyűlésünknek ezen határozatát tolmácsol-
juk, fogadja tekintetes Tanár ur ezen szép műveiért Ta-
nácsunknak is külön köszönetét és elismerését.

Erzsébetváros Tanácsa 1894. év január hó 10

polgármester helyett

Bokros Emil

v. tanácsos.

Buenos Aires december 3. 1893.

Szongott Kristóf úrnak

Szamosújvártt.

Tisztelt honfitársam és Barátom!

Harmadik éve már, hogy sziveskedik e hontalan
vándort a haza multja és jelenéről tudósítani nagybecsű
és komoly hazafi érzelmű „Armenia“ magyar-örmény
havi szemléje rendes megküldésével.

Nem tudom mikép köszönjem meg e szives megem-
lékezést, de minden esetre hálám kijelentését nem fogom
elmulasztani.

Az év fordultával nem hagyhatom el, hogy Önnek
és Ön által a tisztelt magyar-örményeknek boldog új-
évet és szerencsét ne kívánjak, ohajtván, hogy valamint
eddig, úgy ezután is legyenek a magyar néppel és
a haza örökös érzelmeivel — összeforrvá. *)

Hazafiúi tisztelettel

Czetz János.

*) A dicső Tábornok ur e nagybecsű levelét, melylyel szerkesztőse
günket megtisztelte, 1893. decz. 3-án adta postára, de a roppan-
nagy távolság miatt az csak decz. 31-én érkezett ide; ekkor folyó-
iratunk januári füzte már szét volt osztva és így hírneves l'abor-
nokunknak az új-világból küldött új-évi szép üdvözlétét február e-
lején kapják mélyen tisztelt olvasóink.

Midőn Nagyméltóságodnak, kinek fényes nevét két világrész:
Európa és Amerika tisztelettel említi, e kiváló figyelemért a hazai
örménység nevében is hálás köszönetet mondunk, egyúttal kér-
jük a Gondviselést, hogy nyujtsa Nagyméltóságod drága életét
hosszúra, adjon erőt, egészséget, hogy visszajöven édes hazánkba
újra láthassa a virágzó Magyarországot, melynek szabadságáért oly
hősi, Klio által arany betűkkel feljegyzett fegyvertényeket vitt
véghez. Hozza Isten Nagyméltóságodat minél hamarabb körünkbe!

Szerk.

Nyilvános vallomás.

Kérdés.

Mi jellememnek fővonása?
Mi jellemzi leginkább a férfit?
Mi jellemzi leginkább a nőt?
Mi a főhibám?
Milyen foglalkozást kedvelek
inkább?
Melyek arany-álmaim?
Mi tenne szerencsétlenné?
Mi szeretnék lenni?

Mely országban szeretnék lakni?
Melyik színt kedvelem inkább?
Melyik virágot kedvelem inkább?
Melyik állatot kedvelem inkább?
Melyek kedvelt prózairóim?
Melyek kedvelt költőim?
Melyek kedvelt zeneszerzőim?
Melyek kedvelt politikusaim?
Melyik hősrégényt magasztalom?
Mely hősöket dicsőítem?
Mely nevek tetszenek legjobban?
Mit utálok leginkább?
Melyik történelmi tényt bámulom
leginkább?
Hogy szeretnél meghalni?
Mely hibák gerjesztenek nagyobb
szánakozást?
Milyen reformra van legnagyobb
szükség?

Felelet.

Kérdezd azt a nőt, ki engemet
jól ismer.
A magabantartás (reserva).
A discretio.
Kérdezd szolgálmat.
A harcrolást.
Nem szoktam álmodni.
Nem tudom.
Nem más, csak mi vagyok.
Némelyik bárhol, én Magyarországon.
A vöröst.
A rózsát.
A lovat és a kutyát.
Montesquieu, Bossuet...
Shakespeare, Moliere...
Nem értek a zenéhez.
Azok, a kik nem hazudnak.
Robinson Crusoe.
Julius Caesart és I. Napoleont
Amalia, Róza.
A hazugságot.
Krisztus áldozatát.
Némelyik rögtön, én elkészülve.
Azok, melyek praesidiumba vezetnek
Az alkotmány reformálására...

*

Ezt az érdekes játékot is hazáját hön szerető Tábornokunk küldötte a következő becses sorok kíséretében: „Ide zárok egy a mult hóban megjelent szelleműs salon-játékot; szerzője egy argentinai tábornok, az ismert nevű író: Luvio Mansilla rokonom és jó barátom. Céz-lom az volt, hogy a hosszú téli estéken a magyar-ör-mény nőknek egy pár kellemes percet szerezzenek. Vale!

Czetz János.

Názáreáncz emlékére. *)

— Sáházizján. —

Nem kéz készítette emlék örzi sirod,
Nem rosdásodó vas, sem porladozó kő, —
A toll hatalmával viatad ki babérod',
Mit el nem pusztíthat a romboló idő.

Ime azon fáról, melyet te ültettél,
Az új neruzedék már édes gyümölcsöt szed.
Fénylő Prometheus! világot löveltél,
Ám de a nyugalmat soha sem élvezted.

Munka emberének nincs is pihenése —
Tövískoszorú jut neki osztályrészben:
Lebegjen fölötted a menny örök fénye,
S fáradt porhüvelyed nyugodjék békeben!

Simay Gergely.

*) Názáreáncz jelentékeny örmény író elhalt 1879-ben.
S. G.

Ararát földjén.

— The Land of Ararat. London, Eden, Remington et Co 1893. —

II.

Megérkezvén Trebizondba, elbeszéli Macdonald, hogy az angol konsul tolmácsának, Hekimiának jelenléte daczára átkutatták a török hivatalnokok a málháit, hogy megtudják, nem visz-e magával hazafias örmény könyveket. Elmondja azt is, hogy ez idő szerint több mint hatszáz örmény sinlődik a török börtönökben azon gyanú alatt, hogy európai fajrokonai által összeesküvésre engedték magukat csábíttatni.

Egy szép deczemberi napon bucsút vesz utazónk Trebizondtól. A kop-daghi szoroson török zapliékkal kísérteti magát „a kurd martalóczok okozta veszély miatt.” Baiburt-ban (Pápert) a legszivesebb vendéglátásra talál Ághábábján Chátsádurnál, a ki felkéri, adná tudtára honfitársainak, hogy szívesen lát vendégeül minden angolt, a ki átutazik a városon.

Másnap ismét útra kél, átmegy a kurdok által elpusztított szomszédos kerületen, a hol csak nemrég is büntetlenül raboltak ki s gyilkoltak meg egy örmény kereskedőt; Ilideiában egy örmény házában tölti az éjt, s megérkezik végre Erzerumba, a hol Richardson amerikai missionariusnak a vendége.

Erzerum negyvenezer lakósa közül Macdonald szerint alig nyolczadfél ezer az örmény s a török hatóságok mégis félnek tőlük. A város „Grand Hotel”-jében megismerkedik Cholet franczia gróffal, a ki elpanaszolja előtte, hogy titkos rendőrök minden lépését kikémlelik. Utazónk is csakhamar ugyanily tapasztalást tesz. Tiltakozó levelet intéz a kerület valijához. A vali másnap meglátogatja s mentegetőzik, hogy a rendőri felügyelet egyedüli czélja megvédelmezni a személyét. Angolunk nem ül fel ennek az ürügynek s kijelenti, hogy azonnal visszatér Konstantinápolyba, ha nem hagynak fel a kémkedéssel. A kerületi főnök végre is engedni kénytelen s a titkos rendőröket eltávolítja.

Meglátogatja utazónk a török iskolát s azt tapasztalja, hogy a kormány rendelete folytán nem szabad a történelmet tanítani, hogy az iskolában használt térképek sokkal nagyobbnak tüntetik fel a török birodalmat, mint a mekkora a valóságban. A keresztény iskolákban pedig el van tiltva a tornászat tanítása, melyet a kormány a katonai szolgálatra való előkészületnek tekint.

Meglátogatja Macdonald az erzerumi örmény templomot is, melynek architecturája csodálatra ragadja; és a Szánászárián-iskolát, melyről teljes elismeréssel emlékezik meg. Aztán igen érdekes leírását adja a vidék ornithologiai gazdagságának s elragadtatással szól Örményországnak „valóban paradicsomi” növényvilágáról. Egy amerikai botanikus úgy nyilatkozik előtte, hogy a formák és színek változatosságára nézve az egész világon nincs párja az örményországi florának.

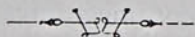
Hosszasabban foglalkozik Macdonald a kurdok portyázásaival, a török bírák és beyek igazságtalanságával, az adószedők szívtelenségével s a „baksis” uralkodó rendszerével. Dicséri azonban másfelől a törököknek vallási türelmességét is, a kik ezelőtt ötven évvel Hamlin protestans missionariust megmentették az adabazári örmény lakosság dühétől. Hamlin, ki ezt a dolgot egyáltalán nem keresztényies gyűlölködés hangján írja le, alkalmasint regényt beszélt el a valóság helyett. Különben is a porta nem türelmességből létesített protestans hitközséget; a számítása az volt, hogy megosztván a keresztényeket, annál könnyebben fogja őket elnyomhatni.

A politikai viszonyokra is kiterjeszkedik Macdonald s kifejezést ad azon meggyőződésének, hogy Oroszország meg akarja hódítani egész Örményországot. „A san-stefanoi szerződésnek tizenhatodik czikke, ugymond, tényleg magában foglalja Örményország megszállását mindaddig, míg a törökök az Epirus, Thessalia és Macedonia számára kilátásba helyezett reformokhoz hasonlókat valósítanak meg. Loris Melikoff tábornok a berlini kongresszusra küldött örmény megbízottaknak azt tanácsolta, hogy ne kívánjanak autonomiát Erzerum és Ván számára, az ily lépés alkalmas levén arra, hogy

elfordítsa tőlük az orosz kormány rokonszenvét, mely esetleg az országuk magához csatolásával meg akarja őket szabadítani a török uralom alatti gyászos sorsuktól. Az örmény delegatusok azonban nem hallgattak hírneves fajrokonuk tanácsára, azt következtetvén a cyprusi conventióból, hogy Anglia feltétlenül ellene szegül az oroszok további előnyomulásának Kisázsiaiban s talán akként fogja intézni a dolgot, hogy Örményország autonómiát nyerjen angol védnökség alatt.“ Macdonald azon véleményben van, hogy Törökország, mely ma sokkal gyengébb, mint a legutolsó háború idejében volt, nem lesz képes meggátolni Oroszországot az örmény tartományok elfoglalásában, ha csak nem támaszkodhatik Angliára; Angliának a segítségét pedig nem fogja megnyerni, ha továbbra is makacsul vonakodik adminisztrációját reformálni.

Útjának további folyamatában orosz területre tér át Macdonald. Sari-Kamisban a legbarátságosabb fogadtatást tapasztalja az örmény Áidinoff vendégszerető házában. Tiflisben nyomára jó annak, hogy több örmény felkelést készül szítani Török-Örményországban, hogy siettesse az orosz hódítást. Batumból visszatér Konstantinápolyba s nagy érdekű munkájának befejezéseül meleg felhívást intéz Angliához a berlini szerződés hatvanegyedik cikkének végrehajtása érdekében!

Dr. Molnár Antal.

Czetz Gergely.

Szerény körben is lehet szép hivatást betölteni! Sokszor nagyobb az ember a kis világban észrevétlenül, zajtalanul s mégis üdvösen működve, — mint-ha a nagy világ dicskoszorúit hajhászva, egy ország tapsai közt áldatlan úton halad.

Czetz Gergely, a szamosújvári gymnasium néhai kiérdemült tanára is a szerény, de a társadalom iránt sok érdemet szerzett egyének sorába tartozott, kiről el-

mondhatjuk, hogy hasznos pályát futott be és nem élt hiában.

Szolnok-Dobokavármegye székhelyén, Deésen született 1822-ben. Ott is tanulta a népiskola tantárgyait;*) míg a középiskolát és a jogi tanfolyamot Kolozsvárrt végezte be. Tanpályája befejezése után, 1847-ben ősei-nek szülőföldjére, Szamosújvárra jött, mert remélte, hogy

Czetz Gergely.

itt az épp akkortáiban tervezett Ráfael-féle örmény kath. gymnasium-nál tanári állomást fog nyerni. De a gymnasium azon időben nem jött létre, azért egyelőre megelégedett a néptanítói állással is. Ezen állást 1861-ig tölté be buzgón és sikeresen, oktatva és nevelve a tanuló ifjúságot, míg a városi négyosztályú algymnasium csakugyan megnyitott és a képviselőtestület őt középiskolai tanárnak megválasztotta.

Kitünően tudott latinul; érdekes elbeszélései közben igen találó hasonlato-

*) Deésen a Szent-Ferenczrendiek kath. iskolájának volt növendéke. Egyik nap az osztálytanító pater evvel az örvendetes hírral lép be osztályába: „Holnap az erdélyi róm. kath. iskolák felügyelője fogja iskolánkat meglátogatni; a könyv hátulsó felében levő szavakat (Gott: Isten, Engel: angyal...) fogjátok feladni. Az első kezdi el, mindenki csak öt-öt szót fog feladni.“ Reggel az osztályban van a felügyelő. „Tessék kérdezni!“ — „Felelj Czetz Gergely!“ — A míg a tanító egy-pár szót váltott a felügyelővel, a szorgalmas tanulónak csak úgy pergett a nyelve. „Mondd tovább!“ — és ekkor a másodikra mutatott. Felállott, de egy szót sem szólott. „Miért nem felelsz?“ — „Instálom az én öt szómat is Czetz — mondotta el.“ — Erre a felügyelő kiment a tanteremből és a nélkül, hogy a többi osztályokat meglátogatta volna, befogatott és eltávozott a városról

kat használt. Sok eredeti gondolata volt. A szünidő alatt el-elmenegtetett fürdőre: Radna-Szent-Györgyöt szerette. Járt a külföldön is. Részt vett a városi köz-életben, mint képviselőtestületi tag gyakran felszólalt a közgyűléseken. Egy ízben volt (hat hétig) helyettes polgármester is. Szilárd jellem volt, nem játszott az adott szóval; szava járása volt: „Verbum nobile, stabile“. Barátjai feltétlenül bizhattak benne. Fentartotta a rendet az iskola falai közt; de rendes volt akkor is, midőn nem volt a Muzsák hajlékában. Szigorú, de igazságos, jó tanár volt.

Negyven évet töltött érdemdús közoktatási és pædagogiai működésben a tanítás terén. Szerette Istent, egyházát, hazáját, nemzetfeleit, városát és a tanuló ifjúságot. Takarékosan élt, hogy szerény jövedelméből gazdag örökséget hagyhasson a szegény árvák részére. A szamosújvári Szt-Gergely-árvaház negyvenháromezer forintot örökölt tőle. Tanítványai közül sok jeles férfiú vált ki; egyik érsek, másik államférfiú lett. Egyik mint lelkes könyörgött halálakor lelki nyugalmaért; másik, mint hagyatéki bíró, örökségét tárgyalta. Hatvanhét éves korában hunyt el 1889. aug. 24-én. Szamosújvárt van eltemetve.

Szongott Kristóf.

A minta-polgár.

— Czetz Gergely. —

»Non omnis mortuus!« ...

Ovolt a mi Rökk Szilárdunk. A kik ismerték jól, tisztelték, becsülték, sőt szerették is. Pedig soha sem kereste, sőt inkább kerülte a népszerűséget és ünnepeltetést. De jó szíve volt, s tudott örülni mások boldogulásán. Jó ember, jó hazafi, jó tanár, jó polgár és jó keresztény vala, tehát nem élt hiába; jól lehet családtalanul, nőtlenül levén, ő — ki mindig foglalkozott e gondolattal — boldognak aligha érezte magát e földön. Ám ki lehetne igazán boldog, halá-

la előtt?! Mint e sorok írójának mondá, a családi élet hiányát kipótolja nála a barátság; de azért soha sem mondta ki az utolsó szót, a lemondás kötelező szavát. Mint a hit embere, szerette az Úr házának ékességét, s dicsőségének lakhelyét; városunk buzgó népe előtt tudva van, hogy a nagyheti passio-ének egyik szép hangú éneklője ő volt, s pontosan és elmaradhatlanul vett részt, évek hosszú során keresztül a „síralmak“ — lamentációk — gyönyörű, sokakra nézve felejthetetlen előadásain, a Szent-Ferencziek kolozstor-templomában. Jó keresztény létére szem előtt tartá az aranyigazságot, az életbölcseiség ez alapszabályát: „Midőn meghalunk, csak az a mienk, a mit másnak adtunk, nem a mit élvezénk“. S mit mondjunk róla, mint a tanügy emberéről? Negyven évig tanított, de nem csak tanított, mert ezt sokan teszik, de nevelt is egyszersmind, a mit mai napság oly kevesen tesznek, — s midőn épen nyugalomba vonulásának ünnepélyes határvonalához érkezett volna, a halál utaira menekült mintegy a jubilaris megtiszteltetések elől. Elköltözött, mielőtt halás tanítványai testületileg megköszönhették volna fáradozásait; ő betölté kötelességeit, de sokakat hagyott itt, kik adósok maradtak neki az utolsó tartozással, melyre oly sok érdemet szerzett. Szamosújvár városának mindvégig hű polgára, örmény népének érdemes és szerény, de mindenkor hű és lelkes fia volt. Nyugodjék békében a szerény, de sokérdemű tanár, vezére és munkatársa, — a nagy Lukácsi mellett s az utókor árváinak örök hálája lebegjen kegyeletes emléke fölött!

Philarmén.

„Fuit!“ ...

Volt és nincs köztünk; de egészen nem hala még sem, —
Kétszer gyászoltuk: s tetteiben ma is él!

Amicus.

Fitzgerald Károly és dr. Issekutz Győző.

Szamosújvár város e két jelentékeny vendége egyazon nap időzött falaink között. Folyóiratunk januári füzetében a hely szűke miatt mindkét nagyrabecsült vendégünkről annyit nem írhattunk, mennyit kellett volna; azért kiegészítésül álljanak itt még a következő részletek.

Beh nagy apparatussal dolgozik az angol sajtó! Felmerül pl. a világ egy másik részében valamely aktuális kérdés; az angol szerkesztő azonnal oda küldi egyik munkatársát, hogy a hely színén tanulmányozván a kérdést, onnan küldjön lapjának kimerítő, részletes, megbízható tudósításokat. Így küldötte a „Daily News“ Fitzgeraldot Ázsiába, Áfrikába, Amerikába. Háromszor járt Armeniában is; ismeri az ősi haza minden zege-zugát. Első ízben 1889-ben ment Örményországba (Mussa bej). Itt megismerkedett az örmény néppel és az ország többi lakosaival; tanulmányozta az ország természeti viszonyait és azt a viszonyt, mely az örmény, török, kurd, iberiai, orosz és a t. közt létezik. Ismereteinek gazdag tárházából sok szép részletet hozott elő; érdekes elbeszélései közül ime egy-kettő:

Törökországban nem ismerik a szabad sajtó előnyeit; itt minden kéziratot erős censura alá vetnek. E három szó: Armenia, bomba, dinamit nyomtatásban soha sem jelenhet meg.

Távirat útján rendel a konstantinápolyi örmény Erzerumból 7000 darab kecskebőrt. Hónapok telnek és még se kapja meg a megrendelt bőroket; azért a távirda-hivatalba megy és kérdi, hogy elküldötték táviratát? A főnökhez utasíttatott, hol azt a választ kapta, hogy nem lehetett elküldeni táviratját, mert ő bizonyára nem kecskebőroket, hanem valami egyebet rendelt, szóval távirata — politika.

A fürkésző rendőr az örmény imádságos könyvében ezt a szentirási idézetet látta: „Bánjátok meg bűnieteket, mert közeleg az új királyság.“

— Mivel könyved — mondja a tudatlan rendőr — államellenes tant hirdet, kövess engemet . . . és elzáratta az örményt.

Török-Örményország határán vonul át az orosz katonaság — szép rendben, mi kárt sem tett. Erre egy fuvaros, ki orosz alattvaló volt, így szólt a török-örményekhez: „Hasonlíthatlanul jobb dolga van az orosz-örménynek; mert nálunk személy- és vagyonbiztonság uralkodik . . .“ — „Biztat a remény — válaszolt egyik török-örmény — hogy idővel lerázzuk a nyomasztó igát, de ti, míg a világ világ lesz, ki nem szabadulhattok az orosz körmei közül.“

Összegyül 10—20 fegyveres kurd vagy cserkesz és ráront a védtelen örmény házára: elrabolja juhát, gabonáját, szóval azt, a mit kap, néha — feleségét és leányát is.

Ha az örmény megy panaszra a török bíróhoz és mondja, hogy a török ezt tette . . . elutasíttatik, mert nincs igaza; de mindig igazat ad a töröknek, ha az örmény ellen panaszodik: néha nemcsak a vádlottat, hanem ártatlan családjának minden tagját is — megbüntetik.

*

Az angol tudós tiszteletére adott díszvacsora alatt először Bárány Lukács örmény kath. plebános köszöntötte fel Fitzgerald urat következő szép francia beszéddel:

Je regrette beaucoup, que je ne sache pas parler anglais, pour exprimer dans cette langue nos sentiments ardents nos remerciements reconnaissants à la nation anglaise au nom des Arméniens, qui vivons dans notre chère Hongrie; parceque la nation anglaise a prise toujours les intérêts des Arméniens de la Turquie et non seulement par l'action parlementaire mais aussi dehors du parlement dans l'opinion publique. Et si nos frères les Arméniens sujets de l'empire Ottoman jouiront une fois des libertés civiles, bériront-ils la nation anglaise, qui a préparé pour eux la liberté, et rendront grace aux anglais, qui ont écrit dans leurs organes philarmeniques speciellement dans la gazette du „Daily News“ toujours

avec sympathie en faveur des Arméniens, — qui gémissent sous le joug ottoman, et qui desirent l'amélioration de la condition et l'application des réformes promises.

Nous savons bien, que la condition des Arméniens dans l'empire ottoman est très misérable. Jamais situation plus douloureuse n'a existé pour une nation, qui ne peut jouir en paix ni de la sécurité personnelle ni du fruit de son labeur.

La providence divine nous les frères de ceux Arméniens-la, qui jettent aussi à présent de profonds soupirs loin de nous, la providence divine nous a placés dans notre chère Hongrie, et nous reconnaissons toujours jusque au moment de la mort, que la nation hongroise nous a fait participants de tous les biens, de tous les droits comme tous les citoyens et compatriotes de la Hongrie, parceque ici règne la liberté et l'égalité sans distinction de la religion et de la nationalité. Le dernier Arménien en Hongrie même mourant benira la nation hongroise. Je desire qu' aussi dans l'Arménie règne la liberté, règne la justice, règne l'égalité.

Vive la nation anglaise, qui est sympathique à la nation arménienne si injustement opprimée par une race inférieure et qui a défendu et défend la cause nationale des Arméniens.

Vive la rédaction du „Daily News“ qui a travaillé sans relâche pour le bonheur du peuple arménien.

Vive monsieur C. Fitzgerald, qui reste attaché de coeur à la cause juste de la pauvre patrie des Arméniens.*)

*) Igen sajnálom, hogy nem tudok angolul beszélni, hogy azon örmények nevében, kik szeretett Magyarhonunkban élünk, e nyelven fejezzem ki lángoló érzelmeinket és hálás köszönetünket az angol nemzetnek; mert e nemzet a törökországi örmények ügyét mindig felkarolta és nemcsak a parlamentben, hanem a parlamenten kívül is a közvélemény útján.

És ha örmény testvéreink, az ottoman birodalom alattvalói, egykor élvezni fogják a polgári szabadságokat, áldani fogják az angol nemzetet, a mely előkészítette részökre a szabadságot, és hálát fognak adni az angoloknak, kik az örmény ügy iránt lelkesülő lapjaikban, különösen a Daily News-ben mindig rokonszenvvel írtak azon örmények érdekében, kik az ottoman iga alatt nyögnek, kik helyzetük javulását és az ígért reformok alkalmazását várják,

Lapunk szerkesztője engedelmet kért az asztaltársaságtól, hogy (mivel angol vendége magyarul nem tud) németül beszélhessen. Pohárköszöntőjéből ide irunk néhány gondolatot: „Örvendünk, hogy kis városunkban, szerény körünkben tisztelhetjük az angol Daily News híres, tapasztalt, tudós munkatársát. E szerencsét első sorban az Ön tetszésének, de másodszor testvéreinknek, az angol-örmények érdeklődésének köszönhetjük. Azért, midőn Önnek erőt, egészséget kívánok, kívánom, hogy nehéz küldetésében sikerrel járjon; egyúttal arra kérem, hogy majd otthon — a műveltség és szabadság hazájában — mondja meg testvéreinknek, hogy a dicső magyar nemzet itt letelepedett apáinkat barátságosan fogadta és hogy mi — az unokák — Magyarországon igen jól találjuk magunkat és szabadságot élvezünk. Önnek szemei, melyek Örményországban elnyomást és elég nyomort láttak — itt meglepéssel találkoznak; Örményországban tele vannak a börtönök ártatlan örményekkel, itt ellenben egyetlen egy örmény nincs elzárva. Éljen ezért a dicső magyar nemzet!“

Mi jól tudjuk, hogy az ottoman birodalom örményeinek állapotja igen szánalmas. Soha sem volt szánalmasabb helyzete egy nemzetnek, mely nem élvezheti békében sem a személybiztonságot, sem munkájának gyümölcsét.

Az isteni gondviselés minket testvéreit azon örményeknek, kik most is távol tőlünk fájdalommalan sohajtanak, minket mondom az isteni gondviselés szeretett Magyarhonunkba helyezett, és mi mindig halálunk perczéig elismerjük, hogy a magyar nemzet minket minden javak és jogok részeseivé tett, valamint Magyarhonnak minden polgárát és honfiát. Mert itt szabadság, egyenlőség uralkodik vallás- és nemzetiségi különbség nélkül. Az utolsó örmény Magyarhonban haldokolva is áldani fogja a magyar nemzetet. Én ohajtom, hogy Örményhonban is szabadság, igazság, egyenlőség uralkodjék.

Éljen az angol nemzet, mely az alacsonyabb műveltségű faj által igaztalanul elnyomott örmény nemzet iránt rokonszenvvel viseltetik és az örmények ügyét védi s védi.

Éljen a »Daily News« szerkesztősége, mely folyton az örmény nép javán munkálkodik.

Éljen Fitzgerald Károly ur, ki lelkéből ragaszkodik az örmények szegény hazájának igazságos ügyéhez.

Most Fitzgerald úr állott fel; érdekes, hosszú francia felköszöntőjét a szabad Örményország éltetésével fejezte be.

Placsintár Dávid polgármester nemcsak a derék angol vendég felköszöntőjének rövid tartalmát mondotta el, hanem azt kívánta, hogy érkezzék meg a hangoztatott szép eszmék valósulásának ideje.

Dr. Esztegár László tanár németül az angol sajtó jelenlevő képviselőjét üdvözölte.

Vásárhelyi Boldizsár ev. ref. pap csinos felköszöntőjében ezen szép hasonlítottal élt: A nyelvezavaródás (bábeli torony) eltávolította, a szeretet kapcsa ellenben összefűzi a népeket.

*

Haza ment Fitzgerald nyugodni; de ott maradt a város barátja: dr. Issekutz Győző, ki az ünnepély központját képezte. Rögtön megragadta az alkalmat Tódorfi Lukács városi levéltárnok, ki volt tanulótlársáért üritette poharát: „Az udvariasság nem engedte, hogy addig, a míg az imént eltávozott angol vendégünk körünkben időzött, egyébről — mint az ő személyéről és az őt érdeklő tárgyakról beszélhessünk; de most, miután a tisztelt angol úr elment, engedjék meg, hogy egyébről is szólhassak. — Midőn ma este, az itt rendezett lakomára eljöttem, e teremben örvendetes meglepetéssel pillantottam meg egy oly férfiú alakját, ki városunkban semmikép sem idegen, — mert hítfelünk, fajrokonunk, — hanem legfőlebb csak vendég közöttünk, s kinek oly hosszas idő után most történt váratlan viszontlátása nekem igen nagy örömet okozott; mert azon kedves időkre emlékeztetett vissza, melyeket már meglehetősen régen, mint tanuló-társak a kolozsvári egyetemen eltöltöttünk. E férfiú, Uraim, kire poharamat emelem, a mi kedves vendégünk, testvér-városunknak, Erzsébetvárosnak érdemes országgyűlési képviselője: dr. Issekutz Győző úr, (élénk éljenzés), kinek megjelenéseért körünkben a magam részéről azért mondok köszönetet, hogy lelkemben a magam részéről oly kellemes emlékeket idézte vissza; mindnyájunk nevében pedig azon meleg érdeklődésért, melylyel városunk és

annak intézményei iránt viseltetik. S most, midőn tisztelt vendégünket arra kérem, hogy jöjjön körünkbe ezután is, még pedig gyakrabban s minél hosszabb időre, — kívánom, hogy az egek Ura dr. Issekutz Győző urat, Erzsébetváros országgyűlési képviselőjét sokáig éltesse (hosszas éljenzés).

Erre dr. Issekutz Győző ékesszóló ajkai nyitak meg és egy oly szép, talpraesett, eszmegazdag felköszöntőt mondott, mely valóban ritkítja párját. Alapgondolata, mit érzésének melegével fejtett ki, következő: „A hazai örménység lelkesedik távolban levő fajrokonai, nemzete ügye iránt; azonban e lelkesedés csak emléke egy szép történelmi multnak, de nem jelent visszavágyódást a jelenből és nem jelentkezik a jövő törekvéseként. És ép ezért megfér a magyar haza iránti igaz szeretet érzésével, sőt ennek emeltyűje és biztosítója; mert mindkét érzés a szív legnemesb rugóin: a hála és szeretet elvein alapszik; és minél fejlettebb a szív nemes érzeményekben, annál ellentállóbb a megtántorodás kísérleteivel szemben.

Az örmény nép e hazába nem koldusként, nem a vadság állapotában, hanem vagyonnal, a szellemi műveltség magas színvonalával jött... és a vendégszerető nemes magyar nemzettől — védelmet, menhelyet, jogokat nyert. A magyar nemzet vérrel szerzett szabadságának sánczai közé bevette népünket; e nemes, e lovagias tett az örménység háláját vivta ki — és e szabadság kiérdemlése, megvédése volt e nép mindenkori törekvése és mint a történelem is igazolja, a szabadságharcz nehéz küzdelmeiben a névtelen hősoktól elkezdve egész az aradi Golgotháig mindenütt e nép, aránylag a született magyaroknál is nagyobb számban hozta meg véráldozatát. És ez által nemcsak háláját, hazafiságát és hűségét a magyar haza iránt mutatta meg, hanem bebizonyította azt is, hogy a magyar ügyet teljesen magáévá tette.

És midőn ezen teljes beolvadás, a hazafiság ezen megtestesülése mellett is e nép tud lelkesülni történelmi emlékei, hagyományai iránt, — egyúttal a

legerősebb bizonyítékát nyújtja annak, hogy a magyar hazafiság nem követeli az egyén megsemmisülését, hogy a hűség a nemzeti hagyományok és a magyar haza iránt nem gyöngítik, de erősítik egymást; és e jelenség útmutató lehet szeretett hazánk jelen viszonyai között, — hol a többi nemzetiségek már a haza egységére is törnek, — hogy a többi nemzetiségek hazafias tagjai mily utat kövessenek, mily elveket hirdessenek és mily irányban hassanak; mert a magyar haza velük szemben is bir követelési joggal, ők is adósok a hála érzetével; mert míg az örménység vagyont, értelmet, szabadságot hozott... és a magyar haza igaz gyermekévé lett; — e haza a lenyügözve volt többi nemzetiségnek is megadta a szabadságot, egyenlő jogokat és így megkövetelheti az egyenlő nemes érzést, szeretetet, ragaszkodást, hűséget a közös, édes anya — szeretett magyar hazánk iránt.

Ez a jövő feladata. Jönni kell, mert jönni fog az ébredésnek, a megtérésnek, a helyes, hazafias gondolkodás terjedésének ideje. E hittel, többel: e meggyőződéssel éltetem szép, magyar hazánkat, annak igaz gyermekeit: Szamosújvár lelkes polgárait és a haza minden igaz szívű fiát.

A hosszas éljenzés lecsillapodása után egyik asztaltárs így szólt: „Ilyen remek pohárköszöntőt én — soha se hallottam!“

Most legkedvesebb vendégünket, kit sok szép tulajdonságaiért igen megkedvelt közönségünk, — Esztegar László ügyvéd, figyelemmel hallgatott igen sikerült pohárköszöntővel, melynek alapgondolatát itt közre is adjuk, üdvözölte: „Ezen ünnepély nem politikai vagy nemzeti-ségi jellegű, hanem Szamosújvár város polgárságának vendégszeretetéből eredő; tehát nem sértem meg az etiquette szabályait, — sőt annak felelek meg — midőn t. angol vendégünk mellett felköszöntöm a véletlen szerencse folytán körünkben levő dr. Issekutz Győző országgyűlési képviselő urat.

Az előttem szóló dr. Issekutz Győző ur világos színekkel tárta elénk, hogy miképen lehet valaki nemzeti-ségi traditiojához való ragaszkodása mellett is jó magyar hazafi. Ezért neki köszönetet mondok; mert a mit nekünk mondott, azt megérthetik mások.

Itt eszembe jut a haza fogalmának meghatározása, mit egy gyermekek számára irt olvasókönyvben láttam: „Mi az a haza? Egy oly jó anya, mely mindent ad, szeressük hát!“

Tehát ha a haza egy oly jó anya, mely mindent ad, megérdemli, hogy szeressük és közreműködünk szellemi és anyagi felvirágoztatásán; de nem szabad megvalósíthatlan eszmék felszínre hozásával annak belbékéjét megzavarni, békés fejlődését megátolni.

Városunkban különböző felekezeti és nemzetiségű polgárok laknak, de azért az izgatások ez ideig talajra nem találtak; mert mi az emberben nem a nemzetiséget keressük és becsüljük, hanem az embert.

Dr. Issekutz kedves vendégünk nemcsak mint örmény testvér szereti örmény testvéreit, de szereti egész városunkat, mit bebizonyított a felállítandó leányárva ház javára letett nagy alapítvány megszerzése körül teljesített munkálkodásával. Ebben a munkában Gajzágó Ferencz járásbíró uron kívül, illetőleg mellette a legnagyobb érdeme van. Kérem is, hogy ezen ügy iránt tanúsított buzgoságát folytassa; mert akkor hiszem, hogy a közel jövőben ezen humanus intézet életbe léptethető lesz. Megragadom az alkalmat arra is, hogy felkérjem t. vendégünket, hogy városunknak jelenleg folyamatban levő két fontos kérdésében — gymnasium, katonaság — sziveskedjék ismert befolyását érvényesíteni, melyért mindig hálával fogunk adózni.

Üdvözlöm dr. Issekutz Győző országgyűlési képviselő urat, mint nemzetiségéhez híven ragaszkodó jó örményt; üdvözlöm, mint igaz magyar hazafit s midőn óhajtom, hogy buzgó tevékenységét siker koronázza, kívánom, hogy az Ur Isten sokáig éltesse.

A sok szép felköszöntő közül még meg kell emlékezni arról, mit Bartalis Miklós ev. ref. pap mondott. Sokáig volt együtt a díszes társaság. Ezt a nevezetes napot városunk krónikáirója kitörölhetlen betűkkel irta fel. Fitzgeraldot testvéreink, az angol-örmények küldöték hozzánk, dr. Issekutz Győzőt pedig a baráti őszinte vonzalom és testvéri szeretet hozta körünkbe!

Sz. K.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

III.

Balta család.

Ipsi scuto superimposita est Galea tornearia clathrata seu aperta, coronataque, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, quinque Pavonis plumis fastigiata. Phaleris ad dextram caeruleis et aureis, ad sinistram vero coccineis et argenteis a summitate Galeae in latera scuti large decoreque fluitantibus, prout haec omnia in Capite, seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa, lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, Eidem Petro Balta, praescriptisque ejus Gratiose danda duximus, et concedenda, decernentes, et ex certa Scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus, Arma seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, necnon Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, necnon Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, et iure, ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, necnon Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et praecminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque

ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui, et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque ac Posteriores eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum majoris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae die vigesima octava mensis Julii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr. Franciscus Bády m. pr. ¹⁾

E nemes család a neki adományozott czímerlevél alapján tehát a következő czímert használja: Hasított pajzs, melynek jobb kék mezejében jobb oldali arany harántgerenda fölött és alatt egy-egy belső oldalával egymás felé fordított nyitott arany szárny, a vágott bal-fél felső vörös mezejében pedig arannyal diszitett, fekete nyakravalóju s jobbra néző ezüst kutyafej, kiöltött piros nyelvvel, alsó ezüst mezejében végül egy természetes színű tekerőgödző kígyó látható. Sisakdisz egymás mellé helyezett öt pávatoll. Foszladékok jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst.

Bocsáneci család.

E nemes család czímerverszöze Bocsáneci János, szamosújvári örmény kereskedő volt, kit nejével, Strombeszko Máriával, Márton, András, László, Kristóf és Adeodát fiaival, nem különben ezeknek nejeivel, u. m. Márton Sárával, Márton, Lázár Máriával, András, Salamon Juliánnával, László és végül Bogdán Annával, Adeodát feleségével együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeiknek és a hétéves háború költségeinek fedezésére a kincstárba önkényt beszoigáltatott nagyobb összeg megjutalmazása fejében Mária Terézia királynő Bécsben 1762. július 26-án kiadott czímerlevél-

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

lel nemesi rangra emelt.¹⁾ E czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum ingenua Nobis liberalitas in subditorum effundi commoda non cessaret, ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis Fidelitate et fidelibus servitiis Joannis Bocszánczi, Quaestoris Armeni, et Civis oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augusta Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, et signanter quidem in moderni belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse, et impendisse perhibetur, qualia imo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum esse benigne confidimus, eundem Joannem Bocszánczi, Coniugemque eius Mariam Strombeszko, ac filios Martinum, Andream, Ladislaum, Christophorum et Deodatum, horumque et quidem Saram Márton, Martini, Mariam Lázár, Andreae, Julianam Salamon, Ladislai, et Annam Bogdán, Deodati consortes, ipsorumque liberos iam natos, et in posterum Divina benedictione e legitimo thoro nascituros, horumque Haeredes et Posteris utriusque sexus universos de supremae potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo, in coetum et numerum verorum, et indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annuerendos, cooperandos, et adscribendos, annuentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis Praerogativis,

¹⁾ E családról Nagy Iván és Siebmacher J. i. m. teljesen megfellekeztek.

Immunitatibusque, quibus caeteri veri, et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque ac Posteris eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Joannem Bocszánczi, praefatosque ipsius, declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu Nobilitatis insignia:

Bocszánczi cs. czímere.

Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, a cuius pede exsurgit cuspis rotundata ad umbiculum scuti porrecta, tessellis argenteis et rubris strata; ipsius scuti latera hinc leo aureus, illinc vero tigris naturalis coloris sibi mutuo obversi, faucibus hiantibus, linguis exsertis, anterioribus pedibus quasi ad proeliandum protensis erecti occupant. Scutum premit galea tornearia clathrata, seu aperta coronataque, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, apicem habens brachium humanum cataphractum cubito incumbens manu prehensam sagittam minio tinctam, sed spiculo argenteo praeditam vibrans. A summitate galeae phalerae dextrorsum aureae et caeruleae, sinistrorsum vero argenteae et rubrae in latera scuti venuste defluunt: prout haec omnia in capite, seu principio praesentium litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Joanni Bocszánczi, praefatisque eius gratiose danda duximus et conferenda decernentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Prin-

cipatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, necnon Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditiarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, necnon Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditiarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus ac nobilitaribus, necnon Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus, sub merae, verae, sincerac et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminenciae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posteri eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus ac conferimus harum Nostrarum Maioris et Authenticici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Sexta Mensis Iulii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Joannes Georgius Vest m. pr.¹⁾

A Bocsáncki nemes család címere tehát a következő: Kék mezőben a pajzslábból előtűnő, fehérrel kockázott és nyomott ék fölött ágaskodó s egymás megtámadására kész arany oroszlán és természetes tigris áll szemközt. Sisakdísz levélkoronán nyugvó pánczélos jobb kar, markában ezüst nyilat tart. Fosztlalékok jobbról: kék-arany, balról: vörös-ezüst.

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

Bogdánfi család.

E nemes család czímerszerzője Bogdánfi Gábor szamosújvári örmény kereskedő volt, kit nejével Simai Katalinnal, György, Deodát és Kristóf fiaival, továbbá Mária leányával együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett bokros érdemeinek megjutalmazására, nem különben az épen akkor folyó hétéves háború költségeinek fedezésére a kincstárnak önkényt felajánlott nagyobb összeg mintegy viszonzásaul Mária Terézia királynő Bécsben 1762. július 26-án kiadott czímerlevelével nemesi rangra emelt.¹⁾ E czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis; quod cum perspectum Nobis esset nulla arte ad perpetuum famae nominisque decus pertingere Principes magis posse, quam ubi reliquis Imperii Ornamentis munificentiae quoque gloria accessisset; ideo cum ad nonnullorum fidelium nostrorum demissam commendationem nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Gabrielis Bogdánfi, civis et quaestoris oppidi nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis Augustaeque Domui nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insisterendo, et signanter quidem in modernis Belli circumstantiis ad aerarii nostri rationem certam pecuniae summam offerendo, et praestando exhibuisse, et impendisse perhibetur, qualia ipsum imo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum esse benigne confidimus, eundem Gabrielem Bogdánfi et coniugem eius Catharinam Simai filiosque Georgium, Deodatum et Christophorum, ac filiam Mariam iam natos et in posterum Divina benedictione et legitimo thoro nascituros eorundemque haeredes, et posteros utriusque sexus universos de supremae potestatis nostrae Regiae et Principalis plenitudine gratiaque speciali e

¹⁾ E családról is mint Nagy Iván, mint Siebmacher J. i. m. mélységesen hallgatnak.

statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem reincorporatarum, nec non Regni nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditiarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris, et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditiarum Nobiles natura, jure, et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque ac Posteriores eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cujus quidem Nostrae erga eundem Gabrielem Bogdánfi praefatosque ipsius, declaratae benignitatis signum veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma seu Nobilitatis insignia:

Bogdánfi es. címere.

Scutum videlicet militare erectum juxta horizontem nubiformiter bipartitum, cujus superior saphirini coloris pars volitantem columbam candidam rostro ramum palmae aureum tenentem refert; inferiorem candidam partem ornant tres annuli rubri situ * * * locati. Scuto superincumbit galea tornearia clathrata seu aperta, Regio redimita diademate, ad dextram inclinata Nobilibus propria, cui columba scutaria cum ramo palmae, complicatis tamen alis insistit. Laciniis seu Lemniscis hinc candidis et coeruleis, illinc vero rubris et aequae candidis seu argenteis a cono galeae in utrumque scuti latus late et decore fluitantibus; prout haec omnia in capite seu principio praesentium literarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genui-

nisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur; eidem Gabrieli Bogdánfi, praefatisque ejus gratiose danda duximus et conferenda decernentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditiarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditiarum Nobiles Natura, Iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus ac nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Auleis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincere et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cujuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, haeredesque et posteriores eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus ac conferimus Harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri Impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Sexta Mensis Julii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo Secundo. Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr. Joannes Georgius Vest m. pr.¹⁾

¹⁾ Bogdánfi Gergely, aradi ügyvéd birtokában levő hiteles másolatból.

Ezen az erdélyi részeken kívüli leginkább Magyarországon délvídelken elterjedt nemes család czímere tehát a következő: a felhőzetesen vágott pajzs felső kék mezében vörös csörében arany-pálmaágot tartó és jobbra repülő ezüst galamb, az alsó ezüst mezőben pedig három (2, 1) vörös gyűrű. Sisakdísz a címerképpel azonos, csörében arany pálmaágot tartó, azonban itt zárt szárnyú galamb. Foszladékok jobbról: kék-ezüst, balról: vörös-ezüst.

A szamosújvári dalzene-egylet jubileuma.

Isteni tisztelettel kezdődött. Zsúfolva volt decz. 26-án az örmény kath. plebániái templom. Mire alatt a fuvózenekar játszott a darabok és a dalárda őszhangzó énekei emelték a buzgóságot.

Templom után a redoutte nagy termébe vonultunk, itt volt az egész város. A dalzeneegylet dalosztálya előbb a Hymnust énekelte el, ezt követte a szép megnyitó beszéd. Voith Miklós elnök, aki dacára annak, hogy lába nagyon fájt, mégis feljött) körülbelül ezeket mondotta: »A testi fájdalom elmémre is gyakorol nyomást; azért kérem legyenek elnézéssel irántam. — Szép dolog, ha egy egylet 25 évig fennáll. Szerencsésnek érzem magamat azért, hogy már az alakuláskor én lehettem az egylet elnöke. A »Kereskedelmi dalkör«-nek Esztegár László volt vezetője, ellenben a »Zenekedvelők társulata« engemet választott elnökévé; később a kettő egyesült és »Szamosújvári dalzeneegylet« nevet vett fel. — Szamosújvár közönségében megvan az érzék a dal és zene iránt. A város ingyen adott helyiséget az egyletnek; később, mivel a helyiségre szüksége volt, azt 60 frttal váltotta meg; évenként 80 frt segélyben részesíti az egyletet. — Éltetem a pártoló tagokat. A hölgyközönség fogadja mély tisztelem és hódolatom kifejezését.« A csinos, kerekded beszéd (mert az, mit itt közlök nem egyéb, mint a tartalmas beszédből kiragadott néhány gondolat) elhangzása után a nagy számú hallgatóság megéljenzte az elnököt.

Utána Zeffér Lukács olvasta fel nagy gonddal, szép nyelvezettel szerkesztett, hazafias szellemben tartott, kimerítő, terjedelmes, gyönyörű jelentését. E remek munka az egylet 25 éves története. Már olvasás közben sokszor megéljenztek; mikor aztán eltávozott a felolvasó asztal mellől, oly taps-vihar tört ki, mely perczekig tartott. Igy jutalmazta meg a derék titkár fáradságát

hálás közönségünk, mely mindig méltányos az érdem iránt. E talpraesett dolgozat Esztegár László ügyvéd indítványára egész terjedelmében iktattatott be az egylet jegyzőkönyvébe.

Most az egyleti lobogó megkoszorúzása következett. Szamosújvár első hölgye, Placsintar Dávid polgármester eszes, olvasott, mivel neje: Ábrahám Pólexina lépett az emelvényre, hogy megkoszorúzza az egylet díszes lobogóját a hölgyek ezüst koszorújával. »Midőn a szamosújvári hölgyek nevében — így szólott csengő hangon, szép hangnnyomattal — feltűzöm e koszorút, kívánom, hogy Isten virágoztassa az egyletet, hogy lobogója, majd 25 év múlva, arany koszorúval ékesíttessék fel.« Ugy beszélt, akár a leggyakorlottabb szónok. Élénken megéljenztek.

A míg az érme és emléklapok kiosztattak, a dalosztály az egyleti jeligét énekelte el — összevágóan. Azok, kik az alakulás óta tagjai az egyletnek, olyan éremmel díszítették, melyen ez az évszám látható: 1868—1893; a többiek 1893. számmal ellátott érmet kaptak. Az alelnök Esztegár László a következő szavak kíséretében tűzte elnök Voith Miklós mellé az érmet: »E jelenvény nem áll a hiúság szolgálatában, hanem az érdemnek jutalma.« — Most az indítványokra kerülén a sor, Gajzágó Ferencz járásbíró így szólt: »Realis kort élünk; azért jól esik lelkemnek, ha reá mutathatok egy önzetlen férfúra, ki anyagi haszon nélkül jelentékeny szolgálatot tesz társadalmunknak — különböző téren; városunk e kimagasló alakja: a dalzeneegylet elnöke; azért indítványozom, hogy iktassa a közgyűlés Voith Miklós- és a tisztikarnak érdemeit jegyzőkönyvébe. A méltánylat az érdem erkölcsi jutalma.« Helyesléssel elfogadtatott. — Az elnöki zárószó után a Szózat fejezte be az ünnepély második részét.

Díszlakomára a piaczi vendéglő éttermébe gyűltünk össze. Sokan voltak. Izletes étkeket hoztak. Jó kedv uralkodott. Az első pohárköszöntőt Voith Miklós elnök mondotta: a Királyt és Királynét éltette. Azután a következő leveleket és táviratokat olvasta fel az elnök:

Huszonöt éves jubileumokra szóló szíves meghívásukat köszönettel vettem, de hivatalos elfoglaltságom miatt sajnálatomra nem jelenhetek meg ünnepélyükön. Tisztelettem nyilvánítsa mellett. Budapest 1893. decz. 13. Br. Fejérváry Géza.

Elhunyt gyermekem gyászolása meggátol abban, a mit egyébként nagyon óhajtottam volna, hogy a dalzeneegylet jubilaris ünnepélyén személyesen jelen legyek. Így csak a távolból érezhetek együtt az ünneplőkkel s csak a távolból fejezhetem ki azt az őszinte jó kívánságot, hogy minél nagyobb virágzásban folytassa továbbra is az egylet nemes működését a jeligéjében foglalt szép eszméknek szellemében. Igen tisztelt elnök urnak Budapesten 1893. decz. 22. kész hiva Molnár Antal.

A decz. hó 26-án megtartandó jubileumra szóló meghívót köszönettel vevén, hazafias tisztelettel értesítjük, hogy a képviseltetésre szamosújvári választmányunkat kértük fel. Honfűi üdvözléssel Sándor József alelnök, főtitkár.

A deési zenekedvelők egyesülete szívélyesen üdvözlí a jubiláló egyletet: Br. Bornemissza elnök, Kallusz igazgató, Markovics titkár.

Az egylet, mely negyedszázadon át sikert aratott, még több századokra nyerjen ma új erőt; virágozzék a dal és zene iránti kiapadhatlan szeretet. A deési iparos ifjúság fuvózenekara: Dr. Bonis Árpád, Budai Elek.

Huszonöt év múltját ma ünnepli az egylet; azért azt kívánom, hogy dalban, zenében sikert, dicsőséget érjen. Nyáradszereda: Csergedi János.

Vajna barátom! üdvözlí nevében a dalárdát. Arad: Máthe.

Most Szongott Kristóf köszöntötte fel az elnököt; így szólt: »Ha saját jóléted, testi és szellemi épséged előtted kedves, fogadd el és tartsd meg e szabályt: Ne engedd magadhoz férközni a rideg egyedüliséget és tétlenséget. A Burton által felállított és az élettapasztalás által is igazolt szabályt nemcsak elfogadta, hanem meg is tartotta a derék elnök ur; mert jól tudta, hogy

„Boldog csak úgy lehet férfi pálya,
Hogyha méltó hölgy a koronája;“

azért magához méltó nőt keresett és szeretett felesége személyében olyan jó nőt nyert, kiről — meg vagyok győződve — elnök ur is nem egy ízben mondotta el a nagy nevű íróval, hogy »Istennek emberrel közölhető legnagyobb áldása e földön.« De megtartotta a szabály második részét is; mert nem volt előtte ismeretlen az, mit Derby gróf Glasgowban mondott: »Nem tudom elképzelni, hogy egy egyén, ki foglalkozás nélkül él, valaha boldog lett legyen, vagy valaha azzá lehessen.« Dolgozott, hogy boldog lehessen; mert a munkátlan élet nem élet, míg a munkásság boldogsággal, dicsőség- és tisztességgel jár. Jelmondatul ezen jelentős mondatot — mit a haldokló Sever császár hős katonáihoz intézett bucsúszó gyanánt — választotta: Laboremus (dolgozzunk). Életéből egy perc sem telt el télenül.

„Munkásság az élet sója,
A romlástól mely megojja;
Csak az, ki nem hevert,
Várhat áldást és sikert.“

És törekvéseit siker koszorúzta, munkásságán Isten áldása volt. De mert legalább is annyit dolgozott, mint — tíz ember; én ezen ünnepélyes alkalommal nemcsak ép erőt, tartós egészséget és hosszú életet kívánok, hanem kívánom azt is, hogy most öreg napjaiban áldja meg az Ég még tizszer annyi áldással!

Zeffer Lukács, Esztegár Lászlóért, ezért az értelmes, keresett ügyvédért üritett poharat. Ázután Esztegár ajkai nyíltak meg: beszélt többször, de mindig ékesen, hatásosan; minden mondata egy-egy szép gondolat. Az, ki más helyütt is magával ragadja a

hallgatóságot, itt is igen sikerült felköszöntőket mondott; poharat üritett az egylet pártoló tagjaiért, a sajtó jelen volt képviselőjeért, a karnagyéért. Lapunk szerkesztője az egyletet köszöntötte fel.

Még többen mondottak pohárköszöntőket: Tódorfi Lukács Csákai, Eble... De eloszoltunk, hogy nemsokára hangversenyre jöjjünk fel. Este 7 órakor kezdődött el. A redoutte rég látott ennyi embert. Habár jelentékenyen megszorították az ülések számát, azért nemcsak a falak mellé, hanem még a társalgóba is kellett székeket tenni. A nyitányt (Herold Zampa című dal-művéből) az egylet dalosztálya adta elő. Sok tapsot aratott. Az ünnepi dalt, melynek szövegét és dallamát a szamosújvári dalzenegylet 25 éves jubileumára Zeffer Lukács szerette, előadták Áján Anna, Czövek Jenőné, Gocs Ilona, László Mariska, Longin Mari, a dalzenegylet tagjai közül a vonos quartette és harmonium kísérettel Kepri Erzsé. A közönség a közreműködőket megéljenezte és a szerzőt kihívta. — Az ének-osztály dalolta »Magyar népdal egyveleg«-et meg kellett ujrázni. — Lavotta »Szigetvár ostroma« című darabját oly szépen adta elő a zeneosztály (Danielovics pénzügyi biztos az »Imá«-t egész virtuositással játszotta hegedűn), hogy a telt ház hangos kívánságára ismételnie kellett az egész darabot. — A »Szabadságdal« is tetszésben részesült. — A hangversenyt Zeffer Lukácsnak (Liszt után) férfi karra alkalmazzott »Rákócziinduló«-ja fejezte be. Ezt a tánczestély követte. Voltak sokan a vidékről is. A bál fényes, a nagy terem zsufolva volt. A fiatalság jól mutatott. Volt elég csinos leány és szép asszony. A négyeseket annyian járták, hogy alig lehetett mozogni. Sokáig tartott a szép mulatság.

A mozsár-ágyúk reggeltől estig egyre durrogtak.

Az ünnepélyre Todorán Endre helybeli művelt, szakértő, szorgálatkés nyomdatulajdonos olyan díszes meghívót csinált, hogy kedvteliséssel legelteti szemét azon bárki. Külsején ott diszeleg a nemzeti háromszínű szegély. Belseje csinos díszítésekkel ékített színes nyomás. A négy részre osztott belső lap első hasábjába nyomult az 1868. évi választmány az akkor működött tagok névsorával; a második hasáb a jubileum sorrendjét tartalmazza; a harmadik az 1893. évi választmányt és a mostan működő tagok neveit foglalja magában; a negyedikben az 1893—1895-re aláírt pártoló tagok nevei láthatók...

És most a jubiláló egylet jeligéjének következő szavaival fejezem be közleményemet:

„Dalolj ifjú, míg lelkesülhetsz!...
Hogyha szíved dalra hevül, hazáé az első dal.“

Sz. K.

Ujabb leletek a Szamosújvár mellett volt római telepről.¹⁾

E folyóirat tavali IV. (utolsó) füzetében megjelent közleményem óta gyarapodott az itt létezett római telep maradványainak feltára a következő tárgyakkal; u. i. a Kolozsvárra vivő országút melletti kavicsbánya [l. Arch.-Epigr. Mitth. a. Oest.-Ung. XIV. 169. o. közölt helyrajznak, a) betűjét] különböző helyeiről egy a széleivel párhuzamos domború vonalakkal díszített sírfedőkö, meg egy veres hamvveder töredékeivel és hat áldományos edénynyel ép állapotban; szétszórta talált emberi csontok nem hagynak kétséget fenn a hely és tárgyak rendeltetése iránt.

Gazdagabb eredményt szolgáltatott a Kis-Szamos f. é. jún. havában bekövetkezett áradása alkalmával elmosott római fürdőhely és környéke [l. az idézett helyrajz f) betűjét] maradványainak lerakódása és pedig: három nagy veres cserépkanna, az egyik 8·5 litre tériméjű egészen ép, a másik kettő kevésbé csonkított állapotban; egy kézimalom legalsóbb — 41·5 cm. átméretű, 14·5 cm. m., közepén 12 cm. átméretű lyukkal és a szélén 3·5 cm. szélességű, 1·5 cm. m. karimával ellátott köve, melybe egy más helyen talált 30 cm. átméretű más kőnek a fele tökéletesen beillik. Az utóbbinak tengelylyukja félszeg és bevégezetlen furása, mely alkalommal a kő ketté törhetett, tanúságot teszen arról, hogy ha anyaga, melynek köze nem a közeli vidékre vall, de meghatározását későbbre fentartom,²⁾ durván kikészítve ide hozatott is, annak a használhatóság folytatott megdolgozása a telepben történt; egy (44 cm.)³⁾ 17 cm. m. díszített abacus dacittuffából, melynek alsó lapján az oszlopfőte kerületét 40 cm. átméretű kör jelöli, egy 39 cm. m., 41 cm. széles, a jobb szélén 7·5 cm., a törési (bal)oldalán 13 cm. vastag, pectenagyló alakú, azonban kívül sima s belül bordás fél fülke a nyak alatt eltörött kopott orrú, jobbra néző, itt 4 cm., balra 10 cm.-nyivel kidomborodó férfifővel — szintén dacittuffából.

A töredéknek a törési oldal felé növekvő vastagsága, nem különben ezen oldal fölött levő szabályosan bevésített mélyedés, mely az egésznek a felét jelöli, arra engednek következtetni, hogy a hiányzó felén még lehetett egy emberi mellkép, melyet talán Neugebauer »Dacien«-jében Szamosújvárból a 4. szám alatt említett »női főben, 2' magas dúsan ékesített fülkében« kell keresnünk, ha a »magánházat, melybe az befalazva van« tudnok.

De ha eltekintünk is ezen utóbbi föltevéstől, alig szenved kétséget, hogy e töredékben felső részét kell megpillantanunk azon síremléknek, melynek feliratát Torma Károly az Arch. Közlem. VI. (1866. évi) k. 146—147 o. közzétette. (l. »Armenia« 1892. évi 8. füzetét 251. o. IV. alatt).

¹⁾ Archaeol. Értesítő XIII. k. 4. számából.

²⁾ Dr. Koch Antal kolozsvári egyetemi tanár ur későbbi meghatározása szerint amphibol-biotit andesit Déva vagy Nagygád vidékéről. Szerk.

Arra vall vannak »parentibus pientissimis«-féle vége, arra az alsó résznek a felső ellipticus (45 cm.-nyi) kerülete kétszeresének megfelelő 91 cm.-nyi szélessége, továbbá a most, az erdélyi múzeum igazgatósága útján megállapított 18—20 cm.-nyi vastagsága és közetének azonossága.

Egy 98 cm. h., 28 cm. sz. és 23 cm. vastag kapuív homokból, különböző nagyságú járdatéglák az AIIIP (és q) bélyeggel, egy tégladarab kutyaláb és másik katonai lábtű szegeinek a nyomával.

Egy természetes nagyság fölötti vigyorgó torzfej szemgolyók nélkül — dacittuffából, melynek szomszédságában, a felső malom fölötti árokreszt tisztított munkások állítása szerint, még egy ujjas kéz volt, melyet azonban eltörték és darabjai azután az iszapban elmerültek. E torz-alak valami kerti vagy kapu előtti díszítés lehetett.

Egy hengeralakú 1·5 cm. h., 1 cm. átméretű gyöngy sötét üveggyurmából fehéren szegélyelt és egy 30 cm. h., 5 cm. legnagyobb szélességű lándsavég vasból.

E felsorolt tárgyak — kivéve a hibás kantát és az ép örlőkövet — a város gyűjteményében vannak.

A felsorolt leletekhez újabban hozzájárultak a következők: Egy 87 cm. hosszú, 26 cm. m., 33 cm. v. rovátkos kapuív homokból. Bronzzal bevont kőkeménységre égetett, 10 cm. h., 4 cm. m., négykézláb mászó embert, kinek derekán a bronzfedéllel zárható töltőlyuk, arcza előtt a bélnek szánt nyílás van, ábrázoló cserépmécses; 26·5 cm. h., 14 cm. sz., 8 cm. v. fatörzs öt bütyökkel, mely körül 44 cm.-nyi hosszban egy kigyódarab tekerődzik dacittuffából; alól (70 cm.)³⁾ 25 cm. m., lépcsőzetesen faragott oszloptalap, melynek felső kereklépcsőjének 40 cm.-nyi átmérőjű tökéletesen megfelel a fennemlített abacus alsó lapján látható körnek, úgy hogy a kettőnek egymáshoz tartozósága joggal föltehető s a köztük állott oszlop rendszeres kutatásra méltó tárgyat képez — dacittuffából és utóvégre: 3 cm. m. talapzaton nyugvó, 32 cm. h., 16 cm. sz., 11—16 cm. m., oroszán dacittuffából, jobb orczája s balelőlába körmei lehorzsolják, a hát közepén falhoz való megerősítésére szolgáló mélyedéssel.

A felsorolt tárgyak — kivéve a mécses, mely magán tulajdonba került a város gyűjteményében vannak.

További leletek a medrét változtatott Kis-Szamos folyamatban levő visszatérrelése alkalmával várhatók.

Ornstein őrnagy.

Kisebb közlemények.

Jókai ünnepély Szamosújvárt. A szamosújvári »Társalkodó-egylet« koszorús írók Jókai Mór ötvenéves írói jubileuma alkalmával 1894. ján. 6-án a városi vígadó nagy termében igen sikerült ünnepélyt rendezett. Sokan gyűltek össze. A »dalzene-egylet« dal-osztálya, mely saját zászlója alatt jelent meg, először a Hymnust énekelte el; ezután következett az elnöki megnyitó: Voith Miklós társalkodó egyleti igazgató szép szavakban szólott az ünnepély jelentőségéről, Jókai írói munkásságáról és irodalmi érdemeiről. — Utána Vásárhelyi Boldizsár, társalkodó egyleti titkár szavalt el Komocsi alkalmi odáját — szépen. Most dr. Esztergár László tanár ment fel az emelvényre és felolvasta azt a nagy gonddal készített gyönyörű dolgozatát, mely Jókait mint embert, hazafit és írórt méltatta. Sok helyütt tartottak Jókai-ünnepélyt, de — merem állítani, — hogy igen kevés helyt hallottak Jókairól ilyen talpraesett, csinos, kerekded, eszmegazdag felolvasást, milyen ez volt. A közönség, mely hosszasan éljenzt, megtapsolta a szép tollú és még szebb reményekre jogosító fiatal tanárt. Megérdemelte. Leszállott, hogy helyet adjon Harmath Ilona kisasszonynak. Ez levetette felöltőjét, kalapját, azután megnyíltak beszédes ajkai: »Anna keserve« Jókai Mór »Szigetvári vértanú« című, darabjából... Szavalt, de oly hatásosan, oly érzéssel, oly találó hanglejtéssel, hogy mindenkit csodálkozásba ejtett; mert tudtuk ugyan, hogy kitűnő tanképesítővel távozott a tanítónőképző-intézet falai közül; tudomásunk volt arról is, hogy úgyesen ír: folyóiratunk decemberi füzete is közölt csinos tollából egy érdekes elbeszélést; hallottuk szép zongorajátékát, ismerjük más jó tulajdonságait is; de ezen kiváló képességéről csak most volt alkalmunk magunknak meggyőződést szerezhetni. Műértő szavallatával megnyerte még azoknak is tetszését, kik csak az egészen kifogástalan szavalatban találnak gyönyört, éledeletet. E perctől kezdve Harmath Ilona kisasszonyt Szamosújvár kitűnő szavalónak tartja. Sokan siettünk hozzája és gratuláltunk a nem közönséges sikerért! Az ünnepélyt a dalzene-egylet dal-osztályának összhangzó éneke: a »Szózat« fejezte be. — Mikor lejöttünk, Gopcsa Joachim tanácsos így szólott hozzánk: »Ezt a fényes ünnepélyt én egy rövid ebédhez hasonlítom. Nem sok tálat ételt hoztak fel, de mindegyik fogás kitűnően volt elkészítve: igen izletesek voltak. Különben is én mindig a minőséget és nem a — mennyiséget nézem.«

A szamosújvári főgymnasiumról a »Pesti Hírlap« ján. 23-iki száma ezeket írja: »A minisztertanács a belügyminiszternek előterjesztése alapján jóváhagyólag intézte el Szamosújvár szab. kir. város közönségének a millenium alkalmából egy állami főgymnasium létesítésére tett alapítványát. A Szamosújvárt eddig fennállott községi algymnasiumnak a város által tett ajánlat elfogadásával ál-

lami főgymnasiummá fejlesztése iránt gr. Csáky vallás és közoktatásügyi miniszter már a f. évi költségvetésben előterjesztést tett, kiemelve, hogy Szamosújvárt »viszonyai kiválóan hivatottá teszik arra, hogy egy főgymnasium székhelyeül választassék« s hogy »a város e czélra áldozatot képes és kész hozni.« A kormánynak ezt az előterjesztését a képviselőház pénzügyi bizottsága nemcsak egyhangúlag megszavazta, de külön is elismerését fejezte ki a vallás és közoktatásügyi miniszter iránt ezen nemzeti szempontból is igen fontos tanintézet létesítéseért. A költségvetés tárgyalásának során a képviselőház és főrendiház is egyetelműleg megszavazta ezt az előterjesztést. Most hogy a minisztertanács véglegesen döntött ez ügyben, a szamosújvári algymnasium beolvasztása mellett az állami főgymnasiumnak fokozatos felállítása legközelebb munkába is lesz vehető. Mint levelezőnk jelenti, a kormánynak ezt a végleges elhatározását nagy meglepéssel fogadták az erdélyi részek ama vidékein, melyeken eddig egyetlen magyar tannyelvű teljes középiskola nem volt. Szamosújvár derék polgárságának a millenium megünneplése alkalmából tanusított hazafias áldozatkészsége és a törvényhozás és kormány egyező megállapodása lehetővé tette, hogy egy magyar állami főgymnasium, az erre nemzeti szempontból is legalkalmasabb helyen mielőbb létrejöjjön.

Irodalom és művészet.

Örmény költőkből a magyar lapok is utóbbi időkben többrendbeli műfordítást közöltek, melyekből a hazai közönség betekintést nyerhet az örmény keleti költészet jelenkori világába és nemzeti, hazafias szellemű eszmekörébe. Csak örömmel említhetjük, hogy a közérdeklődés költőink remek alkotásai iránt magyar földön is immár mindinkább terjed; mely elismerésre méltó, derék siker Simay Gergely kir. tanácsos lelkes és hivatott irodalmi munkásságának, s úttörő tevékenységének maradandó érdemét, s egyszersmind méltó elismerését képezi.

„Orient“-négyes. Az ismert kolozsvári zeneszerző: Vikol Simon az idei farsang jogászbájlára egy új táncz-zeneművet, illetőleg franczia négyest szerzett, melynek e czímet adta: »Orient«. Mint tudva van, Vikol kompozíciói már rég megnyerték a kolozsvári közönség érdeklődését és tetszését.

Közgazdasági élet.

Gazdasági szaktanulmányok. Az örmények őshazája a földmívelés tekintetében korántsem áll azon hátramaradt ázsiai állapotban, minőben azt az ottani viszonyokkal ismeretlen európai ember első tekintetre képzelné. A régi kultur nép — az örmény — nemcsak a szellemi, de az anyagi műveltség és előhaladás tekinteté-

ben is, még a legsötétebb századaiban is az elnyomatásnak, lehetetlen fentartani iparkodott azon kapcsolatot, mely őt az európai keresztény társadalom civilisációjával, mint annak keleti előharcosát és zászlótartóját, érintkezésben tartotta. Napjainkban is e nemzet fiai, a nyugati európai főiskolákban sajátítják el azon szükséges gazdasági szakismereteket, melyekkel hazájuk anyagi előmenetelét szolgálhatni vélik s tényleg szolgálják; elannyira, hogy mint a német kormány által keletre kiküldött egyik szakszervező néhány év előtt már jelentésében megjegyezte, hogy az örmény föld némely részében a mezőgazdaság kiállja a versenyt még a Rajna-melléki tartományokkal is.

A mezőgazdaság köréből. A magyar földművelési minisztérium a gazdasági rovarisme (entomologia) egyik szakszervezőjét: Dr. Horváth Gézát nem rég a Kaukázus és az Arará vidékének tanulmányozása végett Oroszországba küldte ki. A kiküldött szaktudós külföldi utjáról már visszaérkezett s az eredményről nagyobb terjedelmű tanulmányt írt. A mennyiben észleletei az örmény földre, illetve örmények által lakott vidékekre vonatkoznak, lesz alkalmunk a közötteendő eredményt a mi közönségünkkel is megismertetni!

Mi újság az örmény világban?

Czetz tábornok, a magyar szabadságharcz ünnepelt hőse, mint örömmel értesülünk, nemsokára meglátogatja Magyarországot; s reméljük, hogy körünkben végre állandó otthonra talál. Nagy hazánk fia, ki erdélyrészi örmény család ivadéka, mint tudva van, Buenos-Ayresben, az argentinai köztársaság fővárosában élte át a honatalanság hosszú évtizedeit. Hozza Isten őt mielőbb szerencsével, hazájába és szülőföldére, az Oeczeánon át!

Dseráz Minász londoni tanár és lapszerkesztő személyesen vett részt a chicagói »vallások parlamentjében«, hol a különböző egyházak és vallásfelekezetek képviselői gyűltek össze néhány napi tanácskozással. A beszédek többnyire angol nyelven tartattak, de némely parlamenti tag mégis anyanyelvén szólott. Így a »L'Arménie« szerkesztője is (Dseráz) örmény nyelven üdvözölte öreg Armenia nevében az ifjú Amerikát. Rövid, de hatásos nyilatkozata, melyben főleg a testvériséget hangsúlyozta, nagy tetszéssel találkozott.

Zendülés. Török-Örményország egyik helységében Yozgataban, nem rég ismét összetűzött az örmény lakosság a török katonasággal, a mi aztán valóságos zendüléssé nőtt ki magát, és számos örmény elfogatására vezetett.

Az erdélyi részekből elszármazott magyarhonai örmény nemes családok egyik legjelesbikének: az erzsébetvárosi Lukács családnak egyik ugyancsak legkiválóbb ivadékát mutathatjuk be ezen alkalommal Lukács Móricz, a Kisfaludy-társaság volt elnökének nemes, komoly alakjában, — oly fér-

fiút, kinek a magyar közélet legelső vezérférfiaival, a maga korában folyton benső és bizalmas, irodalmi, tudományos és politikai érintkezése volt.

Hosszú sorát a nemzeti ébredés, a negyvennyolcadiki mozgalmas korszak, a külföldi emigráció, s a helyreállított alkotmányos élet döntő tényezőinek kellene és lehetne felsorolnunk, ha teljesen hű képét akarnók adni azon előkelő pozíciónak, melyet e kitűnőségünk nem egy irányban elfoglalt, dacára a valóban páratlan szerénység- és önzetlenségnek, mondhatnók folytonos, hazafiúi önfeláldozásnak, melylyel egész nyilvános pályáján sikerült neki magas képzettségét s elsőrangú tehetségeit a közügyek érdekében akként érvényesíteni, hogy a mellett saját személyét ritka igény nélküliséggel másodsorba helyezze ott és akkor is, a hol s a mikor bizvást első lehetett volna. Szóval nem egy közéleti akciója eredményéről talán így szólhatott volna önmagában, a magyar népdallal: „Én ültettem a rózsafát, — más szedi le a rózsáját!“ ...

Részint baráti viszony, részint a hazafiúi, társadalmi s nemzeti nagy munkában vállalt folytatott együttműködésnek szintén benső bizalmat követelő viszonya fűzte Lukács Móriczot, mint érintettük, a legünnepeltebb magyar politikusokhoz és irodalmi tekintélyekhez; kik közül egy életrajzi vázlat kimért teréhez arányosítva, elég legyen egyszerűen rámutatnunk oly kimagasló ve-

zérferfiak neveire, minők voltak e század derekán: egy Séchenyi, Kossuth, Deák, gróf Batthyány Lajos és Kázmér, báró Wesselényi, gróf Dessewffy Aurél, báró Eötvös József, Vörösmarty, gróf Teleky László, báró Jósika Miklós, Lónyay Menyhért, Szalay, Csengery, Trefort, Szemere, Klauzál, Bajza, Toldy, Szentkirályi, báró Kemény Zsigmond, Vukovics Sebő, Perczel Mór és mások.

Lukács Móricz magasműveltségű, világlátott, nemeskeblű férfiú volt; 1812. szeptember 5-én született Pesten. Atyjának Temesmegyében, Bresztovácson volt birtoka. Lukács Gergelynek hívták, s családja Erzsébetvárosról (Erdélyről) származott a tulajdonképeni Magyarországba. Anyja pesti születésű, előkelő műveltségű nő volt; családi nevén: Hilf Róza, egy fővárosi nyugalmasított őrnagy leánya.

Összes iskoláit magántanulás útján végezte. Már mint serdülő gyermek sokat utazott, nevelője kíséretében főleg Ausztriában, Szászországban, Poroszországban. A németen kívül birta a latin, olasz, francia, angol és spanyol nyelvet is; 1829—30-ban lépett föl a sajtó terén; 1831-ben Krassóvármegyében tiszteletbeli aljegyző, Temes-Csanád- és Csongrád-megyékben pedig táblabíró lett. Később Pestre költözvén, Pestmegyének lett tiszteletbeli aljegyzője, s ezen állásában maradt egész 1836-ig.

Azontúl az irodalmi és tudományos működésnek élt, a nélkül azonban, hogy kenyérkeresetből lépett volna e térre, a mint hogy független anyagi helyzeténél fogva nem is volt arra ráutalva. Már 1842-ben a Kisfaludy-társaság tagjává választotta őt szépirodalmi működésének méltánylásául, — s élte alkonyán az elhunyt Toldy Ferencz után e társaság elnökévé is lett.

A mi viszonyát az akadémiához illeti, az még korábbi, mint Kisfaludy-társasági tagsága. Lukács már 1839-ben, tehát huszonhét éves korában akadémiai levelező taggá választatott, s mint ilyen Szalay Lászlót, mint jegyzőt többször helyettesítette akadályoztatása esetén; 1858-ban pedig az akadémia tiszteleti tagjává választatott. A forradalom után több évet töltvén a külföldön, nevezetesen a magyar emigráció tagjainak körében, be-

utazta Olasz-, Spanyol- és Franciaországot, s Rómában töltött napjainak emlékeül egy tanulmányt is irt az örök város régi történetének hitelessége- és eredetéről.

Azon időkben, majd később bekövetkezett nősülése után beutazta Belgiumot, Angliát, Svájcot, mindenütt tanulmányozván az illető államok jelenét és múltját. Mondhatni Oroszországot, s a skandináv államokat kivéve, egész Európát közvetlen és figyelmes szemléletből ismerte. Mint az augsburgi „Allgemeine Zeitung“ magyarhoni levelezője, a legnehezebb viszonyok között, nagy szolgálatokat tett a nemzeti ügynek, a külfölddel szemben.

Egész élettörténetét, egyéniségének plasztikai jellemrajzát, nyilvános pályafutásának sokoldalú hatását ecsetelnünk nem lehetséges ily szűk keretben, — de másrészt Lukács neve a mozgalmas korról, és annak szereplő egyéniségeivel különben is annyira összeforrt, hogy az általános magyar irodalom- és politikai történet az ő tehetséges és ügybuzgó közreműködésének, közéletünk különböző ágaiban is kénytelen lesz a nemzeti hála elismerésével adózni. Csak azon rövid hivataloskodását kell még megemlítenünk, melyet az 1848. évben vállalt, midőn a legelső parlamenti kormány földmívelés-ipar- és kereskedelmi miniszterének: Klauzál Gábornak, s a melléje államtitkáruul kinevezett: Trefort Ágostonnak felhívására ezen miniszteriumban az elnöki titkárságot, miniszteri tanácsosi ranggal, elvállalta s azon év végeig vezette.

Közvetlen hivatali főnöke: Trefort, ki az akadémiában annak idején emlékbeszédet tartott az elhunyt Lukács Moricz fölött, eképpen nyilatkozik felőle: „Kevés ember felelt meg 1848-ban a benne helyezett várakozásnak oly mértékben, mint Lukács Móricz. Pontos, lelkiismeretes, szorgalmas, mindenki iránt előzékeny, szeretetreméltó tisztviselő volt. Szabatosan, gyorsan, s alaposan dolgozott, s ha az 1849-iki események nem jönek közbe, s Magyarország az 1848-iki alapokon fejlődhetett volna, Lukács a legkitünőbb tisztviselő lett s maradt volna; mert nemcsak gépies ügyességgel vezette a reá bízott osztályt, hanem tanulmányozta és ismerte volna itthon és külföldön a hozzá tartozó szakokat.“

Szemere Bertalan, a párizsi száműzetésében írt Naplójában a többi közt ily szavakkal jellemzi Lukácsot: „Sok különössége van és mégis szeretetre legméltóbb ember. Azon egyéniségek közé tartozik, a kiket igen érdekes tanulmányozni; tele látszik lenni ellenmondással és mégis egy egész, egy teljesen következetes jellem. Az ember azt hinné, egészen ismeri és mindig új oldalról mutatkozik, folyvást változva, de sohasem tagadva azt, a mi jellemében az alapszín“...

Ezekután néhány szót még élete végéről! Lukács Móricz az 1881. év őszén halt meg Budapesten; holtteste a kerepesi temetőben történt beszentelés után, végakaratához híven, Meránba szállíttatott, s az ott elhunyt neje mellé temettetett el. Végrendeletében vagyona jó részét tudományos, irodalmi és jótékony célokra hagyta. Nevezetesen az akademiának húszezer forintot, a Kisfaludy-társaságnak pedig tízezeret hagyott, a neje: szül. Birly Krisztina nevét viselő pályadíjakra.

Mint a magánélet emberének a szigorú kötelesség-érzet, a családi szellem és önfeláldozás ritka szép vonásai tündöklének előkelő, ideális jellemében; a minek évek hosszú során keresztül, úgy édes anyja, mint később neje betegségének szomorú éveiben adta legszebb, mondhatni példányszerű tanújeleit, övéinek lankadást nem ismerő, gyöngéd és szeretetteljes ápolása által. — Gyulai Pál azon korrajzszerű életleírásban, melyben Lukács Móricznak köz- és magánéleti jellemképét adja, a „Budapesti Szemle“ egyik közelebbiről megjelent kötetének élén, így végzi be kegyeletos emlékezéseit: „Mint író és a közélet emberét kortársai közül fölülmutatták és fölül is multák többben, de mint fiút, barátot, férjet és nemes szívű férfiút aligha. Ő leginkább azt tűzte ki élete föladataul és híven meg is oldotta!“

Sz. K.

Az örmény asszony gyásza.

— Pátkánián Ráfáel. —

Aludj, aludj fiam, szívem vigasztalója;
Keserves hangon mondom el: anyádnak mi a buja.
Bölcsöd' kezemmel ringatom, s elhalmozlak esőkommal;
Legyen hosszú az életed, légy áldva sok napokkal!
Zárd le szemed, mely elbűvöl; úgy fénylik és úgy csillog,
Mint a derült ég boltívén az esthajnali csillag.
Úgy éget, mint a tűzparázs szemed minden sugára, —
Anyád sorsát beszélem el: — figyelj anyád szavára!
Atyád az ifjú, és erős, — munkára termett gazda
Igába fogta ökreit, hogy földjeit föl szántsa:
Dalolva jár, kel, fel s alá, édes hangon dalolva, —
Az arcza még is oly komor, és szemei kisírva.
Kérdem: mi bánatod lehet? miért a könny, a sirás?
Hisz gazdaságunk rendezett, s bőven lesz rajt' az áldás,
Jól lesznek szántva földjeid, — és szépen boronálva.
Im futva futnak ökreid munkára készen állva.
A nap alig hogy lehalad, te visszatérsz körünkbe,
Zánán örvendve fut eléd, s forrón ölel keblére....
Szememnek fénye, drága nőm! munkám nem ér ma végét,
Úgy érzem, hogy szép ökreim nem lesznek az enyémek.
Holttestem mellett fognak ők görnyedve elmaradni.
Ki fogja majd szegényeket estére megitatni?...
S a sejtelem beteljesült, még az nap delutánján,
Zaj hallszik itt, zaj hallszik ott, az utcákat bejárván.
A rossz hír egyre terjedez, és sujt futó villámként;
Siessünk a mezőre ki, — megtudni hogg mi történt?
S óh ádáz véjzet! borzadály, — mi tűnik föl szemünkbe?
Atyád holtteste, véresen a földön elterülve.
Egy nyíl, — szívét sebezte meg, a gyilkos azt találta,
A szenvedés, mit érezek, egész valóm' megrázta.
Szemem kutat minden felé, a tettest hol találom?
S a marha-tolvaj Ezit egy fa mögött ott látom...
Aludj el hát kedves fiam hamar, hogy nagyra nőjjél,
S mire most nagy szükségünk van, — erőre szert tehessél.
Atyádnak földjét, ökreit tartsd híven emlékedbe,
Az eke szarvát, boronát majd te veszed kezédbe...

És szántani, — ha nagy leszel, — kiszállsz a földeidre,
S hozol anyádnak válladon buzát kötött kévékbe.
De nem! — előbb gázoljad át az Araxes folyóját,
Keresd a gyilkos Ezitet, az ökrök elrablóját.
Vond számadásra mindenért, s úgy térj vissza anyádhoz,
E gondolat — előre is — nekem vigasztalást hoz.
Vedd vissza a sajátodat, elrablott vagyonunkat.
Szerezz sebünkre balzsamot, — enyhítsd bánatunkat.
Majd édes hangon énekelj, s dalolva építs házat, —
Mikor leszel felnőve már? hogy végezhesd munkádat.
És most aludj el gyermekem; aludjál drága kincsem!
Minden reményem benned él: kívüléd senkim sincsen!

Simay Gergely.

Az utolsó örmény király.*)

Kegyeletes emlékünnepre gyűltek össze a mult év utolsó napjainak egyikén a Párisban élő örmények. Ötszáz éves emlékezetét ünnepelték meg az utolsó örmény király, lusignani VI. Leo 1393-ban történt elhunytának. Elzarándokoltak Sz. Denisbe, a híres apátsági székes-egyházba, a hol a franczia uralkodók hamvai is nyugosznak s megható beszédek tartottak az utolsó örmény király síremléke fölött...

1365-ben foglalta el VI. Leo őseinek trónját. Jó lelkű, szelid erkölcsű uralkodó volt, de a bel- és külviszályok szakadatlan láncolata egy pillanatnyi nyugalommat sem engedett számára. Vitéz hadvezére, Lipárit győzedelmet aratott a Ciliciába tört egyiptomi muszlimnak fölött, de a hadvezér halálos megsebesülése megzavarta a diadalmas örmények sorait s magának a királynak is futásban kellett menekülést keresnie.

*) I'Armenie, 1893. dec. — Et. de Lusignan, Hist. de Chypre, ch. 33. — St. Martin, Vie de Léon VI. — Revue Orientale et Algerienne, I.

Még nagyobb csapást zuditott az országra az egyiptomiak újabb betörése 1371-ben. Felgyújtották Síst, a fővárost, s fölprédálták a szerencsétlen országot elanyyira, hogy az éhinség hallatlan mérveket öltött. Kétségbeesett tusára kelt a muszulmanokkal VI. Leo. A győzelmet ismét kivívták fegyverei, de mintha ellene esküdött volna a balsors, megsebesülése lehetetlenné tette a siker kiaknázását. Hozzáférhetlen hegyszakadékok közé vonult, senki sem tudta, mi lett belőle s csakhamar az a hír kelt szárnyra, hogy a harczmezőn lelte halálát.

Neje, Mária királyné magához hívta Tarsusba Meszrob katolikoszt. Tanácskoztak az eszközök fölött, melyekkel meg lehetne menteni a végveszélytől a szerencsétlen országot. Követségbe küldték Avignonba XI. Gergely pápához János sis-i érseket, de segítség helyett csak ígéreteket kaptak a római udvartól s azt a tanácsot, hogy az özvegynek vélt királyné lépjen újabb házasságra braunschweigi Ottó herczeggel, a kit alkalmas férfinak tartott a pápa Örményország kormányának vezetésére. Eközben ismét megjelent népe között VI. Leo s leirhatlan lelkesedéssel fogadtatva vonult be Tarsusba.

A bagdadi sultan, értesülvén Örményország szorongatott helyzetéről, újra rázúdította vérengző seregeit a szerencsétlen országra. A lakosság elmenekült a városokból és falvakból, maga VI. Leo király is neje, leánya és veje, Chahan gorighosi herczeg társaságában s néhány hive által kísérve Gaben várába vonult, melyet minden oldalról körülzároltak az ellenséges hadak. Válogatott kegyetlenségek közt öldösték le a kezeikbe került foglyokat, s még a templomokat s a királyi sirokat sem kímélték meg. Gaben várában is kitört az éhség, a lovakat és egereket is megették már s a végső szükségben kénytelen volt Leo király az ostromló sereg fővezéréhez, Ahmedhez fordulni. Azt az ígéretet vette, hogy nem lesz semmi bántódása, ha feladja a várat.

Megbizott a muszulman emir szavában, Ahmed azonban bilincsekbe verette, megfosztotta kincseitől s családjával együtt Kairóba, a sultan udvarához hurczolta (1374). Balsorsuk még a sultan nagyjait is meghatotta.

Közbevetették magukat a fogoly király szabadon bocsátása érdekében. „Mondjanak le hitökről s megteszem, a mit kívántok!” kiáltott fel a sultán. VI. Leo és neje azonban visszautasították az ily áron kínált szabadságot.

Több évig sinlődtek már a kairói várbörtönben, midőn a sultán elrendelte, hogy szabad lábra helyezték a királynét és leányát. De a nemes fejedelmi hölgyek nem akarták elhagyni a fogoly királyt, a ki hasztalan fordult közbenjárásért a spanyol és francia királyi udvarokhoz. Veje, Chahan, a kinek sikerült megszabadulni a börtönből, ismételve megjelent a pápai udvarnál, s VIII. Kelemen pápa fel is szólította a francia királyt Leo szabadon bocsátásának kieszközlésére. De a Franciaországot dúló belviszályok sikertelenné tették e felhívását is.

Több szerencsével járt Chahan herceg Spanyolországban, I. János castiliai király udvaránál. Ez a nemes lelkű fejedelem gazdag ajándékokkal követséget küldött a sultánhoz, a mely hét évi fogság után kieszközölte VI. Leo és családja szabadon bocsátását. A sorsüldözött fejedelmi család először is Jeruzsálembe ment s Mária királyné és leánya egy ottani kolostorba vonultak vissza. VI. Leo hajóra szállott s 1383-ban megjelent Rómában a pápai udvarnál, a hol, mint Raynaldinál olvassuk, nagy kitüntetéssel fogadta őt VI. Orbán pápa.

Innen Spanyolországba vette útját a hontalan örmény király, hogy köszönetet mondjon megszabadítójának. I. János Andujar városával és környékével ajándékozta meg. „Madrid királyának s Andujár urának“ nevezte magát ettől kezdve VI. Leo s különböző kiváltságokkal ruházta fel e két város lakosságát.

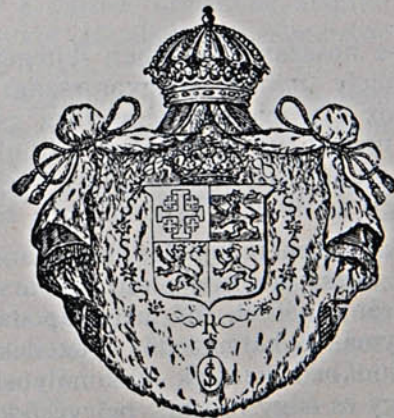
A Francia- és Angolországok közt dúló háború arra indította eközben a római udvart, hogy VI. Leot használja fel közbenjárónak a két ellenséges hatalom között. Meg is jelent a trónvesztett örmény fejedelem ismételve a francia és angol királyok előtt, de hajótörést szenvedett minden békéltetési kísérlete. S hasztalan kért segítséget saját trónjának a visszaszerzésére is. II. Richard angol király jóakarattal fogadta őt a Westminster-

palotában, kijelenté, hogy mélyen fájlalta Örményország gyászos sorsát, de nem segíthetett rajta.

Reményét vesztvé tért vissza VI. Leo Franciaországba, melynek királya a saint-oueni kastélylyal ajándékozta őt meg. Párisban, hatvan éves korában hunyta le szemét s a coelestinusok templomában temették el, a honnan a nagy forradalom idejében St. Denisbe vitték át hamvait.*) Maria királyné mind halálaig (1405) Jeruzsálemben maradt. Sz. Jakab ottani templomában temették el leánya mellé, a ki megelőzte őt a halálban.

A XV-ik század elején misem maradt fenn az örményországi Lusignanokból balsorsuknak emlékezetén kívül...

Dr. Molnár Antal.

— A Lusignan család czimere. —

*) Pierre Lebrun fölemlíti (Hist. de France, liv. 10. ch 2) hogy kétezer aranyat hagyott három coelestinus szerzetesnek, hogy miséket mondjanak érte és III. Richard királyért, a kit végrendelete végrehajtójának kért fel.

Emlékszobor Szamosújvártt.

— Felhívás. —

Magyarország és a magyar nemzet örömnüpre készül! A Kárpátoktól egész az Adriáig minden magyar polgár szívét áthatják a nemzeti büszkeség és kegyelet érzelmei! De hát lehet-e büszkeség, mely neme-
sebb volna, mint az, melyet egy nép akkor érez, midőn egy évezredes dicső múlta visszatekint? Lehet-e kegyelet, mely méltóbb volna, mint az, melyet egy nemzet azok iránt mutat, kik országot szereztek számára, s kik azt meg is őrizték ezer évnek viharai és viszontagságai között?

Dicső ünnep az, melyre a magyar nemzet készül. Magasztosságát, nagyszerűségét s fenkölségét nem vitathatja el senki, s nem lesz a világnak egyetlen népe sem, mely bár lélekben ne venne részt a mi ezredéves ünnepünkön.

Szükséges-e hosszas szavakban fejtegetnünk a szoros viszonyt, mely minket magyarországi örményeket Magyarországhoz s a magyar nemzethez csatol? Annak a 200 évnek, melyet itt a hazában éltünk át, minden napja, minden órája csak arra szolgált, hogy e viszonyt szorosabbá, hogy az ittelést kellemesebbé tegye.

Mi, kiket a történeti fejlődés hazátlanokká tett, itt e drága földön hazát találtunk; mi, kik árván bolyongtunk cél és irány nélkül, itt megállapodást nyertünk, s midőn az egymásra halmozódó évtizedek ősi hazánk körvonalait lelkünkben kezdték elhomályosítani, föltűnt ott a három hegység és négy folyam: belevésődött szívünkbe a magyar hazának igéző képe. S a mint ez megtörtént, életünknek azonnal célja lett, tevékenységünk irányt kapott.

Szamosújvár város akkor, midőn óriási anyagi áldozattal lehetővé tette egy magyar kulturális intézmény létrejöttét, magához méltóan csatlakozott a milleniumot ünneplők sorába. Azonban azt hisszük a magyarországi örménység a maga egészében sem hagyhatja lezajlani a magyar nemzet ezeréves fennállásának megünneplését a

nélkül, hogy valami emléket ne állítson, mely örök időkre hirdesse a magyar nemzet örömeiben való részvételét.

Ez emlékek mindenestre a mi Magyarországra való betelepülésünk eseményeivel kell kapcsolatban állania s épen azért tartjuk legalkalmasabbnak, ha az örménység bevezetőjének, s városunk alapítójának: Verzereskul Oxendius püspöknek Szamosújvártt a magyar-örmény metropoliszban emlékszobrot állítanánk.

Ez emlékszobor kifejezné azt a hálát és kegyeletet, melyet érzünk azon férfú iránt, ki minket e hazába hozott, s itt megélhetésünknek biztos alapot vetett, s egyzersmind jelezne azt az időpontot is, melyben történetünk a magyar nemzetével egygyé olvadt. S így ez emlékszobor felavatási, leleplezési ünnepélyei a milleniumi országos ünnepségek keretén belől az általános hangulattal szép összhangban volnának.

De másrésről e szobormű volna az, mely mindenha hirdetné, hogy e várost örmények alapították s e város szellemi és anyagi előhaladását századokon át örményeknek köszönheti.

Ily fontos szempontok vezérlelnek bennünket, midőn városunk és hazánk örményeihez, valamint a velünk rokonszenvező nagy közönséghez fordulunk, hogy a városunkban felállítandó emlékszobor eszméjének híveket szerezzünk.

Tudomására hozzuk minden érdeklődőnek, hogy az emlékmű tárgyában közelebbről értekezletet fogunk összehívni, melyen a kérdés főbb pontjait meg fogjuk vitatni, s mely értekezlet egy állandó bizottságot is szervez az eszmének társadalmi úton való megvalósítása céljából.

Ezen értekezlet hangulata és eredményei fogják továbbbi teendőinket meghatározni. De bár hogyan alakuljanak a körülmények, az bizonyos, hogy a hazai örménységnek a nagy nemzeti ünnepélyre emlékeztető alkotás nélkül maradni nem szabad.

Szamosújvártt 1894, febr. 18-án.

Placsintár Dávid s. k.
Szamosújvár sz. kir. város
polgármestere.

Dr. Esztogár László s. k.
gymn. tanár.

Bárany Lukács s. k.
Szamosújvár sz. kir. város
örmény kath. plebánosa.

Szongott Kristóf s. k.
az „Armenia“ felelős szerkesztője.

A hazai örmények és az ezredéves ünnep.

II.*)

Azt hiszem, hogy talán szerénytelenség nélkül elmondhatom, miszerint elvben a hazai örmények közvéleményének is adtam azáltal kifejezést, midőn egy oly emlékmű eszméjét penditettem meg, melynek diadalra juttatásával a magyar-örménység úgyszólván szíve fölött emelné az első monumentális szobrot hálás kegyeletének maradandó tanujeléül.

Azonban egy örményjellegű díszes emlékszoborral Szamosújvár főterén nemcsak a nagy városalapító halhatatlan emlékének, de önnön-magunknak és múltunknak is méltán tartoznánk.

Ez lenne a mi legforróbb óhajaink és reményeink folyton szemünk előtt lebegő jelképe; ez lenne a közeljövőben minden erőnkkel visszaállítandó örmény püspökség egyik leglélekemelőbb symboluma.

És ha ezzel az emlékszoborral megadnók az örménynek a mi az örményé, mint a hogy a nem kis áldozatokkal létesítendő örmény jellegű, de magyar főgymnáziummal megadjuk a hazának is a mi a hazáé: egyúttal egyszersmindenkorra megezáfolnók azt a nemzetiségi balhiedelmet, hogy a fajszeretnek a hazaszeretettel nem lehet ölelkezni.

Azonban a kettős feladatunkkal az „omne triumphum perfectum“ elve alapján még egy harmadik kötelesség elől sem volna szabad elzárkoznunk, annnyival is inkább, mert a millenium ünnepén egy alig visszatérő alkalom fog kínálkozni, midőn a hazai örménység, mint a lovagias magyar nemzet kiegészítő része, az ország színe előtt hivatalosan is legtöbb joggal megjelenhetnék.

Talán fölösleges is hangsúlyoznom, hogy az ezredéves ünnepségek keretében, mint egy naprendszerben a nap körül, valamennyi ez országban lakó nemzetiségnek és népfajnak is a millenáris országos nemzeti kiállítás

körül fog kellenni csoportosulnia; mert míg ezáltal egy részt a nem magyarok honpolgárok is az egységes és oszthatatlan politikai magyar nemzet tagjaiként az ezredéves kiállítást saját faji különlegességeikkel, tipikus szellemi és anyagi kulturáik bemutatásával változatossá tesszik: másrészt megjelenésükkel mintegy a külföld előtt azt is dokumentálják, hogy e hazának valamint bánatában, úgy örömeiben is őszintén résztvesznek és hogy a haza iránti hálájuk kollektív kinyilvánítását a kínálkozó legünnepelesebb formában is elmulasztani nem akarták.

Itt az erdélyi részekben a székelyek és szászok körében már megindított örvendetes mozgalmaknak az örményeknek is élénkebb visszhangra kell találniuk; mert ha valamikor, úgy éppen most helyrehozhatlan hiba volna, ha a fülünkbe csengő „periculum in mora“ jelszó hidegen hagyná az illetékes tényezőket. — És ha már meg vagyunk előzve, legalább a jó példa követésében járjunk elől a többi még e tekintetben nem nyilatkozott, avagy teljesen félrevonult népfajok között. — Hiszen most, a mikor ezen országos mozgalom élén éppen kis nemzetünknek egyik legérdemesebb fiát Lukács Béla, kereszteminisztert üdvözölhetjük: már csak a faji együvé tartozás véletlen körülménye is ezen örmény származású jeles államférfi jóakarátat részünkre előre is biztosíthatja. — De Szamosújvár sz. kir. város a legilletékesebb, hogy az összes hazai örménység nevében a millenáris kiállításban részvétel czéljából is a kezdeményezést megtegye.

Tehát hivatott vezérférfaink ragadják kezökbe a zászlót és toborozzanak alája egy olyan lelkes kis csapatot, mely azt győzelemre is tudhassa vezetni. — Tartsunk értekezleteket, alakítsunk bizottságokat és mindenekelőtt küldjünk Lukács Bélához, mint Szamosújvár egykori jeles követéhez az országgyűlés mindkét házának képviselői és közéletünk más előkelőségeiből álló örmény deputációt, mely a miniszter támogatását kikerve egyúttal megindítója legyen annak az üdvös mozgalomnak, melynek folytán a hazai bár kyszámú örménység az ezredéves kiállításon (esetleg egy külön kis örmény osztály még oly szűk keretén belül is) magát szélesebb

*) L. folyóiratunk 1893. évfolyamának 320 lapját. Szerk,

körben megismertethetné s így a kiállításnak hasznára, nekünk pedig becsületünkre válhatnék.

Vajha mielőbb szétküldetnék egy lelkes felhívás kis nemzetünk valamennyi szereplő és befolyásos egyéniségéhez, a politika és tudomány, az ipar és kereskedelem, a rang és vagyon, nemkülönben az írói világ és közélet kimagaslóbb alakjaihoz; mert meg vagyunk győződve, hogy ez a fényes örmény gárda, ha akar, meg is fog küzdeni a kezdet nehézségeivel. — De mielőtt egy előkészítő értekezlet az akció megindítása felett érdemlegesen határozná: az örmény érdekeket leginkább szíven hordó derék „Armenia“-nkat keressük fel és nyissunk benne állandó rovatot az örmény közvélemény eszmecseréjének*) a felett, hogy a millenium emlékére

1) Mi módon építsük fel a magyar kultúra templomát — a jövőnek?

2) Minő oltárt emeljen a magyar-örmények kegyeletere — a múltnak? és végül

3) Ha részt veszünk, hogyan legyünk méltóan képviselve az ezredéves kiállításon — a jelenben?

Az első kérdésre már jobbra meg is felelt Armenopolisz áldozatkész közönségének hazafias magyar érzelme, melylyel a nyolczosztályú középiskola felállítását megszavazta; de a tervszerű kivitel igenis diskutálható, miszerint ez a kulturintézmény misszióját mielőbb megkezdhesse.

A másik két kérdésben azonban már mindnyájunk erkölcsi kötelessége, akár szóval, akár tettel, akár tollal tehetségünkhöz mérten közremunkálni. A vezérszerep természetesen itt is a magyar-örmény fővárost illeti, anynyival is inkább, mert jubiláris alkotásaink az egymást felváltó nemzedékek hosszú során éppen ott fognak rendületlenül állani ezen tűzhely kellős közepében, melynek éltető édes melegét az abból, mint méhkasból rajként kibocsátott és immár az ország majdnem minden vidékén letelepült örmény családok szívük legmélyén magukkal vittek, sőt még unokáikban is kegyelettel megőriztek. — Ezzel az édes melegséggel, puritán ősi er-

*) Édes-örömet nyitunk rovatot és közreadunk minden ide tartozó közleményt.

kölcsünk gondosan ápolt és így folyton megújuló melegével árasztjuk el tehát kegyeletünknek azt a piedestaltját, melyre a Verzar püspök apostoli alakját a késő utódoknak példányképpül és nemzeti ritusunk papjainak vezérszavaként felállítani akarjuk. — Tehát fel örmények! gyűjtsunk örök tüzet szíveink lüktető hevéből, melynek magasra törő lángja, mint a magyar-örmények elévülhetlen hálájának lobogó szöveteke, örök időkre be fogja aranyozni ezt a már is glóriával övezett dicső nevet: Verzereskul Oxendius! És ha lankadatlan munkálkodásaink közepette ősatyáink (nánhábiédnér) onnan felülről reánk alátekintenek, összedobbanó szíveinkből Kölcsény himnuszának egy hármonikus akkordja fogja majd feléjük zengeni:

„Ászdvádsz, éz másár orhneá!“

Kolozsvár.

Merza Gyula.

Ávedik Lukács.

Híven csak az jellemezhet valamely egyént, ki a kiválasztott személyt kisded korától élte fénypontjáig éber szemekkel kísérte. Szerencsésnek érzem magamat azért, hogy szavakkal lefesthetem azt a jellemképet, melynek sugarai szemeim elől el nem mosódtak, hanem folyton élénkebbé váltak.

Ávedik Lukács Erzsébetváros érdemtelen örm. kath. plebánosai sorában a tizenkettődik. Született Erzsébetvárosban 1847. október 18-án. Atyja Ávedik Kristóf városi alkaptány, anyja Lelovits Teréz volt, kik példájok által gyermekök szívébe a fáradhatlan szorgalmat, és a lángoló szeretetet az embertársak iránt korán becsepegtették. A tanpályán kifejtett szorgalmát hirdetik kitűnő iskolai bizonyítványai. Itt helyen látom említést tenni Fogarasi Mihály volt erdélyi püspök azon gyönyörű nyilatkozatáról, mely 2724/1878 számú leírásában foglaltatik:

„Ávedik Lukács a lelkészi teendőiben tapintatos és lelkiismeretes pontosságot, irodalmi tevékenységet, szep-

lőtlen életet és a közbecsülést várakozáson felül kiérdemlő példás magaviseletet tanusít.“ Harmincz éves korában emeltetett Erzsébetvároson a díszes plebánosi állásra. A szorgalom ezen kitüntetés által csak újabb rugót nyert; a zsinati vizsgát dicséretes eredménnyel tette le. Beiktatása után nemsokára egyházkerületi jegyzővé nevezte-tett ki. Azonban legszebb az a bizonyítvány, mit Erzsébetváros tanácsa állított ki számára; ebben ezeket írta róla a tanács: „Ő volt az, ki Erzsébetvároson legelsőben irodalommal foglalkozott, megírván az örmények történelmét, irodalmát, az örmény szentmise magyarázatát, a velencei mechitharista szerzet ismertetését.“ Tőle bírnak gyakorlati utmutatást a bélyeg és illeték tárgyáról; szentföldi utazásának leírása pedig egyike a legkedvesebb olvasmányoknak. Újabban Erzsébetváros kegyuri jogáról s a Kádebó Simon nevét megörökítő alapítványról irt érdekes ismertetéseket. Ezek s egyéb czikkei nevét becsültté tették.

Mint harmad-éves növendék pap a latin egyház énekeinek tanításával bízott meg; ekkor írta az előjáróság kívánságára: „A papi segédlet módozatát“ latin nyelven; mint főductor magyar önképző együletet és zenekört alapított.

Ifjú korában bejárta Közép- és Dél-Európát, meglátogatta a szentföldet. Még mint végzett hittanhallgatót választotta meg Erzsébetváros közönsége gymnasiumi tanárnak; s habár plebánossá történt kineveztetése után meg kellett válnia ezen állástól, mégis mint hitoktató maig is a tanítás terén működik. A tanügy körül — melynek terén már 23 évet töltött — kifejtett buzgósa-ga létesítette a városi ipariskolát. Nem kis részt vett az irtalmas növények vezetése alatt álló leányiskola szervezési munkájában; közrehatott arra, hogy a tanítók anyagi állapota feljavíttassék, kisdud-óvó létesíttessék. Lankadatlan szorgalmáról tanuskodnak a következő állások: elnöke a takarékpénztárnak, és tagja ezen intézet felügyelő bizottságának; a városi képviselőben a számvevőszék, továbbá a katolikus iskolatanács, a községi iskolaszék elnöke. Kis-Küküllő vármegye választmányi tagja, a jóté-

kony alapítványok bizottsági elnöke. Ő rendezte és tisztázta a Kámeller György alapítvány örökbecsű hagyományát, virágzásra juttatta a Kádebó Simonféle alapítványt, az egyházi pénztárakat; az ő buzgó közbenjárásának tulajdonítandó a Gorove Jakab-féle alapítvány megszerzése az elszegényedett előkelők számára. Valóban örömmel tekintheti életprogramját már most megvalósítva. Ünnepeles beiktatásakor ezt mondá híveinek: „Istentől kérem egyházam erősödését, a tanügy előhaladását és a szegény-ügy teljes felkarolhatását“. Nemes szívét és önzetlen érdeklődését a tanügy iránt tanusítja nemcsak azon 50 forintnyi alapítványa, melyet édes anyja iránt viseltető szeretetből a városi közönségnél letett, hogy annak kamatjából egy szegény jó igyekezetű gyermek jutalmaztassék, — hanem tanügyi kiállítások szervezése, iskolai segélyek kinyerése, szegény gyermekek részére rendezett jótékony előadások is arról — maradandó bizony-ságot tesznek.

Ezt a munkásságot érdemesítette Erdély jelenlegi róm. kath. kegyes főpásztorja magasabb kitüntetésre, midőn kinevezte őt az Erzsébetvárosi kerület alesperessévé. Eltekintve egyéb gondosságaitól csaknem alapjából épített kántori lakot, a főtemplomot kijavíttatta és gyönyörű szobrokkal díszítette; a plebánosok arczépeit összegyűjtötte, a roskadozásnak indult ó-templomot restaurálta. Gondosságát hirdeti az iskolakert, az új temető és a régi temetőben épített őrház. Szereti a zenét és éneket; a „Máj szurp“ és „Jérgirbákáném“ örmény egyházi éneknek nálunk használt dallamait ő maga szerzte.*)

*) A folyó év elején neveztetett ki főesperessé. Ávedik Lukács, ki főesperesi hivatalába folyó évi január 28-án iktattatott be, azon szerencsében részesült, hogy volt theologiai tanára, Marosvásárhely apát-plebánosa: a kitünő szónok Kovács Ferencz mutatta be kerületének és híveinek.

A beiktatási ünnepély reggeli 9¹/₂ órakor vette kezdetét. Megszólaltak az anyatemplom őszhangzó harangjai; erre az ünnepelt plebános a kerületi papság és az apát kíséretében a templomba ment, mely már zsufolásig tele volt közönséggel. Ott volt a kir. törvényszék, a városi előjáróság a tanári testülettel. Ünnepelet nagy segédlettel megkezdette a sz. misét; evangélium után föl-

Végtelenül boldognak érzi magát, ha szerencsétlen embertársa ügyét sikerhez juttathatja. Barátai benne teljesen megbízható barátot, az előljárók tapintatos, pontos és rendszerető végrehajtót ismernek; az ember benne sorának kiváló résztvevőjét, a munka és szorgalom mintaképét találja föl. Tanácsért fordulnak hozzája még ellenézetű embertársai, sőt idegenek is, kik nem tartoznak hívei közé. Erős, szeplőtlen jelleme miatt közbecsülést vivott ki; szelid és kérő, ha békéltetni kell, de erélyes föllépése, ha az igaztalanságot kell ostromozni.

Csiki L. Miklós.

ment a szószerkezt az apát, ki előbb fölolvasta a kinevezési okiratot, azután szólott ékesen az ünnepelthez és a közönséghez. Most egy új örmény-katholikus hívő tette le az ünnepélyes hitvallást. Ezután a beiktatott főesperes eszmegazdag egyházi beszédét hallgattuk meg. Arról szólott, hogy a kötelmek véghatáránál csak pillantható meg az érdem derengő hajnala; minden érdemet a Gondviseléshez emelt föl. Sz. mise után a lelkeszkedő papság és testületek tisztelgését fogadta. Majd vendégszerető asztalához ültünk; a szép ünnepély hatása alatt szebbnél szebb felköszöntőket mondtak. A hódolat és ragaszkodás lelkes szavaival szólott az új főesperes főpásztoráról; azt kívánta, hogy élete nehézségeit a szeráfok keze könnyítse meg és áldásos működését körítsék az örökkévalóság koszorújával. Hasonló melegséggel éltette volt jeles tanárát, a ki fáradságot nem kímélve az ünnepély fényének emeléséhez szintén hozzájárult. Az apát a beiktatott főesperesért, a huszár- és honvéd állomás parancsnokokért, az orvosokért és a szerzetesekért üritett poharat; a kir. törvényszéki elnök Vén András a tanügy jelenvolt képviselőiért mondott remek felköszöntőt; Sámí kir. ügyész a közkedveltségű apátot köszöntötte fel. Ételtek a királyi törvényszéket, a városi tanácsot, a kerületi papságot... Felejthetlen e kedves napnak minden perczenete!

Cs. L.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

IV.

Capdebo család.

E magyar-örmény nemes család, melynek tagjai szelvényben Kabdebo nevet is használnak, címerszerzői Capdebo Jónás, Márton, Ferencz és Gergely fivérek, Capdebo Jónás erzsébetvárosi örmény kereskedő fiai voltak, kiket nem különben nevezetteknek hozzátartozóit, u. m. Capdabo Jánost és Annát, Jónásnak a nemes Lukács családból származott nejevel nemzett gyermekeit, ugyancsak Capdebo Jánost és Antalt, Mártonnak hitestársától, Capdebo Johannától született és végül Capdebo Anna Máriát, Ferencznek a nemes Verzár családból született feleségétől származott leányát a saját, de egyszersmind boldogult atyjuk érdemeinek is megjutalmazására I. Ferencz Bécsben 1802. július 23-án kelt címerlevelével emelt nemesi rangra. E címerlevél szövege a következő:

Nos Franciscus Secundus¹⁾ etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostorum humillimam supplicationem, atque intercessionem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis Fidelitate et fidelium servitiorum meritis Filiorum Jonae condam Capdebo, Civis et Quaestoris Liberae Regiaeque Civitatis Elisabethopolitanae, Jonae aequae, Martini, item Francisci et Gregorii omnium omnino Capdebo Fratrum utpote, quae lidem Sacrae praelibati Regni Nostri Hungariae Coronae, Augustaeque Domui Nostrae Austriacae fideliter et constanter exhibuerunt et impenderunt, ac in futurum etiam pari fidelitatis et constantiae fervore (uti Nobis de ipsis

¹⁾ I. Ferencz magát így mint német-római császár nevezi, mely címről azonban nem sokára lemondván későbbi oklevelei »Franciscus Primus« szavakkal kezdődnek.

benigne pollicemur) exhibitori sunt, ac impensuri: Cum igitur ob id, tum vero ex Gratia et munificentia Nostra Caesareo-Regia, qua quosque de Nobis Augustaue Domo Nostra et Republica Christiana benemeritos, virtutisque colendae studiosos Antecessorum Nostrorum Divorum quondam Hungariae Regum exemplo prosequi, eisque certa virtutum suarum monumenta, quae ad maiora quaeque praestanda eos incitare possent decernere consuevimus; Eisdem Jonam, Martinum, item Franciscum et Gregorium omnes Fratres Capdebo, ac per Jonam Filium Joannem, ac Filiam Annam ex consorte sua Nobili Lukács, per Martinum vero Filios Joannem et Antonium ex consorte sua Joanna Capdebo; per Franciscum denique Filiam Annam Mariam ex consorte sua Nobili Verzár susceptos, ac progenitos, Haeredesque et posteros suos utriusque sexus universos in futurum Dei Benedictione legitime nascituros e statu et conditione Ignobili, in qua hactenus perstitisse dicuntur, de Regiae potestatis Nostrae plenitudine et gratia speciali eximentes, in coetum et numerum verorum, antiquorum et indubitatorum praementionati Regni Nostri Hungariae et Partium eidem adnexarum Nobilium duximus adnumerandos, cooprandos et adscribendos; annuentes et ex certa Nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Iuribus, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri, antiqui et indubitati praedicti Regni Nostri Hungariae, Partiumque ei adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de Iure, vel antiqua Consuetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteris ipsorum utriusque sexus universi valeant atque possint; In cuius quidem Nostrae erga Ipsos exhibitae Gratiae et Clementiae, ac Liberalitatis Testimonium, veraeque et indubitatae Nobilitatis signum haec Arma, seu Nobilitatis Insignia, Scutum videlicet Militare erectum coerulei coloris, baltheo rubro sinistro diagonali aurea cruce pedata hinc et inde singulis duabus stellis sexangulis aureis ordine locatis

comitata onerato, in duas partes divisum, in cuius dextra tricollis viridis, in sinistra vero super maris undis basim occupantibus triremis velis albis, ac vexillis rubro candido et viridi colore fasciatis instructa vehi cernitur.

Capdebo cs. czímere.

Scuto incumbit Galea tornearia coronata clathrataque seu aperta, purpura suffulta, auro reducta torque ac monili circumducta, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus concedi solita, brachio humano erecto cataphractura armato nudam frameam inter duas alas aquilinas nigras vibrante fastigiata, Laciniis seu lemniscis hinc aureis et rubris, illinc vero coeruleis et itidem aureis a cono galeae in scuti latera large et venuste defluentibus, scutumque ipsum decenter ac venuste exornantibus; Quemadmodum haec omnia in principio seu capite praesentium Litterarum Nostrarum pictoris edocta manu, propriisque ac genuinis suis coloribus clarius depicta lucidius ob oculos intuentium posita esse conspicerentur, Iisdem Iona e Martino, item Francisco et Gregorio omnibus Fratribus Capdebo, ac per eos Filiis ac Filiabus eorundem, et quidem per Jonam Filio Joanni, Filiaeque Annae, per Martinum vero Filiis Joanni aequae, et Antonio, per Franciscum denique Filiae Annae Mariae, Haeredibusque et Posteris eorundem utriusque sexus universis iam natis, ac in futurum Dei Benedictione legitime nascituris danda duximus, et conferenda; Decernentes, et ex certa Nostra Scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum et indubitatorum praefati Regni Nostri Hungariae, Partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Praerogativis, Indultis, Libertatibus, et Immunitatibus, quibus iidem de Iure, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in Proe-

liis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis et Militaribus Exercitiis, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus, et Sepulchris generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincere, vetustae, ac indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Gradus, Dignitatis, Honoris et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, et mandamus, ferre, gestare, ac illis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteris ipsorum utriusque sexus universi valeant atque possint; Imo Nobilitamus, damus, conferimus et concedimus praesentium per vigorem. In cuius Rei memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes Litteras Nostras privilegiales Secreto Sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae Apostolicus utimur impendenti communitas Iisdem Joane, Martino, item Francisco et Gregorio Fratribus Cabdebo, ac per eos Filiis, ac Filiabus eorundem, et quidem per Jonam Filio Joanni Filiaeque Annae, per Martinum autem Filiis aequae Joanni et Antonio, per Franciscum denique Filiae Annae Mariae, Haeredibusque et Posteris eorundem utriusque sexus universis iam natis, ac in futurum Dei Benedictione legitime nascituris gratiose dandas duximus et concedendas. Datum per manus Fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis, ac Magnifici Comitum Caroli Pálffy ac Erdőd Perpetui in Vöröskéő, Aurei Velleris, et una Insignis Ordinis Sancti Stephani Regis Apostolici Magnae Crucis Equitis, Comitum Posoniensis et Comitatus nominis eiusdem perpetui ac supremi Comitum, Arcisque Nostrae Regiae Posonii haereditarii aequae ac supremi Capitanei, Camerarii Consiliarii Nostri Actualis Status Intimi, Curiae Nostrae Regiae per Hungariam Magistri, nec non per idem Regnum Nostrum Hungariae Aulae Nostrae, prout et dicti Ordinis S. Stephani Cancellarii, in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae die vigesima tertia Mensis Julii, Anno Domini Millesimo Octingentesimo Secundo, Regnorum Nostrorum Romani, Hungariae, item Bohemiae ac reliquorum Anno Undecimo, Reverendissimis, Rere-

rendis item, ac Venerabilibus in Christo Patribus (Archiepiscopatu Strigoniensi vacante), Comite Ladislao Kollo-nich de Kollegrad Coloczensis et Bácsiensis Canonice Unitarum Metropolitanarum Ecclesiarum Archiepiscopo, Andrea Bácsinszky Graeci Ritus Catholicorum Munkácsiensis, Matheo Francisco Kerticza Bosniensis, seu Diakováriensis et Syrmienis, Maximiliano VerhovácZ Zagrabienis, Francisco Xeverio Fuchs Nitriensis, Joanne Comitibus de Réva Scepusiensis, Ignatio Darabant Graeci Ritus Catholicorum Magno-Varadiensis, Joanne Jessich Segniensis et Modrusiensis, seu Corbaviensis, Nicolao Millasin Albaregalensis, Sylvestro Bubanovits Graeci Ritus Catholicorum Crisiensis, Josepho Mártonffy de Csik-Mind-Szent Transylvaniensis, S. R. Ecclesiae Cardinale, S. R. Imperii Comite Francisco Herzan de Haras Sabariensis, Gabriele Szerdahelyi de Nyitra-Szerdahely Neosoliensis, Nicolao Konde de Poka-Telek Magno-Varadiensis, Ladislao Köszeghy Chanadiensis, Francisco Szányi Rosnaviensis (Sedibus Vacziensi, Agriensi, Quinque-Ecclesiensi, Jaurinensi et Veszprimiensi vacantibus), Josepho Pierer de Hodos Consecrato Tinniniensis, Josepho Vilt Consecrato Belgradensis et Samandriensis, Comite Sigismundo Keglevich de Buzin Electo Makariensis, Josepho Pető electo Drivestensis, Emerico Libero Barone Perényi Electo Bacensis, Francisco Miklósy Electo Biduanensis, Josepho Zábráczky Electo Vegliensis, Antonio Mandics Electo Pristinensis, Anprea Szabó Electo Noviensis, Ecclesiarum Episcopis Ecclesias Dei feliciter gubernantibus, Serenissimo item Archiduce Austriae Domino Josepho Regni Nostri Hungariae Palatino et Locumtenente Nostro Regio, nec non Sectabilibus ac Magnificis Francisco Sz. Ivány de Eadem Iudice Curiae Nostrae Regiae, Comite Joanne Erdődy de Monyorókerék Regnorum Nostorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae Bano, Comite Josepho Brunszvik de Korompa Tavernicorum, antelato Comite Carolo de Pálffy ab Erdőd Curiae, Comite Francisco Zichy de Vásonkeő Pincernarum, Comite Josepho Georgio de Batthyán Perpetuo in Nemetujvár Dapiferorum, Comite Michaele de Nádasd Perpetuo Terrae Fogaras

Agazonum, Comite Francisco Zéchényi de Sarvári Felső Vidék Cubiculariorum, Comite Josepho Erdődy de Monyorókerék Janitorum Nostrorum Regalium per Hungiam Magistris, Capitaneatu Nobilis Turmae Nostrae Praetoriae Hungaricae vacante ac praelibato Comite Carolo Pálffy ab Erdőd Comite Poseniensi, caeterisque quamplurimis saepefati Regni Nostri Hungariae Comitatus tenentibus et Honores.

Franciscus m. pr.

Comes Carolus Pálffy m. pr.

Josephus Herovics m. pr.¹⁾

A Capdebo család részére I. Ferencz által 1802. július 23-án adományozott nemesi címert tehát a következő: A balról jobbra haladó harántos s két hatágú aranycsillag közt ugyancsak aranykeresztel megrakott vörös gerenda által két részre osztott kék címerpajzs jobb felében zöld hármashalom, bal felében pedig tengerhullámain haladó fehér vitorlás három ezezős hajó látható. Sisakdísz két fekete sasszárny között koronán könyöklő pánczélos jobb kar jobbra vágó görbe kardot villogtat. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-arany.²⁾

A Capdebo család Erdélyből nemsokára Temesvármegyébe is átszármazott, ott királyi adománylevelét útján szerző Baraczházát és ez alkalommal „baraczházi“ előnevét és a következő új címet nyerte: A négyelt pajzs első és negyedik arany mezejében fekete egyfejű sas, a második és harmadik zöld mezejében fehér lovon pánczélos vitéz ül, jobbjában dárdát, baljában arany kígyóval díszített vértet tartva. A szív-pajzs kék mezejében zöld alapon vörös fedelű várkastély áll. •A címerpajzsot két egymással szembenéző sisak ékesíti, melyek jobbján arany koronán álló fekete sas, a balon pedig a címerkép-

¹⁾ Aradmegye levéltárában levő 1810-ik évi jegyzőkönyv 85. sz. alatt levő másolatából.

²⁾ E címerlevél és címer Nagy I. és Siebmacher J. előtt egyaránt ismeretlenek.

pel azonos koronából kinövő vitéz látható. Foszladékok: jobbról arany-kék, balról ezüst-zöld.¹⁾

Csiky család.

E magyar-örmény családot, melynek legkiválóbb sarjadéka Csiky Gergely, a kitűnő színműíró és műfordító volt, két ízben érte azon nagy megtiszteltetés, hogy a fejedelmi kegy egy-egy ágát a hazai nemesek díszes sorába iktatta. Csiky Tivadar, erzébetvárosi örmény kereskedő volt az első, kit a nagy kiterjedésű Csiky családból Mária Terézia királynő Bécsben 1760. október 7-én kelt címerlevelével, nejével Samoj Máriával, István, Márton, Márk és Mihály fiaival, Zsuzsánna, Margit és Teréz leányaival, nem különben első nejétől, Pátrubán Szultánától született Mária leányával együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek és az épen akkor folyó hétéves háború költségeinek fedezésére önként felajánlott pénzadományának megjutalmazására nemesi rangra emelt. 1780. május 24-én pedig ugyanazon dicső királynő Bécsben kelt címerlevelével Csiky Emmánuel és Péter, szintén erzébetvárosi polgároknak adományozott nemességet és pedig nemcsak az általuk hadi célokra felajánlott pénzösszeg hálás viszonzásául, hanem egyszersmind tekintetbe véve előbbinek mint városi oratornak, utóbb tanácsnoknak, majd négy ízben is főbírónak a közpályán, az ottani nagy templom építése, az újonczok toborzása és a hadi ménnek beszálltatása, utóbbinak pedig mint az u. n. „negyvenesek“ esküdtjének e szövetkezet körül tanúsított bokros érdemeit méltányolva, továbbá néhai atyjok, Csiky Dávid városi tanácsnok elévülhetlen érdemeit, végül kegyes figyelmére méltatva azon különös körülményt is, hogy mindketten

¹⁾ Mig Nagy I. e címet i. m. III. köt. 5. l. közli, addig Siebmacher nemcsak e címet is mellőzi, hanem helyette elég tévesen (i. m. IV. köt. 94. l.) V. Ferdinánd által a talpasi Kabdebó család részére 1838. november 8-án adományozott címet adja.

azon Csiky nevű örmény egyenes leszármazottjai, ki néhány társával a hazai örménység Erdélybe letelepülésének legfőbb előmozdítója volt. Csiky Emmánuel és Péterén kívül ez alkalommal Mária Terézia nemesi rangra emelte, Emmánuelnek hitestársát Ötves Rózát, Ferencz, István, Antal, János és Dávid fiait, nem különben Anna, Katalin, Róza, és Mária leányait, továbbá Csiky Péternek nejétől nemes Issekutz Annától született Dávid fiát, Katalin, Mária és Johanna leányait.

A Csiky Tivadar és hozzátartozói részére Bécsben 1760. október 7-én kiállított czímerlevél így hangzik:

Nos Maria Teresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod cum ingenitae Nobis Liberalitati in bonos Subditorum conatus ultro etiam effundi proprium semper fuisset; ideo cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis, et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Theodori Csiki, Civis et Quaestoris Oppidi Nostri in Transylvania Elisabethopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento veltigalium Nostrorum insistendo, et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad aerarii nostri rationem certam pecuniae summam offerendo, et praestando exhibuisse, et impendisse perhibetur, eundem Theodorum Csiki, et Coniugem eius Mariam Samoj, filiosque Stephanum, Martinum, Marcum, et Michaelem ac filias Mariam ex priore Consorte sua Sultan Patrubány, Susannam item Margaritam et Theresiam ex moderna praefata iam natos, et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros liberos, eorumdemque Haeredes, et Posteros utriusque sexus universos de supremæ Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in Coetum et Numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum No-

bilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa Scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri, veri et indubitati dicti Principatus Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles Natura, Iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorumdem utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Theodorum Csiki, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis Signum, veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum

Csiky Tódor czimere.

Linea per centrum Scuti horizontali et alia ad idem Centrum a superiori perpendiculari in tres areas partitum, quarum prima argentei coloris Leonem rubrum in posteriores pedes erectum sinistrorsum versum, rictu hiantem, lingua exerta, et cauda pone tergum reflexa, pedum anteriorum falcibus Vexillum aequè rubrum palatiter fixa pertica retrofluum prehendentem refert. altera ab hac coerulea Quadra insignita cernitur Baltheo dextro-diagonali argenteo, ex utroque Latere stella sexangula aurea comitato; ultimam coccineam aream occupat corona aurea gemmis pretiosisque lapidibus ornata, intra cuius circulum duae nudatae frameae, quarum manubria auro fulgent, in decussim locatae visuntur. Scuto superincumbit Galea tornearia clathrata, seu aperta Regio Diademate redimita, situ ad dextram obliquo Nobilibus propria emergentem Leonem scutarium cum vexillo proferens. Laciniis hinc aureis et coccineis, illinc vero argenteis et caeruleis a Cono Galeae in utrumque Scuti latus decore fluitantibus, illaque

pulcherrime ambientibus et exornantibus; prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa, lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, Eidem Theodoro Csiki praefatisque eius Gratiose danda duximus, et conferenda, decernentes, et ex certa Scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu Nobilitatis Insignia, more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditarium Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditarium Nobiles Natura, Iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et Posteris eorundem utriusque sexus universi valeant, atque possint, imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datū in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Septima

Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.¹⁾
Franciscus Bándi m. pr.

A Csiky Tivadar és utódai részére 1760-ban adományozott czímer tehát a következő: A vágott pajzs felső hasított részének jobb oldali ezüst mezejében ágaskodó, balra néző vörös oroszlán függőlegesen vörös zászlót tart; a bal oldali kék mezőben pedig jobb ezüst harántgerenda fölött és alatt egy-egy hatágú aranycsillag tündöklék, míg az első vörös mezőben drága kövekkel kirakott arany leveleskorona s azon át két aranymarkolatú kard van, hegyeikkel fölfelé, keresztbe ütve. Sisakdisz a czímerképpel azonos, koronából kinövő, de jobbra néző, s vörös zászlót lobogtató vörös oroszlán. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst.²⁾

Kisebb közlemények.

Lukácsi levelezései. A Lukácsi által fontos közügyekre vonatkozólag írt érdekes levelek közül már is többrendbeli terjedelmes levél jutott szerkesztőségünk birtokába, — melyeknek közlését, mihelyt lapunk tere megengedi, tényleg meg is kezdjük; czélunk levén megmenteni az elkallódástól még fenmaradt többi levelezéseit is, a mennyiben azok e lapokban leendő bemutatás céljából rendelkezésünkre bocsáttatnak.

Négyezer év egy nemzet életében nem tartozik a történelem mindennapi adatai közé! Ha nem is önálló állami léttel, de tagadhatlan nemzeti önállósággal s életre hivatott saját kulturával ünnepeket kiunkban az őrmény nemzet a keleti őshazában ez óriási időszak emlékét; mely azt daczára, hogy a világ legrégibb népeivel egy időben alakult meg, annyi ellenséges és harcias néptörzs által környezve és századokon át elnyomva, ma is ősei honában, Hájásztán földjén életben találja, — sőt egy szebb, s a keresztény hit védelmében tanúsított hőies önfeláldozása által méltán kiérdemelt új nemzeti lét reményeivel biztatja. A magyar millenium egy európai nemzeti állam ezeréves dicső életét ünnepli

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

²⁾ E czímert közli Nagy Iván is i. m. III. köt. 165. l. nem különben Siebmacher i. m. IV. köt. 114. l.

meg, — de a négyezer éves örmény faj nemzeti államának, s megdönt királyságának ma is csak romjain ünnepelhet. Csupán ama reménység tartja fenn, hogy el nem veszhét a nemzet, mely a keresztény civilisáczió mártirja volt, és maradt az ázsiai pogány népek között!

Az orosz alkotmánytervezet. Berlii tudósítás szerint a »National«-nak egy rendkívül érdekes, névtelen cikkke közelebből Londonban megjelent »Constitutio grafa Loris Melikowa« című könyvből új, eddig ismeretlen és jelentőséggel bíró leplezést kököl az elhunyt orosz-örmény államférfiú által tervbe vett orosz birodalmi alkotmányról.

Gladstone nyilatkozata. E kiváló angol államférfiú Dseráz Minásznak, a »L'Armenie« szerkesztőjének, ki az oxfordi egyetem a keleti nyelvek tanára — az angol-örmény társaság tagjainak jelenlétében ezeket mondotta; »Imádkozzanak, hogy minél hamarabb véget érjen az ir kérdés: mert akkor — biztosítom Önöket, hogy országuk (Örményország) ügyeivel fogok foglalkozni és igyekezni fogok, hogy honfitársaik sorsán lehetőleg segítve legyen.«

Uj növény-gyógyszer. Az orosz kormány, mint írják, Kiszáhiában orvosi szakférfiakat küldött ki egy bizonyos növényfaj tudományos megvizsgálására, a melyet a kisázsiai benszülöttek állítólag sikerrel használnak, — a kolera ellen.

A szamosújvári örmény püspökség visszaállítása iránti közohajnak, e város alapítója (Verzár püspök) elhunya óta, vagyis majdnem kétszázadon keresztül, folyton megaláljuk nyílvánulásait történeti okiratainkban; melyeknek legújabb nyomozásai közben még határozottabb meggyőződést szerezhetünk arról, hogy az erdélyrészi örménység nem szünt meg e közohaj érvényre juttatása végett időnként megtenni a szükséges lépéseket, — s annak elérhetése reményéről végképp soha le nem mondott. Ily nyomára akadunk a püspökségi kérdés szorgalmazásának a szamosújvári kereskedő-társaság irattárában is, melynek adatai szerint Gábrus Z. a társaságnak 1848. június 21-ik napján tartott népes ülésében, hol nyolczvannég tag volt jelen, az örmény katolikus püspökség visszaállítása tárgyában indítványt tevén, annak indokolásában a többi közt így nyilatkozott: »Meg vagyok győződve, hogy ezen méltányos kérésünk által azon szoros kapocs, mely minket századokon át a magyarsághoz kötött, nem fog megtárgulni; mert — én úgy látom — az örmény püspökség lesz a haza, és alkotmány szeretetében és megtartásában az egyesülésnek a legnagyobb bizonyíték!«... A kereskedő-társaság e nevezetes indítványt szeptember 1-én tartott ülésében teljartalmúlag elfogadta, s egyszersmind »Gábrus Zachar polgártárs által szerkesztendő, s ugyancsak helyi polgár, de Szmyrnában lakó Balthazar Boldizsár úrhoz illő helyre juttatás végett intézendő levél által felkéretni határozta a velencei örmény érsek Ó Méltóságát, hogy ke-

gyeskedjék illő helyen hathatós közbenjárásával kieszközölni, hogy a kérdésben forgó örmény püspökség — melyre boldog emlékeztű királynénk Mária Therezia alapítványt is tett — városunkban felállíttassék.« A városi tanácshoz pedig ez ügyben a következő átiratot intézte: — »Mély alázatossággal kérjük — egyetértve a kiváltságolt timár-czéhvél — a tekintetes Tanácsot arra, hogy irasson három levelet és szólítsa fel Erzsébetváros, Gyergyó-Szent-Miklós s Szépvíz örmény helységeket, hogy pártoljanak minket az örmény püspökség, — mely 1715. óta van ürességben — visszaállítására czéllo nemes törekvésünkben!«

Irodalon és művészet.

Keleti virágok. Egész kis »poétai berek«, költészeti anthologia lenne már is összeállítható azon szemelvényekből, melyet az örmény nemzeti költők szellemi termékei közül e lapoknak eddigelé is a magyarul olvasó közönséggel megismertetni szerencséje volt, — a kimeríthetlen irodalmi kincsbányából, melynek újabkori örmény költészet a neve; s a melylyel részint önálló vers kötetekben, részint egészen modern kiállítású, s az európai revue-irodalommal lépést tartó, bő és változatos tartalmú, fényesen illusztrált folyóiratokban találkozunk. Érdekesnek látszik ennél fogva kiemelnünk, hogy (különböző műfordítók tollából) idáig a következő örmény nemzeti költőkből mutattunk már be kisebb-nagyobb szemelvényeket: névszerint Árarátján, Álisán, Ághájancz, Besiktáslián, Durián, Dzádurián, Eginian, Moszkofian, Szirván, Sáházizján és Pátkánian költeményeiből.

A »Századok«, a magyar történelmi társulat derék közlönye (1894. 2. füzet, febr. 15) ezeket írja: »A magyar-örmény családok czimerleveleiről az Armenia deczemberi füzetében Temesváry János tagtársunk érdekes tanulmányt közöl, mely e nemben első összeállítás s érdekes adalék Nagy Iván és Siebmacher munkáihoz. 54 nemes családot számlál fel s a sorozat 1680-ban — nyolcz évvel az örmények beköltözése után — kezdődik. E közlemény egy nagyobb cikksorozatnak bevezetése, melyekben a magyar-örmény családok czimerleveleit fogja bemutatni s részletesen ismertetni. Temesváry hosszabb idő óta dolgozik e munkán s különböző levéltárakból gyűjtötte össze adatait. Műve irodalmunkban mindenesetre hiányt fog pótolni.«

Közgazdasági élet.

Két pénztintézet. 1) A szamosújvári kisegítőtakarékpénztár vezérigazgatója Gopcsa Joachim, pénztárosa Bartalis Miklós, könyvvezető-titkára Novák Antal. Az igazgatóság tagjai: Placsintár Dávid elnök, Ábrahám Zachár, dr. Bányai Kristóf, Bárány Lukács, Osztian Kristóf, Szongott Kristóf, Voith Miklós. A felügyelő bizottságot ezek alkotják: ifj. Temesváry István elnök, Papp Tó-

dor, Páll Kristóf, Haragai Antal. Ezen intézet az 1893. évről készített második üzlet-évi zárszámadásának tanuskodása szerint a nyereség és veszteség számlán bevett 24937 frt 55 krt, kiadott 16488 frt 89 krt, a tiszta nyereség tehát 8448 frt 66 kr. Ebből esik a részvényesek javára 5880 frt; és így egy 50 frtos részvényre 5 frt 88 kr., illetve 11. 76%. 2) A szamosújvári takarékpénztár részvénytársaságnál Bogdánfi István a vezérigazgató, Gajzágó János a pénztárnok, Bányai Gyula a könyvvezető. Az igazgatóság tagjai ezek: id. Bodor Bertalan elnök, Aján Lukács, Esztégár László, Novák Gerő, id. Temesváry István, Tüzes Tódor. A felügyelő bizottság tagjai a következők: Kovrig Simon elnök, Tódorfi Lukács, dr. Bányai Kristóf, Merza János. 1893. decz. 21-én lezárt VI. üzletév zárszámadása szerint az üzlet-forgalom tett 1813725 frt 14 krt, a betétek összege 459594 frt 84 krt; a tiszta jövedelem 13094 frt, 71 kr, melyből egy-egy 100 frtos részvényre esett 24 frt (a részvényesek összesen 7200 frtot kaptak). És itt ezen intézetnek a következő dicséretreméltó szép tettéről kell még megemlékeznünk: A tiszta nyeresémből fenmaradt 500 frtot a Szamosújvárt létesítendő »örmény kath. leányárvaház«-nál egy kegyűri alapítványra tette, mely összeget, a kellő alapítványi tőke egybe gyűlteig az intézet kamatmentesen kezeli.

A székelyföld érdekében Lukács Béla kereskedelmi miniszter azon újabb intézkedést tette, hogy értekezletre hívta meg a legnagyobb hazai gyártelepek igazgatóit, a székelyföldi kívándorlás megakadályozása céljából. A miniszter a hazai munkáselem gyarapítására kívánja megnyerni a székelyföldi ifjúságot és iparilag kiképeztetni oly állásokra, melyeket ezidő szerint többnyire külföldiek töltenek be. A nagy gyárak képviselői kijelentették az értekezleten, hogy készséggel hozzájárulnak a miniszter nemes és hazafias tervének végrehajtásához; melynek keresztülvitele részben már tényleg meg is kezdetett.

Mi újság az örmény világban?

A túlbuzgó rendőr. Hirdetést készített az örmény kereskedő egy örmény nyomdában és kiragasztja azt boltja ajtajára. A hirdetés evvel az angol szóval: high-life (jelentése: előkelő élet) kezdődött. Mivel az örmény az idegen szókat úgy írja, mint azokat az eredetiben olvassák, a mondott angol szó is örmény betűkkel így volt nyomtatva: háj-lájf. Alig ragasztja ki a kereskedő a hirdetést, midőn ott halad el a török rendőr, ki örményül csak annyit tudott, hogy »háj« örményt jelent (angolul egy szót sem tudott). Azt gondolván, hogy örményekhez intézett ploclamatio van a bolt ajtajára ragasztva; azért a kereskedőt elfogja és kihallgatás nélkül börtönbe vetteti. Csak három nap múlva egy basa közvetítésével, ki tudott angolul, szabadult ki a börtönből.

Felolós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Kopár Simon.

A Szamosújvár városi örmény kath. plebánia és a szolnokerületi esperesség vezetésében Lukácsi után közvetlenül Kopár Simon, volt segédlelkész következett, — egy tiszta jellemű egyházi férfiú s résztvevő emberbarát; ki városunkban született 1813. január 13-án. Családjának eredeti neve: Khoszá volt, mit némelyek Kaszára, mások Kopárra magyarosítottak. Középtanodai és bölcsészeti tanulmányait szülővárosában s folytatólag Kolozsvárt, a hittudományi (theologiai) tanfolyamot a gyulafehérvári papnevelőintézetben végezte (1837) s ekkor Erdély róm. kath. püspöke által, ideiglenes minőségben tanárrá nevezetett ki a székelyudvarhelyi kath főgymnasiumhoz. Csakhamar 1838-ban (aug. 25-én) Lembergben az ottani örmény kath. érsek által áldozárrá szenteltetett föl, — s ezen idő óta Szamosújvárt, mint segédlelkész szolgálta az örmény kath. egyházat, egyik legbuzgóbb és tevékenyebb tagja levén a papi karnak. Később, 1852. évben az erdélyi püspök által ki-nevezetett egyszersmind a szolnokerületi esperesség szentszéki jegyzőjének (notarius districtualis); míg végre

1877-ben, a Lukácsi elhunytával üresedésbe jött szamosújvári örmény szertartású plebánosi állásra, valamint a szolnokerületi esperességre is kineveztetvén: a helybeli gymnasium alapító oklevele értelmében, (mely szerint az igazgató mindenkor: Szamosújvár örmény kath. plebánosa) egyúttal a gymnasium igazgatója is lett.

Lukácsi közvetlen utódja Kopár Simon esperes-plebános 67 évet élt; s áldozáságának 41., lelkeszi hivatalkodásának harmadik évében, egész váratlanul ragadta el őt a halál. Az egyház egy hú fiát, Szamosújvár pedig egy önzetlen polgárát veszté el benne!

Kopár Simon, mint pap, soha sem tévesztette el a Szentírás ama tanítását, hogy a szeretet alapja minden keresztény erénynek, — a legtisztább szeretettel viseltetett mindenkor úgy kartársai, mint azok iránt, kiknek lelki gondozása ő reá bízott. Benne a szereteten alapuló erények sokasága összpontosult határt nem ismerő könyörületességgel; melylyel letörülte számos szegénynek könnyeit, kik elhunytával sirva állották őt körül, mint háládatos gyermekek édes atyjuk ravatalát.

Az egyház és iskola érdekében addig fáradozott, míg városunkban megalakította az örmény kath. hitközségi képviselőtestületet, s vele az egyházmegyei önkormányzat (autonomia) szervezetének alapját vetette meg, a mely maradandó emlék gyanánt füződik nevének és lelkipásztorkodásának emlékeztetéhez, — megalakította egyszersmind a rég ohajtott helyi katolikus iskolaszéket is.

A városi gymnasiumnak három évig levén igazgatója, a tanári testület tagjainak tanácskozmányát, mint elnök, legutoljára 1879. évi június 28-án vezette, midőn meleg szavakban szívélyes köszönetét nyilvánította a tanári karnak a lefolyt tanévben kifejtett fáradozásaiért és ügybuzgalmaért!... Ugyanazon év iskolai szünnepjében (július 14-én reggeli négy órakor) egy váratlanul fellépett rohamos szívészélhűdés gyorsan és örökre kioltá az egészséges férfiú munkás életét!

Az elhunytak rokonai díszes ravatalra helyezték a koporsót; melyet a gyászbaborult környezet hálából számos koszorúval ékesített fel. Az ünnepélyes gyászszer-

tartás és végtisztességtétel júl. 15-én volt, melyre a hivatali testületek és a város lakosai tömegesen és mély részvétellel jelentek meg. Részt vettek abban: a városi tanács, a kir. járásbiróság, a gör. kath. püspöki káptalan és papság, a szentferenczrendi szerzetes atyák, az országos fegyintézeti igazgatóság, a gymnasium, a fiú- és leánypiskolák növendékei, a kik gyászlobogó alá sorakozva jelentek meg.

Jelen volt a temetésen Veszely Károly erdélyi egyházmegyei czimzetes prépost is, megadni a szomorú végtiszteltet annak, kit alig pár év előtt iktatott be ünnepélyesen a plebánosi és esperesi hivatalba; míg a gyászszertartást Csákány Adeodát (a mostani aranymisés főesperes) vezette, paptársai segédletével a plebániai lakban, honnan a népes gyászmenet, a teljes díszben megjelent tűzoltó-csapat által képezett sorfal között, megindult a főegyház sírboltja felé, hol az egyházi szertartás bevégeztével, a dalegylet gyászdalainak elhangzása után, örök nyugalomra helyeztetett el.*).

Erdély püspöke ugyanazon évi július 17-ről a következő hivatalos alakban kiadott leiratot küldötte a szamosújvári örmény kath. papság administratorához: „Mélyen leverőleg hatott reám a szamosújvári örmény szertartású tisztelendő papságnak a főtisztelendő Kopár Simon szentszéki ülnök, szamosújvári örmény katolikus plebános és szolnokerületi esperesnek folyó évi július 14-én hirtelen bekövetkezett haláláról ugyanazon napon tett jelentése. Az, kit én mint feddhetlen jámbor életű papot, lelkipásztorkodási működésében mint legbuzgóbb lelkeszt, az esperesi teendőkhöz mint legfáradhatatlanabb, pontos és lelkiismeretes segédemet ismertem, s mint egyházához, főpásztorához, nemzetéhez leghűbben ragaszkodó férfiút becsülni tudtam, — az árnyékvilágból az örök boldogság hazájába átköltözött. Szálljon béke poraira a feltámadás dicső nagy napjáig! feddhetlenségének, hű-

*) Utóda Bárány Lukács esperes-plebános sírját felirattal látta el, arczképéről pedig csinos olajfestményű képet készíttetett, mely a plebániai lakot díszíti.

ségének, egyháza és nemzetéhez való ragaszkodásának emléke maradjon fenn örökre nemzete sarjadékainak szívében, folytonosan buzdítólag hasonló keresztény honfiúi erények követésére! “

Sz.

A böles örmény ága.

— Egy keleti utazó irataiból. —

Egy szelid és okos sultán uralkodása alatt élt Konstantinápolyban Thorosz örmény ága. A sultán zsarnoki hajlamai csak abban nyilatkoztak, hogy a kik szívéhez közel állottak, vagy megtudták nyerni a kegyeit, azokat bőségesen elárasztotta adományokkal s minden szolgálatot fejedelmileg jutalmazott. Az engedetlenséget is harag nélkül büntette; kizártnak tekinté azt, hogy valaki szándékosan bántani akarná őt, a legtöbb hibát, a miről tudomást nyert, az emberi alacsonyyságnak tulajdonított s mihamar elfelejtett. De a jó cselekedetekkel szemben bámulatos volt az emlékezőtehetsége.

Thorosz ága alárendelt helyzetben volt az udvarnál, de igénytelen állása daczára gyakran meg kellett jelennie a nagyur színe előtt. Fel is tűnt a sultánnak az ő tisztelettudó, de egyúttal méltóságteljes viselkedése. Midőn a sultán egy ízben kérdést intézett hozzá, oly világos, értelmes és tetszetős választ adott, hogy a sultán ettől kezdve gyakrabban rendelte őt magához, minek folytán az örmény ága csakhamar tekintélyes egyéniséggé nőtt ki magát az udvari körökben.

Thorosznak volt egy huszonhat éves fia, a kin lelkének egész szeretetével csüngött, de a ki egy idő óta sok gondot és bánatot okozott neki. A fiatal Ártin ugyanis beleszeretett egy gazdag konstantinápolyi örménynek, Serapionnak csodaszép leányába, Thákuhibába. De a szegény ifjú szerelme egészen reménytelen volt; sejtetni sem merte választottjának atyjával az érzelmeit, mert jól tudta, hogy gúnynyal és megvetéssel fog visszatartatni. De a néma szenvedély, mint lassan öltözött, annál inkább emésztette őt.

— Mi bajod, édes fiam? kérdezte őt az aggodó Thorosz. És a fiú elpanaszolta atyjának gyógyíthatlan szerelmi bánatát.

Thorosz mélységes gondolatokba merült el. Aztán így szólt Ártinhoz:

— A míg élünk, remélhetünk is. Élj és remélj!

Ettől az időtől kezdve arra irányozta Thorosz minden törekvését, hogy megszerezze fia számára a szép Thákuhi kezét.

Nemsokára ismét abban a kitüntetésben részesült Thorosz, hogy a sultánhoz rendelték. Oly kérdéseket intézett hozzá a nagyúr, a melyek voltaképen kizárólag a külügyminiszter hivatalos működési körébe tartoztak. És Thorosz oly megfontolt és óvatos válaszokat adott, hogy a sultán kegyes fejbőlintással jegyezte meg:

— Okos ember vagy te, Thorosz.

— Okos vagyok, ha Felséged azt mondja, válaszolta az örmény ága, de a Felséged tudta és akarata nélkül bizony szerencsétlen ember vagyok én.

A sultán azt gyanította, hogy ajándékot fog kérni tőle Thorosz. Ilyesmihez már hozzá volt szokva, ez nem is lepte volna meg és nem is bosszantotta volna.

— Tudom, így szólt, hogy szegény vagy. Nem fogok megfélekezni rólad. Most elmehetsz.

Thorosz azonban földig meghajtotta magát és ezeket mondá:

— A legdrágább ajándék, melyben Felséged engem részesíthet, az irántam tanúsított bizalma. Nem kérek én pénzt.

A sultán meg volt lepelve. Hosszas uralkodása alatt most történt először, hogy visszautasította valaki a pénz-adományt.

— Hát mit kívánsz? kérdezé.

Thorosz a földre borult és könyörgő hangon mondá:

— Kegyeskedjék Felséged engem az udvarnak legközelebbi összejövetele alkalmával magához szólítani s néhány szót a fülembe súgni. Bocsássa meg Felséged legalázatosabb szolgájának ezt a vakmerő kérését.

— És mit súgjak én a füledbe?

— Akármint, a mi Felségednek tetszeni fog.

Mosoly futott végig a sultánnak nyugodt arczolásain, midőn válaszolá:

— Teljesülni fog a kívánságod.

Thorosz alkalmas módon gondoskodott róla, hogy a konstantinápolyi örmények köreiből elterjedjen annak a híre, hogy a sultán jó neven venné az ő szolgája fiának, Ártinnak házasságát a gazdag Serapion leányával. Eljuttott ez a különös hír az öreg Serapion füleihez is. Előbb megvetőleg, aztán hihetetlenül mosolygott, de mihamar komoly gondolatok fogták el.

Az örményeket ezer éves elnyomatás és kegyetlen zsarnokság annyira hozzászoktatta az igazságtalan bánásmódhoz, hogy meg is szüntek már az ellen küzdeni. Türték azt, mint meg nem változtatható sorscsapást, mély, csendes fájdalommal, keserűség nélkül; de az aggodalom ott volt lelköknek mélyében, mint a magános hajósban, a ki törékeny sajkáján ki van téve a tomboló viharoknak. Ha a sultán Serapion kincseit óhajtja, vajjon nem fog-e koldusbotra jutni? Ha a nagyúr életét kívánja, vajjon nem kell-e meghalnia? Azt mondják a sultánról, hogy szelid és jólelkű; de vajjon nem csergedez-e az ő ereiben is azoknak az uralkodóknak kegyetlen vére, a kik bűnnek tekintették s bűn gyanánt torolták meg a szeszélyükkel való daczolást? Mi egy keresztény örmény a próféta utódjának szemeiben? Nyomorult féreg, a kit közönyösen szétmorzsolnak a lábai, ha útjába kerül.

Csak egy reménye maradt Serapionnak: Talán hamis a hír, hogy a sultán óhajlásával találkozik az Ártin és Thákuhi között kötendő házasság. Talán az egész hírt Thorosz koholta és eszelte ki. Ugyan mi köze is lehetne a nagyúrnak egy keresztény alattvalója szerelmi ügyeihez?

De vajjon miként tudhatni meg az igazságot? Hítsorsosai, az örmények közt senki sem volt, a ki inkább tájékozva lehetne, mint ő maga. S a főbb török hivatalnokoktól kérni felvilágosítást lehetetlenség volt. Még csak a küszöbére se tehetette volna a lábait egy ily előkelő mohamedannak.

- Vége a következő fejezetnek -

M. A.

A legszebb álom.

— Emlékezés egy örmény ifjúra. —

*Sok gondtól gyötörten fejemet lehajtom
Bevégezve csendben esteli imámat:
Hisz' az álmok tündérszép birodalmában
Megenyhül a bánat*

*Vajjon mi az álom? Az élet visszája:
Szép szivárványképe a megtört valónak;
Áthidalva véle a remény, csalódás,
A ma és a holnap.*

*Sok fényes álmam volt! Láttam én gyakorta
E tiszta tükörben de mennyi szép dolgot!
Mégis álmaim közt csak ez éj alatt volt
Az én lelkem boldog.*

*Ifju jött előmbe: kedves tanítványom,
Mint a tüzláng olyan eleven-vidáman:
Felhevült lélekkel, sugárzó kedélylyel,
Mint gyermekkorában.*

*Kit a kór lenyűgött elragadva tőle,
Mit megadott a lét minden kis bogárnak;
S ki irigy szemekkel nézheti, ha mások
Ő előtte járnak.*

*Ez a szelid ifjú haladott mellettem
Pihegő kebellet és lobogó hajjal!
Arcza az örömnak napjától derült volt,
Mint a nyári hajnal.*

*Úgy féltem magamtól, míg e drága gyermek
Ez okos, jó ifjú versenyt futott vélem,
Hogy e nagy örömet, mely osztályrészem lön,
Soha túl nem élem.*

*S im az ébredéskor visszajára fordult —
Hasztalan marasztám — álman tünde képe:
És az én szívemnek legnagyobb öröme
Vele összetépve.*

*Istenem, ha annyi ábrándképeimtől
Csalódott lélekkel kellett már megválnom:
Oh mért nem lehetett ragyogó valóvá
Bár e legszebb álman!*

Erzsébetváros.

Márton Dávid.

Reflexiók a nemzeti kiállítás ügyében.

Csatlakozom a mult hóban közzétett s helyesen megokolt indítványhoz: miszerint e haza örmény népe a készülöben levő magyar nemzeti kiállításon, legalább egy külön kis „örmény osztály“ keretében képviseltessék; mert ily módon magát szélesebb körben megismertetné, s az ünnepi kiállításnak határozott előnyére, az örménységnek pedig csak becsületére válhatnék.

Helyeslem az indítványnak azon védokát is, miszerint a jubilaris tárlaton, a köztünk élő nem magyarajkú honpolgárok megjelenése, illetve népiségük méltó képviseltetése, (az államiságában egységes és oszthatatlan, politikai magyar nemzet tagjaiként) míg egyrészt a kiállítást saját faji különlegességeikkel, jellegző szellemi és anyagi kultur-életük bemutatásával még változatosabbá teendi; másfelől ünnepélyes részvételük a nagy, nemzeti fölvonulásban, a külföld színe előtt, alkalmas leend mintegy azt is dokumentálni, hogy a magyar hazának egyetemes örömrésztében részükről is őszintén osztaoznának.

Úgy hiszem, nem volna helyes, ha most is mint az 1885. évi országos kiállításon, — az örmény elemnek nyomai sem lennének föltalálhatók azon fényes keretben, mely hivatva lesz arra, hogy magába foglalja az egyetemes magyar nemzet összes alkotó elemeinek miniatürképét, tipikus vonásait.

Láthattunk Budapest legutóbbi, országos jellegű kiállításán egyebek közt, igen sok szépet, a mi nem volt szorosabb értelemben véve magyar, hanem a többi népfajok különleges állapotának vonzó és tanulságos feltüntetése; láthattunk utánzott alakokat a magyar és székely, a román, szász és tót, a horvát, bosnyák, szerb és bolgár fajokból; ott láttuk a háziipari osztályban a közfigyelmet keltett kalotaszegi himzett munkákat, a hazai nemzetiségek és néprajzi vidékek lakásviszonyainak, szobáberendezéseinek élethíven szemléltető kiállítását; sőt a békésmegyei család hajlékában nem hiányzott az asztalra föltalalt pecsenye mesterséges utánzata sem, — az egész kiállításból nem maradt ki teljesen egyik kockája sem a magyar nemzetet alkotó ethnographiai mozaiknak, — egyedül az örmény hiányzott abból!

Bármiként történtek akkor, s habár az is korántsem czélzatosságból, sokkal inkább talán az ügy által igényelt közérdeklődés hiánya miatt történt úgy, — a mai viszonyok közt föl kell tételeznünk, hogy egy ily czélból kezdeményezett eszmecsere nem marad többé a papíron, hanem eredményre is számítható társadalmi mozgalmat támaszt, melynek a tervszerű végrehajtás, s az e részben fölmerülhető nehézségek elhárítása sem volna lehetetlen.

Tervszerű utánjárás és előkészítés nélkül elérhetjük ugyan azt, hogy az örménység hírlapi közlönye (az Armenia) egyik száma ott függne a magyarországi hírlapgyűjtemény kiállítási tábláján, — a mint hogy annak idején a Hollósy Kornélia arcképével megjelent füzete, a néhány év előtt Észak-Amerikában rendezett millivaukeei hírlapkiállításon (a Budapesten székelő amerikai konzul felhívására) a többi hazai lapokkal együtt szintén kiállítatott; — elérhetnők továbbá azt, hogy az örmény közönség köréből egyesek most is résztvennének kiállítási tárgyaik bemutatásával elszórtan a különböző szakosztályokban, a mint azt eddig is tették: de teljességgel nem érnők el, a mi ily valóban rendkívüli és kivételes alkalommal, — a tisztelt indítványozó úr lelkes véleményével egybehangzólag — kell, hogy az örmény

közvélemény méltó közóhaját képezze: azt tudniillik, miszerint a kétszáz év óta e hazában élő örmény kolóniák, magukat e minőségben egy kollektív örmény osztály célirányos berendezése mellett észrevehetővé s a közfigyelemre érdemessé tegyék; s egyúttal a kiállítást látogató közönség előtt nyilvánvalóvá legyen, hogy itt egy népisége öntudatának megőrzése daczára, az ezredévnek egy ötödreszt a honalkotó magyarsággal példás egyetértésben átélte, hazafias népfaj létezik.

Az érintett cél elérhetése érdekében mellőzhetlenül szükségesnek mutatkozik előttem egy érdeklődőkből alkutandó értekezlet — s ennek köréből egy hozzáértő kiállítási biztos kijelölése is, a ki az ügyben teendő előmunkákat, levelezéseket, s a további szükséges lépéseket, közmegegyezés alapján s egyéni felelősség, esetleg bizottsági ellenőrzés mellett teljesíthesse. Az eljárás egyszerűsítése végett azonban helyesnek vélném az e célból tartandó értekezletet egybekapcsolni azon szélesebb alapokra fektetett alkalmi gyűléssel, mely az örmény testvérkolóniák és az országszerte elszórtan élő fajrokonok köréből, a milleniumra felállítandó emlékszobor felállítás ügyében fog tanácskozás és határozathozatal végett egybehivatni!

Fentartva a szabadságot egy önálló cikkben kifejthetni igénytelen nézeteimet a tervezett „örmény osztály“ részletes összeállítására s a kiállítási tárgyak tüzetesebb megjelölésére nézve, most csak az irányt tartom főbb vonásokban megjelölendőnek, melyet az ügy helyes intézése tekintetéből követendőnek vélek.

Tudjuk, hogy a kiállítás népismerető osztályát egy, a hazai ethnographiai viszonyok alapján összealkotott mintaközség alakjában fogják szervezni, melynek keretébe fognának azután a részlet-momentumok akként beillesztetni, hogy ez a typicus falu mintegy kicsinyített képe legyen a nemzetet alkotó tarka népeletnek, tekintettel az ország különböző jellegű vidékeire.

Nincs tudomásom róla, hogy az eddigi tervezetek szerint, az említett néprajzi helység keretében a mi specialis viszonyainkra vonatkozólag (örmény konyha, hen-

tes-ipar, kereskedés, gyermekjátékok, háztartás, utánzott néptípusok, kultúra stb.) valamit beilleszteni szándékoznának, habár a magyar néprajzi társaság vizsgálódásai köréből a hazai örmény népelet és népköltészet nincsenek kizárva, sőt az elhunyt trónörökös által létesített nagy népismerető vállalat prospectusában is e népelemre figyelem fordított, a mennyiben arról külön fejezet fog annak idején, az erdélyi részek tárgyalásánál, szólni.

Annyival inkább helyénvaló lett volna tehát a kérdés ezen oldalára is tekintettel lenni az irányadó egyéniségeknek, mivel köztudomás szerinti a kiállítás ethnographiai része s az abban összegyűjtött tárgyak, a kiállítás után egy szélesebb alapokra fektetett állandó néprajzi múzeum alkatrészeivé fognak válni; a melyből aztán, a dolog természete szerint, az összes hazai népfajok közül egyik sem hagyható ki, — de aránylag mindenkinek többé-kevésbé képviselve kell lennie.

Természetesen mindez, — mint sok egyéb, — szintén pénzbe fog kerülni; de okszerű financirozás mellett talán még sem emészt föl túlságos költséget, s főleg nem annyit, hogy az örmény helységekben s egyebütt élő atyámfiai — feltéve, hogy a magyarországi vagyonosabb örmények az ügynek megnyerhetők, s anyagi áldozatra is rábirhatók lesznek, — rendkívüli megterheletés nélkül fedezni ne tudnák; ha előbb a közmegegyezés tisztában lesz azzal, miszerint a cél maga oly eredménynyel biztat, mely a ráfordított költséget határozottan megérendeli.

Ily körülmények között, tekintettel a hátralevő időnek rövidségére, az előmunkákat késedelem nélkül megteendőnek vélném, hogy (az alapeszme közelfogadása mellett) az előkészületi értekezlet, a végrehajtó bizottság szervezése, a kiállítási biztos megválasztása, a közönség pénzbeli adományainak s a birtokában levő kiállítási tárgyaknak egybegyűjtése, az ügy érdekében folytatandó sokoldalú levelezés, a hivatalos érintkezések, szóval az eszme tervszerű kivitele érdekében szükségesnek mutatózó összes további intézkedések akadálytalanul teljesíthetők legyenek. A hátralevő két év nem oly nagy idő,

hogy úgy az emlékszobor, mint egy örmény kiállítás osztály lassú tempóban is létesíthető lenne.

Még jobban kell sietnünk akkor, ha más kiállítási szakok mintájára statisztikai átnézetet akarnánk bemutatni a hazai örmények megyénkénti hiteles létszámáról; mely az eddigi hivatalos adatokból a népszámlálási rovatok hézagossága folytán teljességgel ki nem mutatható. A hazai ethnographiai viszonyok statisztikájának e pontban határozottan tudományos értékű szolgálatot tehetnénk, ha népünk magán statisztikáját, — fejenkénti számlálás útján összeállítva bemutathatnók. Erre azonban egész levelezési apparátust kell szerveznünk, — mely (egy buzgó és tevékeny fővezetés mellett) legalább az erdélyi részekből megyénként és helységenként gyűjtse, illetve gyűjtse össze a létszámunkra vonatkozólag teljesen megbízható adatokat. Ha a kiállításra ily statisztikai táblázattal tájékozhatjuk majd a külföldi vendégeket is, oly munkálatnak tekinthetjük azt, melyért érdemes lesz a végrehajtó bizottságnak fáradozni; a melyre azonban szintén idő kell!

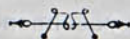
Mindent összevéve a szélesebb körű érdeklődés, az irányadó egyének közti helyes munkamegosztás, s a felmerülő költségek áldozatkész elvállalása, — oly elsőrendű szempontok gyanánt tűnnek föl előttem, melyek a tisztességes sikernek ily kérdésekben „conditio sine qua non“-ját képezik. Hozzáteszem azonban, hogy mindezen előfeltételek a jelen viszonyok közt remélhetők levén, a siker reményét is alaposan táplálhatjuk; nevezetesen akkor, ha a magyarhoni vagyonosabb, örmény származású családok előkelő pártfogása mellett, a hazafias vállalat anyagi támogatásukra is szerencsés lehetne számítani.

A mi pedig a kiállítási anyag egybegyűjtését illeti, — könnyen kimutatható, (s egy közelebbi cikkemben szándékozom is kimutatni) miszerint egy kis rendszeres utánjárás mellett valóban csinos, változatos, figyelemre méltó, s a maga egészében tanulságosnak mondható „örmény osztályt“ szervezhetünk a jubilaris kiállításra, mely éppen sokoldalúságánál fogva, — mint történeti,

néprajzi, társadalmi, közgazdasági, statisztikai, nyelvészeti, közművelődési, régészeti, egyházi, orientalistikai, művészeti, irodalmi, költészeti, tanügyi, turistikai, iparügyi, könyvészeti, éremtani, heráldikai, s egyéb irányú érdekességek összgyűjteménye, az örmény népet igen előnyösen fogja ismertetni a kiállítást látogatók nagy közönsége előtt, a maga élénk változatosságában.

Kérdés itt csak az lehet, hogy a majd részletesen összeirandó, egyházi és világi testületek, közintézetek, iskolák s magánosok birtokában levő kiállítási tárgyak mi módon helyeztessenek el? Az, hogy egy közös „örmény osztály“ legyen, mely az egészet összefoglalja, úgy hiszem, nem lehet vita tárgya, — legfőlebb az elhelyezés alakja jöhet kérdés alá. S erre nézve nem gondolok czélszerűbb alternatívát, mintha az eddigi kiállítások kisebbszerű pavillonjainak (péld. az ismeretes „székely ház“) mintájára egy kevésbé költséges és szerény méretű, de különálló helyiségben foglalna helyet a mi specialis örmény kiállításunk is, melynek ily módon fedél alá juttatására, a közadakozás eredményéből szintén bizonyos összeget kellene számítani; ha ugyan állami támogatás, vagy az erdélyrészi Kárpátegyesületnek, esetleg a néprajzi társaságnak honismertetési szempontból nyújtandó anyagi áldozata ezt lehetővé nem tenné! De befejezem már is hosszúra nyúlt tervezgetéseimet azzal, hogy legyen ezeknek bárminő eredménye, — a további lépésekkel sietnünk kell!

Philarmén.

A Rubens-kép előtt.¹⁾

Itt állok a nagy művész nagy alkotása előtt!
Nem czélom nekem bírálatot adni e képről:
hivatottabb toll végezze azt. Hiszen a művész rálehelte

¹⁾ A szamosújvári örm. kath. főtemplom egyik fülkéjében van elhelyezve e nevezetes kép, mely Krisztus Jézusnak keresztről való levetelét ábrázolja. E kép I. Ferencz király alatt 1806-ban jutott Szamosújvár birtokába. (Lásd Szongott K. »Szamosújvár írásban és képekben« cz. munkája 98 lapját).

e képre mindazt, mi lelkének, szívének nemes érzetéből fakadt ki. Szellemének isteni tartalma alakot öltött... megtestesült.

Lelkem belekábult, midőn merengve szemléli a mű egészletét! Szemeimmel elmerülök a nagyszerű esemény legszomorúbb jelenetébe. Lelkemmél oda szárnyalok Golgota kopár hegyének magaslatára, hol a világtörténelem legnagyobb drámája — a Szeretet szenvedése bevégeződött.

A Szeretet szenvedése! Igen; mert annak, kinek semmije sem volt e földön, bár minden Övé vala — megmaradt szeretete, az a szeretet, mely kegyetlenül, véresen meg volt sebezve az emberek szeretetlensége által.

A szenvedő szívnek minden boldogsága, reményeinek, vágyainak minden lángolása csak az volt, hogy fájdalmának tengerében eloszlassa a beteg emberiség kínjait.

Ez a Szeretet áll előttem, a mint leszáll trónjáról — a keresztről.

Ez a Rubens kép eszméje!

De részletezzük csak!

Háttérben a kereszt az ő zordonságával; de már nem mint a gyalázat fája, hanem mint a legrémesebb harc győzelmi zászlója. Elvérzett a kereszten „az élet, út és igazság,” hogy életet adjon a meghalt embernek, hogy örök üdvre vezető utat mutasson a tévelygő embernek, hogy oda vezesse az igazság forrásához a békétlen embert.

Ebben áll a kereszt!

És a világhódító győzelmének ezen eszköze előtt földre borul az emberi nem; miként Poujoulat oly szépen írja: „Jupiter és Minerva aranyszobrai a fakereszt közelébe porba rognak; a mesés Olymp leomlik a Kálvária előtt.”

A kereszthez oda van támasztva egy létra, melyen a szolgák egyike a kereszt tetejének bal oldalára fölment, hogy lesegítse a meghalt testet.

A mű főalakja a Megváltó halálban megdicsőült testével.

Bámulom... és lelkemet áthatja az Isten-ember arczáról lesugárzó szelidség, mely még a halálban sem hagyta el őt.

A küzdő hős egy tökéletesen befejezett esemény után lecsendesül.

Bevégeződött!

A megsértett Isten kibékült az emberrel; az áldozat Isten fia vala! És ő elvégezte!

Fájdalmai, szenvedései, meggyaláztatásai után a nagy küzdelemből úgy került ki, mint egy harcos, ki a megsértett világrendet helyreállította; de e világrendi zavar helyreállításában elhullott, s bár életét vesztette, de a világot újjá alakította, erkölcsiben megtisztította.

Heves, tépő fájdalom nem szaggatja többé lelkét! Könnyeivel nem adózik hálát kinzóinak! Ajkaival nem imádkozik elleneiért! Sebekkel megrakott kezeit nem nyújtja áldásra!

Mindennek vége?... Nem! Jézus nagysága és szépsége halálában ragyog elő.

Van abban valami isteni, a midőn ő lehajtja fejét és kiadja lelkét. Láttam Jézus kereszthalálát már sok alakban; de sem ecset, sem véső, sem toll, sem szív nem közelítheti meg. Ez a tudat „csalt könnyeket a boldog emlékü Angelico de Fiesole szemeibe, ki képtelen volt ily szépséget visszaadni; e miatt dobta el bosszúsan Leonardo da Vinci hatalmas keze az ecsetet; ez ejt é kétségbe Bossuet-t”; mert miként Renan mondja: „Jézus Krisztust nem szárnyalják túl soha.”

Nagy volt Sokrates, Cicero, Seneca, Archimedes, Copernic stb.; nagy volt Nagy Sándor, kiről Napoleon mondá: „Az ember hódításainak olvasásán fellelkesül” és mégis elfeledte a világ; de azt, kinek ruháit az emberek felosztották egymás között, kinek köntösére sorsot vetettek; azt a szellemet „mely a bűn és halál örvényében oly hatalmasan működött, mely kimúlt, melynek szenvednie kellett, mely meggyőzte a világot,” feledni nem fogják, annak emléke halhatatlan, azt a századok túl nem szárnyalják.

És Rubens ecsete élénk állítja azt a halhatatlan szenvedő hőst az ő megdicsőülésében.

A mint Jézust leveszik, balkarját a kereszt tetején levő szolga tartja; hónaljánál fogja arimetei József. Lá-

baira oda borul Mária Magdolna és szeretetének könnyeiben fűrészt meg a vérző sebeket.

Egy nő, kinek szive arra volt rendelve, hogy szeráfi szeretettel szeresse Istenét, de a kit, mint egykor a bölcs Salamont, elvakították a világ hiúságai; oda hajtja fejét annak lábaihoz, a kihez vágyakozék.

Rubens érzelem-világa maga elé állította a már megtért nőt, kinek szívét mérhetlen fájdalom égethette, midőn átölelte az átszegezett lábakat.

Mellette áll a kesergő anya. Elfordul, hogy ne lássa gyermekét, kendőjébe takarja arcát és sűrű könnyeket hullat.

Egy megható jelenet Golgota véres drámájából!

„Ki az, kit bú nem érne, egy anyát ha így szemlélne magzatával vérzeni?”

Ő érezte szívében a tört, melyet az öreg Simeon megjövendölt. Elmondhatta magáról a zsoltáros igéjét: „Fájdalmam szüntelen szemem előtt van.” A jövendölés beteljesült. A kínos sejtelem megvalósult. S hogy ne lássa szerelme tárgyát — isteni gyermekét meghalva már: elfordul, elrejtí magát és könnyeiben vigasztalódik.

„A tizenhetedik században történt Spanyolország egyik szigetén, Mallorkán, hogy előkelő nemes családnál egyik fekete színű és fekete lelkű szerecsen szolgál azon törte esztét, hogy mikép tehetné gazdáját szerencsétlenné; módját is ejtette; kilesvén az alkalmat, midőn a vár ura távol vala, s az asszony a vár alatti sétányban föl-alá járt, bezárta a vár kapuját, és magához ragadván a nemes család egyetlen gyermekét, fölment a vár tornyára; magára zárván minden ajtót és a torony ormáról lekiáltván az asszonyra, mutatta neki édes gyermekét, és azután szeme láttára halálra kinezta, s végre késsel szívére keresztül szurta. Midőn az anya ezt látta, mintha a kés szívére érte volna, mozdulatlanul állt kétségbeesve.”¹⁾

Igy áll a szűz anya a kétségbeesés tetőpontján: némán, szótlanul, de mégis mintha kérdené: „Ha van-e fájdalom, hasonló az én fájdalmamhoz?”

¹⁾ Nogáll »Szent halmok.«

De van részére is egy vigasztaló sugár, mely enyhületet juttat: fiának örök szeretete, melyet a halál kioltani nem tudott.

Rubens ecsete a kesergő anya legmeghatóbb képét rajzolta le. Még van egy alak, a csodálkozó Mária Salome, ki női gyöngeséggel és csüggedéssel, elragadtatással és levertséggel szemléli Jézust. Elmerül a legfájdalmasabb látványba. Nem talál szavakat, hogy a mellette álló siró anyát vigasztalja. Mily különösen, de határozottan van kifejezve az a kétségbeesés, az a rémület, mit a legmagasabb fokú áthatás szült.

Ily gondolatok támadnak bennem, midőn Rubensnek e képe előtt állok.

Megrendülök a borzasztó esemény fölött, melyben van valami nagyszerű, főséges; és áthatottságomban leborulva imádom azt a Királyt, ki meggyőzte a halált.

Esztegar Gergely.

A mus-i új nemzedék.

— Pátkánián Rátáel. —

*Az újszülött gyerekek,
— Mit atyja ád kezébe —
Legyen első ajándék
Egy puska, vagy kard-féle!
Ha már egy kissé megnőtt:
Játékszerű fegyverrel —
Csatára kell szoktatni,
Hogy küzdjön hős kebelével.
S mihelyest olyan nagy lesz,
Hogy járhat iskolába,
Ne csupán könyvet, tollat, —
Fegyvert fogjon markába.
Szép: irni, szép olvasni,
De vzsga idejében:
Tud-e a karddal bänni?
Jól arra is feleljen!
Szegevény örménn hazánkat
Csak így lehet megvédni;
Hisz' hogy ha hős az ifjú;
Rabságtól nem kell félni!...*

Simay Gergely.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

V.

A Csiky Emanuel és Péter, nem különben családtagjaik részére Mária Terézia által 1780. május 24-én adományozott czímerlevél szövege pedig a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, Quod cum res digna sit Summa Principum Maiestate et Suas intendere curas et Sollicitudinem, ut eos, qui Publicum Commodum et utilitatem praeclaris suis facinoribus quacunque ex parte promoverunt, munifica complectantur Liberalitate, et ita animum ad cumulandos favoribus subditos profusum in gratiarum Dispensatione moderari, ut illi, qui in eadem Virtutis Palestra caeteris palmam praeripiendo distincta ediderunt inter Suos specimina, distincta etiam sentiant clementiae et benignitatis argumenta; ideo cum ad nonnullorum fidelium nostrorum demissam Nobis propterea factam commendationem, tum vero attentis et consideratis Fidelitate, fidelibusque servitiis Emanuelis et Petri Csiki de Elisabethopoli, Civium et Quaestorum Oppidi Nostri in Magno ac Haereditario Nobis Transylvaniae Principatu Elisabethopolitani, et illius quidem in Magistratu eiusdem Oppidi Senatoris, huius vero in coetu ibidem Quadraginta virorum Iurati, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum ac occasionum exigentia, cum vero mercaturam quaestumque cum insigni emolumento Vectigalium Nostrorum exercendo, signanter autem, dum praeprimis Emmanuel Csiki (prout Nobis exponitur) emenso studiorum curriculo, ubi se ad sustinenda cum decore publica inter contribules suos munia solerter praeparavit, primum quidem ad coetum Quadraginta Virorum assumptus ac post decem annos, quos in hoc munere laudabiliter exegit, in oratorem communitatis oppidanae creatus, ita suo hocce per decursum

Septem Annorum defunctus est officio, ut viam sibi ad magistratuales Honores aperuerit et mox in ordinem Senatorum publico voto recipi promeruerit, in quo etiam Officio, quod iam a decennio omni cum laude universalique approbatione, et egregia sui commendatione sustinet talia prudentiae, et dexteritatis edidit Specimina, ut ipsi publica totius Communitatis administratio quaternis iam vicibus primaria Iudicis autoritate a Capite moderanda concrederetur, et in hoc etiam primario inter suos Officio plura egregiae administrationis edendo specimina, et in specie structuram primariae ibidem Ecclesiae ad consolationem totius Communitatis insigniter promovendo, communem omnium promeritus est applausum et dum Petrus etiam Csiki munia Iurati quadraginta viralis peculiari diligentia, conatuque et zelo per plures iam Annos subtinuit, exhibuisse et impendisse perhibetur, qualia ipsos, imo et maiora deinceps quoque exhibituros et impensuros esse benigne confidimus; porro id etiam, quod in ultimorum bellorum circumstantiis occasione stationis Tyronum, et equorum certam pecuniae summam Aerario Nostro intulisse, ipsaque Communitas Oppidana sub Iudicatu Emanuelis Csiki, et ipso elaborante ad statuendos spontanee quinquaginta equos militares, ultra alios duodecim, quos in concursu cum aliis Oppidis Urbibusque, et Circulis titulo Doni gratuiti obtulit, inducta et permota esse, ipsique praefati Emanuel, et Petrus Csiki eorum esse propages referuntur, qui coniuncto cum nonnullis aliis zelo Gentem Armenam in Magnum Principatum deduxissent, eidemque, ut in Augustae Domus Nostrae tutelam venirent, authores fuissent, eorum etiam Genitor David quondam Csiki per plures Annos in saepius fato Oppido Nostro Elisabethopolitano Senatoris munere conspicuus fuisset, in benignam summentes reflexionem, eosdem Emanuele et Petrum Csiki, Emanuelisque coniugem Rosaliam Ötves, Lucae Ötves in eodem Oppido Senatoris filiam, Filiosque ex hac sua coniuge susceptos, Franciscum, Stephanum, Antonium, Joannem et Davidem, et filias Annam, Catharinam, Rosaliam et Mariam, nec Petri Csiki filium ex

consorte sua Nobili Anna Issekutz progenitum Davidem, filiasque Catharinam, Mariam et Ioannam iam natos, et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Liberos eorumque Haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremæ potestatis Nostræ Caesareo Regiæ ac Principalis plenitudine, Gratiaque speciali in Coetum et numerum verorum et indubitatorum antelati Magni Principatus Nostri Transylvaniæ, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, coop-tandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, Animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Magni Principatus Nostri Transylvaniæ, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posterii utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cuius quidem Nostræ erga eosdem Emanuelem et Petrum Csiki, praefatosque eorum declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectæ Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare in quatuor areas divisum, quarum prima et quarta rubri coloris Leonem aureum coronatum et erectum exhibet, Lingua rubicunda, ore hiantem exerta, et cauda a tergo proiecta, illo quidem solem aureum, hoc vero crescentem Lunam argenteam, anterioribus pedibus, obtutuque mutuo tenente; Secunda coelestini coloris area ad allusionem Oppidi Nostri Elisabethopolitani, in antelato Magnæ Transylvaniæ Principatu siti, in quo nimirum antedicti

Csiky Emanuel czimere.

impetrantes sedem fixisse referuntur, continet in monte petroso a basi in Cacumen assurgente Castellum argenteum, tribus turribus eiusdem metalli conspicuum, quarum media, velut eminentiori castelli structuræ imposita, altius producta cernitur, tectis et aedium, et turrium minio rubentibus, pars scuti tertia argentea equitem Hungarum equo fuscæ coloris super solo prasino citato cursu sinistrorsum vectum, amicto patrio Rubeo aureo reducto, nodato, fibulatoque vestitum, Piles iterum rubes martis pellibus circumducto, tutum Aurea cinctum Syndone, Qercis itidem aureis seu flavis superbientem, ac stricta framea minacem; scuto incumbit galea tornearia auro coronata clathrataque purpura suffulta, auro reducta, torque ac monili pariter aureis circumducta, situ obliquo Nobilibus dari consueta, cuius apex est pellicanus argenteus alis expansis pullos in nido nutriens sanguine e pectore vulnerato, Laciniis hinc rubeis et aureis, illinc coeruleis et argenteis Scuti latera decenter et venuste exornantibus, prout haec omnia in Capite seu principio praesentium Litterarum nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Emanueli et Petro Csiki, praefatisque eorum gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Magni Principatus Nostri Transylvaniæ, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Magni Principatus Nostri Transylvaniæ, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles Natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibuscunque exercitiis Militaribus

et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris generaliter vero in quarumlibet Rerum ac Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et posterum eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae die Vigesima Quarta Mensis Maii, Anno reparaetae Salutis Millesimo Septingentesimo Octogesimo, Regnorum vero Nostrorum Quadragesimo.

Maria Theresia m. pr. Thadeus Baro a Reischach m. pr. Alexander Horváth m. pr.¹⁾

Csiky Emanuel és Péter, továbbá utódjaik címere e szerint a következő: Négyelt pajzs, melynek első és negyedik vörös mezejében ágaskodó koronás arany oroslán egymás felé fordultan abban tündöklő arany napot, ebben pedig növekvő ezüst holdat tart; a második kék mezőben sziklahegyre épült hármastornyú (melyek közül a középső jóval kimagaslik) s vörös fedelű ezüst várkastély látható, a harmadik ezüst mezőben végül zöld alapon pej lovon balra vágtató arany zsinoros, vörös mezbe és kalpagba öltözött magyar vitéz, jobb kezében kivont kardot villogtat. Sisakdísz koronán nyugvó, fészkében kiterjesztett szárnyú fehér pelikán csőrével mellét tépve vérével táplálja kicsinyeit. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst.²⁾

¹⁾ Aradmegye levéltárában az 1838-ik évi jegyzőkönyv 1212. száma alatt őrzött másolatából.

²⁾ E czímerlevél és czímer Nagy Iván és Siebmacher J. előtt egyaránt ismeretlenek. Rajzunk a harmadik ezüst mező zöld alapját illetőleg nem felel ugyan meg a heraldika által előírt sraffirozásnak s bár egy pár esetben ismétlődik, de mivel ez csak elnézésből történt, e tekintetben magam is elnézést kérek.

Csomák család.

E nemes család czímerszerzője Csomák Miklós szamosújvári örmény kereskedő volt, kit hitestársával Lukács (Drágomán) Katalinnal, Gergely fiával, Magdolna, Horopszine, Mária és Anna leányaival együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek s az általa a hétéves háború költségeinek fedezésére felajánlott pénzösszegnek megjutalmazására Mária Terézia királynő Bécsben 1762. július 26-án kibocsátott czímerlevelével a hazai nemesek sorába iktatott. E czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Nos subditis nostris tam fovendis clementia, quam ornandis Liberalitate nunquam non adesse consueverimus, ideo cum ad nonnullorum Fidelium nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate, et fidelibus servitiis Nicolai Csomák Quaestoris et Civis Oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaequae Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offereendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualiave ipsum immo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum esse Benigne confidimus, eundem Nicolaum Csomák, consortemque eius Catharinam Lukács, alias Dragoman, ac filium Gregorium et filias Magdalenam, Horobsime, Mariam, et Annam iam natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Liberos eorumque Haeredes et Posterum utriusque Sexus universos de supremacie Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem reincorporatarum, nec non

Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque ac Posterioresque utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Nicolaum Csomák, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet

Csomák cs. czímere.

militare erectum Palo aureo in duas Areas distinctum, quarum prior caerulea duabus stellis sexangulis aureis insignita conspicitur, Posterior vero coccinea tribus Baltheis argenteis sinistro-obliquis ornatur. Scuto superincumbit Galea tornearia clathrata seu aperta situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, Regio diadematè duabus Alis explicatis, hinc caerulea, illinc coccinea fastigiato redimita. Phaleris seu Laciniis dextrorsum aureis et caeruleis, sinistrorsum vero argenteis et rubris a summitate Galeae in utrumque Scuti Latus large venustequè defluentibus. Prout haec omnia in Capite seu principio Praesentium litterarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Nicolao Csomák, praefatisque eius gratiose danda duximus et conferenda decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato conce-

dentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus ac nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sinceræ et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et Posterioresque eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus ac conferimus Harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri Impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima sexta Mensis Julii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
J. Georgius Vest m. pr.¹⁾

A Csomák család részére adományozott nemesi czímer tehát a következő: Aranygerendával hasított pajzs jobb kék mezejében két egymás fölött álló hatágú aranycsillag,

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

a bal vörös mezőben pedig három ezüst bal haránt-gerenda. Sisakdisz koronán nyugvó két szembenéző kiterjesztett szárny, melyek közül a jobb kék, a bal vörös. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst.¹⁾

Magyar tudós Örményországban.

Budapest, 1894. jan. 16.

E hó 12-én a „Természettudományi társulat“ estélyén Horváth Géza dr. felolvasást tartott az Ararátról. A felolvasó, közelebbről tanulmányúton levén a Kaukázusban, az említett felolvasó estélyen számolt be ott szerzett tapasztalatairól nagyszámú, előkelő közönség jelenlétében.

Részint a tárgy érdekessége, részint pedig a kíváncsiság, hogy egy hazánkfiától hallhassak a mostani keleti örmény életről közvetlen értesítést, elhatározást érlelt bennem a megjelenésre.

A felolvasás, illetve szabad előadás érdekességét emelte az a körülmény, hogy az előadó több, a helyszínről szerzett tárgyat és fényképfelvételt mutatott be villamos világítás mellett.

Az előadás, mely majdnem két óráig tartott, leginkább az Ararátról s vele kapcsolatos örmény vonatkozású adatokról beszélt. És habár nem egyszer használt az előadó, — úgy látszik, inkább a hatás kedvéért — oly állításokat is a keleti örményekről, melyeknek részint a történelem, részint az ott megfordult más és az odavaló viszonyokkal alaposan megismerkedett utazók ellenmondanak, mégis az előadást mindvégig figyelmesen hallgatták. Voltak közöttünk olyanok is, kik talán először hallottak életükben egyet-mást az örmény életről.

Az örmény fensík leírása után a Kura-völgyről szólt az előadó, majd a mi Balatonunknál háromszorta nagyobb és pisztrángokban bővelkedő Gökcsa (oroszosan

¹⁾ E nemes családról Nagy I. és Siebmacher J. mit sem tudnak. — Rajzunk elnézésből a sisakdiszt alkotó két szárnyat egyenlő színben tünteti föl.

Gogcsa)-toról, az Araxes völgyéről, a 14—15 ezer lakossággal bíró Erivánról, az itt honos és nagyjából primitív életmódot űző tatárfajról és Abbáz Mirza mecsetéről; ezeket képekben is bemutatta.

Ezután az örmény élet jellemzésére tért át. (Habár az örmény történelem e bekezdés állításait mind nem fogadhatja el valóknak, mégis a tér szűke miatt minden nem való állítást helyre nem igazíthatunk; a kiigazítást közvetlen a mondat után zárójel közé foglaljuk. Szerk.) Az örményekről a következőket mondotta: „Az örmény nemzet hajdanában Ararát környékén élte fénykorát és ott virágzó államot alapított. Ez Kr. e. 100. évvel virágzott. A XI. században megsemmisült perzsa hódítás következtében. (Nem a XI., hanem a XIV. században. — Nem semmisült meg az örmény állam [Armenia], hanem csak függetlenségét veszítette el. — Nem csak a perzsa hódította meg Örményországot, hanem rárontottak: az egyiptomiak, török-tatárok, arabok stb.) Akkor szétszórtak az örmények a világ minden részébe; (csak az ó-világba; mert Ámerikába a jelen század második felében vándoroltak, Ausztrália lakosai között pedig csak 6—7 év óta vannak örmények); de legnagyobb részük (egy jelentéktelen kis rész) elment Kelet-Indiába. Ekkor kerültek hazánkba is.*) Az örmények megszűntek ekkor politikai nép lenni s csak mint népfaj szerepel, melyet a vallás és nyelv tart össze. Az örmények perzsa, orosz és törökországi uralom alatt állanak. (Jobb így: Az örmények most perzsa, orosz és török uralom alatt állanak; vagy így: A régi Armenia most Perzsa-, Orosz- és Török-Örményországra oszlik.) Az orosz uralom alatt körülbelül 7 százezer örmény van. Ezek az orosz területeken az örmények, úgy mint másutt is, kereskedők, vállalkozók, korcsmárosok s mind olyan foglalkozást űznek, hol könnyen lehet a mások verejtékével meggazdagodni. (Sajnáljuk, hogy egy magyar hazafi a magyar-örmények ázsiai testvéreiről —

*) Ez az állítás téves; mert a magyar-örmények 1672-ben költöztek e hazába.

bizonyára hibás információ alapján — ilyen téves fogalmat alkotott magának. Mily rokonszenves hangon, mily elismerő szavakkal szólanak az angol, francia, német, orosz utazók Ázsia legmíveltebb, legmegbízhatóbb keresztény népéről, mely mai napság is oly sok és jelentékeny hadvezért, államférfiút, költőt, tudóst, festőt, zeneszerzőt, nagybirtokost stb. ad nemcsak az oroszoknak, hanem a török- és perzsának is! — Az a körülmény, hogy foglalkozásuk anyagi vagyonhoz juttatja őket, csak a mellett bizonyít, hogy az örmény életrevalóbb azon népeknél, melyek közt lakik. A becsületes, vallásos örmény tisztességes úton, szellemi vagy testi munkával szerzi meg vagyont. Az örmény nem lop, nem öl, nem rabol, nem gyilkol; nézze meg bárki valamint a hazai, úgy a külföldi fogházakat... és igazat fog adni nekünk). A fődolog náluk a pénz, ez az egyéni boldogságuk.*) Az örmények alacsony termetűek, szép szeműek, szabályos arcúak, korosabb éveikben azonban nagyon elhiznak. A férfiak viselete lapos fekete sapka és hosszú felső kabát. Az örmény nők viselete majdnem azonos a georgiai nők viseletéhez. Szellemi életükben kitartó szorgalmúak. Erre vallanak lapjaik is, melyekből az Achpiur gyermekújságot, a Murds folyóiratot, a Méságot, Árczánkát és Nortárt mutatja be. Majd megemlékszik az örmények önálló egyházáról, és az Ecsmiádzinban székelő néhai Mègerdics katolikoszról.

És miután fényképen az örmény nőt, a férfi typosokat,**) a katolikoszt és az ecsmiádzini kolostort bemutatta, áttért az Ararát ismertetésére; következőleg szólott: Az Ararát két csúcsból áll, a nagyból (17 ezer méter) és a kicsinyből (13 ezer méter magas). A nagy Ararát örökös hóval van borítva. A két Ararátot egy hegynyereg köti össze a nagy Araráttal s e nyereg hátánál terül el Perzsa-, Török- és Oroszország. Az egész

**) Ez is téves, mert hiszen a keleti örmények között is sok az ügyvéd, pap, tanár, hivatalnok, író, katona stb. aztán a kereskedők is mások, mint minőknek az előadó véli.

*) A typosok majdnem azonosak az erdélyi örményekével. Első pillanatra a hasonlat felismerhető volt.

hegyen csak mintegy 200 □ fás terület van. Különben az egész hegy kietlen, kopár. Azonban ez a kietlenség teszi a felséges benyomást. Főjellemzője a hegynek az, hogy közvetlen a síkságból emelkedik fel. A hegyet régi időtől fogva szentnek nevezik s már az özönvíz óta ismeretes. Számos rege fűződik e hegyhez. Így a többi között az is, hogy e hegynek, 500 méter magasságban fekvő Szent-Jakab nevű forrásában tanyáznak az itt hónos ú. n. rózsaszínű seregélyek, melyek a mint észreveszik a sáskajárást, oda repülnek s a sáskákat elpusztítják. A nagy Ararát északi oldalán vizmosásszerű horpadás van s annak egy részén feküdt Argunni (Agori) község, hol Noé az első szőlőt ültette. E község 1840. júl. 2-án fél órával nap lementé előtt hatalmas földrengés következtében elpusztult s mintegy hatezer ember is ennek folytán meghalt. Az örmények azt tartják, hogy az Ararátra felmenni nagy bűn és lehetetlen is odajutni. Ezt is regével hozzák kapcsolatba.

A hegy kopárságának megfelelően az állatvilág is kevésbé van képviselve ezen a vidéken. Legjellemzőbb az említett rózsaszínű seregélyen kívül a fogoly formájú muflon madár; majd nagyszámmal fordulnak elő a skorpiók s ezeknek egy igen nevezetes fajtát képezik a függélyes álkapsú fallangok, melyek kisebb skorpiókkal táplálkoznak. Az éghajlat Ararát környékén olyan, hogy nyáron 42°-os nagy melegek, télen 30—32°-os hidegek uralkodnak.

Dr. Gopcsa László.

Kisebb közlemények.

Érdekes apróságok. »Armenia«-nk tavali évfolyamának novemberi füzetében, mely a nagy Lukácsi emlékének volt szentelve, »Apróbb vonások Lukácsi életéből« cím alatt több kisebb cikket közöltünk; mert célunk volt Lukácsi egyéniségének jellemvonásait minél teljesebben kidomborítani; azt akartuk, hogy azok is ismerjék, kik nem ismerték jeles tulajdonait. Az ott elmondottakhoz még a következő apróságokat fűzzük. — Magán életéből felemlítjük azt, hogy a radnai fürdőre szokott járni és a madarak iránt előszeretettel viseltetett. Magam láttam, hogy élte alkonyán is apró

madárkakat tartott a kettős ablak között, s hallottam kellemes visszaemlékezéssel beszélni ifjúkori madarászati élményeiről. Társaságban különben igen kedélyes ember volt, s csekélységekben sokszor jóízűen tudott nevetni. Udvarias, finom és tekintélyes modora, a mellett jellemének komolysága, hitbuzgósága és elvhűsége, szónoklatának benső lelkesültsége őt valóban a püspöki méltóság viselésére kiválóan képesítették. Kiemelhető még klasszikusan szép irálya, főleg magyar, örmény és latin nyelveken, melyeken kívül a többi művelt európai nyelveket is birta írásban és beszédben is. Papi tisztas alakja, a végéiben már teljesen galamb ősz fej, magas, de nem hajlott termete, az Ur oltára előtt gyöngéd reszkető énekhangja, rokonszenves emléket mindazok előtt felejthetlenné tesz, kik őt lelkesítő működésében, az isteni szolgálat teljesítésében hivatását betölteni látták, avagy a nagyszombati feltámadási ünnepélyen hallották ihletett hangján hirdetni a nép előtt az Aleluját, hogy Krisztus Urunk feltámadott halottaiból: »Kriszdosz hárijáv, — hárijáv i mérjélocz!..«

Csiky Gergely gyermekkorából, az aradi kir. főgymnasium értesítőjében megjelent közleményekben, (melyre a történelmi társulat közlönye a »Századok« azt mondja: »Mennyire örvendünk lehetne, ha a vidéki tanárok városuk kiváló szülöttjeinek hasonlóképp igyekeznének élettrajzi adatait lehetőleg hiven összegyűjteni!«) — általános irodalomtörténeti érdekű adatok találhatók Kara Győző tollából. Csiky Gergely ugyan nem Aradon, hanem Pankotán született, de Aradon járt iskolába, itt jutott iskolai bizonyítványaihoz és Csiky apjának emlékjegyzeteihez az értekezés írója. Igazán megható a nemeslelkű apának azon sorai, a melyekben szaporodó családjának szorongó körülményeit, s a maga megrendült egészségét rajzolja; különösen szépek az öreg Csikynek ama sorai, a melyekben fejeledező fia jellemének némely gyöngébb oldalát bírálja atyailag. Lapunk térszuke daczára idéznünk kell néhány sort, mutatványul e gyöngéd följegyzésekből: »Gergely fiam — írja az apa — valahányszor e könyvet olvasni fogod... jusson eszedbe, hogy édes apád írta, ki tégedet úgy szeretett, mint lelke üdvösségét, kinek legszentebb igyekezete, hogy belőled becsületes, boldog embert teremtsen! Azért tehát sok szép tulajdonságaidat elhallgatok, mert nem akarom szerénységedet sérteni, vagy elbizakodottá tenni tégedet... De igenis elő fogom számlálni némely hibáidat és szeszélyeidet... Első hibád az, hogy hirtelen mérgű, sőt néha dühös vagy... Második hibád az irigység... Harmadik hibád a pongyolaság, mert ruháidat, könyveidat szélylyel hagyod, néha el is veszted azokat; dolgaiddat gyakran az utolsó perczre hagyod... Most, míg gyermek vagy, igyekezz természetedet fékezni, fojtsd el magadban jó korán e viperát, nehogy tenkebledet hamvaszsza el!« A felszámlált hibákat igyekszik az élettrajz írója lélek-tanilag megmagyarázni, s egyszersmind a fejlődő és fogékony

lelkű ifjú korán megnyílt tehetségének szellemi szárnypróbálgatásaiból is mutatványokat közöl. Egyik ifjúkori versében a világi örömek és javak élvezetéről így nyilatkozik:

Nem kell vagyon, nem vágyik rá szívem,
Nem diczkörös hír, s e föld gyönyöre;
Miert ohajtanám? mit érne az nekem?
Boldogtalanabb lennék csak vele!...

Atyja dr. Csiky János, aradmegyei kórházi főorvos volt, s 1842-ben lépett házasságra Verzar Lenkével. Ez év május havában Pankotára telepedett le mint gyakorló orvos s itt született első gyermeke, Gergely, decz. 8-án.

Irodalom és művészet.

Az örmény, mint építész. Örményország hajdani építészeti emlékei, melyek több helyütt, de különösen a királyváros Ani-ban ma is oly bámulatos épségben szemlélhetők, tanúságot tesznek az örmény faj építő-művészeti hajlamairól. Később az elszórttság századaiban is jelét adták az örmények mindenütt eme hajlamaiknak; így a többi közt Romania büszkesége: az árdesi templom is tulajdonképp az örmény építészetnek román földön hátrahagyott remeke. De nemcsak a multban, hanem a jelenkorban is több jeles építőmester vált ki a keteten örmény fajrokonaink közül; úgy hogy a török főváros legszebb palotái többnyire örmény mesterek alkotásai — nem véve ki a szultáni palotákat sem, — melyek a modern európai ízlésnek a keleti tarkaság és halmozott színpompa követelményeivel sikerült összeegyeztetését tüntetik föl; s becsülete vélnak az örmény műépítészek fejlett ízlése- és tehetségének.

Vámbéry orientalistánk a »Pester Lloyd« egyik számában ezeket írja: Voyage au Mont Ararat par Jules Leclercq. Paris, 1892. E. Plon, Nourrit et Comp. Ezen úti napló szerzője egy feltörvényszéki kiváló bíró, ki szünnapjait arra használja fel, hogy a lakott föld legtávolabb részeit beutazza és tapasztalataival az útirat irodalmát gazdagítsa. Leclercq az az utazó, ki nemcsak a természeti szépségek iránt vonzódik, de ki a föld- és néprajzi dolgokat is helyesen érti. Ezen munkájában is igen érdekes dolgokat közöl a kaukazusi hegyrajzról, Orosz-Ázsia ritkán látogatott részének földtani alakulásai-, állat- és növényvilágáról. Szerzőnk az örmények szent hegyének: az Araratnak akart csúcsára mászni, a hol a monda szerint Noe bárkájának maradványai nyugszanak. (Midőn annak idején én e vidéken időztem, egy buzgó katolikus megkínált engemet ezen régi, tiszteletreméltó jármű faszájkájával, hogy vegyem meg). Annak okát, hogy Leclercq ur is, fel nem mehetett az Aratra, nem annyira a természeti nehézségekben, mint az annak lábánál tartzkodó nomád kurdok féltelenségében kell keresni, kik a birtokos névről igen zavart fogalommal bírnak, hozzá még vad gyűlölettel viseltetnek a más hitűek iránt. Járt az oceanon és a

sivatag pusztáin Leclercq, de az Ararátot nem mászhatta meg, sőt kevés híja, hogy a kurd kísérei közt támadt ellenkezés közben élete is nem esett áldozatul. A hiba nem az utazó személyiségében, hanem az útirányban volt, mit ő követett. Leclercq ugyanis nem barátja Törökországnak, azért útját Oroszországon át vette. Ha Konstantinápolyon át Trapezunt, Erzerum, Bajazid felé megy, a török hatóságokhoz intézett ajánlat, ha kedvelté nem, legalább félelmissé tette volna őt a kurdok szemei előtt — és nem tért volna haza — kiábrándulva.

Közgazdasági élet.

Kiállítási bizottság. Az ezredéves ünnepély alkalmával rendezendő országos és nemzeti kiállítás előkészületei Lukács Béla kereskedelmi miniszterünk tevékeny vezetése mellett máris javában folynak. Mostanában a vidéki bizottságok megalakítására nézve tételtett intézkedés oly módon, hogy ezen bizottságok kerületei összesen az ország kereskedelmi és iparkamaráinak területi beosztásával. Minthogy Szamosújvár e részben a kolozsvári kerülethez tartozik, lapunkat főleg azon bizottsági tagok névsora érdekli, a kik e kerületből nyertek kinevezést a kereskedelmi miniszter úrtól. Ezek sorában több örmény névvel is találkozunk; minők: László László, Haragai Antal, Voith Gergely és Czetz Péter Szolnok-Dobokamegyéből, — Simay Ferencz Kolozsmegyéből, — Korbuly Bogdán, Szenkovics Márton és Simay Lukács Kolozsvár városából.

Mi újság az örmény világban?

† KOSSUTH LAJOS. Lapunk, mit a közelgő szent ünnepre készítettünk, már le volt zárva, midőn tudomásunkra jutott az a legszomorítóbb hír, hogy a legnagyobb magyar Turinban örökre behunyta szemeit. Fölötte sajnáljuk, hogy a térhiány miatt méltó szavakban kifejezést nem adhatunk fájdalomunknak; azért csak annyit mondhatunk: az örök világosság fényeskedjék neki a mennyországban, hogy ennek világánál láthassa Magyarországot, mely fennállása óta Dicsőülnél nagyobb fiat nem szült, boldogságát; mert áldott életének nemes, önzetlen törekvése oda irányult, hogy a hazafiak, mint testvérek, egyenlőséget és szabadságot élvezzenek!

Árdruni lapjának, a híres »Méság«-nak, mely a volt derék szerkesztő halála miatt néhány hónapig szünetelt, szerkesztését Khálánthár Sándor vállalta magára, kiadója pedig Aghámále-áncz Melikh nő, kinek Árdzruni végrendelileg hagyta lapját. Az új szerkesztő Árdzruni nyomdokain halad, a lap ezután is hetenként háromszor jelenik meg.

Felolós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Kossuth Lajos.

(1802 — 1894).

„A hol a dicsőség táblával kezében,
Ragyogó angyalként ül isteni széken.
S tiündöklő betűkkel legszebb lapját írja, —
Az a fényes szent hely, az a Kossuth sírja.”

A nagyszerű, páratlan temetést, — mely a napokban ment véghez Budapesten rendkívüli ünnepélyességgel, mikor a magyar nemzet hálása szeretete és kegyelele az anyaföldnek adta vissza a szabadság apostolának, Kossuth Lajosnak földi részeit — megbámulta az egész világ!

Csak halottaiban jött haza Ő, a legnagyobb magyar, a szellem-óriás, a ki egy hosszú élet küzdelme és hősi harcrai által kivívta nemzetének szabadságát... és meghalt, szívében a hontalanság fájalmával!

Meghalt a hős, de eszméje diadalra jutott és halálával megdicsőítette nemzetét!

A halottas ágy felett két ország ölekezett és két ország népének egybefolyt könnyei szentelték meg az olasz-magyar testvériséget!

Majd útra keltek a koporsóval és haza hozták a nemzet drága kincsét; Magyarországra, az ország szívébe hozták, hol a magyar nép százezreinek könnyeivel megáztatott hant alatt nyugszik már, hosszú szenvedései után az, ki hazáját oly nagyon szerette, ki nemzetét a szabadság és hazaszeretet öntudatára ébresztette és kinek koporsójánál ismét egygyé lett — a magyar!

A nemzeti kegyelet, mely mindennap virágokkal ékesíti a feldomborult sírhantot, — oltárt emelt a megdicsőült szellemének. Itt lángolt föl a hazaszeretet tüze, melynek szikráitól millió szívek hevülnek és égnek — olthatatlanul! Magyar nép!

örizd ápoló kezekkel e tüzet, mert nincs többé Kossuth Lajos, ki új lángot gyújtson a honfiak kebleiben!

Mi pedig élő utódok boruljunk le e szentelt hant előtt és esedezzünk áldó imát a mindenható Istenhez azért a kegyelemért, hogy miénk volt Ő, a világ bámultja! S legyen áldott a nemzet bölcsesége, hogy nagy nevéhez méltóan temette el Kossuth Lajost!

És mi örömeink, a magyar hazának egyenlő, édes gyermekei, kik — századok történelmével tanuskodó — testvéri szeretettel osztozkodunk a napokban is a nemzeti nagy gyászban — a hazaszeretben mindig ott leszünk a magyar mellett — életben és halálban!

Harmath Domokos.

Részvétünk a nemzeti gyászban.

A történetünkben korszakalkotó gyásznapok lefolyása, a melyek az egész magyar nemzetet a mély megilletődés, részvét és elismerés legnemesebb érzelmeiben egyesíték, — s egyes tagjait ország-szerte fölkeltesíték, hogy az ország legnemzetibb gyászában különböző alakban bár, de egyesült kegyelettel részt vegyenek, — felettünk sem vonulhatott nyomtalanul, s így tőlünk telhetőleg, mint a magyar-örömség fővárosának hazafias érzületéről hagyományosan ismeretes lakossága, mi sem mulaszthattuk el kifejezésre juttatni gyászunkat hazánk azon nagy alakjának elhunytán, a ki szabaddá tette a magyar földet és annak minden népeit!

Mihelyt tudomására jutott városunknak a fölötte leverő hír, hogy hazánk legnagyobb fia Turinban örökre behunyta szemeit, többen kitűzték

a gyászlobogót; e lobogók valamint a magánosok, úgy az egyesületek házain hetekig hirdették az országos gyász-eseményt.

Bárány Lukács esperes-plebánusunk nemcsak akkor harangoztatott, midőn a holttest Budapestre érkezett, hanem a nagy temetés tartama alatt is.

Placcintár Dávid polgármester a városi közönség nevében a következő táviratot intézte Budapestre Kossuth Ferenczhez: „A nemzeti nagy veszteség által lesújtva legmélyebb részvétét nyilvánítja a haza szent földére visszaérkezett gyászoló család előtt Szamosújvár szabad kir. város közönsége.“ E táviratot közölték a következő hazai lapok is: Pesti Napló, Pesti Hírlap, Fővárosi Lapok, Nemzet, Egyetértés.

Mindkét olvasó-egyletünk küldött a gyászoló családnak részvétnyilatkozatot. A „Társalkodó-egylet“ szép részvétnyilatkozata, mit csinos tollú munkatársunk: dr. Esztégár László tanár irt, a következő:

„Nagyságos udvardi Kossuth Ferencz és Lajos Tivadar uraknak Budapestben.

Annak a városnak területén, melynek értelmisége nevében Társalkodó-egyletünk gyászba borult szívvel megdicsőült atyjuk emlékének áldozik, mindössze kétszáz évvel ezelőtt hangzott el az első magyar szó.

Távol Kelet viharverte népének: az örömségnek egyik töredéke alapítá e várost, melynek lakói két évszázad örömei és balsorsa között a magyar hazába olvadtak annyira, hogy ma egy tiszta magyar város mélyes gyászát tolmácsolhatja az az egyesület, mely magát annak szellemi központja gyanánt tekintheti.

Áldott legyen Kossuth Lajos halhatatlan emléke; mert az ő korszakalkotó működése tette e város lakóit, s így az annak zömét tevő örömséget is azon jogok részeseivé, melyeknek áldásait már fél század óta élvezük mindannyian.

Fogadják nagyságodék mélyen sujtott családjuk többi tagjai nevében is, egyetünk mély fájdmának és osztatlan gyászának kifejezését.

Kelt Szamosújvárt, 1894. április 1-én.

Voith Miklós s. k., igazgató; dr. Esztegár László s. k., h. titkár.

A „Szamosújvári kör“ következő szavakban adott kifejezést részvételének:

„Nagyságos Kossuth Ferencz és Kossuth Lajos Tódor uraknak Budapesten.

A halhatatlan nevet kiérdemelt s különösen a szabadság kivívásában elévülhetetlen érdemeket szerzett nagy hazánk fia Kossuth Lajos, szeretett édes atyjuk elhunytá felett érzett legmélyebb fájdmukban, fogadják körünknek legőszintébb részvénytílatkozátát.

A szamosújvári körnek 1894. márczius 25-én tartott közgyűléséből. Hazafias üdvözléttel: Esztegár László s. k. igazgató, Esztegár Antal titkár.“

Ugyanezen olvasó-egyesület márcz. 25-én tartott rendes közgyűlésén, a titkár Esztegár Antal megemlékezett az ország nagy halottjáról is; a jelentés ide vonatkozó része következő:

„Örömnépet ül ma az egész keresztény világ, álleluja hangzik minden keresztény ember ajkairól; örvendezve zengi háladalát mindenki az emberi nem Megváltója feltámadásának napján. És oh! a mindeneket alkotó Isten úgy intézte, hogy hazánk ezen örömnépek alatt gyászt öltön: gyászolja a legnagyobb magyar elhunytát.

Minden igaz honpolgár, a ki hazáját szereti s kinek keble a magyar nemzettel összeforrt: gyászol. Gyászol a kunyhók szegény lakóitól kezdve a fényes palotákig mindenki. Gyászolnak az egyletek, társulatok, sőt a főváros zenetársulatai is; mennyivel inkább kell gyászt öltönnök nekünk, kik egy kulturális intézménynek vagyunk tagjai. Teljesen meg vagyok győződve arról, hogy körünknek nincsen egyetlen tagja, kinek kebelét ne sebezte volna meg a hazafiúi fájdalom Kossuth Lajos kormányzó

elhunytá miatt; kinek — jóllehet hazáját végtelenül szeretete s részünkre 1848-ban megszerezte a szabadságot, — idegen földön, messze hazájától hazátlanul kellett örökre behunynia szemeit.

Kossuth Lajos nem halt meg, csak földi maradványai adatnak át az anyaföldnek; mert szelleme itt lebeg közöttünk mélyen elzárva kebleinkben s velünk lesz mind addig, míg magyar szó zeng e szent haza földjén s míg a hazaszeretet szent tüze ki nem alszik kebleinkből.

Legyen a legnagyobb magyar ember: Kossuth Lajosnak emléke áldott.“

Dr. Molnár Antal országgyűlési képviselőnk a város nevében igen szép koszorút tett a ravatalra.

A temetésre városunkból Budapestre mentek: Harmath Domokos, Harmath Ilona, László Lajos és Kolbay Károly.

Szamosújvár város közönsége adott a Kossuth-szoborra 300 frtot, a „Kisegítő-takarékpénztár“ 50 frtot, a „Szamosújvári takarékpénztár“ 50 frtot, a „Társalkodóegylet“ 25 frtot, a „Szamosújvári kör“ gyűjtött 16 frtot. (A „Szamosújvári kör“ adott 10 frtot, Esztegár L. 1 frt, id. Esztegár G. 1 frt, Esztegár Antal 50 kr, Esztegár Gergely 50 kr, Áján Lukács 50 kr, Kepri József 50 kr, id. Nyegrutz Jakab 1 frt, ifj. Esztegár Gerő 50 kr, Esztegár Tódorné 50 kr).

Ezekhez járul még az az összeg is, mit két kedves kisasszony, kiknek fáradozásukért a hazafias ügy nevében itt a nyilvánosság terén közönetet mondunk — gyűjtött. Itt közöljük az adakozók neveit abc rendben az aláírt összegekkel együtt:

Adtam 5 frt, Ábrahám Zakarné 1 frt, Áján Joachim 1 frt, Áleksza Anna 50 kr, Ámberger László 1 frt, Ászlányi János 1 frt, Bárány Lukács plebános 5 frt, Bodor Bertalan idősb 5 frt, Belcsug Gerő 20 kr, Bocsáncki Andrásné 1 frt, Bulbuk Kristófné 1 frt, Buzeski Antal 1 frt, Chevul Antalné 50 kr, Chevul testvérek 1 frt, Csáusz János 1 frt, Csipkésné 50 kr, Czetz Lukács 1 frt, Czetz Moni 1 frt, Czetz Zakariásné 1 frt, Duha Bálint 1 frt, Duha Kristóf 1 frt, Egy hazafi 1 frt, Esztegár Gézáné 50 kr, Esztegár János 50 kr, Esztegár Tódor 2 frt, Feldmanné 50 kr, Florián Antalné öz. 1 frt, Fügedi Bálintné 50 kr, Gajzágó János 1 frt, Gajzágó Kristófné öz. 50 kr, dr. Gopcsa Jakab 5 frt, Gőnczi Gyula 1 frt,

Gönczi Mihályné 1 frt, Görög Eliz 50 kr, Haragai Antal 1 frt, Haragai és Gámenczi 30 kr, Harmath Ilona 1 frt, Hermány Jánosné 1 frt, özv. Juhászné 1 frt, Kincses és Florián 50 kr, Kirschner Izsákné 1 frt, Kopár Kristóf 1 frt, Kovács Katinka 50 kr, László Lajos 1 frt 50 kr, Lázár Ernő 1 frt, Ledvinkáné 30 kr, Lengyel Ödönné 1 frt, Lőrinczi Menyhért 2 frt, Merza Emánuelné 1 frt, özv. Moldovánné 1 frt, N. N. 50 kr, N. N. 30 kr, N. N. 50 kr, N. N. 2 frt, N. N. 50 kr, Nagy Lajosné 1 frt, Novák Antal 1 frt, Novák Lajos 1 frt, Nuridsán János 50 kr, Nyegrucz Kristófné 1 frt, Osztián Antal 50 kr, Osztián és Farkas 1 frt, Osztián Ilona 1 frt, Pap Antalné 2 frt, Pál Bogdán 50 kr, Pál Kristófné 50 kr, Placsintár Dávidné 5 frt, Placsintár Lukács 50 kr, Sáhín 1 frt, Sáhín Kata 1 frt, Sárbej Julcsa 50 kr, Schönfeld Kálmán 1 frt, Simainé 1 frt, Simai Tódorné 50 kr, özv. Szappanos Tódorné 1 frt, Szász Lajos 1 frt, Szongott Kristóf 1 frt, Szongott Vilibaldné 1 frt, Temesvári Gerő 1 frt, Temesvári István 1 frt, ifj. Temesvári 1 frt, Tódorfi Lukács 1 frt, ifj. Turcsa Lukács 1 frt, Tüzes Tódor 5 frt, Valaki 50 kr, Vásárhelyi Boldizsár 2 frt, özv. Voith Jánosné 1 frt, Zakariás Miklós 50 kr. Összesen 103 frt 10 kr. (Eddig begyűlt a mondott czélra ötszáznegyvennégy frt 10 kr).

*

Kossuthot pályafutásán sokféleképp lehet felfogni és magasztalni; némelyek ünneplik őt mint nagy szellemet, mások mint a jellem nagyság példányképét...; mi ünnepeljük benne a nemzet, a nép fölszabadítóját, a jogegyenlőség bajnokát, az ország polgárainak jóttevőjét; kiről a haza bölcsé, Deák Ferencz is a koronázás után elismerte, hogy őt a nemzet hálája illeti!

Sz. K.

A kőszivű gazdag.

*Im itt a tél! Föld fagyva már,
Nincsen virág, elszállt madár;
Csak bús hollóknak serege
Csapott a néma tájra le.
Károgya fáknak tetején
Ott lengnek a szél szárnyain.
Kandalló mellett gazdag úr
Meleg szobában kéjjel ül,*

*Dohánynak színya illatát,
Nem érzi a szegény baját.
Az ajtónál kopogtatás —
Vajjon kitől e zaklatás?
Szolgát meneszt: megnézni őt,
Az alkalmatlan érkezőt.
Jelenti szolga: „Az az úr!...“
És ő megrezzen, mint a húr.
Mond: nem vagyok honn, — el vele,
A pénzt — nem osztom meg vele!
Végezve így az egyikkel,
Már másikkal vesződni kell.
Belép hozzá egy özvegy nő,
Őt árvájával éhező...
Adj fát, uram és kenyeret!
Én nagy szükségben szenvedek;
Mig férjen élt, nem volt bajunk,
De mostan koldusok vagyunk.
Madár is ablakunkba' lett
Jobb napjainkban eledelt.
Ha fát s kenyeret nem kapunk,
Megfagyva, éhen elveszünk.
Pusztulj, dolgozz, szégyeld magad!
A kőszivű kőszivnek marad...
Elátkozván a gazdagot,
A nő lesújtva távozott.
És most szegény kunyhókba nyit,
Felpanaszolni bajait,
S vigasztalást nyert mindenütt,
Segélyezték a szenvedőt...
Ám multak évek, jött idő,
A nagy vagyronra vészt hozó,
Vagyontalaná lett az úr,
A sors kemény csapásit;
Súlyos betegség szállta meg,
Tüzlángtól háza tönkre ment.
És fordult a világ sora,
Ki az előtt szegény vala,
Az ég áldását élvezi,
Bőség, szerencse környezi:*

*S az egykor gazdag gyermekek
Most a nyomorral küzdenek.
Majd föllelik az özvegyet,
Segélyért im így esdenek:
Oh gazdagok, segítetek,
Szánjátok a szegényeket;
Sokból — mit sorstól kaptatok —
A koldusoknak adjatok;
Ha ültök is vig lakomát,
Élvezve a bor mámorát,
Csak a szív ne legyen kemény, —
Áldást mond rátok a szegény!*

A „Hántesz Ámszoréáh“ után

~~~~~
Simay Gergely.

A böles örmény aga.

— Egy keleti utazó irataiból. —

— Befejező közlemény. —

Serapion nem volt hajlandó azonnal belenyugodni a bajba, a mely talán nem is fenyegette őt komolyan. Eddig csak bizonytalan hírek jutottak tudomására. Jó lesz, úgy gondolá, bevárni a dolgoknak további alakulását. Eléggé élelmes volt, hogy korán bemenekülhessen a vak engedelmesség kikötőjébe.

Összegyült a sultán udvara. Ott volt Thorosz aga is a leghátulsó sorok egyikében. Megjelent a nagyur, mindenki a földre borult s aztán nagy lassan felemelkedett, félénken tekintve a hatalmas uralkodónak az alakjára. A sultán nyugodt tekintetét végig jártatá a néma gyülekezeten. Megakadtak szemei az örmény agán s intett neki. Thorosz keresztülment a nagy termen, szorosan megtartva a hódolatteljes alázatosságnak ilyetén alkalmakra megszabott formáit. A sultán hozzá hajolt s csak általa érthető, halk hangon a fülébe súgta:

— Mindent tudok. Nagy kópé vagy te, Thorosz. De nem haragszom reád. Elmehetsz!

Thorosz, mintha a legnagyobb szerencse érte volna, sugárzó tekintettel tért vissza az őt megillető helyre, a legkisebbek közé, tiszteletteljes és irigy pillantásoktól követve.

Alig telt bele néhány óra és Serapionnak is tudomására jutott az eset. A kitüntetés, melyben Thorosz részesült, annyira feltűnő volt s oly rendkívüli, hogy az övénél erősebb lélek is visszariadt volna a gondolattól, hogy a padisah kegyenczét ellenségévé tegye. Egy pillanatilag sem fordult meg agyában ez a gondolat. „Ha adnod kell valamit, adj jókedvvel s szerezz magadnak barátot az adományoddal,“ — ez az örmény közmondás jutott eszébe s ehhez tartotta magát.

Midőn Thorosz látogatást tett nála, méltósággal, de félre nem ismerhető szivességgel is fogadta őt. A vendég egész szerénységgel, a mely annyira illik a hatalmasokhoz, előadta fiának az óhaját.

— A te általad mondottak, uram és barátom, válszolta Serapion, meglepnek és megtisztelnek engem. Jó ideje ismerem a fiadat, ámbár a nagy különbség gátolta eddig egymáshoz való bizalmasabb közeledésünket. De tudom, hogy jó hírnévnek örvend s aztán fia az én barátomnak, Thorosz agának, a kinek családja mindenkör jó viszonyban és békességben élt az enyémmel. Thákuhi az én legdrágább kincsem, egész boldogságomat a fiadra bízom, ha feleségül adom őt hozzá, — de nem ismerek senkit, a kire nagyobb nyugalommal bízhatnám. Legyenek hát egymásé a kedvenceink s imádkozzunk a boldogságukért, mely a mi boldogságunk is lesz.

Serapion és Thorosz egymás karjaiba borultak s elérzékenyülve örök barátságot kötöttek gyermekeik leendő frigyé fölött.

Ez a nagy siker azonban csak az első lépés volt a cél felé, melyet Thorosz maga elé tűzött. Ugy gondolkozott, ha az emberek a sultán kitüntetett kegyenczének hiszik, bizvást viselkedhetik akként, mintha valóban az lenne. Előbb azonban meg akart győződni róla, vajjon megteheti-e ezt büntetlenül. Be kellett hát várnia, a míg ismét a nagyúr színe elé kerül. A mi meg is történt fia, Ártin és a szép Thákuhi egybekelése utáni napon.

A sultán kezdettől óta megértette, hogy a Thorosz saját szerű kívánsága valamely önző célra fog szolgálni. De nem sokat gondolt vele; sőt némi örömet is okozott

neki az ügyesség, melylyel Thorosz ki tudta zsákmányolni az ő kegyének külső jelét. „Ne kívánd a számártól, hogy énekeljen,” azt tartja egy régi mondás. A sultán sem keresett Thoroszbán nagylelkűséget, áldozatkészséget vagy hősiességet; beérte okossággal és engedelmességgel.

— Nemde tegnap tartotta a fiad lakodalmát? kérdezte Thorosztól.

— Hála érte Felsőged kiapadhatlan kegyességének.

— Add ezt át menyednek jóindulatom jeleül, mondá a sultán, s értékes tűt nyújtott át Thorosznak. Okos ember vagy, tette hozzá, szolgálj nekem hivem és engedelmesen és továbbra is tapasztalni fogod kegyeimet.

Thorosz mélyen meghatva a nagyúr jósága által, könnyek közt válaszolta:

— A véremet is örömet ontanám Felsőgedért. Mindenem, a mim van, egész tehetségem az én szeretett uram szolgálatának legyen szentelve. Felsőgednek soha nem lesz hivebb szolgálja, mint a szegény Thorosz, kit a padisah kegye túlboldoggá tett.

S meg is tartotta szavát. Bár soha sem élt vissza a sultán nevével s minden szédelő üzletől tartozkodott; a bizalom, mely környékezte s bölcs előrelátása mind inkább növelték vagyonát. S a közszolgálatban is mind feljebb emelkedett, míg nem elérte a legmagasabb polczot. a sultán pénzügyminiszterének nevezte őt ki. Ebben az állásában hunyt el néhány évvel később. Mindvégig hű szolgálja volt urának, körültekintő a saját érdekeinek gondozásában is, de becsületes, megvesztegethetlen és kötelességtudó, mintaképe a jóra való hivatalnoknak.

Sikereinek kiinduláspontjáról nem beszélt ugyan soha a sultán, de ismerte azt Thorosznak a fia, s halála után tudomást szereztek róla a konstantinápolyi örmények is. Azóta szokássá lett az oly emberről, ki sokáig a homályban élt, egyszerre azonban kilép a világosságba s gyorsan magasra emelkedik, azt mondani:

— A sultán sugott valamit az ő fülébe!

M. A.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

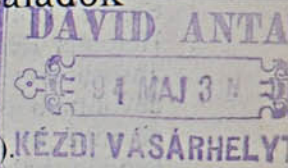
Közzéteszi: dr. Temesváry János.

VI.

Czárán család (seprősi).

E nemes család czímerverszerzői Czárán Antal, János, István és Kristóf fivérek, gyergyószentmiklósi magyar-örmény kereskedők voltak, kiket I. Ferencz király Pozsonyban 1830. október 1-én kelt adománylevelével (donationalis) — tekintetbe véve említett fivéreknél a hazai kereskedelem terén kifejtett érdemeit is — az aradmegyei seprősi uradalomnak 81563 frt 5 kr. összeg árán történt megvétele alkalmából a „seprősi” előnév használatának engedélyezése mellett hozzátartozóikkal u. m. Péter, Czárán Antalnak neje Czecziltól Márton, Tivadar, János, Anna Mária, Mária Sára, Rebeka, Ilona, Katalin és Róza, Czárán Jánosnak felesége, Kövér Teréz-től János, Simon és Anna Mária, Czárán Istvánnak hitestársa Kövér Jankától, végül Emmanuel, Gergely és Rebeka, Czárán Kristófnak Róza nevű nejétől született gyermekeivel s azok összes mindkét nemű törvényes utódaival együtt nemesi rangra emelt. E királyi adománylevelél teljes szövege így hangzik:

Nos Franciscus Primus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis, quod cum Nos ad nonnullorum fidelium Nostrorum humillimam supplicationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero benigne attentis et consideratis illibata fide, et fidelitate, fideliumque et utilium servitiorum meritis fidelium Nostrorum Antonii, Joannis, Stephani et Christophori omnium Czárán, fratrum quippe Germanorum, quaestorum Gyergyó-Szt.-Miklósensium, quae iidem in promovendo peculiari industria Commercio, aliisque diversis occasionibus pro Patria praestitis sacrificiis sibi compararunt, ac in futurum quoque (uti Nobis de Ipsis firmiter ac benigne pollicemur) haud dispari fidelitatis, et constantiae ardore comparandis Possessionem

Seprős Comitatus Aradiensis ingremiatam per defectum Herculis Renaldi Mutinae Regii et Mirandolae Ducis, ad Jurisdictionem Sacrae Regni Nostri Hungariae Coronae devolutam et actualiter per Fiscum Regium possessam, si quod in praeattacta Possessione etiam aliter, qualitercunque haberemus, aut eadem, et idem Nostram, ex quibuscunque Causis, viis, modis et rationibus concernerent Maiestatem simul cum cunctis eiusdem utilitatibus, et pertinentiis, Terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, foenetis, foenilibus, sylvis, nemoribus, montibus, collibus, vineis, vinearumque promontoriis — Iure item Montano, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, pisciumque clausuris, paludibus et aquarum decursibus, hortis, molis, molendinis et eorundem locis braxatoriis, educillis, item et macellis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinertiarum suarum integritatibus quovis nomine vocitatis, ad eandem Possessionem Seprős dicto Comitatus Aradiensis adiacentem de iure et ab antiquo spectantium et pertinere debentium sub metis et limitibus, in metalibus Litteris occasione Resignationis Possessionis huius confectis, Datum Vigesima Tertia Iunii 1821. proferentibus, et resignatoris Instrumento in Comitali Archivo asservato sub Littera C. adiacentibus deductis, erga effective aerario Nostro Regio illatam memoratae Possessionis Seprős in octuaginta et uno millibus, quingentis sexaginta tribus florenis, quinque crucigeris Conventionalis Monetae defixam aestimationalem summam, memoratis Fratribus Antonio, Joanni, Stephano, et Christophoro Czárán eorumdemque sexus masculini haeredibus perennaliter, foeminei vero sexus descendentibus, iure duntaxat inscriptitio ad vires videlicet supra expositae Octuaginta et unum mille, quingentos sexaginta tres florenos et quinque crucigeros Conventionalis Monetae efficientis aestimationalis summae, valoris item utilium aedificiorum, et meliorationum, non ex ipsa soli natura provenientium, sed sumptibus comparandarum, suoque tempore debite legitimandarum, deductis praevie, si quae per Impetrantes, vel eorundem successores masculos Possessionem huic superinducta fue-

rint, oneribus benigne dederimus, donaverimus et contulerimus, ac insuper humillima eorundem supplicatione, ea propter Nobis facta benigne inclinati, in signum uberioris erga eosdem Antonium, Joannem, Stephanum et Christophorum Fratres Germanos omnes Czárán gratiae et clementiae, ac munificentiae Nostrae iisdem praedicatum quoque de Seprős dictis fratribus, Antonio, Joanni, Stephano et Christophoro omnibus Czárán, Eorumdemque Haeredibus et Posteris utriusque sexus universis, una benigne contulerimus, et concesserimus, imo damus, donamus, conferimus, concedimus, annuimusque iure quo supra utendum, tenendum, possidendum pariter et habendum (salvo iure alieno praesertim Ecclesiarum Dei) harum Nostrarum secreto sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae Apostolicus utimur, in pendenti communitarum vigore et testimonio Litterarum, quas Nos in formam privilegii Nostri Regii redigi faciemus, dum eadem Nobis in specie fuerint reportatae; Et siquidem praenominati Antonius, Joannes, Stephanus et Christophorus Fratres quippe germani omnes Czárán iam de Seprős, ac per eos, et quidem per Antonium Petrus, ex consorte sua Caecilia, per dictum eiusdem filium vero Petrum, ex consorte Rosalia filia Caecilia, per Joannem tres filii sui Martinus, Theodorus et Joannes et filiae Anna Maria, Maria Sara, Rebeca, Helena, Catharina et Rosalia, ex consorte sua Theresia Kövér, per Stephanum filius Joannes, Simeon, filia Anna Maria, ex consorte sua Joanna Kövér, per Christophorum denique filii Emmanuel ac Gregorius, et filia Rebeca, ex consorte sua Rosalia nati et progeniti Haeredesque et posterii ipsorum utriusque sexus universi in futurum Dei Benedictione legitime nascituri, virtute praesentium Nostrarum benignarum Donationalium in Coetum et numerum verorum ac indubitatorum praelibati Regni Nostri Hungariae, Partiumque eidem adnexarum Nobilium iuxta Tit. IV. P. primae suapte cooptarentur, et adscriberentur, ac a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus illis gratiis, honoribus, indultis, privilegiis, libertatibus, iuribus, praeroga-

tivis et immunitatibus, quibus reliqui veri, antiqui et indubitati repetiti Regni Nostri Hungariae, Partiumque ei adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de iure, vel antiqua consuetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, usuri, fruituri et gavisuri essent, hinc in ulterius Nostrae erga Eosdem Antonium, Joannem, Stephanum et Christophorum omnes Czárán, iam vero Czárán de Seprós, gratiae et clementiae ac liberalitatis Testimonium veraeque et indubitatae Nobilitatis signum haec Arma seu Nobilitatis Insignia,

Czárán cs. czimere.

Scutum videlicet militare erectum sinuatim, in cuspide vergens, perpendiculariter et horizontaliter in quatuor areas sectum, in cuius prima et quarta cyaneo tinctis, naturali colore, eques armatus argentatus, loricatus, galeatus, iuncturis auro reductis, equo candido ad gressum incitato, habenis nigris, ephippio rubro, auro exornatis instructo, insidens brachio dextro vexillum rubrum hasta lignea, lancea ferrea provisa, tenens super patulo viridi, in secunda rubri coloris, Crux argentea, pedata marginem non attingens, in tertia denique aequae rubri coloris pelicanus naturali colore super nido pectus vulneratus, ac sanguine pullos pascens conspiciuntur; scuto incumbit galea tornearia, coronata clathrataque, seu aperta, purpura suffulta, torque ac monili circumducta, super corona brachium armatum incurvatum, argentatum, iuncturis auro reductis, vola gladium more Hungarico incurvatum, capulo aureo stringens; laciniis seu lemniscis a summate Galeae hinc cyaneis et argenteis et rubris venuste defluentibus ac utrumque scuti latus decenter exornantibus, quemadmodum haec omnia in principio, seu capite praesentium Litterarum Nostrarum pictoris edocta manu, et artificio propriisque ac genuinis suis coloribus depicta lucidius ob oculos intuentium posita conspicerentur, iisdem Antonio, Joanni, Stephano et Christophoro omnibus Czárán, iam vero Czárán de Seprós, ac per eos, per primum quidem Petro, et per eum filiae Caeciliae, per Joannem filiiis suis Martino, Theodoro et Joanni, et filiabus Annae Mariae, Mariae Sarae, Rebecae, Helenae, Catharinae, et Rosaliae, per Stephanum filio Joanni, Simeoni et filiae Annae Mariae, per Christophorum denique filiis Emanueli, ac Gregorio et filiae Rebecae, Haeredibusque et posteris Ipsorum utriusque sexus universis in futurum Dei benedictione legitime nascituris danda duximus et conferenda decernentes, et ex certa Nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus Eadem Arma seu Nobilitatis Insignia, more aliorum verorum antiquorum et indubitatorum praefati Regni Nostri Hungariae Partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem iuribus, praerogativis, indultis, libertatibus et immunitatibus, quibus iidem natura, vel antiqua consuetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, ubivis in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus et singulis quibusvis Militaribus et Nobilitaribus Exercitiis, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, vetustae, ac indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, gradus, honoris, dignitatis et praecminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, et mandamus ferre, gestare, ac illis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque, et posteris Ipsorum utriusque sexus universi iam nati et in futurum Dei benedictione legitime nascituri valeant atque possint. Datum per manus fidelis nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici Comitum Adami Revitzky de Revisnye Insignium Ordinum S. Stephani Regis Apostolici Magnae Crucis, Leopoldi item Imperatoris, et Regis Sardinici, S. Mauritii, et Lazari Equitis Camerarii, et actualis intimi status Consilarii Nostri, Curiae Nostrae Regiae per Hungariam Magistri, Comitatus Borsodiensis supremi Comitum, nec non per

rán de Seprós, ac per eos, per primum quidem Petro, et per eum filiae Caeciliae, per Joannem filiiis suis Martino, Theodoro et Joanni, et filiabus Annae Mariae, Mariae Sarae, Rebecae, Helenae, Catharinae, et Rosaliae, per Stephanum filio Joanni, Simeoni et filiae Annae Mariae, per Christophorum denique filiis Emanueli, ac Gregorio et filiae Rebecae, Haeredibusque et posteris Ipsorum utriusque sexus universis in futurum Dei benedictione legitime nascituris danda duximus et conferenda decernentes, et ex certa Nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus Eadem Arma seu Nobilitatis Insignia, more aliorum verorum antiquorum et indubitatorum praefati Regni Nostri Hungariae Partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem iuribus, praerogativis, indultis, libertatibus et immunitatibus, quibus iidem natura, vel antiqua consuetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, ubivis in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus et singulis quibusvis Militaribus et Nobilitaribus Exercitiis, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, vetustae, ac indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, gradus, honoris, dignitatis et praecminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, et mandamus ferre, gestare, ac illis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque, et posteris Ipsorum utriusque sexus universi iam nati et in futurum Dei benedictione legitime nascituri valeant atque possint. Datum per manus fidelis nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici Comitum Adami Revitzky de Revisnye Insignium Ordinum S. Stephani Regis Apostolici Magnae Crucis, Leopoldi item Imperatoris, et Regis Sardinici, S. Mauritii, et Lazari Equitis Camerarii, et actualis intimi status Consilarii Nostri, Curiae Nostrae Regiae per Hungariam Magistri, Comitatus Borsodiensis supremi Comitum, nec non per

idem Regnum Nostrum Hungariae Aulae Nostrae prout et Ins. Ordin. S. Stephani R. A. Cancellari, in L. Regia Civitate Nostra Posonii, Die prima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Octingentesimo et Trigesimo, Regnorum Nostrorum Hungariae, Bohemiae et Reliquorum Trigesimo Nono.

Franciscus m. pr. Comes Adamus Revitzky m. pr.
Petrus Gály m. pr.¹⁾

A seprősi Czárán család címere tehát a következő: Négyelt pajzs első és negyedik kék mezéjében zöld talajon hófehér felkantározott lovon ülő pánczélos, jobbra néző, indulásra kész lovag jobb kezében vörös zászlót lobogtat; a második vörös mezőben szélesen végződő, egyenlő szárú ezüst-kereszt; a harmadik szintén vörös mezőben végül fészkeben nyugvó természetes színű gödény (pelikán) csőrével mellét tépve vérével táplálja kicsinyeit. Sisakdísz: koronán könyöklő pánczélos jobb kar jobbra vágó görbe kardot villogtat. Foszladékok jobbról: kék-ezüst, balról: vörös-ezüst.²⁾

Dániel család.

E magyar-örmény nemes családnak, mely hazánk Nagy Alföldjének délkeleti megyéiben, Arad, Csanád és Torontál vármegyében épugy, mint a magyar törvényhozó testületben kiváló magzatainak elévülhetlen érdemei révén már régtől fogva vezérszerepet játszik, címerszerzői a még török részekben született, de később a XVII. század harmadik negyedének végén a hazai örmenységgel e kedves hazába beköltözött három Dániel fivér, u. m. Dániel Tódor kereskedő Szamosújvárnak, ezen a XVIII. század elején újonnan keletkezett magyar-örmény helységnek több éven át főbirája, továbbá Dá-

¹⁾ Arad vármegye 1831. évi jegyzőkönyvének 1011. szám alatt levő másolatából.

²⁾ Nagy I. és Siebmacher I. i. m. e nemes családról mit sem tudnak. — Czimerrajzunk zöld talajának helytelen rajzolásáért elnézésre számítok.

niel Jeremiás és Pál ebesfalvi (erzsébetvárosi) örmény kereskedők voltak, kiket III. Károly király Bécsben 1725. július 3-án kelt címerlevelével nemcsak a honpolgárok díszes koszorújába felvett, hanem nevezetteknek törvényes mindkétnemű utódaiknak, különösen elsőnek említett Dániel Tódornak Szamosújvár alapítása és a hazai örmenység nagyobb zömének említett községben való letelepítése körül kifejtett halhatatlan érdemeinek megjutalmazására Demjén, Miklós, Lukács és Minász fiaival egyetemben egyszersmind magyar nemességet is adományozott. E címerlevél teljes szövege a következő:

Nos Carolus Sextus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis: Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum intercessionem Maiestati Nostrae propterea humillime factam, tum vero attentis, et benigne consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis Fidelium Nostrorum Theodori, Eremiae, et Pauli Daniel, Fratrum germanorum, Armeniae in Haereditario Nobis Transsilvaniae Principatu Nationis Mercatorum, ex partibus Turcicis oriundorum, nunc vero in dicto Nostro Transsilvaniae Principatu, illius quidem Armenopoli, in Oppido recenter a Nobis erecto, duorum vero posteriorum in Possessione Nostra Ebesfalva residentium et commorantium, quae ipsi Nobis, Augustaeque Domui Nostrae pro locorum et temporum varietate occasionumque exigentia, signanter autem prior illorum in figenda Armenorum praefato in loco Colonia sedulam adhibendo operam, ibique Iudicis munere per aliquot consequenter annos fideliter fungendo exhibuit, ac impenderunt et in posterum pari fidelitatis, ac devotionis zelo se se exhibituros, ac impensuros demisse pollicentur: Eosdem igitur Theodorum, Eremiam et Paulum Daniel, priorisque filios Damianum, Nicolaum, Lucam et Minas, ut et reliquos eorundem liberos iam natos, ac deinceps Benedictione divina nascituros Haeredes item, ac Posteris utriusque sexus universos de Caesareo-Regioque Principalis Potestatis Nostrae Plenitudine, et Gratia speciali in coetum et numerum memorati Principatus Nostri Transsilvaniae

Indigenarum, ac insimul e statu, et conditione ignobili clementer eximendo in consortium et ordinem verorum ac indubitatorum eiusdem Principatus Nostri, nec non Regni aequae Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium recipiendos, annumerandos, cooptandos et adscribendos duximus; ita tamen, ut iidem solenne Iuramentum pro dictamine Legum deponere, eoque deposito Litteras superinde Testimoniales suo modo extrahere, et in proxima generali Statuum et Ordinum saepefacti Principatus Nostri congregatione, seu Diaeta, pro inserendis nominibus suis Articulis et Constitutionibus publicis, semet coram iisdem Statibus, et Ordinibus more consueto sistere eaque omnia, et singula, quae in deponendo per eosdem Iuramento et Constitutionibus Principatus continentur, tam ipsimet, quam praescripti eorundem utriusque sexus universi rite observare et adimplere debeant, et teneantur. Annuentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Praerogativis, et Immunitatibus, quibus caeteri Fideles Nostri praememorati Transsilvaniae Principatus Nostri Indigenae, verique et indubitati eiusdem, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gravisi, utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque, et Posteritates eorundem utriusque sexus universi, valeant atque possint. In cuius quidem

Daniel cs. czimere.

Nostrae erga eos exhibitae Gratiae et Clementiae, ac Liberalitatis Testimonium, veraeque et indubitatae Nobilitatis Signum haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare rubri coloris, in quo virentem super monticulum, ex fundo scuti exurgentem, duo Palmarum rami decussatim positi, superque hos Crux aurea locata conspiciuntur; Supra scutum Galea

militaris craticulata est posita, prout haec omnia in Principis, seu capite praesentium Litterarum Nostrarum Pictoris industria genuinis suis coloribus illustrata lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur, Eisdem Theodoro, Eremiae et Paulo Daniel, prioris itidem Filiis Damiano, Nicolao, Lucae et Minae, ut et reliquis eorundem Liberis iam natis, ac deinceps Benedictione Divina nascituris, Haeredibus item ac Posteritatibus eorundem utriusque sexus universis, gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa Scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum praefati Nostri Transsilvaniae Principatus, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Praerogativis et Immunitatibus, quibus ipsi natura, iure et antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulcris, generaliter in quarumlibet Rerum, et Expeditionum generibus sub merae, verae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos, et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis, in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque, et Posteritates eorundem utriusque sexus universi valeant, atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus praesentium maioris, et autentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum Litterarum per vigorem. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna, Die Tertia Mensis Iulii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Vigesimo et Quinto, Regnorum vero Nostrorum Romani Decimo Quarto, Hispania-

rum Vigesimo Secundo, Hungarici et Bohemici Decimo Quinto.

Carolus m. pr. Baro Ioannes Iosephus Bornemisza
de Kászony m. pr.
Ioannes Vaszlai m. pr.¹⁾

A Dániel család címere tehát a következő: Vörös mezőben hármaz zöld halomból kinövő s egymást keresztező pálmaág fölött szélesen végződő s egyenlő szárú arany kereszt tűndöklik. A pajzson nyugvó sisakon kívül sisakdísz és foszlányok a címeret nem ékesítik.²⁾

A szamosújvári csata.

— 1848 nov. 13. —

A király — gr. Battyáni Lajos miniszterelnök közbenjárására — 1848. jún. 10-én megerősítette az uniót... és így Erdély, mely annyi viszontagságot szenvedett, három század után ismét egygyé lett az anyahonnal. De az unió megerősítése után is voltak bujtogatók, kik közül némelyeket elfogtak, másokat józan felvilágosítással, vagy szuronynyal igyekeztek legyőzni. Sokat tettek a csend fentartása és a rend helyreállítása érdekében a városokban és a magyar falvakban nagy hévvel alakult nemzetőrök.

A míg a magyar fegyverkezett, hogy nyert alkotmányát megvédje, — a Királyhágon túl a szerbek és a rácok, az erdélyi hazarészben pedig az oláhok és szászok lázadtak fel a magyar nemzet ellen. A polgári kormányt akkor Erdélyben báró Vay Miklós tartotta kezében, a katonait ellenben Baldacci Manó, ki a Károly-Ferdinánd gyalogság ezredese volt, vezette; ez okt. 9-én jött e

¹⁾ Az aradvármegyei levéltárban őrzött hiteles másolatból.

²⁾ Nagy I. i. m. családot teljesen mellőzi. Siebmacher I. i. m. (IV. 123.) nemcsak a címerpajzs leírását adja, hanem még sisakdíszről is regél, melyet pedig címerlevelünk szövegében hasztalan keresnénk. A sisakdísz szerinte: koronán nyugvó pánczélos kar levágott törökfővel díszített görbe kardot villogtat.

hazarészbe és bár erdélyi ember volt, a magyarság nem viseltetett iránta bizalommal. A nagyobb erő hovatovább többet foglal, Erdélyben már kevés a szabad föld: Enyed, Torda, Kolozsvár, Szamosújvár és Deés — elhagyottan áll. Három felől intéznek támadást. Legelőször a kalotaszegi magyar falvakra rohantak; a második csapat az enyedi vonalra mérték; de a főerő Deés felé indult. Wardener tábornok és Urban alezredes egyesített serege nov. 9-én Rettegen van. Innen felszólítást intéz Deés városához, hogy: „Tegye le a fegyvert, adja meg magát a császárnak, adjon hat tuszt és rakassa vissza a Szamosra a felszedett hidat.“ Mivel a honvédség innen is visszahuzodott, a város, mely 10.000 frtot fizetett Wardenernek, feladta magát (nov. 9.). A tábornok Urbánt innen Szamosújvárra küldötte. Nov. 10-én pénteken délután jött be Urbán városunkba. Tudta, hogy az örmény az istenházát becsüli legtöbbször, azért két ágyúját a piacon a plebáni templomnak szegezte. 40.000 frt hadi sarcot vetett a városra. „Ha holnap reggel meg nem kapom a követelt összeget — lövetem a szép templomot.“ Az aggodó polgárság elejébe tette a szentegyházat a mulandó földi kincsnek — és még azon éjjel összeadta a megsarcolt pénzt: kelleténél is több gyűlt. Adler Severin a helybeli katonai intézet igazgatója, ki pár nap mulva a honvédséghez ment által a tanári karral együtt, továbbá Simay János, Placsintár Bálint, Markovics Sándor és Szappanyos Miklós vitték át a verejtékkel szerzett, védtelen békés lakosságtól kicsikart pénzt. Habár Dobos Vártán helybeli örmény kereskedőtől, kinek Naszodon boltja volt, gyakran vásárolt hitelben Urban „Oberlieutenant“ (jelentékeny tartozását a nagyharang fizette meg), mégis nem volt kiméletes e rossz lelkű felfuvalkodott katona városunkkal szemben...

„Kolozsvár előtt négy-négy mérföldnyire két sereg állt. A Torda felőli kevésbé volt fenyegető, mert Losenau Egerbegy felől még nem érkezett volt Tordára. B. Baldacci tehát a szamosújvári vonal fedezésére fordította figyelmét. Hogy Urbánt szétverhesse, a XI. zászlóaljjal, a kolozsvári nemzetőrökkel és hat ágyúval elébe

ment.¹⁾ Urbán Szamosújvárt volt, hova nov. 13-án reggel egy zsidó kém jött lóháton. Ez megállott a Felsővizútczában a Szenkovics Kristóf háza előtt; itt volt Klokočsán őrnagy szállva. Kijön az őrnagy, átveszi a hozott hírt, megveregeti a kém vállát és — elbocsátja. Dél tájban ugyanaz a kém ismét az őrnagy szállása előtt állott; bizonyára most kedvezőtlen hírt hozott, mert az őrnagy jól megkardlapozta. Erre Urban riadót fuvatott és embereivel előre ment a „kérői fürdő“-ig. Ekkor a magyarok, kik nem jöttek az országúton, a Szamosújvár határán levő „hesdái hegy“ gerinczén állottak. Ha váratlanul az ellenségre, mely épen ebédnél ült — rohannak és időt nem engednek Urbánnak a készülődésre, úgy nemcsak kiűzték volna a városból, de sőt az eszeveszetten futamodandókat a huszárok egytől-egyig lekaszabolhatták volna. De nem tették; hanem a helyett összedugott kézzel nézték, hogy miként vonul fel a kérői hegyre az ellenség. „Tri cu tri la deal copil, că vin unguri!“ (Hármanként fiúk fel a hegyre, mert jönnek a magyarok“) szavakkal nogatta Urban embereit. Elhúzódott a város nyugoti oldalán elterülő hegység gerinczén a széplaki hegyig; itt foglalt állást. A magyarok még mind ott vesztegelnek. Elejökbe siet a városból id. Nyegrutz Jakab örmény polgár; de el nem vihette a hírt, mert lova a Szt-Antal rétjén megbotlott és lábát törte. Nemsokára két huszár vágat lefelé a Vizútczán; kémlelte az ellenség hadállását; majd visszatértek és behozták a magyarokat. A városon keresztül vonult el a magyar sereg; a lakosság nagy lelkesedéssel és örömrivalgással fogadta. A magyarok a nagyserház hidján túl elterülő térségen állapódtak meg.²⁾ Szemben állott a két sereg. Most „megszólt az ágyú és ez mindent döntött; mert a nemzetőrökből álló sereg visszahuzta magát.“ Nem a félnék gyávaság készítette a vitéz magyarokat visszavonulásra, hanem — miként a

¹⁾ Kővári László, Erdély története 1848—49-ben, 117 lap.

²⁾ Kővári a szamosújvári csata napját nov. 13-a helyett hibásan nov. 14-ére teszi; aztán a magyarok nem »alant a kérői fürdőnél vettek posíciót,« hanem a város éjszaki végén: a nagyserház hidja közelében,

közvélemény is tartja — nemtelen árulás. Két órai tűzés után három ember veszteséggel, hüvelybe rakták kardjaikat...

Több örmény kísérté ki a magyarokat a csatatérre; ezek közül Markovics Dávid még csata közben vissza akart térni, hogy hírt hozzon polgártársainak. De megdördül az ágyú, erre a ló megijed és a Szamosba ugrik. A megijedt és átázott lóvas pár nap múlva meghalt.

Urbán katonáival ismét bejött a városba; itt töltötte az éjt. Az nap este (hétfő, nov. 13.) a naszodvidéki határőrök,¹⁾ kik lándsákkal Urbán segítségére jöttek, felgyújtották a Szt-János-rét, a kórház mellett volt kertek és a felső temető deszkakerítéseit. A pokoli tűz lángjai fölött egész éjjel sütötték a „kakasváros“-ból elharácsoltságot és disznópecsenyét.

Urbán innen Kolozsvár felé ment...

Most átadom a szót a felejthetetlen emlékü nagy Teleki Sándor grófnak, ki egyik érdekes munkájában („Magyar Polgár“ 1881. márcz. 21) ezeket mondja: „Bem tábornok Szamosújvárt hagyta utócsapatát Kiss Sándor parancsnoksága alatt; én melléje voltam rendelve; parancsunk volt másnap őt követni és Kolozsvárt vele csatlakozni.

Karácsony napját (1848) Szamosújvárt töltök, vigan lakmározva; ilyen daridót nem ültem soha; minden tekintélyes polgára Szamosújvár városának ebédre hívott, s kért, nála enném meg a karácsony kalácsát, dúsan ki-mozaikozva malogaszólóval; mindenki meghívását elfogadtam; resteltem a szíves meghívásokat visszautasítani.

Dél előtt hozzám jön Kiss Sándor és azt mondja:

— Druszám! én megszöktem hazunnan, az örmények meg vannak bomolva s mindegyik azt akarja, hogy nála ebédeljek; te hol leszel? Én is oda megyek.

— Kinek a meghívását fogadtad el?

— Egyiknek sem.

— Én meg ellenkezőleg mindegyikét elfogadtam.

— Hát már most mit fogsz csinálni?

— Van-e idő?

— Van.

¹⁾ Ezek a német »Grenzer« szó után greniczereknek nevezettek.

— Ugy elmegyünk mindegyikhez.

E perczen kopogtat be Placsintár Bálint, apámnak igen jó embere.

— Azért jöttem — mondá — hogy ebédre vigyem; az ezredes urhoz is lesz szerencsém?

— Nem oda Buda, lassan a testtel Bálint bácsi! nem úgy verik az örményt; halljon okos szót: minket itt olyan szívesen fogadnak, hogy husz helyre hívtak meg ebédre; husz gyomrunk nincs, de husz helyre elmehetünk; magoknál megesszük a levest, Gajzágóéknál a húst, Simayéknál a káposztát, Szappanoséknál a tésztát, Verzáréknál a pecsenyét, a többiekéknél a konfektet s visszakerülünk oda, a hol a legjobb bor van; így nem bántunk meg senkit s szent a békesség.

— Nem — mondá meghatottan Bálint ur — nem, a feleségem a pecsenyét nem engedi el; hizlalt pulyka ujjnyi szalonnával, szopó bárány karácsony napján.

— Nagy ritkaság, — mondán meglepetve — ez ugyan húsvéti sült, de ha jó kövér, döfi karácsonykor is; tehát a pecsenyét maguknál esszük meg; áll a vásár úgy-e? De már most legyen szíves és rendezze az ambulans ebédet.

— Igen — mondá Kiss — ezennel kinevezem gyomrunk táborkari főnökének.

Bálint ur távozott. Kevés idő teltével egy csomó amphitrión kíséretében visszajött, mi nyakunkba vettük az útczát, mint egy cigánybanda; nem húztuk, de ettünk mindenütt.

Midőn a negyedik vagy ötödik helyről kijövünk, Kiss karon fog s félrevezetve halkan mondja:

— Druszám! én nyomot veszte, te maradj velök; gyűlő veretek s egy óra múlva indulunk; nyergeltetek nálad is; ez nincs jól így; a mit velünk tesznek, azt teszik a legényekkel is. Ha itt maradunk, egy óra múlva csak a rabok lesznek józanak Szamosújvár városában; meneküljünk Capuából s kerüljük Hannibál deliciáit.

— Kiss Sándor kereket oldott; mi épen a kövér pulyka és szopó bárány felett tartánk holocaustot, melyben a tűz szerepét mi vivők, midőn egyszerre trombita

harsog, dob pereg. Nagy ijedség Jerikóban; egy bátor hazafi elkiáltja magát: „Jőnek a németek!“ Villa a kézből, falat a szájból tányérba hull. Általános rémület: arczok sápadása, reszkető ajkak. Az ajtó nyílik — Kiss ezredes megjelenik, mint Samiel a büvös vadászban:

— A tábornok urtól kaptam parancsot, hogy rögtön induljunk utána; Isten áldja meg önöket!

A kedélyek lecsillapultak.

Magunkkal vittük a vendégszeretet látható jeleit; a baka nyalkán lépdelt dobszóra, a huszár kényesen tartotta lovát; a két ágyú, mint karikacsapás sirult a fagyos úton.

Nagy hideg volt. A megfagyott lehelet, mint füst-felhőske lebegett a csapat felett s követte lépten-nyomon.

Kiss Sándor kardjával salutált; a város elkiáltá: „Éljen a haza!“ És mi haladánk...”

Szongott Kristóf.

Ezüst mise.

Ez a kedvesen csengő név illeti meg azt a megható ünnepet, mely a gyergyó-szent-miklósi örmény szert. templomban f. hó 16-án délelőtt 11 órakor vette kezdetét, midőn főt. Szentpéteri János úr, első szent-miséjének 25. évfordulója alkalmából mutatta be — a gyergyó-kerületi papság fényes segédlete mellett — hálaáldozatát a Mindenhatónak.

Meghatónak mondtam ez ünnepet, s az is volt valóban, a szó legigazibb és legnemesebb értelmében.

Érezte ezt az a distingvált közönség, mely az ékes templomot megtöltötte, midőn látta, hogy a ki 8 éven át lelkipásztoruk volt, mint tárja feléjük megindulástól remegő karjait, s mint szól hozzájuk a lelki nemesség szilárd hangján: Pax! „Az Úr legyen veletek!“

S nem nevezhetem-e méltán fényes segédletnek azt a kerületi papságot, mely könyben csillogó szemekkel vette körül szeretett paptársát azon az oltáron, melyről ő már csak táplálkozik, de nem arról él, s mégis a hálaból, melyet csordultig telt szívvel az Úrnak bemuta-

tott, mily szívesen nyújtott paptársainak expiációt azért a méltatlanságért, mely szentegyházunk megsértett jogainak megvédelmezése miatt, napjainkban csak a legrútabb „önzést“ teríti ránk az egykori fény szomorú árnyéka gyanánt.

Te Benned biztam én Úram..... végezte a papság a Tedeumot, mely után az Oltáriszentség kitétele mellett mondta el jubiláns azt a csendes misét, melyben 25 évnek örömet és fájdalmát köszönte meg a kegyelem Isténének.

Ez imádságnak volt gyönyörű rezonanciája a páratlan buzgalmú irgalmas nővérek vezetése alatt álló polgári leányiskola énekkara, mely a közönség rokonszenvét már évek óta teljesen meghódította.

Mise után az egész papság jubiláns lakására ment, hol Both Ferencz cz. kanonok, főesperes úr tolmácsolta az ő kedves eloquenciájával a paptársak üdvözlését, melyet jubiláns meghatottan köszönvén meg, kitörő éljenzések közt hangsúlyozta, hogy habár jelenlegi állása elválasztani látszik is őt paptársaitól, de legnagyobb büszkeségét ma is csak abban érzi, s fogja érezni mindenkor, hogy ő katolikus pap, s tagja annak a testületnek, melyet ő mindig testvéri szeretetének legteljesebb melegévei ölelt át.

A szívből jött szavak a szívekig jutottak, s a papi jellem férfias megnyilatkozása előtt a legnagyobb tiszteletet éreztük szeretett kartársunk iránt, kinek nemes lelkéhez a helybeli polg. leányiskola is jogot formált, midőn az alig csillapuló éljenek után meghívást kaptunk a növelde dísztermébe, hol a tanítványok gyöngédsége megkapó kedvességgel adott kifejezést szeretett tanárunk iránti mély hájájának.

Csengő-bongó ünnepecskét rögtönöztek a kedves apróságok. Csupa báj, csupa elevenség sugárzott a meglepően sikerült négyhangú énekből, s a szabatosan előadott zongoradarabokból, melyek közbefoglalták Kopacz Ilonka csinosan előadott üdvözlő beszédét, melyet a 25 éves áldozópap ikertestvérehez, a 25 éven át mindig szeretett tanárhoz intézett.

Nem is maradtak jutalom nélkül a hálás növendékek, mert a felzúgó tapsokat is felülmulta az a forró köszönet, melyben jubilánsunk az elérzékenyülés hangján nyilvánította ki, hogy valamint 25 év előtt is az iskola küszöbén át lépett legszívesebben az oltárhoz, úgy 25 év után is az iskolába tér vissza legörömostebben az Úr oltárától.

A csillagászok azt állítják, hogy vannak fázisok a nap helyzetében, melyet a föld lakói szabad szem nélkül is észrevehetnek.

Élünkön kedves főesperes úrunkkal mi is érezni kezdtük a napnak ezt a kritikus helyzetét, s jubilánsunk asztalához ugyancsak siettünk, hol azonban az óhajtott fluidum helyett ismét egy kompakt deputációt találtunk, mely a helybeli „hitelintézet“ nevében fejezte ki törhetetlen ragaszkodását és hódolatát nagyrabecsült vezérigazgatója iránt. S mert ők egykor úgy tanulták, hogy a szalmakalap szalma is, meg kalap is, annakokáért ők azt vélik, hogy az ezüstmisében is, a mise az ezüst által egészül ki.

E nem légből kapott teoriát ügyesen megokolta szónokuk Krisztián Antal azáltal, hogy egy igen értékes, antik mívű pompás ezüst irókészletet nyújtott át a jubilánsnak azzal a fináléval, hogy annak, a ki egykor intézetüknek életet adott, most az intézet kíván a jó Istentől hosszú életet.

A napnak jelentősége ezáltal teljesen rendbe hozva lévén, csak a pont hiányzott még, melyhez — ha jól emlékszem éppen 9-szer mártottuk a — kést a tálba.

S hogy el ne törldjék, azonnal kéznél kaptuk az itatót. Porzónak is nevezhetném, mert úgy sziporkázott, hogy valóságos rakétává nőtte ki magát a kifogyhatatlan dikciókban, melyek között legszebbnek mégis azt tartom, midőn a fentisztelt Krisztián Antal hitelintézeti pénztáros úr a jelenlevők határtalan lelkesedése közt maghatottságtól remegő hangon kijelentette, hogy régtől táplált hő vágyát fogja legközelebb megvalósítani, midőn görög-keleti vallásából, most, 66 éves korában visszatér a katolikus egyház kebelébe.

Ily intermezzók után ne is vegye senki rossz néven, ha indiskréciónak tartom elárulni, hogy az örömszülők, testvérek, paptársak és a hitelintézet tisztviselői közt feltálatl gazdag ebédet hány órákor végeztük.

Nem is csoda! Hiszen — ha Isten segít — papot jubilálni még láthatunk, de pénzügyi igazgatót papok között jubilálni, csak akkor fogunk még látni, midőn Herman Ott(e-l)ó miniszter-elnök kezében a szekularizált egyházi javakkal odakiált majd Gábor fő-angyal-(Bandi)hoz, hogy: Pajtás! „teljesítse kötelességét!”

Gyergyó-Szent-Miklós, 1894. ápril. 18.

— m.

A hámál.

— Elbeszélés. —

Irta: Lindau Rudolf. Fordította: dr. Esztegar László —

II. *)

Egyszer egy meleg júniusi napon megjelent Mertens úr dolgozó-szobájában a török Hadsi Mehemed, ki a háznak régi és tekintélyes üzleti ismerőse volt és elbeszélte neki, hogy Ohánnesnek, a hámálnak az ő pénztárnoka tévedése folytán 30 fonttal többet fizettek ki, mint kellett volna, s kéri, hogy ezen összeget neki a Mertens-czég visszatérítse.

Mertens úr magához parancsolta Ohánneszt.

— Kellott neked tegnap Hadsi Mehemed úrnál pénzt felvenni?

— Igen, Uram!

— Mennyit?

— Hetven fontot kellett volna fölvennem, azonban a kifizetésnél tévedés merült fel s egy fél fonttal többet adtak nekem. Én ezt csak itthon vettem észre s azonnal jelentettem ezt pénztárnokunknak, a ki megparancsolta, hogy a fél fontot Hadsi Mehemed úrnak vigyem vissza. Én ezt meg is tettem. Azonban ott nem akarták ezt tőlem elvenni. Azt mondák, hogy bizonyára tévedés forog fenn s a fél font más módon jutott a többi hetvennel együvé.

*) L. »Armenia« 1893. évfolyam 275 lapját.

— Nós?

— Ma még nem számoltam be pénztárnokunknak. Különbö pedig át akartam adni neki a vissza adott fél fontot s közölni vele a nyert választ.

— Ugy?!. Nós halld most, mit mond maga Hadsi Mehemed úr!

Az örmény szolgálkával, általán véve, nagyobb figyelemmel bántak, mint pl. az angol az ő khinai, vagy indus szolgáljával, vagy az amerikai az ő négerével, azonban a török sem fészélyezi magát nagyon, midőn egy hámmal beszél.

— Neked tegnap hetven fontot kellett nálam átvenned; nemde? — monda Hadsi Mehemed.

— Igen!

— Azonban e helyett száz fontot adtak neked.

— Nem. Mindössze hetven és fél fontot adtak.

— Hadd a félfontot; az csekélység. Te összesen száz fontot kaptál nálam s abból csak hetvenet szolgáltatál át. Eredj a szobádba és keresd meg a hiányzó harmincz fontot; te azt bizonyára meg fogod találni.

— Én ezt nem találhatom meg, mert annyit át sem vettem.

A hámál mindezt az ő szokásos nyugodt hangján mondá el, mintha nem is érezné azt a nagy sértést, mely az ellene támasztott gyanúban rejlett; arcának egyetlen izma sem mozdult, csupán szemei tekintettek sötéten.

Hadsi Mehemed nem vesztette el türelmét. Egészen szelid hangon mondá:

— Én nem szeretnék téged szerencsétlenné tenni, azonban magamat meglópatni sem akarom. Ma szerda van. Te talán a pénzt már haza küldted, akkor lássad, hogy mi módon fogod azt visszaszerezni. Fődolog, hogy az szombaton reggel pénztárobomban legyen, mert különben az este a Galata-Serájban fog találni.

Kisebb közlemények.

Félszázad előtt. Az egykori »Közöny« című hivatalos lap, az első magyar parlamenti kormány közlönye, az 1848. év december 31-ik napján (vasárnap) megjelent 203. számában a kö-

vetkező, reánk vonatkozólag emlékezetes feljegyzést találjuk: — »Az országos honvédelmi bizottmánytól: Szerencse kíséri erdélyi seregünket! Éljen Bem! — Szamosújvár és Kolozsvár lakói lelkesedéssel fogadták seregeinket, háromszínű zászlókkal, éljenekkel, borostyán-koszorúkkal! — A honvédelmi bizottmány elnöke: Kossuth Lajos.«

Polgári házasság Keleten. Furcsa szokás uralkodik a perzsa uralom alatt álló Örményország nesztoriánus felekezetű lakosai közt. Mint igen tisztelt laptársunk: a Magyar Állam írja, az említett felekezeten levő családokban az apák pénzért, rövid lejárta, férjhez adják leányaikat. Az ily módon megkötött házasság időtartamát szerződésben állapítják meg; lehet három hét, vagy akár két esztendő. Így például Aserbeidsán (a hajdani Atropatene) tartomány székhelyén: Täbrisz városában az összes európai beköltözöttek ily unitárius, azaz hogy nesztoriánus házasságban élnek; mert ott az apák különösen boldogok, ha európaikat kaphatnak vőül. Ha a határidő, mely tartamára a házasság kötöttet, — lejárt, az asszony egyszerűen visszatér szüleihez, illetve megszűnik férjének (gyermekai apjának) felesége lenni, s magával viszi a gyermekeket is. Ily rövid lejáratú házasságok egyébiránt a mult század alkonyán lezajtott franczia forradalom idejében — a modern polgári házasság amaz aranynapjaiban — is előfordultak; a mint hogy a polgári jog értelmében vett házasságnak, mint együttélési szerződésnek jellegével (elvi szempontból) csakugyan nem ellenkezik a korlátozott időtartam, s nincsen is ok arra, hogyha már egyszer az állam törvényei eltekintenek a házasság szentségének valláserkölcsei jellegétől, és csakis a házassági együttélés jogi oldalát, mint pusztán szerződést szabályozzák, — következetesen a tetszés szerinti időre kötött, rövid lejáratú, s közmegjegyzéssel bármikor felbontható »házasságot« is meg ne engedje! A polgári házasság lényegéből kifolyó eme radikális álláspont, különben már a magyar képviselőházban is megtalálta szószólóját: az ellenzéki Veszter Imre személyében; indítványa azonban sehogy sem találkozott a t. Ház helyeslésével!

Irodalom és művészet.

Érdekes hangverseny. A szamosújvári »Salamon-templom« javára tervezett hangverseny nem tartatott meg húsvét másodnapján, hanem a Kossuth-gyász miatt elhalasztatott április 9-re. Ekkor sok és válogatott közönség gyűlt össze. Többen eljöttek a vidékről is, hogy meghallgassák ezt a fölötté érdekes hangversenyt, mely Mendelssohn »Hebridák« című nyitányával kezdődött; Esztegar Berta (Kolozsvár) és Harmath Ilona játszották zongorán — szépen. Játékuk a várakozást teljesen kielégítette, a sok taps után

még egy darabot játszottak. — Áján Anna gyönyörű énekét (Georges Bizet »Carmen« című operájából Cavatinát énekelte) Esztegar Berta kísérte zongorán. Kellemes, csengő, iskolázott hangjával meghódította a hallgatóságot; engedve a közönség hangos követelésének, másodszor is kijött és még énekelt egy kedves darabot. — Aazonban a nap hősnője a hazarészünkben párját ritkító zongoraművész: az ünnepelt dr. Kábdebó Ferencz, szül. Simay Rózália (Marosvásárhely) urnő volt, ki előbb Händel »Változatok« című darabját, azután közvetlenül Liszt Ferencz »Profeta« című opera-átiratából a »Korcsolya táncz«-ot játszotta hangjegy nélkül. Nagyszerű játékával magával ragadta a hallgatóságot. Nem csoda, — mert tanítványa volt a világhírű Liszt Ferencznek; a művésznak pedig művész a tanítványa is. Szamosújvár, mely büszke lehet szülöttjére — ilyen zongora-játékot még nem hallott. A hallgatóság a gazdag magyar nyelvben teljesen kifejező szokat nem találta, hogy azokkal jellemezze e nem földi játékot. Némelyik megközelítőleg azt angyalinak, másik fonságosnak nevezte; egyik elragadónak, másik csodaszépnek mondotta. Sőt olyan is volt, ki így szólt: »Nincs a Ballagi szótárában olyan jellemzetes szó, mely e mennyei hangok minden árnyalatát teljesen kifejezné.« Kezeink már felmondották a szolgálatot: nem tudtunk többet tapsolni. A lelkesedésében határt nem ismerő hálás közönséget — miután harmadszor jelent volt meg a lámpák előtt, — még gyönyörködtette egy rövid játékával. Az elismerés egy szép mivű virágcsokorral köszönte meg némikép az Isten dicsőségének előmozdítására célzó nemcsak fáradozást. — Haydin vonos négyesét (Opus 74. Nro 3) Bodor Sándor, Dánielovics Sándor, Vajna Károly és Zeffer Lukács adták elő. Összhangzó, jól iskolázott játékuikért megérdemelt taps- és kihívásban részesültek. — Mendelssohn duettjét: »A vándor-madarak bucsúdálata« László Mariska és Longin Mari énekeltek, zongorán kísérte Harmath Ilona. Olyan jól oldották meg szerepeiket mind hárman, hogy nemcsak sok tapsot arattak, hanem a kihívás után másod ízben is gyönyört nyújtottak nekünk. László Mariska és Harmath Ilona a közönségnek — kedvencei. — Ezt az igen élvezetes hangversenyt Vörösmarty »Szép Ilonka« című melodramája zárta be, mit dr. Kábdebó Ferencz kir. közjegyző szavalt el — hatásosan. Ennek a kiváló jogásznak, ki az irodalom terén szép sikerrel működik és kit lapunk olvasói is előnyösen ismernek — szíves közreműködéséért (talpraesett szavaltát szeretett neje kísérte zongorán emlékezetből) itt a nyilvánosság terén hálás köszönetet mondunk.

A szárdarábádi ékirat. Sayce, a oxfordi egyetem tanára, egy új örmény ékiratot olvasott el, melynek nagy jelentőséget tulajdonítanak. A megfejtés szó szerint a következő: »A khaltei isteni fiak erős Árkiszdisze, Menuász fia mondja: ezt a palotát, mely elpusztult, én állítottam helyre és építettem. Ez Árkiszdisz fiának palotája, mely .... neveztetik. Sok téglát készíttettem, hogy fa-

laik helyreállítsam. Én oszlopokat, és ajtókat csináltattam. Mindezek Árkiszdiszre, Menuász fiára vonatkoznak, ki tehetős király, hatalmas király, Ván tartomány (örmény föld) királya, a ki Doszp városban lakik.»

Közgazdasági élet.

A földművelési miniszteriumból. A magyar gazdaközönség érdekében rendszeresített két új kulturvegyészi állás egyikére a földművelési miniszter dr. Nuricsán József budapesti egyetemi tanársegédet, városunk egyik jeles képzettségű fiát, és folyóiratunk munkatársát nevezte ki. A kinevezett vegyésznek hivatva lesznek a gazdaközönség részére szakszerű tanácssal szolgálni földjeik okoszerű művelése és a talajjavítás szempontjából; egyelőre azonban hosszabb külföldi tanulmányútra küldi ki őket a kormány.

Kiállításunk és a török lapok. A keleti s nevezetesen a törökországi sajtó már ismételve foglalkozott a magyar ezredéves kiállítással; így például a »Hákikát el Akhbar« című beyruthi (syriai) újság azon felhívást, melyet Lukács Béla, magyar kereskedelmi miniszter a kiállítás ügyében a nemzethez intézett, egész terjedelmében közölte és pedig úgy a nemzetközi francia szövegben, mint megfelelő arabs fordításban.

Mi újság az örmény világban?

Nubár pasa reaktiválása. Nevezetes távirati tudósítás küldött szét ápril 14-ről Londonból, — tudatva, hogy az egyiptomi alkirály (a khedive) elfogadta Riaz pasa miniszteriumának lemondását és a Cromer lorddal tartott értekezés után ismét, a kormányrudtól állítólag francia cselszövény folytán visszavonult Nubár pasát bizta meg az új kabinet megalakításával. Egyiptomnak néhány év előtt volt miniszterelnöke: az örmény nemzetiségű Nubár pasa (az európai hírvé angolbarát államférfi) e szerint újból az ügyek élére állítottott, a khedive birodalmában. Az új miniszterelnökről a »Pesti Napló« ezeket mondja: »Nubár immár ötödször miniszterelnöke Egyiptomnak, melynek fejlődése körül évtizedeken át kiváló érdemeket szerzett. Nem ellensége az idegen befolyásnak, az európai műveltségnek, mert vallására nézve keresztény és származására örmény. Egykor benső viszonyban állt az öreg Lessepszel és nagyban támogatta törekvéseit a suesi csatorna kiépítése körül. A khevide — alkirály — címet is ő szerezte meg Egyiptom uralkodóinak, kiknek kegyét sokáig birta. Nubár 69 éves, kipróbált államférfi.«

Felcélós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

DÁVID ANTAL
84 JUN 21
KÉZDI VÁSÁRHELYT

A kereszténység elterjedése Örményországban.

— Choszrovituchd. —

Mivel az idén jún. 9-én üljük meg Világosító-Szt-Gergelynek, az örmények dicső apostolának ünnepét, alkalomszerűnek tartjuk képmagyarozatúl röviden megemlékezni Choszrovituchdról, ki fivérével, a nagy Tiridáttal, Örményország második keresztény uralkodójával egyszerre vette fel a keresztiséget.

Árdásir, a gonosz perzsa király ezélt ért és csalárdul megölette Choszrovot, az örmény királyt. E csapás kétségbe ejtette az örmény főurakat, kik közül némelyek a rómaiakhoz mentek által, mások a hegyek szorosai között kerestek menedéket. Ezen utóbbiakhoz tartozott az Ámáduni családból eredt Odá fejedelem is, ki megmentette a megölt király leányát és magával vitte Choszrovituchdot; ellenben a királyfit: Tiridátot, a vérfürdő színhegyéről Mántáguni Ártávaszt vitte római földre. Míg Choszrovituchd a gondos Odá örködő felügyelete mellett Áni várában nevedkedett, addig fivére Tiridát a császári udvarban vitézségének több ízben fényes jeleit adta, azután örmény és császári sereg kiséréteben Örményországba jött. Az örmények elejébe mentek és nagy örömmel üdvözlötték királyukat. Itt találkozott fivér és nővér: Tiridát és Choszrovituchd megölelték egymást. A király megosztotta a kormányzás gondjait eszes nővérevel. — „Ti-

ridát — mondja Chorenei *) — Diocletianus harmadik évében jutott kormányra. Nagy sereggel jött ide. Midőn Caesareába érkezett, a satrapák nagy száma ment elejébe. Országunkba érve megtalálja Odát, ki az ő Chosrovituchd nővérét nevelte és kincseit egy erődben nagy kintartással őrizte; mert Odá igaz, eltűrő, önmegtartóztató és okos férfiú volt; habár az Istenről szóló igazságot nem ismerte, mégis tudta a bálványok hamisságát. Növendéke: Chosrovituchd olyan szerény leány volt, mint egy apácza **) és nem beszélt sokat, mint más asszonyok. Tiridát Odát Örményországban miniszteri rangra emeli és háladatosan tiszteli; de különös kegyet mutatott emestvére, a Mántáguni Ártávászt iránt, mivel ez volt az ő szerencséjének és az atyai hatalomhoz való jutásának oka; azért az ő kezébe teszi le az örmény sergek feletti fővezérséget.“

Mivel Tiridát Rómában pogány vallásra taníttatott, sehogy sem akarta, hogy országában: királyságában az isteni kinyilatkoztatás gyökeret verjen; azért számtalan kínzás után Szt-Gergelyt egy mély verembe (դիբում: virág) vettette, honnan mint Örményország „Világosítója“ került ki. — Ripszima vértanúsága után utólréte Tiridátot az Isten büntető keze: súlyos betegségbe esett. Senki sem tudott rajta segíteni. Erre egy angyal háromszor jelent meg álmában Chosrovituchdnak és így szólott: „Csak egyedül Gergely, ki az Árdásád mellett levő verembe 14 évvel ezelőtt vettetett, képes a királyt meggyógyítani; küldjétek utána; ez nemcsak gyógyírt fog fájdalomra csepegtetni, de meg is tanít titeket az igaz Isten ismeretére.“ Elment a küldöttség Árdásád városába: kivették Szt-Gergelyt, ki a kereszténység szövetségével kezében jelent meg népe között. Elkezdte az üdv ígét hirdetni és tanítását befogadták...

Végre elérkezett az a megbecsülhetlen óra, midőn a király neje Ás-chen, nővére Chosrovituchd, az udvar, a

*) L. Chorenei Mózes, Nagy-Örményország története (II. könyv, 178 lap). Eredeti örményből fordította és magyarázó jegyzetekkel ellátta Szongott Kristóf. Szamosújvárt, 1892.

**) Valószínű, hogy Odá és neveltje, kik Caesareában is tartózkodtak, itt megismerkedtek a kereszténység tanaival.

hadsereg, a nép felvették a kereszténységet. A hívők milliói szállottak le az Euphrát hajjai közé: Szt-Gergely megkeresztelte őket az Atyának és Fiúnak és Szt-Lélek Istennek nevében.

Chosrovituchd ezután Gárin városába huzódott, hol szép példája lett a keresztény hitnek; itt is fejezte be szent életét. Azon erődnek, mit fivére építtetett itt számára, — maradványait most is bámulattal szemléli az utazó.

Szongott Kristóf.

A költő sirjára.

— Sáházizján. —

A nap lement, — sötét a láthatár,
Az életet föl váltja a halál;
Amannak szála már el-elszakad,
Ez környezi halálos ágyamat.
Óh élet! kedves vagy te énnekem,
Felőled zenge dalt költészetem, —
Nem látva többé sok szépségedet —
Lantomnak minden hurja szétreped!
Ha meghalok, és könnyet ejtetek,
Virágot síromra ne hintsetek;
Hisz' nincs miért hogy a lélektelen
A szeretetnek bálványa legyen...
Nem hallgatott dalomra a világ,
Halál után kinek kell a virág?
Rozsáitoknak mi érteke van?
Ha szív kihült, — s a szellem messze van.
Mit ohajtok: természetes növény,
Mely ott tenyész Araxes partjain;
Diszítse az, — és fényes déli nap
Ringassa, védje bus sírhantomat;
Adjon rá új, — meg újabb életet
S világosítsa nyugvó helyemet!...

Simay Gergely.

Az örmény nyelv az indo-európai nyelvcsaládban.

— Pátkánian K.-nak az orosz császári földrajzi társaság kaukazi osztálya által kiadott „Tudósítások”-ban megjelent tanulmánya. —

I.

Ajelen század harmadik tizedeig az örmény nyelvet úgy az örmények maguk, mint azok az idegenek, kik tanulmányozását czéljukul tüzték ki, különálló nyelvnek tekintették, a melynek mi közössége sincs más nyelvekkel, eltekintve a szomszédos népektől véletlenül beléje tévedt néhány szótól. 1837-ben mutatta először ki Petermann, az elhunyt berlini tanár, hogy az örmény úgy lexicalis, mint grammaticai tekintetben teljesen az indó-európai nyelvek nagy családjához tartozik.

Néhány évvel később ugyanily következtetéshez jutott Windischmann a nélkül, hogy Petermann könyvét ismerte volna. Véleményét az örmény nyelvnek helyéről az indo-európai nyelvkörben e szavakkal fejezte ki: „Hogy meghatározhassuk az örmény nyelv jellegét, más ősrégi örmény dialektust kell kiinduláspontul vennünk, a melynek nagy hasonlatossága volt a zenddel és az ó-perzsa nyelvvel, az ékirással. Ebbe a dialektusba mihamar belevegyültek különböző, nem pusztá sémiticus elemek, melyeknek jelenléte a Syriával való érintkezésnek és a pehlevi nyelv befolyásának tulajdonítandó, hanem oly gyökök is, melyek a kurd nyelvben és a kaukazi idiómákban találhatók.

Ezen idő óta az örmény nyelv összehasonlító tanulmányozása Németországban folyvást napirenden volt s jelentékeny eredményeket mutathat fel. Bopp „Összehasonlító nyelvtan”-ának második kiadásában (1857—1861) kimerítő elemzés alá vette az örmény nyelv szavait és formáit; Bötticher-Delagarde, Müller Fr., Gosche, Hübschmann, Justi és mások megkísérették közelebbi meghatározását az örmény nyelv helyének az indo-európai nyelvkörben.

Ez idő szerint két határozottan kidomborodó véleménynyel találkozunk ebben az irányban. Az egyik,

melynek képviselőjeül Müller Frigyes bécsi tanár tekinthető, abból áll, hogy az örmény nyelv, hangzási (phonetikai) sajátosságainál fogva az iráni csoporthoz számítandó. „Az örmény nyelvre, úgymond Müller, *) nem úgy kell tekintenünk, mint az ó-perzsa vagy az ó-bactriai ivadéka, hanem mint egy más, előttünk ismeretlen törzsnyelv sarjára, mely az eredeti alapnyelvből az ó-perzsával vagy ó-bactriaival egyidejűleg vált ki.” Az örmény nyelv és az európai csoport közt nem talál szerzőnk közelebbi rokonságot.

Ellenkező a nézete Hübschmann lipcei tanárnak.**) Ő azt állítja, hogy phonetikai sajátosságánál és nyelvtani szerkezeténél fogva az örmény nyelv nem az iráni nyelvcsoporthoz számítandó, hanem az európaihoz, nevezetesen pedig a szláv-litvanihoz.

Eme két szélső vélemény között áll, azoknak képviselőit az összehasonlító eszközöknek tudományos fogytékossága miatt élesen elítélve, az örmény nyelvnek ismeretes bűvára, Delagarde, ***) a ki előbb Bötticher álnév alatt irt. Nézetét az örmény nyelvnek helyéről az indo-európai körben ez a tétéle fejezi: „Phonetikai tekintetben határozottan iráni, szókészletére nézve azonban igen sok tekintetben megegyezik a görög és szláv dialectusokkal.”

Irániaknak, mint tudva van, a régi Irán földjén egykor élt vagy ma élő s a perzsákkal közel rokon származású népeket nevezik. E népeknek az indiaival rokon nyelvei, e rokonság daczára, hangzási sajátosságokkal birnak s külön — iráni — csoportot alkotnak. Rend szerint az iráni nyelvek közé sorolják: az ó-bactriait, az ó-közép (pehlevi, parsi) és új-perzsát ennek dialectusai-val, az afghánt (pustu) és az osseti-t. Az iráni nyelvek főismervének tekintik a következő betűknek szavakban való használatát: a *h*-t a szanszkrit *s* helyett; az *s*-et a

*) Über die Stellung des Armenischen im Kreise der Indo-germanischen Sprachen, Bécs, 1877.

**) „Über die Stellung des Armenischen im Kreise der Indo-germanischen Sprachen” című tanulmányában.

***) Armenische Studien, Göttingen, 1877.

szanszkrit *c* helyet, a görög *χ*-t (az örmény *k*-t) a szanszkrit *sv* helyett *s* a torokhangot a szanszkrit *h* helyett.

Az örmények, mint oly nép, mely hosszú történeti multjának során ismételve politikai és culturalis függésben állott szomszédaitól, legkivált a perzsáktól, nyelvökbe annyi sok idegen, különösen perzsa szót vettek fel, hogy azok egészen idegen, az eredetitől elütő jelleget kölcsönöztek a nyelvnek. Igen fontos tehát jelenleg a buvárlatra nézve tudni azt, mi képezi az örmény szókészletben a nyelvnek eredeti birtokát s mi tekintendő az átkölcsönzés eredményének. Ha a nyelvből pusztán a legújabb átkölcsönzéseket s a régibb korbeli nyilván perzsa szavaknak egy némelyikét távolítjuk el, úgy természetesen nem nehéz dollog, az örményt lexicalis tekintetben iráni jellegűnek állítani. Ekként járt eddig el a buvároknak legnagyobb része. Iráni szavaknak többé-kevésbbé kiterjedt körében mozgott s az elemzésnek leginkább azokat a tiszta örmény szavakat vetette alá, melyek külsőleg igen könnyűvé tették az összehasonlítást.

Több körültekintéssel találkozunk e tekintetben Delagarde-nál, ki az örmény nyelvben egyes rétegeket különböztet meg. „Az örmény nyelv, úgymond, három alkatrészből áll: a háikániból, arsacidából (pehlevi) és sassanidából. Az arsacida és sassanida elemek természetesen elárulják iráni jellegüket; de a háikáni is oly nyelvcsaládhoz tartozik, melynek legrégibb képviselője a zend nyelv.“ Az örménybe olvadt elemeknek megkülönböztető vonásairól ekként nyilatkozik: „Az arsacida (vagyis az örmény nyelvbe az Arsacida-korszak alatt jutott) elemek könnyen felismerhetők mindenütt, a hol torokhang fordul elő, mely az ó-bactriai és ó-perzsa nyelv törvényének megfelelően változatlanul jelenik meg, valamint azon esetekben is, midőn az ind *sv* helyettesítéséről van szó, melynek helyére az örmény nyelvben a *k*. és nem a görög *χ* lép. Sassanidáknak azon szavakat kell tartanunk, melyek az új-perzsában előfordulván, se a háikáni, se az új-perzsa nyelvhez nem tartoznak.“ Azon ismérvek közül, melyek segítségével a tisztán háikáni szavak az ó-bactriaiaktól s ó-perzsáktól megkülönböztethetők, csak kettőt említ fel Delagarde, és pedig:

a *ç*-t az ind *g* helyett *s* a *ds*-t az ind *h* helyett. Ezen ismérvek alapján természetesen csak igen kevés szót lehetne biztonsággal tisztán örménynek határozni meg. Azonban csekély számuk dacára fontosak ezen ismérvek, mint első kísérlet azon sajátosságoknak pontosabb megállapítására, a melyek segítségével lehetővé válik az örmény nyelvbe jutott idegen elemeket feltárni s ekként a szükséges talajt a buvárlat számára előkészíteni.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Örmény ház a kiállításon.

„Reflexiók a nemzeti kiállítás ügyében“ cím alatt közelebbről közzétett cikkünk során kifejezést adtunk abbeli reményünknek, hogy a hazai örménység culturalis és egyéb, figyelmet érdemlő közviszonyainak feltárása, s egy összkiallításban szemléltetőleg leendő bemutatása céljából alkalmasint elérhető leendő, miszerint örmény származású vagyonosabb főuraink egyike egy, habár szerény méretű, de önálló kiállítási helyiség kiépítéséhez a szükséges minimalis anyagi áldozatot meghozni, s ezáltal fajunk — e teljesen magyar érzelmű és hazafias népfajnak — úgy e haza polgárai, mint a külföldi látogatók előtt leendő rokonszenves megismertetését lehetővé tenni hajlandó leendő.

Másrésről jeleztük azt is, hogy a tervezett specialis tárlatra oly sokoldalú kiállítási tárgyaink lesznek egybegyűjthetők, hogy ha azoknak legjavát választjuk is ki (egy külön pavillon keretében), igazán érdekes, csinos, s a közáldozatot megérdemlő kiállítást lenne módunkban rendezni a magyar-örmény családok, a különböző községek, egyházi és világi birtokosok kezén levő, vagy általában az örmény népfaj szempontjából jellemzőnek ígérkező történeti, néprajzi, hitéleti, közgazdasági, tanügyi, művészeti és sok egyéb közmívelődési tárgyakkal, — miszerint a terv megvalósítása kétségenkívül érdemesnek látszanék úgy a cél által igényelt, aránylag jelentékte-

len költségnek, mint a keresztülviteléhez szükséges, ügybuzgó és fáradhatlan utánjárás közhasznú áldozatának meghozatalára!

Tett ígértünket, hogy a kiállítási anyag, illetve a rendelkezésre álló specialis tárgyak közelebbi, tüzetes kimutatását is lapunk hasábjain részletezni fogjuk, — a hátralevő idő rövidsége s az erre vonatkozó actio megindításának sürgőssége végett sietünk ezennel beváltani, s a kilátásba helyezett tárgysorozat egyes kategóriáit, egyéni mérlegelésünk szerint, de a további megbeszélésnek egyenes felhívása mellett, a következőkben iparkodunk, mintegy első tervvázlatképpen, egybefoglalni, s olvasóink közérdeklődése alá terjeszteni:

A mult gazdag történeti anyagából kiindulva legelső sorban szemünkbe ötlenek régi, becses, művészi kivitelű, eredeti örmény kézírati kodexeink, melyeket a magyar földre beköltözött őseink viszontagságteljes vándorlásaikból magukkal hoztak.

Említésreméltók ezek mellett a különféle egyházi nyomtatott könyveink; főleg a Szentírás remek örmény fordítása, melyet egy armenista író a fordítások királynőjének nevezett el.

Örmény nemesi családok által a magyar királyoktól nyert címereslevelek (armalisok) eredetiben vagy hiteles másolatokban; melyek az illető birtokosoktól e célra bekérendők.

A két örmény szabad kir. városnak adott kir. kiváltságokról kiállított oklevelek (diplomák).

Nevezetesebb történeti okiratok városi és egyházi levéltárainkból. Többek között helyhatósági szabályrendeletek (statutumok).

Tokáti Minász nagyfontosságú eredeti örmény gyászverse azon üldöztetésekről, melyeket elődeink, Erdélybe költözésük előtt, vallási szempontból átszenvedtek a moldvai fejedelemségben.

Szamosújvár városának, dr. Molnár Antal orsz. képviselő által írt, pályakoszorúzott monográfiája, (kézirat) és a Szongott-féle helyrajzi munka.

Az „Armenia“ összes füzetei (évfolyamonként bekötve) és a magyar Chorenai.

A rendelkezésünkre álló nevezetesebb örmény könyvek, hírlapok, folyóiratok, színlapok és egyéb nyomtatványok.

Az „Aurora“ nyomdának saját örmény betűkészlete.

Az örmény katolikus lythurgia magyar fordítása, (Ávedik Lukács erzsébetvárosi esperes-plebános kézírata).

Egy magyar-örmény szótár, habár csak kéziratban; továbbá az Ávéd által Neumann után átdolgozott örmény irodalom-történet és a Jákutgián-Vásady-féle magyar-örmény nyelvtan.

A Gábrus által írt erdélyi örmény népregények, mint az országrészünkben élő dialectusra vonatkozó nyelv-hagyomány és jellemző adalék. (Kézirati művek.)

Ugyanezen szempontból az erdélyi tájnyelven kiadott örmény káték és olvasókönyvek is kiállíthatók.

Örményország térképe a nemzeti királyság korából.

A magyar-örmény metropolisz és környékének térrajza.

Álisan, az örmény szerzetes költő, honismertető műve, a szamosújvári gymnasium örmény könyvtárából.

Lukácsi történeti és egyháztörténeti művei, (magyarul és latinul) hátrahagyott kézírataival együtt.

A reá vonatkozó levelezések és egyéb emléktárgyak, esetleg egy kis kollektív gyűjteményt képezhetnek.

Szamosújvár és Erzsébetváros, illetve a kisebb örmény kolóniák látképei, különös tekintettel az örmény katolikus templomoknak feltüntetésére. (Újvidéki templom.)

A Martinuzzi-vár és az Apaffy-kastély látképei; mint a mely történeti épületek tövében keletkeztek az örmény városok.

Örmény egyházi énekeink hangjegy-gyűjteménye, mely a szamosújvári főegyház birtokában van.

Külföldi és hazai jeles örmények arczképei, e folyóirat szerkesztőségének gyűjteményéből.

Hazai kolóniáink nyilvános örmény feliratai.

Az új örmény egyházi énekeskönyv.

Statisztikai összeállítás az egyházi, katonai, tanári, törvénykezési, stb., állásokban alkalmazott magasabb állású örmény honpolgároknak.

Történeti jelentőséggel bíró hazafias vagy társadalmi téren kiváló egyéniségeink arcképei: például Lukácsy arcképe, Verzereskul püspök, Karátsonyi Guidó gróf, Gorove István, Kiss Ernő és mások.

Jeleseink némelyikének egyszerű vagy broncirozott gipsz-mintázatban jutányosan elkészíthető mellszoborcskája, dekoratív elrendezéssel, a pavillon fülkéinek díszítésére.

Az örmény származású „magyar-csalogány” Hollósy Kornélia arcképe vagy mellszobra.

Münchenben lakó festőművészünk: Hollósy Simon valamelyik kiválóbb festménye.

A Ligeti hagyatékában fenmaradt és országgyűlési képviselőnk birtokában levő örmény néprajzi festmény.

A bibliai hagyományok emléke által megszentelt ősi Ararát-hegy látképe.

Nevezetesebb történeti alakjaink, a byzanti örmény császároknak részint eszményi, részint egykorú rajzok vagy érmek után fenmaradt képei.

Hászun (az egyetlen örmény bíboros patriarkhának) a festői egyházi öltönyt is feltüntető színezett fényképe.

Verzereskul püspöknek, mint a hazánkba költözött örménység szellemi vezérének s Szamosújvár alapítójának, a város főterén felállíttatni tervezett szobor mintája vagy tervvázlata.

A velencei mechitháristák muzeumában őrzött örmény királyi korona utánzata vagy fényképe.

A szamosújvári főegyház Rubens-képének, Szent-Gergely-oltárának és körmeneti lobogójának fénykép-felvétele.

„Világosító” apostolunkról készült többrendbeli festett vagy nyomtatott képek; melyek az örmény királyi család megkereszteltetését ábrázolják.

Lehetőleg egy Ájvázovszky-féle festmény, a világ-hírű örmény tengerfestő műveiből.

Örmény néptípusok a hazában és keleten.

Közüntézetek vagy egyesek birtokában levő örmény jellegű régiségek (arany-, ezüst-nemű, ékszerek s egyéb iparművészeti tárgyak).

A Dániel-család által a beköltözés óta erekleve gyanánt őrzött, művészi kivitelű püspöki kereszt; mely le is fényképeztetett Dániel Pál országgyűlési képviselő intézkedése folytán.

A nemes gróf Karátsonyi-család ősi emléktárgyai, a mennyiben örmény eredetűek, s kiállítatásukra a családtagok hazafias buzgalmától méltán remélhető engedély megadatnék. Ugyanez áll azon történeti okiratokra is, melyek e főuri család levéltárában őriztetnek.

Fénykép-felvételek az erdélyi örmény városok nevezetesebb közüntézteiről.

Táblázatos átnézete az örmény számjegyeknek, alphabetnek és hangjegyeknek.

Az erdélyi örmények ősi lakhelyének, a századok óta romban heverő, de jelen állapotában is imposans királyváros: Áni romjairól és építészeti maradványairól felvett körülbelül negyvenre menő fénykép, a szamosújvári gymnasium birtokában.

Az örmény királyi család címér-képei az ő- és középkorból.

Az Ántonián Simon, volt újvidéki lelkész által hosszú időn át gyűjtött, s az örmény királyok érmeit teljesen magában foglaló, jelenleg a bécsi mechithárista szerzet muzeumában őrzött nagybecsű éremgyűjteménye.

A román földön őseink által épített nagyszerű árdesi templom fényképe. (Mintázata a bukaresti román nemzeti muzeumban látható.)

A római pápák részéről az örmény nemzethez intézett leiratok, főleg a keresztes hadjáratok korából.

A szamosújvári templom egyházi öltönei közt fentartott örmény püspöki ornatus.

Az ugyanezen város határán talált nevezetesebb római korbéli régiségek.

Örmény iparosok részéről a kiállításra szánt alkalmi készítmények.

Egy-két szoborminta, régi örmény házak homlokzatának fülkéiben elhelyezett képsobrokról.

Déchy által keleti utazásából magával hozott örmény hangszer.

Örmény zeneszerzők művei. (Hangjegyek.)

Pecsétlenyomat a budapesti nemzeti muzeum, Ipolyi-féle örmény egyházi pecsétjéről.

Népismei szempontból figyelmet érdemlő örmény ruhaviselések, házi butorok vagy egyéb háztartási eszközök.

A hazai örmény családnevek teljes katalogusa, azok történeti magyarázatával.

Szamosújvár lobogója, címere és pecsétje, esetleg ugyanazok Erzsébetvárosból is.

Kézimunkák az örmény leányiskolákból.

A Gábrus által készített óriási földteke (globus) és mesteri kivitelű varázsszekrény. Az örmény játék-eszközök kollekciója.

Szamosújvár határának természetrajzi specialitásai.

Ugyancsak városunk kertészeti, gyümölcsészeti és méhészeti terményei.

Mutatvány a szamosújvári kénes gyógyforrás vizéből, s ennek vegyelemzése.

Örmény élelmi és konyha-cikkek és csemegék.

Az örmény hagyományos ételek leírását, s azok tüzetesen ismerttetendő készítési módját magában foglaló „Hazai örmény szakácskönyv.”

A Lipcsében kiadott „Armenische Bibliothek“, — s Velence és Bécs némely örmény nemzeti díszmunkái és nyomdatermékei szintén kiállíthatók.

Végül egyesek által e célból önként bejelentett cikkek; a menyiben azok örmény tárgyúak vagy vonatkozásúak.

De egyelőre bizvást befejezhetem a rendszertelenül felhalmazott tárgyak katalogusának eme kísértetét, jól tudva, hogy azt teljessé tenni nem állhat itt feladatomban,

ban, — s minden olvasónak szabadságára hagyva az általam is mélyen érzett hézagokat, a maga részéről, a rendszeres gyűjtés megkezdésekor, egyik vagy másik oldalról teendő figyelmeztetés útján pótolni.

Befejezésül még csak pár megjegyzést tartok szükségesnek azok figyelmébe ajánlani, kik az itt megpendített eszmét tényleg keresztülvinni magokban tiszteletre-méltó hajlamot és hivatást éreznének!

A mennyiben ugyanis nagylelkű örmény főurak aldozatköszönte lehetővé teend az „örmény kiállítási osztály“-nak körülbelül a fentjelzett keretekben való létesíthetőségét, remélhetőleg az „örmény ház“ mérsékelt költséggel leendő felépítése után fenmarad talán némi csekély pénzalap a szükséges fényképek, s egyéb ethnográfiai tárgyak mellett arra is, hogy egy-két szokásos típus-utánzatot (viasz-alakot) is állítsunk be kiállítási helyiségünkbe, más néprajzi tárlatok mintájára, — melyek a kiállítás után akár a budapesti néprajzi muzeumban, akár a szamosújvári gymnasium muzeumban lennének állandóan elhelyezendőek.

Minthogy pedig mindezek keresztülvitele — ha ugyan akarunk valamit elérni, s nemcsak utólagosan sajnálkozni a terv kivitelének elmulasztásán, — olyannyira sürgős eljárást igényel, hogy a hátralevő rövid idő tekintetéből, a szükséges előértekezlet akár a szamosújvári szoborúgy kapcsán, akár önállólag, de további késedelem nélkül volna megtartandó, hogy az ügy érdemében mielőbb eljárni lehessen: ezúttal is hangoztatnunk kell, miszerint valóban itt az ideje, vagy erélyesen megragadni a tényleges kezdeményezést, vagy azután — miről ismét nem tehetnénk! — e szép, fontos, s üdvös kihatásában talán kiszámíthatatlan eredménnyel kínáló cél eléréséről, a melyre hosszú ezeréven át csak egyszerű nyílik alkalom, fajunk elvitázhatlan szellemi hátrányára, végleg lemondani!

Philarmén.

Világosító-Szent-Gergely.

1. Ki pogányok istenének
Hűn hódoló hive:
Tiridát, a zsarnok király,
S dühtől vérző szive,
Bősz haraggal bálványoknak
Embervérrel áldoz;
Istent hívót és remélőt
Örökre elátkoz.
2. É g é g h é á c z tartománynak
E r i z a város'ban,
Hol Diána istenasszony
Állott a templomban,
Tiridát s főemberei
Virágfüzerekkel
Oltárát és az ő szobrát
Ékesítették fel.
3. De Gergely, bár hív embere
Tiridát királynak,
Nem áldoz — hisz' szive tiltja —
Diána bálványának.
— Kivánom, hogy te is imádd,
A kit én tisztellek;
Áldozz a nagy istennőnek,
Előre intelek!
4. — Ezt nem teszem — mondá Gergely —
Egy Istent imádok;
Mint keresztény igaz hívő,
Csak hozzá imázok. —
— Csodálkozom, szólt a király,
Hogy idegen lévén,
Egy Istent tisztelsz és imádsz,
Tőlem mit se félvén.
5. Te mindenkor teljesítéd,
A mit parancsoltam,
Azért én is hozzád mindig
Kegyes és jó voltam.
Rég ideje, hogy ismerlek
S bajod nem volt velem;
Nem tudom, hogy mi az oka,
Mért szegülsz most ellen? —
6. Mire Gergely ekkép felelt:
— Isten parancsolja,
Hogy a szolga földi urnak
Háláját lerója.
Én is híven szolgálalak,
Tiszteltelek téged;

- De imádni Istent fogom,
S tőled mit se félek! —
7. A király most felindulva
Gergelynek e tettén:
— Tudd meg tehát, hogy e naptól
Mindent elvesztettél.
A jutalmad büntetés lesz:
Gyalázat és halál...
Igy vesszél el, kinok között,
Ki barátom valál! —
8. — Nem úgy uram, felelt Gergely,
Jutalmat munkámért,
Egyedül Istentől várok,
Szenvedés- s halálért!
Arany-ezüst-, kőből-fából
Faragott bálványnak,
Térdet hajt'ni sosem fogok:
Megyek a halálnak! —
9. — Legyen a mint te akarod,
Mond a király bösen,
Téged kinoztatni foglak
S élted pokol leszen...
Szádba zablyát, s mint baromnak
A hátadra terhet;
Ki Dianát nem tiszteli,
Nagyobb kint is lelhet! —
10. Rendíthetetlen hitében
Semmi sem zavarja:
Felakasztás, megvesszőzés,
Füstnek bűzös szagja,
Tíz bakolegény vesszeje,
És meghurczoltatás,
Istenben hinni s remélni:
Neki csak biztatás.
11. Maga elé állítja most
Haragvó Tiridát,
Nyájas szóval, barátsággal
Véli akarátát
Teljesíteni... Szól szeliden:
— Gergely oh, mit mivelsz...
Balsorsomban ki osztózá,
Magadtól elűzesz?
12. Számkivetve valék és te
Ott is fölkerestél;
Viszontagság- s harczaiban
Mindenkör részt vettél,
Elveszteni tenmagadat
Oh miért akarod?

- Lásd szivem bocsátni kész még...
Nyujtsd ide hát karod! —
13. — Parancsolj velem, mint tetszik,
Oltsd ki életemet,
Hadd nyerjem meg én mielőbb
Az örök, szép mennyet! —
— Nem fog abban kedved telni,
Viszonza a király,
Hosszas, kínos halál annak,
Ki velem szembe áll! —
14. A kinzás ezer faja:
Böven foly a sok vér;
De a király búsan látja,
Hogy ezzel mit sem ér.
— Élhetsz-e még? oh mond nekem?
Kiált fel a király,
Ennyi kín még nem rettent meg,
Mire a sok vizsály? —
15. — A vér, melyet én hullatok,
Örök élet magva!
Mond a szent hős, s lángtól fénylik
Átszellemült arcza.
Ujból kinpad és sajtógép,
Forró olom s tövis:
De erejét nem törí meg
Rendületlen ő is.
16. A sok kinzás már nem használ,
Uj dolgokat próbál:
Tisztséget és méltóságot
Igér a bösz király.
De e perczben jó Ártávászd
Király fővezére:
— Hatalmas Tiridát király!
Pallost a fejére!
17. Ánák fia, ki apádat
Choszrovot megölte,
Gyilkos kézzel a véres tört
A szívébe dőfte. —
— Parancsodat halljátok hát,
Szóla most Tiridát,
Verjétek erős bilincsbe
Ánáknek a fiát!
18. Válársábád városában
Kigyóknak mély verme:
El vele! s mint gonosztevőt
Dobjátok őt ebbe!
Mérges kigyók és viperák

- Marczangolják széjjel;
Ki Diánát nem tiszteli,
Az többé ne éljen! —
19. Mérges kigyók és viperák
Nem bántották Gergelyt...
Tizennégy év! — hosszú idő —
E veremben telt el.
Egy keresztény özvegyasszony
Titokban naponta
A kenyeret darabonként
Ő nekie hordta.
20. Ez időben történt vala
Ripszima esete,
Kinek feje szépségeért
Vérpadon esett le.
Tiridát, a durva király,
Megnyerni akarta;
De célját el nem érhetvén
Kinpadra hurczolta...
21. Mindezekért utólérte
Isten büntetése:
Gonosz lelkek megszállása,
Azok kísértése.
Chozrovituchd, a ki szelid
És erkölcsös nő volt,
Álmában egy angyalt látott
Ki feléje hajolt.
22. Angyal szólott: — Ha kiveszi
Gergelyt a veremből,
Király és a fényes udvar
Szabadul veszélytől. —
A látomást Chozrovituchd
Királynak elmondá,
A ki Oda nevű férfit
El is küldé hozzá.
23. Hosszu kötelet bocsát le
Verem fenekére,
És fenszóval ekkép kiált:
— Vajjon Gergely él-e!?
Jer ki tehát! mert az Isten
Ezt így parancsolta;
Azért jöttünk, hogy kivegyünk
Királyunk is mondta. —
24. Gergely, verem fenekében
Kötelet megfogja,
Megházza azt, jelül hogy él
S derekához fonja.

- Kiemelték, elindultak,
Nagy örömmel mentek
Föemberek és a király
Elejébe jöttek.
25. Leborultak s bocsánatért
Hozzá esdekeltek...
Biztatón szólt velök Gergely,
Midőn tovább mentek:
— Hasonló ember vagyok én,
Miként ti: halandó;
Csakis Isten az egyedül,
A ki nem mulandó.
26. Ki teremtett napot, holdat,
Csillagot és földet;
Bocsánatot csak Ő adhat
Vétket is Ő büntet.
Én szívemből megbocsátok.
Buzgón kérem Istent:
Kegyelmével áraszzon el,
Feledjen el mindent. —
27. E perctől a pogány király
Isten szolgája lett:
Bálványokat lerombolja,
Templomot épített,
Melyben igaz Istent dicsér,
Király s alattvaló
Elhiszi, hogy egy az Isten,
Ő az imádandó.
28. Így lett Gergely Örményország
Igaz apostola,
Nemzetének térítője
S Világosítója.
Szenvedett, de ő vele volt
Az isteni ihlet...
Kit nemzete háladala
Igazán megillet.

~~~~~ Esztegár Gergely.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

VII.

Gajzágó család (apanagyfalusi).

E magyar-örmény nemes család címerszerzője Gajzágó László orvostudor, előbb Doboka, később az azzal törvényesen egyesített Szolnok-Doboka vármegyének

főorvosa volt, kinek nem különben Sándor és László fiainak s valamennyi mindkét nemű törvényes utódainak, részint említett főorvosi kötelmeinek buzgó teljesítése körül 1862-ik év óta szerzett bokros érdemeinek, részint honvéd ezredorvosi és iskolaszéki elnöki minőségében tanúsított jeles szolgálatainak megjutalmazására annyival is inkább, mert nevezett címerszerző az 1873-ik évi országszerte fellépett veszélyes epemirigy (kolera) megszüntetése körül kifejtett lankadhatlan tevékenységeért már előbb a Ferencz-József jeles rend lovagkeresztjével feldíszítve lett, I. Ferencz József király Ischlben 1879. aug. 5-én kelt címerlevelével az a p a n a g y f a l u s i előnév használatának engedélyezése mellett magyar nemességet adományozott. A címerlevel szövege a következő:

Mi első Ferencz József stb. Emlékeztül adjuk ezennel tudatván mindenekkel, kiket illet, hogy Mi személyünk körüli magyar Miniszteriumunk ideiglenes vezetésével megbízott miniszterelnökünk előterjesztése folytán kegyelmes tekintetbe és figyelembe véve orvostudor Gajzágó László Szolnok-Doboka megye főorvosa és Ferencz-József rend lovagja hívünknek Felségünk és Felséges Uralkodó házunk érdekében, nem különben Magyarhon és társországai közjávára az idő különbözősége és alkalom szerint tanúsított és kitüntetett, különösen pedig azon kiváló érdemeket, melyeket ő mint 1862-ik év óta megyei főorvos, ezen állásában, majd az 1873-ik évi veszélyes epemirigy megszüntetése körül ernyedetlen és eredménydús, Ferencz-József rendünk lovagkeresztjével jutalmazott tevékenysége által magának szerzett, tekintetbe véve továbbá, hogy Ő a szenvedő emberiség gyógyítására szentelt életpályáján hivatási kötelmei teljesítésében rendíthetetlen hűséget és fáradhatlan buzgalmat tanúsít, mint honvéd ezredorvos és az iskolaszék elnöke is jeles szolgálatokat tesz, és hazafias érzelmei, tiszta jelleme s tekintélyes társadalmi állásánál fogva is honfi- és polgártársai előtt köztiszteltetben áll, — nevezett Gajzágó Lászlót és általa hitese neje, született Lázár Karolinától származott Sándor és László nevű fiait s Isten áldásából netán ezután születendő mindkét nembeli

valamennyi törvényes ivadékát és maradékát, mind az imént említett kiváló érdemekért, mind pedig királyi kegyelmünk és kegyelmességünknel fogva, melylyel dicső emlékezetű Elődeink, a boldogult magyar királyok példájára mindazt, ki Felségünk és Felséges uralkodó házunk és Magyarországunk szent koronája iránt szép, jó és nemes tettek által magának érdemeket szerezni és az erény ösvényét követni törekszik, jutalmazni és hathatós buzdításul a jutalom kitűnő és maradandó jelével és emlékével feldiszipíteni szoktuk, királyi hatalmunkból és különös kegyelmünk és kegyelmességünkkel Magyarországunk és társországai valóságos, igaz, régi és kétségtelen nemesi közé és sorába már az 1879. évi boldogasszonyhó 26-án kelt legfelsőbb határozványunkkal felveendőnek tartottuk, királyi kegyelmünk és kegyelmességünk bővebb tanuságául neki még az „apanagyfalusi“ előnév használhatását megengedvén, úgy hogy ezentúl jövendő örök időkhig fennevezett Gajzágó László s mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadéka és maradéka az „apanagyfalusi“ előnév használata mellett mindazon jogokkal élhessen és birhasson, melyekkel említett Magyarországunk és társországainak valóságos, igaz, régi és kétségtelen nemesi eddigelé törvény vagy hajdani szokás szerint bármikép éltek és birtak vagy élnek és birnak. — Mely iránta tanusított legfelsőbb királyi

Gajzágó cs. czimere.

kegyelmünk és kegyelmességünk bővebb tanuságául s a valóságos, igaz és kétségtelen nemesség örök időkhig fenmaradandó jeléül Neki és mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékanak és maradékanak következő czímert vagy nemesi díszjelt adtunk és engedtünk: Egy álló kék vitézvért, melyben zöld pázsitos talapzaton természetes színű őz előre szökdel, a felső két szögletben egy-egy ezüst csillagtól követve. A vért felső szélén koronázott, nyílt lovagsisak fekszik, jobbra és balra kék-ezüst sisaktaka-

rókkal, a sisak koronájából a vértben levőhöz hasonló őz emelkedik. Kegyelmesen elhatározván és megengedvén továbbá, miszerint ezen czímert vagy nemesi díszjelt jövendő örök időkhig többször nevezett és ezentúl már nemes apanagyfalusi Gajzágó László mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékaival és maradékaival együtt Magyarországunk és társországai valóságos, igaz, gyökeres és kétségtelen többi nemeseiként mindazon joggal, melylyel ugyanazok, törvény vagy hajdani szokás szerint éltek és birtak, vagy élnek és birnak, viselhesse és használhassa, ezen valóságos, igaz és kétségtelen nemesi czímmel, hogy Őt és mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékát és maradékát, minden rendű, állapotu, hivatalu, méltóságú és tekintetű egyének felruházottnak és díszesítettnek tartsák és ismerjék, nem csak akarjuk, de kegyelmesen parancsoljuk is. Minek emlékeül és örök jeléül többször említett apanagyfalusi Gajzágó Lászlónak, s mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékanak és maradékanak apostoli magyar királyi függő pecsétünkkel megerősített jelen czímeres nemesi kiváltság-levelünket tartottuk kegyelmesen kiadandónak és engedendőnek. Kelt a mi őszinte hívünk, tekintetes borosjenői Tisza Kálmán személyünk körüli magyar Miniszteriumnak ideiglenes vezetésével megbízott miniszterelnökünk kezei által Ischlben, Ausztriában, kisasszonyhava ötödik napján, az Ur ezernyolczszáz hetvenkilenczedik, Uralkodásunk harminczegyedik évében.

Ferencz József s. k. Tisza Kálmán s. k.¹⁾

Az apanagyfalusi Gajzágó magyar örmény nemes család czimere tehát a következő: kék mezőben zöld pázsiton természetes színű őz előre szökdel, a felső két szögletben egy-egy hatágú ezüst csillagtól követve. Sisakdísz: koronából a vértben említetthez hasonló őz emelkedik. Foszladékok: jobbról és balról egyaránt kék-ezüst.²⁾

¹⁾ A czímerverszerző örökösei birtokában levő eredetiből.

²⁾ Nagy I. i. m. még nem tudhat, de Siebmacher I. i. m. sem tud e családról.

Gáspár család.

E nemes család czímerszerzője Gáspár Miklós, erzébtvárosi örmény kereskedő volt, kit nejével Csiki Annával, István, Dávid és Antal fiaival, nem különben Anna, Mária, Kata, Rebeka, Veronika és Teréz leányai-val s mindkétmű valamennyi törvényes utódaival együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek, különösen pedig a hétéves háború költségeinek fedezésére a kincstárba önkényt beszolgáltatott nagyobb összeg megjutalmazása fejében Mária Terézia királynő 1761. október 25-én kiadott czímerlevelével nemesi rangra emelt. E czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum demissam intercessionem et commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis, et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Nicolai Gáspár, Civis et Quaestoris Oppidi Nostri in Transylvania Elisabethopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento Vectigalium Nostorum insistendo, et signanter quidem in moderni belli circumstantiis ad Aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo, et praestando exhibuisse, et impendisse perhibetur: qualia ipsum, imo etiam maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum benigne confidimus, Eundem Nicolaum Gáspár, eiusdemque Coniugem Annam Csiki, Liberosque eorum Stephanum, Davidem, et Antonium, nec non Annam, Mariam, Catharinam, Rebeccam, Veronicam, et Theresiam iam natos, et in posterum divina benedictione e legitimo Thoro nascituros, haeredesque et posteros eorum utriusque sexus universos, de supremæ potestatis Nostrae Regiae, et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu, et conditione ignobili clementer eximendo in Coetum et numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec

non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos, et adscribendos annuentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri, et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque, et Posteriores eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga praefatum Nicolaum Gáspár, suosque praescriptos declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium, haec Arma seu Nobilitatis Insignia:

Gáspár cs. czímere.

Scutum videlicet militare erectum, linea per medium perpendiculari, et alia per centrum horizontali, in tres areas partitum: quarum prima ad dextram superior coerulea Monocerotis caput cum collo aureum tamen cornu, iubis et barba argenteis praeditum exhibet, huic subiectam coccinei coloris aream baltheus dextro diagonalis argenteus damascenici operis exornat, sinistram demum itidem caeruleam aream occupat brachium humanum cataphractura vestitum et ab uno sursum extensum, manu prehensum sertum aureum ex Lauri foliis compositum ostentans. Ipsum scutum premit Galea tornearia clathrata, seu aperta Regio Diademate redimita, situ ad dextram obliquo Nobilibus propria, inter duo bubali cornua hoc coeruleo, isto vero rubro monocerote scutario fastigiata, Laciniis seu Lemniscis a Cono Galeae in Scuti latera hinc aureis et coeruleis, illinc vero argenteis et coccineis venuste defluentibus, prout haec omnia in capite seu prin-

cipio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte Pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata, et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, Eidem Nicolao Gáspár praefatisque suis universis gratiose danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus, eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri, veri, et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis militaribus, et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo Eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos, et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Immo nobilitamus, damus et conferimus Harum Nostrarum Maioris et authentici sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Quinta Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingente-

simo Sexagesimo Primo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr. Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A Gáspár magyar-örmény nemes család címere tehát a következő: A hasított pajzs jobb felső kék mezében ezüstös sörényű arany egyszarvu-fej jobbra néz, míg az alsó vörös mezőt jobb ezüst harántgerenda díszíti, a bal kék mezőben pedig egy pánczélos kar arany babérkoszorút tart a magasba. Sisakdísz: a koronából kinövő két bivalyszarv között, melyek jobbika kék, a bal pedig vörös, a címerképpel azonos jobbra néző arany egyszarvu-fej. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst.²⁾

Nép gyászdal

a legnagyobb hazafi Kossuth Lajos dicsőítésére.

*Hull az eső cyprus-ágra,
Kossuth Lajos sírhalmára;
Vagy tán nem is esőcseppek
Hanem szívből pergő könyvek
Omló zápora?*

*Teste nyugszik koporsóban,
Lelke fénylik a magasban;
Onné tekint le mi reánk
Megőrizvén ősi hazánk
Függetlenségét.*

*Lengjen áldás sirja fölött,
S a szabadság, melyért küzdött,
Alkotmányunk czedrusában
Éljen — az ég hatalmában
Ingadatlanul.*

*Áldva legyen hazánk földje,
Minden ellenségtől mentve;
De ha merné azt bántani,
Kardot rántunk megvédeni
Ernyedetlenül.*

Murádin János,
ügyvéd Aradon.

¹⁾ Aradvármegye levéltárában az 1835-ik évi jegyzőkönyv 912. sz. alatt őrzött hiteles másolatából.

²⁾ Nagy Ivány i. m. (IV. 336. l.) a sisakdíszet képező két bivalyszarvat elég tévesen elefánt ormányoknak nézi, Siebmacher I. i. m. (IV. 191. l.) pedig csak egyszerűen szarvoknak nevezi.

Emlékezetek az erdélyi örmények mult életéből,

melyet az örmények apostola: *Világosító-Szt-Gergely* 1858-ik évi ünnepén a szamosújvári örmény szertartású templomban mondott egyházi beszédben előadott *Lukácsi Kristóf*.

És megállapodék a Noe bárkája a hetedik hónapban, a huszonhetedik napon Örményország hegyein.

Teremtés könyve 8. f. 4. v.

I.

Mai napon, melyen városunk védszentjének, Örményország és a nemzet apostolának, Szent-Gergelynek, kit az összes katholika egyház „világosító“ melléknévvel tisztel, évfordulati ünnepét üljük, nem tehetek jobbat, nem hasznosabbat, nem a nagy szentnek tiszteletére méltóbbat s czélszerűbbet, mint ha nemzetünk és nemzeti egyházunk eredetét és nevezetesebb viszontagságait, alkalmas elmélkedések kíséretében, rövid vázolatban előadom; illendő dolognak tartom ugyanis, hogy egy külön ajkú és külön egyházi intézményekkel bíró egyházi község, nemzete és egyháza mult életének némi történelmi ismeretével birjon; mert nem szeretjük, nem becsüljük azt, mit nem ismerünk: ismernünk kell nemzetünket, nemzeti egyházunkat, annak intézményeit, szertartásait, hogy szeressük, becsüljük és tiszteletben tartsuk. Aztán ki az közületek, legyen az ezen egyházi községnek tagja vagy nem, ki látván azt, hogy mi a velünk együtt lakó, és minket minden oldalról környező népektől, nemcsak egy különböző ajkú népfelkezetet képezünk, hanem isteni tiszteletünket is az övékétől különböző nyelven és különböző szertartás szerint végezzük, — tudni ne ohajtaná: hol és mikor vette legyen ezen nemzet, ezen egyház eredetét? honnan és mikor származtunk legyen e tájékokra? minő okok birhatták őseinket eredeti hazájok odahagyására, és ily messzi földön, idegen ajku népek közt új lakhelyek keresésére? Várakozástokat sokáig függőben nem tartom, ki mondom mindjárt kezdetben, miszerint mi „menekültek“ vagyunk, és pedig nem politikai, hanem vallási menekültek, mint beszédem folytán bővebben ki fog világítani, melynek első részében nemzetünk és egy-

házunk nevezetesebb történelmi emlékeit kezdettől a legújabb időkig; másodikban pedig azon tanúságokat fogom előadni, melyeket a történelmi emlékekből vonhatunk, és azon kötelességeket, melyek azokból mi reánk, kik az örmény nemzetnek és egyháznak sorsosai és a történelmi emlékeknek hagyományosai s örökösei vagyunk, háromlanak.

Eredeti hazánk Nagy-Örményország, Elő-Ázsiának egyik nagy kiterjedésű és termékeny tartománya; melyet az egykori földi paradicsomnak folyói Tigris. Euphrates és társai öntöznek¹⁾ és a melynek nagy számú, a fellegekkel vetélkedő hegyeinek egyikén: a nagy Araráton az özönviz hullámainól hanyatott Noe bárkája nyughelyet talált²⁾. A föld szinte minden népeinek nemzeti hagyományai és történetirői egyhangúlag Armeniára utalnak, mint az emberi nem bölcsőjére, a nemzetek egykori szülőföldére; és dicsőségeknek tartják eredetüket onnan származtathatni.

Nemzetünk ősrégi krónikaiban pedig olvassuk, hogy Háik az örmények ősapja a Babel tornya építésénél közbejött nyelvzavar után, családjával és számos hozzácsatlakozott híveivel Sennaar mezejéről visszament Ararát földére, holott is uralkodott ő, és utána fiai és azoknak ivadéakai nemzedékről nemzedékre szinte két ezer évig. Örményországnak és a nemzetnek a Háik nemzetségéből származott uralkodói az ókor leghatalmasabb birodalmainak: a babiloniaiak, assyriusok, medusok és perzsák tözsomszédságában, ezen elsőrangú nagy hatalmasságok ellenében, nemzeti önállásukat és függetlenségüket állandóul fenn tudták tartani,³⁾ és az ős előkor ezen mívelt nemzeteivel polgárosodásban, míveltségben, béke és hadi intézményekben lépést tartottak.⁴⁾ Ezechiél proféta említi: miként Ararát lakosai a tengerek akkori királynéjával a

¹⁾ Teremtés könyve 2. f. 14 v.

²⁾ Teremtés könyve 8. f. 4. v.

³⁾ Strabo XVII. k.

⁴⁾ Mores magna ex parte Medis et Armeniis similes sunt. Strabo XI. k.

nagy és hatalmas Tyrus várossal és a phoeniciaiakkal kereskedelmi összeköttetésben állottak.¹⁾ Herodot történetíró pedig leírja a hajókat, melyeken az örmények hajdan az ország termékeit Euphrat és Tigris folyóin le Babilonba és Ninivébe szállították.²⁾ A műveltség és polgárosodás magas fokáról bizonyosságot tesznek az ókorban épült várak és városok fenmaradt nagyszerű romjai. A közlekedés, hajozás és földművelés előmozdítására országszerte vezetett csatornák nyomai. A világ színpadára utóbb fölmerült romaiakkal hol békés, hol háborús viszonyban éltek eleink, sőt a nagy Tigranes alatt nem egyszer dicsőséggel mérkőztek meg velök, és a római császárok végre is azon joggal beérték, hogy az örmény királyok fejére magok tennék föl a koronát.³⁾ Sokat mondhatnék még őseinknek Krisztus születése előtt viselt dolgairól; hanem nem akarok a profán történet és pogány világ ezen sötétség borította századaiban időzni, és sietek által menni az evangelium világossága által felvilágosított Örményországba; itt még csak annyit mondván: mikép elődeink szintugy mint a földnek többi népei, az egy zsidót kivéve, Krisztus születése és az Evangelium elfogadása előtt több isteneket imádtak; úgy látszik mindazonáltal, hogy az örményeknél, kik az ősi tűzhelynél maradtak, és szemközt laktak Ararát hegyével és a Nőe bárkájával, az egy igaz Istennek ismerete és tisztelete sokáig fentartotta magát, mivel nekik külön nemzeti isteneik nem voltak, hanem isteneiket a szomszéd népektől kölcsönözték, így a chaldeusoktól vették a napnak, holdnak és csillagoknak, a perzsáktól a tűznek, víznek elemeknek tiszteletét, vagy is a Zoroaster vallását, a görögöktől végre Jupiternek, Apollónak, Diánának, Herculesnek és a többi istenek tiszteletét.⁴⁾

¹⁾ Ezechiel 27. f. 14. v.

²⁾ Herodot 1. k.

³⁾ Ad orientem plus negotii cum Armeniis Armenios victo rege Tigrane in hoc unum servitutis genus Pompeius assuefecerat, ut rectores a Nobis acciperent. Florus XII. F. — Lásd Cicero pro lege Manilia. — Dio Cassius in Nerone.

⁴⁾ Zela, — in ea templum est Anaitidis (Dianae) quae ab Armeniis colitur. Strabo XII. k.

A hámál.

— Elbeszélés. —

Irta: Lindau Rudolf. Fordította: dr. Esztegár László. —

III.

Galata-Seraj, vagyis a vizsgálati fogház Konsztantinápoly minden nem európai lakosának réme. Egy börtön ez, melyben vádlottak és gyanúsak hónapokon át szenvedhetnek, a nélkül, hogy valamelyes ítélet sorsukat eldöntené. Sőt az is, a kinek ártatlansága kiderül, olyan foltot visz magával onnan, mely egész életén át rajta marad.

Ohánnesz halvány arcza még fehérebbé változott és szemei még sötétebbeknek látszottak. Hangja azonban szelid maradt és nyugodt.

— Miért akar ön engem tönkre tenni?

— Nekem nem szándékom téged tönkre tenni, csupán pénzemhez akarok jutni. Add ide a harmincz fontot s többé semmi dolgom veled.

— Hogyan adjak harmincz fontot, midőn nekem nincs annyim. Hogy is nyulhattam volna én idegen pénzhez? Hiszen akkor én rossz ember... — tolvaj volnék.

— Nős hát én azt hiszem, hogy te az is vagy. Még egyszer: ide adod-e a harmincz fontot.

— Én nem kaptam annyi pénzt.

— Jól van! a többit majd szombaton fogjuk látni.

Mertens úr jelt adott Ohánnesznek a távozásra, a ki az ő szokása szerint csendesesen el is távozott.

— Ez az ember nem néz ki bűnösnek, — mondá Mertens úr, midőn Hádsi Mehemeddel ismét egyedül volt.

— Ki tud egy örményen keresztül látni? — visszonzá emez. Az én pénztárnokom nem tévedhetett. Ő tegnap mindössze két fizetést eszközölt. Az egyiknél checket adott. Egyáltalában készpénzt csak is Ohánnesznek adott tegnap. A pénztár reggel rendben volt, s estve hiányzott 30 font. Okvetlenül Ohánnesznek kellett azt megkapni.

— Nő hát, ha a dolog így áll — mondá Mertens úr — én fogok a dologban tovább kutatni. Szombaton

reggel majd találkozni fogok Önnel, mielőtt még lépéseket tenne.

Hádsi Mehemed elment, Mertens úr pedig magához rendelte a há mált. Barátságosan szólt hozzá, a minthogy ő általában igen finom és jó indulatú ember volt.

— Ohánnesz, te hallottad most, a mit Hádsi Mehemed mondott. Te tudod, hogy ő igen becsületes és barátságos ember, és ő bizonyára nem panaszkodt volna be téged, ha nem volna hibádról meggyőződve. Megkaptad-e igazán a harmincz fontot? Mond meg nekem.

— Nem, uram!

— Talán nagy kísértésnek voltál kitéve s nem tudtál ellenállani. Ismerd ezt be. Én szívesen megbocsátanék neked és senki sem tudna arról, a mi történt Hádsi Mehemed sem vádolhatna téged sem nyilvánosan, sem titokban.

— Uram, ha én tolvaj volnék, mit használna nekem, ha ön ezt eltitkolná. Én azért csak tolvajnak maradnék. De én nem vagyok az. Higgye ezt el nekem Uram!

Mertens úr igen nagy zavarban volt. Szeretett volna a há málnak hinni s benne megbizni, azonban mi legyen a török vádjával, panaszával. Mert ha ő ennek vissza is adná a harmincz fontot, a mi neki nagyon csekély áldozat volna, Hádsi Mehemed mégis csak azt hinné, hogy Ohánnesz volt a tolvaj.

— Nő most elmehetsz — mondá; — ez szomorú egy dolog. Majd meglátjuk, hogy fog végződni.

A mint Ohánnesz eltávozott, Mertens úr magához hívatta a ház legelső és legrégebb szolgáját, az örmény Gomidát. Ez is olyan fajta ember volt, mint Kevork vagy Ohánnesz, csak hogy ő még mint gyermek elvesztette szüleit és özvegy volt utódok nélkül. Egyedül álló ember, kinek a mint látszott az volt szándéka, hogy azon bizalmi állásban haljon meg, melyen már harmincz év óta működött. Figyelmesen kihallgatta úrát a nélkül, hogy egy szót szólott volna, vagy egyetlen arczizmat megmozdította volna.

Kisebb közlemények.

Armenia, mint stratégiai pont. Az örmény földnek hadászati szempontból való nagyfontossága újabbán egy még pályafutásának kezdetén levő folyóirat: a »Westöstliche Rundschau« azon cikkéből is következtethető, melyet a kéthetenként megjelenő szemlének Waschs Ottó örnagy, Németországnak ez idő szerint egyik legjelesebb hadászati írója dolgozott ki, — s melyben Kis-Ázsiát mutatja be madártávlatból, — ráutalván annak a függőben levő keleti kérdések sorában elfoglalt nagyfontosságára; s kivált a hármasszövetség érdekei szempontjából világítva meg, az európai közérdeklődésre számítható tárgyát. Egyébiránt Örményország, Anatóliának minden időben a világháborúk átvonulásának fővonalául tekinthető harcztere volt, a hajdankortól kezdve a jelenkorig.

Páris ünnepén, mely a Notre-dame-templomban az orleansi szűz: Jeanne d'Arc tiszteletére tartatott, s nemcsak egyházi, de nemzeti szempontból is, a szent életű hősnő apothéozisát képezé, az óriás méretű bazilikában megjelent fényes gyülekezetben egy örmény püspök is volt látható: ki a pápai nuncius és vatikáni képviselő, valamint Richard párisi bíboros érsek, több francia és egy amerikai püspök körében, a legelőkelőbb helyek egyikét foglalá el, a fényes ünnepélyen. Forrásunk: (a »Magyar Állam«) az illető örmény püspök nevét nem említi.

Irodalom és művészet.

Szini előadás Szamosújvárt. A helybeli műkedvelő-társulat ismét derék dogot végezett. Pünkösöd másodnapján, (máj. 14.) a szamosújvári ev. ref. egyházközség javára bemutatta Berczik Árpádnak »Protectio« című vigjátékát. A három felvonásra terjedő darab mindvégig lekötötte a néző közönség figyelmét s elmés fordulataival állandó derűtséget okozott. A szereplők, ez alkalommal is jelét adták annak, hogy nem sajnálják a fáradságos tanulmányozást szerepeik szellemébe behatolni s a darab egyes alakjait, minél tökéletesebb játékkal bemutatni. Ennek köszönhetjük azt, hogy valóban élvezetes előadásban gyönyörködtünk. A főérem azonban, e tekintetben a derék Vajna Károly, e játékonyczélú multság rendező-bizottságának elnökét illeti meg, ki e darabban is, melyben a minist. tanácsost személyesítette, nélkülözhetetlen volt. Játékában előttünk állott a becsületére féltékeny, tiszta jellemű hivatalnok s a gyermeke sorsán szeretettel csüngő édes atya. Az öcscsét becézgető, családja régi dicsőségén táplálkozó s annak jövője érdekében a cselszövéstől is vissza nem riadó Huszthy Alvinét, özv. Csipkés Benedekné játszotta nagy gondnal és könnyedséggel. A társulat a nagynéne szerepére, a ki egyik, avagy másik öcscsének kiváló tulajdonával ruházta fel lépten-nyomon szeretetreméltó

öcscsét, jobb személyesítőt nálanál alig kaphatott volna. A fiatal Huszthy dr. Esztegar László mutatta be; annyi szeretetreméltósággal ábrázolta a nagynéne elkényeztetett, de alapjában önállóságra törekvő kedvencét, hogy bárhol is számot tenne alakítása. Törekvése, megmutatni szerelme tárgyának: Falvainénak, hogy ő nem »babuska,« hanem komoly férfi, megkapó módon érvényesült játékában. Falvainét László Mariska k. a. ábrázolta. A vidám kedélyű, barátnéja sorsát szíven hordozó fiatal nő, kitűnő személyesítőt nyert benne. Méltó társa volt úgy játékában, mint érzelmében Szeréna személyesítője Harmath Ilonka k. a. Az ő egyéni szeretetreméltósága teljesen érvényesült szerepében. A komoly gondolkodású, tiszta itéletű, ártatlan kedélyű, szerelmes Szerénát láttuk, ki küzdeni tud szerelme és atyja jó hírvenének érdekében. Előadásában megragadó egyszerűség, társalgásában pedig a beszéd legparányibb árnyalatának is művészi érzékeltetése nyilvánult. Sikerkült játékát két szép virágcsokorral jutalmazták; egyiket egyenesen Budapestről küldötte egyik tisztelője. A társadalmi romlottságot ostromozó, magát antik romainak hirdető, valósággal azonban másokon élésködő Mócsing Fábiant, a jótékony célra való tekintettel, Harmath Domokos volt szíves eljátszani. Régi gyakorlott műkedvelő, a kinek játéka nem hagy fenn kívánnivalót. A minden tehetség nélkül való s csak a protectio által hivatalhoz jutó és mégis sok oldalúsággal kérkedő Lehotay Lucziánt Bánya Elemér személyesítette. Benne az eredeti őshumorból van jókora adag s ezt, mindenik fellepte alkal mával, annyira a maga helyén tudja alkalmazni, hogy méltán tekinthető a közönség kedvencének. Veres Károlyt, ki a darabban a szorgalmas munkás és saját erején emelkedő hivatalnokot tünteti fel, Salamon Árpád mutatta be. Játéka egészen beleillett a kitűnő előadás keretébe, egyik jelenetében pedig, mint szerelmében csalódott, valóban megindító vala. A darabban előforduló kisebb szerepekben Bodor Sándor, Gőnczy Mihály és Filep János kifogástalanul működtek. A közönség, melynek soraiban ott láttuk városunk színe-javát és a közel vidék több uri családját, teljes elismeréssel volt a kitűnő előadásért. A főbb szereplőket, egy párszor nyílt színen is kitapsolta. Az előadást kedélyesen s igazán világos-viradtig tartó táncmulatság követte. A mint értesülünk, az anyagi siker sem maradt a másik megett; mert a felülfizetésekkel együtt, mintegy száz forint jut, tisztán, a jótékony célra. Valóban az ev. ref. egyházközség hálijára érdemes a műkedvelő-társaság, mely ez alkalommal is ily szép jövedelemhez juttatta. Felülfizetésekkel a következők voltak szívesek a jövedelmet gyarapítani: Dr. Zakariás Józsefné 7 frt 60 kr., id. Bodor Bertalan 3 frt 80 kr., Tódrfi Domokos kir. táblai bíró (Marosvásárhely) 2 frt., s több névtelen két-két frttal.

Vásárhelyi Boldizsár.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

DÁVID A
4 JUL
KÉZDI VÁSÁR

A szamosújvári emlékszóbor ügyében.

Dr. Esztegar Lászlónak Szamosújvárt 1894. jún. 9-én tartott előterjesztése.

Tisztelt Értekezlet!

Ha voltak is körülmények, melyek a bátortalanság érzetét keltették fel bennem az iránt, hogy városunkban egy felállítandó emlékszóbor érdekében szerény erőmet a tevékenység terére vigyem, az, hogy már most, legelső értekezletünkön is az érdeklődés ily imponáns megnyilatkozásával találkozom, eloszlat bennem minden kétséget az eszme népszerűségére nézve. Az, hogy sikerülni fog-e nekünk a magyar nemzet ezer éves fennállásának megünneplésére a mi emlékünkel elkészülni, kétségkívül bizonytalan; azonban az, hogy városunk közönségében egy ilyen emlékmű föllállításának eszméje egészen megérettnek tekinthető, nem szenved kétséget. Különben t. Értekezlet! a dolog természetes rendje szerint nem is lehet vita tárgya, hogy a hazai örménységnek, a magyar társadalom e tisztos elemének, az ezeréves ünnepély örömszájában nem szabad némán maradni a nélkül, hogy meg ne tagadná múltjának legszebb erényét: a magyar nemzettel való szoros összeforrását, együttérzését, együttgondolkodását! Midőn pár hónappal ezelőtt kibocsátott felhívásunkat a magyar sajtó kiváló figyelmében részesítette, egyúttal a mi legújabb törekvésünket a mi érdemünk gyanánt említette fel. Kétségkívül túlozta bizonyos tekintetben törekvésünk érdemét, a mennyiben azt a mi javunkra irta. S hogy az mégsem tűnt fel túlzásnak, az csakis a mi magyarországi viszo-

nyainkban találhatja magyarázatát, a hol érdemszámba megy, ha egy idegen származású eleme a magyar államnak, a nemzettel, az állammal együtt sír vagy vigad. Fájdalom, hogy az a dicsőség jutott a hazai örménység részére! S fájdalom azért, mert hazánk szomorú állapotai, s némely elemek hálátlan hazafiatsága az, a mi ezt a nem keresett dicsőséget nekünk megszerezte. Nem jó jel az, midőn a kötelességek egyszerű teljesítése dicsőséget szerez!

A hazai örménység t. Értekezlet kötelességet teljesít, midőn a magyar haza millenáris ünnepében többféle módon is részt kíván venni. Kötelesség ez a legodaadóbb anya, az édes haza iránt. Vagy talán nem érdemli-e meg tőlünk ez ország, melynek századok óta szívjuk éltető levegőjét, mely ölébe fogadott, midőn hazátlanul, czél nélkül vándoroltunk, keresve egy darab földet, melyre nyugottan lehajthassuk fejünket; nem érdemli-e meg, hogy vele érezzünk örömeiben és bújában? Hosszasan tartott a mi vándorlásunk országokon keresztül érintkezve népfajokkal, nemzetekkel. S mindenünnen elűzött a kényszerűség, vagy legalább is a közöny. S íme átlépve a Kárpátok bércein egy dicső múlt fényétől ragyogó nemzet ölelő karjai tárúlnak elénk s kies ország völgye-halma nyújt fekhelyet a hosszú kóborlásban kifáradt tagoknak.

Oh! légy üdvözölve dicső magyar nemzet örömeiben; legyetek üdvözölve bércei és rónái e kies hazának, általunk, egy másik, egykor szintén hatalmas nemzetnek hontalanná vált és hazát talált gyermekei által.

Nem időzöm tovább t. Értekezlet! e pontnál, hiszen kinek van az én szavaimra szüksége, hogy a magyar-örmény viszony áldásaiból ránk maradt gyümölcsöket megismerje. De szükségem volt mégis e viszony bár futólagos jelzésére, hogy álláspontunkat világosan kifejtthessük!

A mi czélunk az, hogy az ezeréves ünnepély alkalmára, s illetve — bizonyos tekintetben — annak emlékére városunkban egy, a hazai örménység által emelt szo-

bormű állíttassék fel, mely míg egyfelől — s ez talán a mellékesebb szempont — városunknak külső díszül szolgálna, másrészt a hazai örménységnek a hazához való viszonyát örök időkre kifejezné; végezetül emlék maradna azon időkre, midőn a maroknyi örménység végleg megszűnt, s csak az őt felváltó elem emlékében él. Nagyon könnyű elképzelni azt az időt, midőn a ma domináló örménység e városban csak egyesek emlékében, meg a történetben fog létezni. S nem lélekemelő-e a gondolat, hogy akkor, midőn talán porainkat is elfújta a szél, egy emlék, habár hideg emlék, arról fog regélni, hogy itt e város területén egykor örmények éltek jó viszonyban magyar polgártársaikkal, vetekedve velök szorgalomban és hazaszeretetben.

Íme t. Értekezlet! hogy társulnak a különböző szempontok! hogy szövődik össze múlt, jelen és jövő egy-egy ilyen alkotásnál.

Az az emlékmű, melyet a hazai örménység felállítana, egyrészt kegyeletos áldozat volna a múlt iránt, másrészt a legnemesebb érzelmek forrása a jelenben, végül egy a késő jövő, minket elmosó, tengerébe állított világító torony, mely az emlékünket elborító sötétségben is megszerezné az emlékezetnek bár parányi világosságát számunkra.

Bizonyos, hogy a mű, mely ily sokoldalú eszmei tartalmat lesz hívatva magában foglalni és azt kifejezésre juttatni, a komolyabb és nehezebb művészi feladatok közé tartozik. S habár különösen emlékszerű szobrászatunk mai fejlettségében még bonyolodottabb feladatokat is meg tud oldani, annak a körülménynek, hogy nem bővelkedünk az anyagi eszközökben, igényeinket is korlátozni kell. A kérdés tehát azon fordul meg, hogy a műnek szerényebb igényűnek és a mellett a jelzett eszmei tartalmat kifejezőnek kell lenni. S hogy megkönnyítsem az eszmecserét, a tiszt. Értekezlet figyelmét főlhívom arra a tervezetre, melyet mi, a mozgalom megindító napjában összeállítottunk, s melyet mint legcélszerűbbet a tiszt. Értekezletnek elfogadásra is ajánlunk.

E terv értelmében a hazai örménység által megteremtendő emlékmű egy Szamosújvár város főterének közepén kis párkban ércszobor volna kőtalapzaton elhelyezett reliefekkel, esetleg mellék-alakokkal.

A főalak Szamosújvár és az örmények első katolikus püspökének: Verzereszki Auxentiusnak álló v. ülő ércalakja volna, minden esetre arccal a főteri anyagyház felé tekintve. A reliefek vagy a mellék-alakok egyike a magyar és örmény nemzetek barátságát, a másik esetleg Szamosújvár megalapítását ábrázolná. Természetesen úgy a főalak, mint a reliefek felfogása, részletei stb. annak idején beható megfontolás tárgyát képeznék.

Fontos kérdés most már, hogy miért legyen éppen Verzereszki püspök alakja a hazai örménység emléksobrának főtárgya. Erre könnyen lehetne azt felelni, hogy azért, mert más valakit nehéz volna találni erre a díszes helyre. Azonban jöllehet, meg vagyok győződve, hogy választásunk a t. Értekezlet helyeslésével találkozok, mégis szükségesnek tartom azt röviden bár indokolni.

Első sorban az örménységnek e hazába való költözése történetének legkimagaslóbb alakja Verzereszki volt, ki az alig megtelepült örménység állását, pozícióját megteremtette, midőn Szamosújvár város megalapításával az örmény metropoliszt létre hozta. Tevékenysége kiterjedt a hazában első éveit élő örménység szellemi és anyagi fejlődésének több irányára, a mint ezt Bárány Lukács esp.-plebános Verzereszkiről irt kitűnő tanulmányában *) kimutatta. Szóval neki köszönjük azt, hogy a megtelepülés és az új viszonyokhoz alkalmazkodás minden nagyobb zökkenés nélkül ment végbe. S itt van a kapcsoló pont a magyar nemzeti örömműnk és a mi szoborállítás törekvésünk között. Ha áll az, hogy minket szerencsés csillag vezetett a három hegy és négy folyó országába, akkor mi a magyar nemzettel ünneplünk, midőn megüljük annak emlékeztétét, a ki a mi történetünket a magyar nemzet történetével szerves kapcsolatba hozta. Hosz-

szasan lehetne szólanom Verzereszki egyéni kiválóságairól; azonban különben is terjedelmessé vált előadásomat nem akarván hosszadalmassá tenni, áttérek egy másik szempont rövid jelzésére. E szempont specialiter művészeti. Megengedem, hogy az alkotó művészi fantázia találja módot arra, hogy a jelzett eszméket teszzen allegorikus csoportozatban juttassa kifejezésre; azonban eltekintve attól, hogy az ilyesmi sokkal nagyobb anyagi áldozatokat kívánna, bizonyos az is, hogy egy ilyen alkotás sokkal nehezebben találja útát az örménység kedélyvilágába, mint a hagyományban amúgy is élő városalapító első örmény püspöknek alakja, a ki mint ilyen az örménység ősi vallásosságának is kifejezése lenne. Bizonyos vagyok benne, hogy ha metropoliszunk folyton fejlődő főterének közepén ott fog állani a püspök tisztes alakja, s a szoborműven elhelyezett reliefek egy-két jelentősebb mozzanatot szemlélhetően és kifejezően fognak elénk állítani, ez a mű minden hazai örmény lelkébe belesz vésődve s ott nemes érzelmek és eszmék élesztője lesz. Művészettörténeti tapasztalat, hogy egy történeti alak jellemzetes ábrázolása sokkal intenzívebb és eleve nebb hatású, mint a legművésziesebb allegoria. Ezért hiszem, hogy a püspökszobor előtt minden más fajtájú műalkotásnak, allegorikus csoportnak, emlékoszlopnak hátrálni kell, hogy ne is szóljak egyéb futólag felvetett tervekről, minők a szökő-kút vagy más ilyen tisztán praktikus dolog.

Ha most már abban állapotodnánk meg, hogy Verzereszki püspöknek reliefekkel ellátott szobrát állítjuk fel, gondolkoznunk kell arról, hogy e kétségkívül magasztos cél minő eszközökkel lesz kivihető. S itt arra az eredményre jövünk csakhamar, hogy az egyedüli eszköz a közadakozás. A hazai örménységnek kell fölállítani a szamosújvári emlékszobrot. Fel kell szólítanunk első sorban az örmény községeket, hogy vagyoni állásukhoz mérten áldozzanak a hazai örménység e közös érdekében; fel kell hívunk a hazai vagyonosabb örmény honpolgárokat, hogy nagyobb összegekkel, a kevésbé vagyonosakat szintén, hogy tehetségük szerint adakoz-

*) L. »Armenia« második (1888) évfolyam 65. lap.

zanak. Ha sikerülne minden örmény erkölcsi kötelességévé tennünk, hogy vagyonuk arányában járuljanak az ügyhez, akkor rövid idő alatt együtt volna az összeg, melyre szükségünk van.

Ezen kívül igénybe fogjuk venni a városunkban ki-
nalkozó társadalmi eszközöket is. Ha 20—25 ezer forintot összegyűjthetünk, igen monumentális emléket emelhetünk; azonban 12—14 ezer forinttal is előállíthatunk oly művet, mely méltó lesz az eszméhez és méltó azokhoz, kik azt létrehozzák, nevezetesen a magyar haza örmény polgáraihoz.

T. Értekezlet! most már befejezem én is előterjesztésemet, melynek minden szavát a legőszintébb lelkesedés és legigazabb egyszerűségről sugalta. Méltóztatassanak most már kérdést intézni önmagukhoz, — s a meny-nyire én magyar-örmény polgártársaimat ismerem, azt merem hinni, hogy a válasz csak kedvező lehet. Békességben éltünk pár századon át e hazában, lelkesedtünk, küzdöttünk, kétségbe estünk és újra feléledtünk vele; pecsételjük most meg e szent frigyet azzal, hogy midőn a magyar haza dicső történetének ezredik évét megünnepli, mi hálát adunk az Égnek, hogy minket ide hozott s emléket állítunk annak, ki lehetővé tette, hogy itt megerősödjön s a politikai magyar nemzetbe beleolvadva új, nyugodt, boldog és szabad élet jutott a kifáradt és ellankadt örmény népnek osztályrészeül.

A világ fölosztása.

— Schiller.*) —

*Igy szólt az Ur mennyből az emberekhez:
Im itt a föld, legyen sajátotok,
Ajándokul vegyétek azt örökbe
S fölötté békén osztozkodjatok!*

*Legott siet mindenki lenni résen,
Sűrög-forog az ifju és öreg:*

*) Az örmény költemények érdemes műfordítójának ezen kitűnően sikerült Schiller-fordítását, csakis kivétel gyanánt

4 JUL 2
KÉZDI VÁSÁRHÉLY

*A földmives választja föld gyümölcsét,
Vadászra vár az erdő-rengeteg.*

*Szatocs kutatja min lehetne nyerni?
A pap nemes borokra vet szemet,
Ut és hidak király kezére jutnak,
Beszedni rajtuk vámot, tizedet.*

*Későre most, midőn kiosztva minden,
Közelg a költő, jöve messziről.
De már mi sincs uratlanul a földön,
Elszedve minden emberszem elől.*

*Oh jaj nekem! hát én csak egy magamra
Legyek felejtve, leghűbb gyermeked?
Panasz-szavakba tör ki szív-keserve,
Uram! mit vétheték Te ellened?*

*És szól az Ur: Hol késtél oly sokáig?
Míg én a földet osztám szerteszt;
Ha álmaid honába' kboroltál,
Sorsnak ne átkozd mostoha kezét!*

*Költő felel: Nálad valék az égben,
Szemem gyönyört lelt fényes arczodon,
S míg hallgatám a menny varázss-zenéjét,
Feledtem osztályt földi dolgokon!*

*Világ fölosztva már, nincs semmi hátra,
A föld, a vám, az erdő nem enyém.
Mond Isten: Am velem ha lenni vágyol,
A menny kapuja tárva vár élelem!..*

~~~~~
Simay Gergely.

közöljük folyóiratunkban; melynek egész tartalmát rendszerint az örmény tárgyú és vonatkozású közlemények képezik. Midőn ennyiben szemlénk tárgykörétől eltérünk, egyúttal megjegyezzük, hogy a keleti örmény irodalomban szintén többrendbeli Schiller-fordítással találkozhatunk, — s hogy a többi közt a velencei klostor költője: Álisán is remek örmény fordítást nyújtott a német költőkirálynak, (magyarban is olvasható) „Glocke” című költeményéről.

Az örmény nyelv az indó-európai nyelv-családban.

— Pátkánián K.-nak az orosz császári földrajzi társaság kaukazi osztálya által kiadott „Tudósítások”-ban megjelent tanulmánya.

II.

Az indó-európai nyelvek mindenikének, bármely csoporthoz tartozzék is, külön egyéni physiognomiája van s mindenik a maga módja s hangsajátosságai szerint alakítja a szavakat. Igen ritka az az eset, hogy a származás közössége daczára valamely szó, vagy épen a szavaknak nagyobb száma teljesen egyenlő hangzású több rokon nyelvben. Az a p a, a n y a szavakat például valamennyi indó-európai nyelvben, a gyökök azonossága daczára, különbözőleg írják és ejtik ki:

latin pater,	német Vater,
„ mater,	„ Mutter,
görög πατήρ	angol father,
„ μήτηρ	„ mother,
perzsa peder	franczia père,
„ mader	„ mère,
	örmény hájr,
	„ májr, stb.

A szavak ugyanazok, de az írás és a kiejtés eltérő az egyes nemzetek nyelvi organumainak sajátosságaihoz képest. A kiejtésnek ez a sajátossága adja meg minden nyelvnek a maga physiognomiáját. Ha tehát az örmény nyelvben igen sok oly szót találunk, melyek a perzsával egészen azonosak, azért még nem mondhatjuk, hogy örmények, mert az örmény szónak saját jelleggel kell birnia s nem olyannal, mely a perzsától nem teszi megkülönböztethetővé.

Természetesen felvethetni a kérdést, hogy a perzsával azonos szót miért mondunk inkább perzsának, semmint örménynek. Erre a kérdésre azt kellene felelnünk, hogy a szavak átkölcsönzésénél nagy szerepet játszik a népek története. Legyőzött nép, a mely magát más nemzetnek a politikai befolyása alá veti, egyidejűleg rendszerint

megérzi annak befolyását más viszonylatokban, tehát a nyelvben is. Csakis az oly nép, mely culturai tekintetben sokkal magasabban áll, mint a meghódítója, képes annak befolyását részben ellensúlyozni, — s ezt is aránylag nem hosszú ideig. E tekintetben példákra hivatkozni valóban felesleges.

Minthogy az örmény nemzet viszonylagos önállósága alatt nem alkothatott állandó politikai szervezetet, igen gyakran politikai és culturai függésbe jutott iráni szomszédaihoz s ez a függés az időknek során mind nyomasztóbbá lett. S mert az örmények sem a politikai, sem a culturai küzdelemben nem emelkedhettek föléje a perzsáknak, lehetővé vált ezáltal a perzsa elemek behatolása a nyelvökbe, különösen ama korban, mely a nemzeti irásjegyeknek feltalálását megelőzte.

A kereszténység felvétele után minden erejüket a vallásnak megmentésére összpontosították, a mely ettől kezdve a politikai önállóságot s a nemzeti lobogót pótolta reájuk nézve. Végre is biztosítva lőn a vallásnak sértetlensége, de a nyelv és egyéb nemzeti sajátosságok áldozatul estek. S ennek a következtetése még manapság is érezhető. Keleten egész örmény községeket találhatni, a melyek megőrizték a vallásukat, de elveszítették a népnyelvet. Az örmény katolikusok csakis az újabb elméletek hatása alatt ébrednek nemzetiségöknek tudatára s még ez sem történik mindenütt.

A mondottakból nem nehéz levonni a következtetést oly szavakra nézve, melyek egyaránt megtalálhatók az örményben és perzsában. De mindettől el is tekintve, a nyelvtudomány törvényeket és szabályokat dolgozott ki, melyek sok esetben lehetővé teszik annak kimutatását, hogy valamely szó hangzási sajátosságainál fogva egyik vagy a másik nyelvhez tartozik-e. Így p. ezeknek a perzsa szavaknak: gav, tehén, gesiden, harapni, a hangzástan törvényei szerint megfelelnek az örmény nyelvben az azonos jelentőségű kov (gov), kzem szavak. S ha az örményben a gav-ból és ges-ből összetett szavakat találunk, úgy azokat perzsáknak kell tartanunk,

nem pedig örményeknek, mert különben kov és kz formákkal kellene birniok.

Az örmény gasan (kázán) állat, a perzsa gesiden-ből származik. Perzsa participiumja, gesan, harapót jelent. E szó örmény formájának kázán-nak kellene lennie, s harapó-t jelentenie, nem pedig állatot.

A dastakert (mezei jószág, villa) összetételénél fogva épen úgy elárulja a perzsa származást. A perzsa dast (desth, kéz) és kerd (kerden, építeni) szavakból áll. Az örményben az elsőre nézve a czérn, a másodikra nézve a sen szóval találkozunk, a mely utóbbit a városnevek végén is használjuk. Az egész szónak tehát örményül czérásen-nek kellene hangzania. Ily szó van is az örményben, de nem jelent mezei birtokot vagy villát, a mely megjelölésre az örmény nyelv a tisztán perzsa dastakert-en kívül még a félig örmény czérákert-et is használja.

Lássunk még egy pár példát: Igen régi szó az örményben az á pá k á n, tisztátalan, a nemleges á n á pá k á n-nal (ánábágán *անապահան* tiszta) egyetemben. Mindkét forma a perzsa pak-ból (tiszta) származik, az első egy tagadóval (a + pak, nem-tiszta), a második kettővel (an + a + pak, nem nem-tiszta, vagyis tiszta). Az a, an tagadó általános árja s nem kizárólagos örmény forma.

Az örmény phárkh, dicsőség ötvenhat leszármazóval egészen átment az örmény nyelvbe. Egyes számban nem használják, csakis összetett szavakban tartotta meg egyszerű phár formáját. Jelentősége nyilvánvalóan átvitt értelmű. Hogy eredeti értelmét megismerjük, a perzsa far-hoz (fény, nagyság) kell fordulnunk.

Ilyetén átkölcsönzésekkel, melyek állandó polgárjogot nyertek, tele van az örmény nyelv a legrégibb s legjelesebb íróknál is. Az ily szavak természetesen nem jöhetnek figyelembe a nyelvi jelleg meghatározásánál. Ha az örmény nyelv iráni lenne, az iráni jelleget kellene feltüntetnie azokban a részeiben is, a melyekből a perzsával egyenlő valamennyi szót eltávolítottunk. Tényleg azonban nincs így. Hübschmann idézi János evangéliumának kezdetét, a melyben egyetlen egy szót sem

lehet az iráni nyelvek hangzástani törvényeinek alapján megfejtetni. Ugyanezt mondhatjuk például a Genesis első fejezetének tizenhárom első verséről is, a melyekben csakis egyetlen egy szót lehet némileg kétségesnek állítani.

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

VIII.

Gorove család.

E magyar-örmény nemes család, melynek legnagyobb szülöttje Gorove István, a kiváló politikus és a hatvanas évek nagynevű minisztere volt, címerszerzőjének Gorove Kristófot, szamosújvári örmény kereskedőt vallja, kit anyjával Pap Máriával, néhai Gorove László özvegyével, Anna, Róza, Teréz és Rebeka nővéreivel s törvényes utódaikkal együtt részint atyjuknak, a csak előbb említett Gorove Lászlónak a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek megjutalmazásul, részint pedig Gorove Kristóf által az épen akkor folyó hétéves háború költségeinek fedezésére a kincstárnak önkényt felajánlott nagyobb összeg hálás viszonzásul Mária Terézia királynő Bécsben 1760. július 28-án kelt címerlevelével nemesi rangra emelt. E címerlevél szövege így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum Regiis dignum manibus opus esset distributio Beneficiorum, ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis quondam Ladislai Gorove, dum viveret Quaestoris Armeni, et Civis Oppidi Nostri in Tran-

sylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo exhibuisse et impendisse perhibetur, signanter vero in Benignam sumentes reflexionem, quod a parte filii eius Christophori Gorove in moderni Belli circumstantiis ad Aerarii Nostri rationem certa pecuniae summa oblata praestitae sit, eundem itaque Christophorum Gorove et eius intuitu Mariam Pap, matrem eius, huiusque filias Annam, Rosaliam, Theresiam et Rebecam ex prefato Ladislao Gorove susceptas et progenitas, Haeredesque et Posteriores ipsius Christophori Gorove divina Benedictione e legitimo thoro nascituros utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in Coetum, et Numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos, et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo deinceps futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere possint, ac valeant. In cuius quidem Nostrae erga eundem Christophorum Gorove, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis Signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, in quo duae sagittae argento candicantes decussatim collocatae, ad quatuor angulos, seu ad caput, et pedem, lateraque scuti lucentibus stellis sexangulis aureis, cernuntur; ipsi scuto

Gorove cs. czímere.

superincumbit Galea tornearia clathrata, seu aperta, coronataque, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria apicem habens Brachium humanum cubo innixum, manu prehensas sagittas scutarias simili modo in decussim dispositas ostentans, a summitate Galeae Lacinae hinc aureae et coeruleae, illinc vero argenteae et pariter caeruleae inscuti latera semet diffundunt, illudque ipsum decenter ac venuste exornant, prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Literarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Christophoro Gorove praefatisque eius Gratiose danda duximus, et concedenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praelibati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque

Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Octava Mensis Julii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrarum Vigesimo.

Mária Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A nemes Gorove család címere a neki adományozott címerlevél alapján tehát a következő: A címerpajzs kék mezejében két keresztbe helyezett, hegyével fölfelé nyúló ezüst nyíl s körülöttük négy felől egy-egy hatágu aranycsillag tündöklik. Sisakdísz: koronán könyöklő pánczélos jobb kar markában két hegyével fölfelé nyúló, keresztbe helyezett, a címerképpel azonos ezüst nyilat tartva. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról kék-ezüst.²⁾

A Gorove család később Erdélyből Békés- és Temes vármegyékbe is átszármazván, ez utóbbiban királyi adománylevél útján 1823-ban szerző Gattája uradalmát és „gattájai” előnevét.

Gorovei *) család.

E nemes család czímerszerzője Gorovei Kristóf, szamosújvári örmény kereskedő volt, kit nejétől, Dániel Annától született János, Antal és Tivadar fiaival, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes utódai-val együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek s az általa az épen folyamatban levő hétéves háború költségeinek fedezésére a kincstárnak felajánlott pénzüsszegnek megjutalmazására Mária Terézia királynő Bécsben 1761. október hó 25-én kibocsátott címerlevelével a hazai nemesek díszes sorába felvett. E címerlevél szövege így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod Nos cum ad nonnullorum fidelium Nostrarum demissam intercessionem et commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis Fidelitate et fidelibus Servitiis Christophori Gorovei, Quaestoris et Inhabitoris Oppidi Nostri in Transylvania Szamosujváriensis, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento Vectigalium Nostrarum insistendo et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae Summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualiave ipsum immo etiam maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum benigne confidimus, Eundem Christophorum Gorovei, eiusdemque Liberos Ioannem, Antonium et Theodorum, ex Coniuge Sua Nobili Anna Dániel iam natos et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros haeredesque et posteros ipsius utriusque sexus universos de supremacie potestatis Nostrae Regiae et Principi-

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

²⁾ Nagy Iván i. m. (IV. 422. l.) és Siebmacher I. i. m. (IV. 201. l.) a címerpajzsot telamonok gyanánt tartó két himoroszlánról is regélnek, de minden alap nélkül. A címerleírásban pedig mindketten tévednek, midőn a pajzsban és sisakdíszben előforduló ezüst nyilakat megfordított fekvésben, hegyükkel lefelé, adják.

*) Gorove és Gorovei egy család ép úgy, mint Haraga és Haragai, Lukács és Lukácsi. A Gorovei családnévben a név végén levő *i*, az örmény sajátítóeset raga, mely a magyar *é*, vagy *nek* ragnak felel meg. Pl. Ohánnesz Chácsháduri Gorovei: Gorove Kristóf (fia) János.

palis Plenitudine, Gratiæque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniæ, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos, et adscribendos annuentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniæ, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque, et Posterorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostræ erga præfatum Christophorum Gorovei suosque supradictos declaratae Benignitatis signum veraeque et perfectæ Nobilitatis Testimonium hæc Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum coelestini coloris, in quo duæ Sagittæ argento candicantes decussatim collocatae, ad quatuor angulos, seu ad caput et pedem Lateraque scuti lucentibus stellis sexangulis aureis, cernuntur; Ipsi scuto superincumbit Galea tornearia clathrata seu aperta, coronataque situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria apicem habens Brachium humanum cubo innixum, manu prehensas Sagittas scutarias simili modo in decussim dispositas ostentans; A summitate Galeæ Laciniæ hinc aureæ et caeruleæ, illinc vero argenteæ et pariter caeruleæ in scuti latera semet diffundunt, illudque ipsum decenter ac venuste exornant, prout hæc omnia in capite seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, Eidem Christophoro Gorovei, praescriptisque suis universis Gratiosè danda du-

ximus et conferenda, decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniæ, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri, et indubitati præfati Principatus Nostri Transylvaniæ, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis militaribus, et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulæis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sinceræ, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo Eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiæ hominibus insignitos, et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in ævum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque ac Posterorum eorumque utriusque sexus universi valeant atque possint. Immo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediantes. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Quinta Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Primo, Regnorum vero Nostorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

E czímerlevél alapján tehát a Gorovei családnak adományozott nemesi czímer, a csak előbb említett és tárgyalt Gorove családéval teljesen azonos, u. m.: A czímerpajzs kék mezejében két keresztbe helyezett, hegyével fölfelé nyuló ezüst nyíl s körülöttük négy felől egy-egy hatágu aranycsillag tündöklök. Sisakdísz: koronán könyöklő pánczélos jobb kar markában két, hegyével fölfelé nyuló, keresztbe helyezett s a czímerképnek mindenben megfelelő ezüst nyilat tartva. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról kék-ezüst.¹⁾

Emlékezetek az erdélyi örmények mult életéből,

melyet az örmények apostola: Világosító-Szt-Gergely 1858 ik évi ünnepén a szamosújvári örmény szertartású templomban mondott egyházi beszédben előadott Lukácsi Kristóf.

II.

Az evangelium Örményországban hirdettetett Krisztus Urunk mennybemenetele után sz. Tádé és Bertalan apostolok által. Jóllehet e szent férfiak prédikálására sokan tértek az örmények közül a Krisztus hitére és megkeresztelkedtek; az üdvözítő vallás mindazáltal Nagy-Örményországban ekkor mély gyökeret nem vert, inkább elterjedt és meghonosult az Kis-Örményországban, mely azon időben római tartomány vala, és melynek Sebaste, Melitene és más városaiban a kereszténységnek két első századában a Krisztus hitéért számosan vértanú halált szenvedtek.²⁾

Az örményeknek általános megtérése a keresztény hitre történt a IV. században 305-ben Kr. után. Annak eszközlője Világosító-Szt-Gergely volt. — Beszédem kitű-

¹⁾ Nagy I. és Siebmacher I. i. m. e családról mit sem tudnak.

²⁾ Lásd a római Martyrologiumban.

zött határait túlhaladnám, ha elmondanám mindazon csudákat, miket Isten az Ő véghetetlen irgalmasságának és túlaradó malasztjának teljességében az Ő hű szolgája, hitvallója és eleven vértanúja Szt-Gergely által az örmény királyon: Tiridatesen és a nemzeten mívelt, és a melyek a keresztényeket kevéssel előbb halálra üldöző kegyetlen királyt és nemzetet a keresztény hit elfogadására birták. Valóban, ha elgondoljuk, miként egy keleti ősi vallásához és szokásaihoz rendkívül ragaszkodó, minden oldalról több isteneket imádó népektől környezett, maga is bálványozó, akkoriban hatalmas, mintegy huszonkét millio főből álló nemzet, bálványait, melyeknek az előtt térdet s fejet hajtott, maga összetöri, oltárait és templomait lerombolja, királyostul népestül Szt-Gergely lábaihoz borul; el kell ismernünk, mikép itt Isten ujja, Isten rendkívüli malasztja, csuda ereje működött.

Ép ezen jelenetet ábrázolja az előttünk álló oltárkép, hol Világosító-Szt-Gergely Euphrat vizébe szállva, a királyt, királynét, királyi ház többi tagjait, országnagyjait, hadsereget és számtalan nép sokaságát megkereszteli. — A történetirók előadása szerint ezen első alkalommal körülbelől egy millio és négyszázezer embert keresztelt meg.

Az örmény nemzet megtérése után Szt-Gergelynek és a megtért királynak első gondja volt, a katholika egyház látható fejének, a szentséges római pápának legmélyebb tiszteletöket és fiúi engedelmességöket, Constantin császárnak pedig az ő, hasonlólag csudálatos megtérése fölötti őszinte örömet nyilvánítni; miért fényes kísérettel Rómába mentek. Rómából hozta Szt-Gergely a patriarkhai méltóságon kívül, mely első Szt-Sylvester pápától ő reá és utódaira ruháztatott, azon szokásokat és szertartásokat, melyekben az örmény egyház minden keleti eredetisége mellett a nyugat-római latin egyházhoz annyira hasonlít.

A szövetség, melyet ekkor a két főpap és két koronás-fő, a hatalmuk alatt álló egyházak és birodalmak nevében egymás közt kötöttek, főnállott századokon keresztül a legjobb egyetértésben s idők folytán nem egyszer megerősített; utolsó megújítása ez egyházi egysé-

ségnek a római egyházzal történt IV. Eugen római pápa idejében a florentiai közönséges egyházi gyülekezetben 1439-ben Krisztus után¹⁾ és csak az utóbbi századok mostoha körülményeinek tulajdonítható, ha mind a mellett a nemzet jóval nagyobb része a katolika egyház egyiségétől elszakadt.

A keresztény hit felvételét követték nyomban azon áldások, melyekkel az, a polgári államokat jótékony hatása és befolyása által boldogítani szokta. A keresztény jámborság, evangéliumi erények, felebaráti szeretet, szóval a hit-élet tettekben nyilvánult. A buzgó király, országnagyok, egyesek és községek vetélkedtek egymás közt, Isten dicsőségére, a boldogságos Szűz-Anyának és szentek tiszteletére szebbnél szebb templomokat építeni, azokat ékszerekkel díszíteni és jövedelmekkel gazdagon ellátni. A szegények, ügyefogyottak, betegek, árvák és utazók elfogadására és ápolására országsszerte kór- és árvaházak és ispotályok épültek; megtelt az ország férfi- és nőszerezetes rendek kolostoraival, az erdők magányai és sziklák üregei megnépesedtek szent életű remetékkel. Virágzásnak indult ekkor az örmény irodalom is, és a IV. és következő századokban Örményországban írók éltek és munkákat írtak, melyekhez hasonlókkal azon századokból Európa mostani mívelt népei közül egy sem dicsekedhetik. A mi pedig bámulatosabb, a hitélet ezen jelenségei mutatkoztak közepette a legborzasztóbb háborúknak, miket a nemzet valaha viselt, annál borzasztóbbak pedig, mivel vallási háborúk voltak. Mily megfoghatatlan az isteni bölcsesség! mily csodálatosak az isteni Gondviselés útjai! Ázsia szívében, a kereszténység keleti határszélein támaszt Ő magának egy erőteljes népet, mely századokon keresztül előharczosa és védőfala legyen a nyugat-ázsiai és európai kereszténységnek, a melyen a hitetlenek szilaj ereje megtörjön! Igen-is tisztelt hallgatók! azon időtől, hogy az örmények a Krisztus hitére tértek, a nemzet élete egy egész évezreden és pár századon keresztül, nem volt

¹⁾ IV. Eugen pápa apostoli irata az örményekhez: »Lactentur coeli et exultet terra.«

egyéb, mint szakadatlan harez és háború, az őt minden oldalról környező, a keresztény hit elfogadásáért vesztére törő pogány, mohamedán és egyéb Ázsia belsejéből előnyomuló hitetlen népfajok számtalan csordái ellen.

Első, ki az örményeket az üdvözítő hitért haddal megtámadta, Maximinus római császár volt, ki mint Eusebius egyházi történetíró megjegyzi, egész virágzó római seregeket vesztett el a keresztény örmények ellen gondatlanul indított és folytatott háborúban.¹⁾

Ugyanazon időben másfelől a perzsák, az örményeknek legmakacsabb és dühösebb ellenségei rontottak be az országba, a nemzetet fegyver erejével a keresztény vallás elhagyására és a Zoroaster vallása elfogadására, az elemek imadására ráhajtani szándékozván. E végre számtalan tűzimádó papokat ugynevezett mágusokat hoztak az országba, kik az Ur oltárait lerombolták és a perzsa örök tűz tiszteletére országsszerte oltárokat emeltek, és a föld népét a tűz imadására kényszerítették, az ellenszegülőket leölték vagy rabszíjra fűzve fogságba hurczolták. Vérbetűkkel vannak megírva a nemzet évkönyveiben az üldözések, melyeket ekkor az örmények Sapor és Isdegerd perzsa királyok idejében Krisztus hitéért szenvedtek.²⁾

Ekkor támadtak a nemzet kebeléből férfiak, kik a szentírás Machabaeusaihoz hasonló vallási érzülettől lelkesülve, készebbek voltak inkább meghalni, mint hazájok

¹⁾ Bellum insuper a tyranno commotum est adversus Armenios, iam inde a priscis temporibus amicos et socios populi romani, qui cum Christiani ipsi quoque essent et divinae religionis studiosissimi Deo in visus tyrannus eos ad simulacrorum et daemonum cultum traducere per vim conatus, pro amicis inimicos, hostes pro sociis effecit. Et ipse quidem in bello adversus Armenios una cum exercitu suo varios clades atque aerumnas pertulit. Eusebius L. 9. Cap. 8.

²⁾ Ammian 27. k. — Cassiodor 3. k. 2. F. — Clemens Galanus, »Conciliatio Ecclesiae Armenae cum Romana« czimű munkájának IV. : k. »Sed quis non insuper admiratur firmissimam Armeniorum constantiam in Cruciatibus strenue toleratis pro Christo sub hoc (Sapore) Rege, haud enim Regem Arsacem solum, sed et innumerabiles in Armenia Christianos pro fide Christi dirissime excruciauit et neci tradidit Sapor.

végromlását, nemzetük kiirtását, Isten oltárainak felforgatását, az ártatlan, vallásához hű népnek fogságba hurczoltatását és legyilkoltatását tovább szemlélni. Fegyvert fogtak tehát és szembe szállva a perzsa hatalommal, negyven évi legvérengzőbb háború után, milyenről a historia csak emlékezik, kivívták hazájuk és vallásuk szabadságát. Krisztus ezen bajnokainak egyike és nevezetesbike volt a hős Vártán, Örményország hadainak fővezére, ki nyolczvan éves korában, sergének élén vitézül harczolva, árulás következtében 1036 társával elesett.

Ma nem érném végét beszédemnek, ha csak század részét akarnám elmondani azon veszélyeknek, melyekben nemzetünk vallásáért forgott a VII. században, az akkor éppen tőszomszédságában támadt mohamedán hatalom és vallás elleni küzdelmeiben, mely, a mint tudva van, rövid idő alatt óriási mértékben növekedett és a keresztény világot elnyeléssel fenyegette.

Mit mondjak a tatárok pusztításairól a XIII. században, kik egész virágzó városok és helységek lakosságát százezerenként kardra hányták! Két évig kalandoztak ezen barbárok Magyar- és Erdélyhonban, és pusztaságot hagytak magok után; képzelhetitek, mit műveltek ők egy oly szerencsétlen országban, a hol végkép megtelepedtek, és a hol maradékaikban maig is fönmaradtak.

Ezeket tehát elhallgatva, még csak annyit mondom, hogy ezen több mint ezer évi vallási küzdelmében a nemzet végtére is elvérzett, királyi trónja a mondott időszak alatt háromszor forgattatott fel, a két első ízben hamvaiból újra feltámadt, a harmadik bukásból fellábadni mind maig nem tudott.

Ezen harmadik történet 1371-ben Kr. után, ekképen: A keresztes háborúk alkalmával a XI-ik és rákövetkezett két században az örmények, kik azon időben, minden ázsiai keresztény népek közül egyedül állottak még fönn és birtak külön országgal és nemzeti királylyal, a nyugati keresztényeket mint testvéreiket úgy tekintették, s Jeruzsálem és a szentföld elfoglalásában fegyveres erővel, élelemmel, szállítással és mindennemű hadi szerekkel segítették, a mit többek közt tanusítanak III-dik Coelestin,

III-dik Innocent, IV-dik Kelemen és IX-dik Gergely római pápáknak az akkori örmény királyok és patriarkhákhoz irt levelei, melyekben őket részint a keresztesek sikeres fölsegéllésére buzdítják, részint pedig az azoknak nyújtott segedelemért köszönetet mondanak, őket azért dicsérletekkel és áldásokkal halmozzák.¹⁾

A fegyverek szerencséje utóbb azonban megváltozván, a keresztények Jeruzsálemet és a sz. földet kénytelenítették odahagyni, a keresztesek szövetségesei: az örmények pedig magokra maradtak, szemközt a nyugati keresztényeknek általok adott segedelemért, halálos ellenségeikkel: a számtalan mohamedán népekkel. A háború súlyát, mely most egyedül reájok nehezedett, megfosztva minden külsősegítéstől, sokáig hordozni nem bírták; hanem a vesztekre esküdt, ugyanazon egy időben, és egy értelemben, különböző oldalról az országba rontott, arab, perzsa, török és tatár népek sokaságától a szó teljes értelmében elnyomattak, az ország minden irányban feladulott, a lakosok kor- és nemkülönbség nélkül kardra hányattak, vérpatakok, lángba borult és hamuvá lett városok és helységek jelölték az utat, melyen a barbárok haladtak. Ekkor a király is, ki ezen időben VI-dik Leo vala, nejével és egyetlen leányával fogságba esett, és csak hét év múlva, első János castilii spanyol király közbenjárására nyeré vissza szabadságát; meghalt Párisban 1393-ban és eltemettetett a coelestinusok templomában emeltetett királyi sírban.²⁾

¹⁾ Hi (Armeni) enim uni omnium transitum Alemannorum non hostium incursionem, sed amicorum adventum judicabant. — Nicetas Choniates évkönyvének 46 lapj.: »Et vero inter alia eiusdem (Armenae) Nationis de Ecclesia, Republicaque Christiana merita illud praecipuum ac singulari memoria dignum est, quod principibus exercitibusque christianis saepius olim ad occupationem Terrae Sanctae proficiscentibus, nulla Natio, nullus Populus promptius alacriusque eis suppetias tulit quam Armenii, qui viris, equis, armis, commeatu, consilio ac denique omni ope christianos sacro illo in bello fortissime ac fidelissime iuverunt. XIII. Gergely pápának 1747-ben kelt apostoli irata: »Romana Ecclesia.«

²⁾ Du Breuil Antiq. de Paris 3. k.

Képek a magyar-örmény metropoliszból.

I.

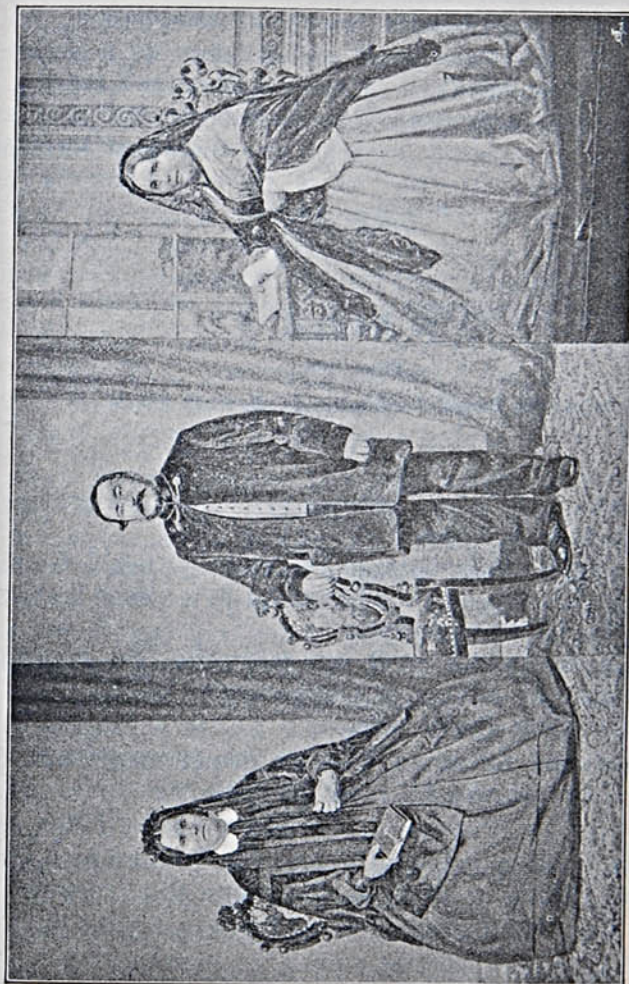
Szamosújvár szabad kir. város falai 1773-ig uralkodót nem láttak. II. József volt az első fejedelem (akkor még csak trónörökös), ki a mondott év július havában járt városunkban. Három órát töltött itt; Dániel Tódornál *) volt szállva: nála is reggelizett.

I. Ferencz 1817. őszén látogatta meg városunkat a királynéval együtt; két éjet töltött e falak között. Erre az alkalomra apáink a Szamosra két hidat csináltattak: e hidakra 30.000 frtot költöttek; az országutat a város határáig vitték és sok más jeles dolgot cselekedtek. Bemutattak hármasszülötkeket: a király megjutalmazta a hármasszülötkeket. Felnöttek; a férfi: Deák Simon megnősült és a két leány Ilona és Anna férjhez ment; elérték még unokáik örömét is. Mind a három, kik 1810. aug. 2-án születtek s kiknek jól sikerült arczképét itt be is mutatom, már 84 tavaszt látott. A hármasszülötke nem ritkák; de a legnagyobb ritkaság, midőn a hármasszülötke közül mind a három így magas kort ér el. Dr. Herrmann Antal hírneves ethnographus, ki itt Szamosújvárt beszélt is a férfivel, ezt a nagyon ritka esetet megírta a nagy tudósnak: Wirchownek Berlinbe. A férfi felesége még él, ellenben mindkét asszony özvegy. A napokban újra lefényképezték magukat.

Ő Felsége I. Ferencz József személyesen akarván népeit látni, 1852-ben beutazta Magyarországot és Erdélyt... És hogy annál ünnepélyesebbé tétessék ez az utazás, az emberek a falvakból a nagy útra rendeltettek ki: ezeknek hosszú lánczolata között vonult el a Felség. Aug. 2-án érkezett körünkbe. A széplaki hegyen, a Vizúteza alsó és felső végén igen szép és költséges díszkapuk fogadták. A főpiacz páratlan pompával ékeskedett, hol Ausztria, Magyarország, a koronatartományok

*) Illustrissimus dominus consiliarius Theodorus Dániel, decus et oraculum Armenae gentis. L. a helybeli Szent-Ferenczrendi háztörténetének („Historia Domus“) 21. lapját.

és a megyék czimereivel ellátott gúlák és díszoszlopok egész erdeje volt felállítva. Mindezeket a díszítményeket a sok ismerettel birt találékony eszű Gábrus Zachar ta-

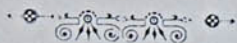
Deák hármasszülötke.

nár terve és felügyelete mellett készítették; ezek közül a mondott „ezermester“ saját kezével is sokat csinált. — Ő Felsége a piacon szállt ki kocsijából. Tenger nép.

Szemlét tartott az ott felállított helybeli „kis-katonák” felett, megnézte a várt, a kerületi irodát és a katonai intézetet; de a tisztelgés legszebb része a hirtelen megereedt és záporként hulló eső miatt elmaradt: el nem mehetett az örmény kath. plebániái templomba, hol a papság, 100 fehérbe öltözött csinos leány és a szépnem diszkoszorúkkal várták, — hanem a harangok zugása, és mozsár-ágyúk durranásai közt Kolozsvár felé folytatta útját. . .

Szongott Kristóf.

A hámál.

— Elbeszélés. —

Irta: *Lindau Rudolf.* Fordította: *dr. Esztegar László.* —

IV.

— Nós, mi a te véleményed? kérde Mertens úr, miután bevégezte szavait.

— Fogok Ohánneszszel beszélni, — felelé Gomida. Irok majd Kevorknak, s a harmincz font vissza lesz szolgáltatva Hádsi Mehemednek.

— Nem egyedül erről van most szó. Én szeretném tudni, hogy mit tartasz te Ohánneszről?

— Beszélni fogok vele.

A délután folyamán Gomida ismét megjelent Mertens úr dolgozószobájában és így szólott:

— Holnap Ohánneszszel el fogok menni a templomba és ha ő ott a pap előtt is meg fog esküdni arra, hogy ő ártatlan, akkor csakugyan nem vette föl a pénzt.

— Úgy hát holnapig várni fogok.

— Az lesz a legjobb.

Midőn másnap reggel Gomida újból Mertens elé került, ennek első szavai ezek voltak: — Nós hát megesküdött Ohánnesz a pap előtt ártatlanságára?

— Ohánnesz nem ment a templomba, volt a felelet.

— Miért nem?

— Én nem kísérhettem őt a templomba?

— De hát miért?

Erre Gomida mit sem felelt.

— Azt kérdezem mi volt az ok?

— Én jobbnak találtam nem menni.

Mertens úr sokkal jobban ismerte az ő örményeit, sem hogy nem tudta volna, hogy majdnem lehetetlen Gomidából az ő akarata ellenére feleletet kicsikarni. Gomida annyit kijelentett, hogy jobbnak találta, ha nem megy Ohánneszszel a templomba. Az okokat, melyek őt erre vezették, magának akarta megőrizni. Talán félt Ohánneszt bűnvallomásra kényszeríteni, vagy a mi még rosszabb volna, őt kitenni annak, hogy hamis esküt tegyen. Gomida erőshítű keresztény volt s igen lelkiismeretes férfiú. Az a felelősség, melyet ő magára vett volna azáltal, hogy Ohánneszt a pap elé viszi, sokkal nagyobb volt, hogy sem az ő lelkiismerete azt megbirta volna.

Ilyen formán magyarázta meg magának Mertens úr az öreg szolga magatartását, azonban most már az ő bizalma is ingadozni kezdett az Ohánnesz ártatlanságában. A következő napon elkerülte a vele való találkozást, a mi nem is ment nehezen. A második hámál csak akkor jelen meg úra előtt, midőn ez hívja őt. Mertens úr elrendelte, hogy Ohánnesz az ő pénztárszolgai teendőit egyideig még rendesen végezze. A házban különben is minden a rendes mederben haladt. Csupán az örmény cselédség látszott komolyabbnak, csendesebbnek és ünnepélyesebbnek, mint rendesen. Ugy tűnt föl, mintha halott feküdne a házban.

Pénteken estve még egyszer megszólítá Mertens úr Gomidát Ohánnesz miatt. Másnap járt le a Hádsi Mehemed által megállapított határidő. Engedje Mertens a bevádolt szerencsétlent a Galata-Seraiba, a végromlásba menni.

— Hallottál valami újat Ohánnesz felől?

— Nem, Uram!

— Az ő rokonai rendes emberek.

— Hadsi Mehemed holnap a fogságba fogja őt vetetni.

— Ő meg fogja kísérteni, megmenteni magát.

— El fog szökni?

Nem. Elszökni nem akar.

— Akkor hát hogy fog megmenekülni a Galata-Serailól?

— Ő meg fogja kísérteni. Hagyja őt Uram.

Szombaton reggel Hadsi Mehemed látogatását fogadta Mertens. A töröknek széles arcán kedélyes mosolygás látszott. Miután Mertens urat üdvözölte, így szólott.

— Látja, hogy igazam van?

— Hogy-hogy?

— Az ön Ohánneszét illetőleg. Ő ideje korán okosat gondolt s ma reggel visszahozta a harmincz fontot.

Mertens úr, a ki sokkal hosszabban élt a Keleten, sem hogy a legtöbb esetben ne tudná megőrizni nyugodtságát, egészen csendes maradt; azonban fájdalomosan érintve érezte magát. Szerette volna Ohánneszbe vetett bizalmát megőrizni. Azonban ennek hibája majdnem bebizonyítottnak látszott. Hogy a pénz eltűnt, hogy Gomida vonakodott Ohánneszszel a paphoz menni, hogy ez az eltűnt harmincz fontot visszahozta, — mindez Ohánnesz ellen szólott. Azonban ezen gondolatokat magában tartotta Mertens. Csak ennyit mondott:

— Örülök Hadsi Mehemed úr, hogy ismét pénzéhez jutott; — mire ez el is távozott.

Ekkor előhívták Gomidát, kit Mertens úr szigorú arcczal fogadott.

— Ohánnesz azonnal hagyja el a házat. Szégyenlem magamat, hogy évek óta tolvajt tartottam házamnál.

— Ohánnesz tolvaj? kérdé Gomida.

— Természetesen. Ő maga adta vissza a pénzt Hadsi Mehemednek. — A nyomorult! — Azonnal hagyja el a házat. Fizesse ki neki bérét a jövő hó elsejéig, — aztán elmehet. Többé látni sem akarom.

— Ohánnesz nagyon szerencsétlen ember. Hogy kapjon most új állomást magának Konstantinápolyban, ha ön őt, mint tolvajt elbocsátja és hogy nézzen ő most

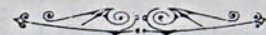
az ő jótállójának Kevorknak szeme közé, s hogy kerüljön felesége színe elé.

— Az az ő dolga. Én tolvajt nem türhetek meg házamban.

— De hát tolvaj-e Ohánnesz?

— Te azt már másodszor kérdezed. Talán kételkedel ebben?

— Igen.

Kisebb közlemények.

Magyarország néprajzi muzeuma. Kuun Géza gróf, a néprajzi társaság nagyérdemű elnöke, a folyó évi ápril hó negyedikén tartott társulati közgyűlésen hosszabb elnöki megnyitó beszédet mondott, melyből — lapunk teréhez mérten — néhány részletet mi is átvesszünk! Ha más államok fővárosaiban is, — mondá többi közt a nemes gróf — az utazó tudásvágya a néprajzi muzeumok felé fordul s azokban az illető nép lelkének több jellemző nyilvánulása felől tájékozódni ohajt, s a jelen képét, mely lépten nyomon megnyilatkozik s feltárul előtte, ekként a részben igen régi időkre visszavezethető népies alkotások és szokások ismeretével bőviti: mennyivel inkább fog hazánk fővárosában a néprajzi gyűjtemények iránt érdeklődni azon országban, melynek lakosságát különböző népfajok alkotják, — s a melynek egyik legrégebb krónikairója egy egész fejezetet szentel a külföldről bevándorolt idegenek felsorolásának. — Nem kétlem, hogy a milleniumi kiállítás nagyban fogja a létező hazai gyűjteményt kibővíteni, még pedig nemcsak egy irányban, hanem az országot lakó különböző testvérm nemzetiségek néprajzi jellegét is kitüntetve. Így fog ezen gyűjtemény egészében, hazánk annyi jellemzetes változatokban bővelkedő néprajza visszatükrödni. A nagy kiállítások tudvalevőleg azon városok muzeumait, melyekben tartatnak, jelentékenyen s öröndetesen szokták gyarapítani és ez bizonyos (még a rendesnél is sokkal nagyobb) mértékben lesz így a milleniumi kiállítással. — Minden ismeret, mondja továbbá, engesztelést szerez és kibékít; a természettudományi ismeret a természet törvényeivel, a történeti az emberi dolgok menetével, a bölcsészeti a világrenddel békéltet meg s a néprajzi ismeret az egyes népfajokat hozza közelebb egymáshoz. Ugyanazt az országot lakó népfajok ethnográphiája megmutatja nekik a százados együttlét összekapcsoló mozzanatait, azon kölcsönös hatásokat, me-

lyeket egymásra gyakoroltak s a melyek őket bizonyos pontig szokásaikban egymáshoz hasonlóvá tették. Az ethnographiai ismeretek népszerűsítése tehát minden bizonynyal a politikai békéltetés egyik jelentékeny tényezője!... Most már kezdik belátni, hogy a történelem folyamatát nemcsak a diplomacia, hanem ethnikus tényezők is szabályozzák, s ennél fogva igen fontos politikai érdek reánk nézve, hogy a nemzetközi tudomány és általa a nemzetközi viszonyok intézői tárgyilagossá és való képet nyerjenek ethnographiáinkról.

A táviratok nyelve. A magyar államnyelven kívül, hazai távirda-szabályzatunk értelmében, még oly táviratok is feladhatók, illetve elfogadhatók: melyek angol, bolgár, cseh, dán, flamand, francia, görög, héber, hollandi, horváth, illír, japán, latin, lengyel, magyar, német, norvég, olasz, orosz, örmény, portugál, román, ruthén, spanyol, svéd, szerb, szlovén, tót és török nyelven szerkesztettek, — feltéve, hogy latin vagy német betűkkel vannak írva.

Irodalom és művészet.

Petőfi költeményei örményül. A Tiflisben megjelenő »Méság« című politikai lap tárczájában, egypár Petőfi költeményt találunk örmény nyelvre fordítva, melyek alkalmasint német műfordítás alapján készültek. Itt megemlítjük azt, hogy mily gazdag az örmény irodalom műfordításokban és költői átültetésekben, — a művelt Nyugat, sőt az egész világirodalom és költészet remekeiből. Folyóiratunk szerkesztője is fordított már Petőfi népdalaiból néhány darabot, melyek közül egy az »Összehasonlító irodalomtörténeti lapok«-ban és öt darab a szamosújvári gymnasium VII. (1881/2) tudósítványában jelent meg. Ezekből itt is közlünk egyet:

Reszket a bokor, mert...

Reszket a bokor, mert
Madárka szállott rá.
Reszket a lelkem, mert
Eszembe jutottál,
Eszembe jutottál,
Kicsiny kis leányka,
Te a nagy világnak
Legnagyobb gyémántja.

Teli van a Duna.
Tán még ki is szalad.
Szívemben is alig
Fér meg az indulat.
Szeretsz rózsaszálam?
En ugyan szeretlek,
Apád, anyád nálam
Jobban nem szerethet.

Gétoghá thuphê, zi
Thêreshun vérán iesáv.
Gétoghá hokisz, zi
Tun i midkêsz êngâr,
Tun i midkêsz êngâr,
Phokhêr, bêzdîg âghchîg,
Vor jêsz mjêdz âschârhi
Ânijênâmjêdz âgnîg.

Li e csêrov Dunân,
Kuczhe ter gêthâphi.
Szêrdisz mecs phâphâkn âl
Hâziv or gêmegni.
Gêszirjêsz im dzârvâr?
Nâ jêv jêsz gêszirjê,
Âvjêli zkhêz vêchî mâjrt
Szîre khân jêsz hâjrê

Mikor együtt voltunk,
Tudom hogy szeretted.
Akkor meleg nyár volt,
Most tél van, hideg tél.
Hogyha már nem szeretsz,
Az Isten áldjon meg,
De ha még szeretsz, úgy
Ezerszer áldjon meg.

Jêrp miâdêgh eink,
Szîrjeszezhîr kidîm the.
Hâjuzsâm dâkh âmâr er,
Âjzsmîg ezhurd e: ezhêmer.
Iszg theor vêchî szîrjêsz,
Âszdvâdz êzhjêz orhne.
Pâjêz theor ter szîrjêsz,
Hâzâr ânkân orhne.

Örmény orvosi munka. Dr. Der-Krikoriáncz Krikor ghezlâri örmény orvos, egy tudományos füzetet adott ki »a gyermekek emésztő szerveinek némely betegségeiről.«

Közgazdasági élet.

Anyagipari tanműhely. A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara elnökségének felhívására a jó hírnévvel bíró szamosújvári műfázakas: Horváth Károly (ki már egy budapesti kiállítás alkalmával is feltűnést keltett) késznek nyilatkozott műhelyét Kolozsvárra áthelyezni s abban megfelelő számú gyakornok részére gyakorlati oktatást adni, ha alkalmas telephelyet nyer, s ha némi állami segélyben részesül. A kamara pártolólág intézkedett ez ügyben! Részünkről nem hallgatjuk el azon megjegyzésünket, miszerint az anyagipar e művészi gyakorlottsággal bíró, s elismert tehetségű művelőjét érdemes lenne városunkban továbbra is megtartani, — s az általa felajánlt műipari szakoktatást körünkben egy arra alkalmas telephelyen, a kereskedelmi minisztérium útján kieszközölendő állami támogatás mellett, létesíteni; annyiaval inkább, mert még kisebb városok is törekednek ily ipartanműhelyek birtokába jutni.

Kereskedelmi ügynökök, kik hazai cégek képviseletében a keleti piacokra küldetnek, eljárásukban nagy segítséget találnak a keleti nyelvek ismeretében, mely nélkül igazán sikeres működést alig is fejthetnek ki. A levantei kereskedésben hasznát vehetik ugyan európai nyelvismereteiknek; de azonkívül szükséges, hogy legalább egy-két keleti nyelvet is elsajátítsanak. A török vagy görög nyelv mellett, (mint már lapunkban is kifejtett) nem csekély szerepet játszik a nyugat-ázsiai kereskedelemben az örmény nyelv is; sőt sok tekintetben ez utóbbinak amazoknál is nagyobb hasznát lehet venni. Már hivatalos konzuli jelentésben is figyelmeztetnek kereskedelmi házaink arra, hogy keletre utazó megbízottjaitkat oly egyénekből válasszák, kik a keleten beszélt nyelveket (melyek közt az örmény jelentékeny helyet foglal el) bírják. Ezen körülmény is arra int, hogy hazánkban az örmény nyelv tanulására érdemes lesz gondot fordítani kereskedelmi pályára készülő ifjainknak, (bármely nemzetiséghez tartozzanak); mert a kik keleti államokba küldetnek ki, működésükben nehézséget fognak érezni, — ha a kereskedelmi akadémiákon, avagy magán szorgalomból az új örmény nyelvet el nem sajátították.

Méhészet. A budapesti nemzetközi kiállításon múlt évben méhészeink közül többen nyertek jutalmat, illetve kitüntetést; így Csiki Imre aranyjutalmat, — Csiki Lukács, Papp János, Voith Gergely ezüstjutalmat, — Csiki János, Duhá Dénes, Harmath Lajos, László Antal, Merza Vilmos, ál Kristóf, Zabulik Lászlóné és mások elismerő oklevelet nyertek.

Mi újság az örmény világban?

Az örmény hírlapírás jubileuma. Az első örmény hírlapot, mely »Aztárar« (Hiradó) címet viselt, a siráz-i Sémavonján Háruthiun nevű pap alapította India Madras városában 1794-ben. Azóta 100 év telt el, azért a bécsi »Hántesz Ámszoreá« című örmény lap azt indítványozta, hogy a nemzet ezt az eseményt ünneppel ülj meg.

Sálámeán énekes. Eriván városától, hol két sikerült hangversenyt tartott, aranyozott ezüst serleget kapott, melynek fedőjére Hájrig katolikosz képe van vésvé. A serleg egyik oldalán az ecsmiádzini Györgyfele örmény akadémia, másik felől Ararát mezeje látható; alján ez van írva: »Sálameánnak, a jelentékeny énekesnek — Eriván közönsége«

Hymen. Miszák (Miszákián) efendi, török nagykövetségi tanácsos, ki Bécsben is hosszabb ideig szolgált a porta diplomacziái képviselőténél, Párisban nőül vette Holländer bankár leányát. A menyasszony a zsidó vallásról férje hitére, az örmény katolikus hitre tért át.

Mechitár szülőföldjén: a kisázsiai Sivás (Sebastia) városában, mint írják, újra fellépett a kolera-járvány; minek következtében a város határára vesztégzárt rendelték el.

A tífiszi örmény lapok. A »Nor-Tár« (Új-Század) évi jövedelme 11.500 rubel, az »Arczákánkh«-é (Viszhang) 10.000 r., a »Murds«-é (Üllő) 6.500 r., a »Daráz«-é (Ábra) 5682 r., és az »Ághhpjur« (Forrás) 3255 r. Ezek az örmény lapok 3.855 példányban nyomulnak, melyekből 902 példányt a tífisziek járatnak, ellenben postával küldenek szét 2.953 példányt. A »Nor-Tár«-ból Tifliszben olvasnak 300 példányt és postára tesznek 1.100 péld.: az »Arczákánkh«-ból elkel a városban 220 és künn 613 p.; a »Daráz«-ból a városban 147 és künn 790 p.; az »Ághhpjur«-ból a városban 135 és künn 150 p.; a »Murds«-ból a városban 100 és künn 300 példány. A »Méság« adatai nem kerültek kezeink közé.

Ábru asszony, Ábrahám pasa anyja, ki a Nubár, Dádián és Tákeszián és más jelentény örmény családokkal állott rokonságban, meghalt Párisban. Sok jót tett.

Felölös szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre »Aurora« könyvnyomdája.

94 AUG 1 N
KÉZDI VÁSÁRHELYT

Egy zongoraművész nő.

— Kábdebó-Simay Rozália. —

Az idei tavaszon Szamosújvár zenekedvelő közönsége rég óhajtott műélvezetnek részese lón azon hangverseny révén, mely városunk redoute-termében a helybeli születésű, de művészi zongorajátékáról szélesebb körben is előnyösen ismert Kábdebó-Simay Rozália úrnő áldozatkész közreműködése mellett, szokatlan érdeklődés s a közelismerés jeleinek élénk nyilvánulása kíséretében folyt le, — szép összeget eredményezve a fényesen sikerült zeneestély jótékony céljának előmozdítására.

K. Simay Rozália úrnő zenei képzettségét, első sorban a családi körben nyert gondos magántanulás által szerezzve, — az ekként nyert biztos alapon, később a fővárosi elismert névvel bíró Siposs-féle zongora-tanintézetben, illetve magánzeneakadémián folytatta tovább

zeneelméleti és gyakorlati tanulmányait; a honnan azután, mint az intézetnek egyik legtehetségesebb növendéke, csakhamar a Liszt vezetése alatt állott budapesti országos zeneakadémiának zongoraművészeti osztályába is felvétetett.

Itt fokozott lelkesedéssel igyekezett lankadatlanul előbbrevinni kedvelt művészeti szakmájának gyakorlatát és tanulmányait; melyekkel, még ma is családanyai helyzetében is, a női hivatás házas gondjai és örömei közt sem mulasztja el szeretettel s odaadó szorgalommal foglalkozni.

A virtuóztatás fokára emelkedett zongorajátékában, a különböző időkben tartott hangversenyeken, már is több hazai város közönségének nyílt alkalma gyönyörködni; s úgy korábbi, mint legújabb fellépései (a budapesti, kolozsvári, brassói, marosvásárhelyi, fogarasi és szamosújvári közönség előtt) egyaránt biztosították részére a hallgatóság tetszését s a szakavatott műértők elismerő nyilatkozatait.

A poétikus felfogással párosult művészi technika által az egyéniség oly rokonszenves vonásai érvényesülnek játékában, — melyek a nagy zene-szerzők legnehezebb alkotásainak hatásos interpretálására is képesítik őt.

Nála a gyakorló művészet nem kenyérpálya a nagyvilág zajos küzdterén, melyen diadal és hírnév után eseng a soha ki nem elégíthető becsvágy, — hanem inkább nemes élvezet, valódi hivatás és szellemi szükséglet, — ideális fűszere a családi élet kis világának, melynek tisztább légkörében szívesen áldoz a zene muzsájának, s abból csupán akkor lép ki a nyilvános hangversenytermek emelvényére, ha eszményi céljait követve, alkalma nyílik olykor művészete által valamely magasabb közérdeket előmozdítani.

Élethíven sikerült arcképe (mely a jelen füzet homlokát díszíti) elárulja művésznőnk fenkölt szellemét; mely a klasszikus zene előkelő birodalmában részére oly szép hivatást szerez, — míg a családi kör szentélyében őt a legnemesebb kötelességérzet hősnőjévé avatja fel.

K. Simai Rozália úrnő, Simay Gergely kir. tanácsos és nyug. törvényszéki elnök leánya, — s eddig elért művészi sikereiből következtetve joggal remélhető, hogy az ő emelkedőben levő szép tehetségei úgy szülővárosának, mint az örmény névnek e hazában még sok elismerést vívnak ki.

Sz. K.

Emlékezet.

— Butágheáncz költeménye. —

*Az est ha jött és besötétedett,
Szép csillagom diszíté az eget;
Becsés volt nekem ez a drágakő,
Lelkem boráját el-eltüntető.*

*Sötét erdőmben kis madár lakott,
Örömmel hallám, oly szépen dalolt,
Szívemhez szólott bájos éneke,
Hisz minden hangja tavaszt hirdete.*

*Kertemben nyílott a legszebb virág,
Irgy szemekkel nézte a világ;
Mosolya kedves, üde és vidám,
Gyönyörben usztam hogy ha láthatám...*

*De elsötétült égi csillagom,
Kis fülmilém nem zengi már dalom',
Rozsám' elhordta a zord őszi szél:
Sajgó szívemben csak emléküek él!...*

Simay Gergely.

Az örmény nyelv az indó-európai nyelvcsaládban.

— Pátkánián K.-nak az orosz császári földrajzi társaság kaukazi osztálya által kiadott „Tudósítások”-ban megjelent tanulmánya. —

III.

Az örmény irodalomban fenmaradt ugyan a III. és IV. századoknak nyelve, de a grammatika messzemenő felbomlásnak képét tárja elénk oly korszakban, midőn a szláv és góth nyelvek még régi formáik teljes gazdagságának birtokában voltak. Az eredeti nyelvtani alakok nagy részének elvesztésével egyidejűleg elvesztette a nyelv ama jellemző vonásokat is, melyeknél fogva az egyik vagy a másik csoporthoz számítható. A dolgoknak így helyzetében nehéz egy tollvonással dönteni ama kérdés fölött, hogy mily helyet foglal el az örmény az indó-európai nyelveknek körében. E kérdés megoldásának előfeltételei a következők:

1. Ki kell választani az örmény nyelvből mindazon szavakat, a melyek hasonlítanak a perzsákhoz. Nem nehéz felismerni a görög, syr és egyéb semita szavakat is, melyek a kereszténység fölvétele után az örmény nyelvbe átmentek. Ha így módon a használatban levő szavaknak körülbelül egy harmad részétől eltekintünk, fenmarad mintegy 3500—4000 szó, a melyek nem hasonlítanak más nyelveknek szavaihoz. Kétségtelen, hogy ezeknek egy részére nézve is kimutatható az átkölcsönzés, de a túlnyomó többsége e szavaknak az örmény nyelv el nem vitatható tulajdona. Ha a szavaknak ezt az utolsó categoriáját vesszük elemzés alá, kikerüljük azt az eshetőséget, hogy idegen szavakat örményeknek tartunk, s megismerkedünk fővonásaival az örmény nyelv phoneticájának s a többi nyelvekhez való viszonyának.

2. Az örmény nyelvnek a perzsa dialectusokkal való összehasonlításánál a nyelvbuvárok csakis azokat az iráni nyelveket tartották szem előtt, a melyeknek irodalmuk volt vagy van. Ámde a szavak egyik nyelvből a másikba nem pusztán a könyvek útján mennek át, hanem még sokkal gyakrabban az állandó és élénk

összeköttetések és érintkezések közvetítésével is. Így érintkezései lehettek az örményeknek oly perzsa népségekkel, melyeknek nem volt irodalmuk s a melyeket manapság is alig ismernek a szobatudósok. A perzsa nyelv-dialectusok kölcsönös viszonyainak ismerete nélkül nehéz biztonsággal nyilatkozni ama szavakról, melyek a perzsából mentek át más nyelvekbe. Megtörténhetik, hogy valamely örmény szó összehasonlítottván a perzsával, oly különbséget tüntetett föl, mely a nyelvbuvárt könnyen tévútra vezethette. Azon feltevésben, hogy e különbség az örmény nyelvnek sajátosságát foglalja magában, ezen a nyomon indul tovább s a végén kitűnik, hogy a szó maga nem is örmény, hanem localis perzsa, s hogy az eltérés nem örmény, hanem perzsa talajon merült fel. Nem szorítkozhatunk tehát kizárólag a perzsa írásnyelvre, hanem figyelmet kell fordítanunk azon dialectusokra is, melyeket a perzsa nyelv különböző törzsei beszélnek.

3. Lingnisticai szempontból a nyelv összesége a népies dialectusoknak s az irodalmi nyelv azoknak csak esetleges képviselője. A tudósok nagy része az örménynek buvárlásánál csakis a bibliafordítás nyelvét tartja szem előtt s azt tekinti az örmény nyelv egyetlen képviselőjének. Mi azonban tudjuk, hogy ez a dialectus csak esetleg vált írásnyelvvé s hogy ezenkívül még ma is több más örmény tájnyelv létezik éles különbségekkel úgy a hangzásban és kiejtésben, mint lexicographiai s grammaticai szempontból is.

Az örmény nyelvnek iráni jelleget tulajdonítván, nézetének megerősítését találja a nyelvbuvár az iráni nyelveket a sanskrittől megkülönböztető vonásokban. Ezeknek egyike a sanskrit *h* betűnek *z* betűvel való felcserélése az iráni nyelvekben. Hasonló helyettesítéssel találkozunk az örmény szavakban is. Így p. Hübschmann a sanskrit *vah*, *me*, *bah*, *li* szavakkal szembe állítja az örmény *vaz*, *méz*, *bazum*, *lizel* szavakat. Csakhogy egyáltalán nincs bebizonyítva az, hogy vajjon eme szavak valóban örmény származásúak, sőt teljes okunk van ebben kételkedni.

Mielőtt véglegesen dönteni lehetne az örménynek az egyik vagy másik nyelvcsoporthoz való sorolása fölött, szükséges mélyebben behatolni e nyelv tájszólásaiba, máskülönben egyoldalú marad a tanulmányozására fordított fáradság s megérthetetlen még az irodalmi nyelv összetételének és alkotának több jelensége is. Az örmény tájszólásokban egész sora a tiszta örmény szavaknak maradt fenn, melyeket az irodalmi nyelvben idegen szavakkal helyettesítettek. A szóalakoknak ily különbözősége mellett lehet-e vajjon döntő súlyt tulajdonítani annak, hogy egy betű helyett az örményben más jelenik meg?

4. A grammaticai formák többoldalú megvizsgálása párhuzamosan a szóelemzéssel kétségtelenül minden egyébnél fontosabb szerepet játszik az előttről fekvő kérdés megoldásánál. A nyelvnek grammaticája ugyanis megtartja a külső benyomásoktól való függetlenségét még akkor is, midőn valamely nyelvben a szavak nagyobb részét idegen szavakkal cserélték fel.

Nem lesz felesleges itt egy kis kitérésbe bocsátkoznunk.

A törökök neve a történelemben nem jelenik meg a VII. századnál előbb. A XI. században Persiát és Örményországot meghódították a seldsukidák. Azóta érezhetővé vált a törökök befolyása a perzsa és örmény nyelvre. Ezen korszak, vagyis a VII. század előtt azonban nem engedi meg a nyelvtudomány bizonyos jelenségeknek a török nyelvformákra hivatkozás útján való megfejtését.

Mordmann ekként nyilatkozik tanulmányainak egyikében:*) „Az örmények tudvalevőleg az indo-európai fajhoz tartoznak, de a nyelvök nyilvánvaló nyomait mutatja a turani befolyásnak. E kifejezés alatt nem az osmanokkal való évszázados összeköttetés útján a nyelvbe behatolt török szavakat értjük, hanem azon elemeket a IV., V., VI. és VII. század irodalmi nyelvében, midőn még senki hírét sem hallotta a seldsukoknak, osmanoknak stb.“ Mordmann huszonhárom szót idéz, a melyek a török szavakkal való hasonlatosságuk által ezt a befo-

*) Zeitschrift der Morgenländischen Gesellschaft 1870 : XXIV. 83.

lyást lennének hivatva bebizonyítani. Csakhogy a szavakat nem a legszerencsésebben választotta meg az általa felállított tétel érdekében. Alig van jegyzékében egyetlen egy oly szó, mely a törökkel való hasonlatosságra ugy hangzása, mint értelme tekintetében igényt tarthatna.

— A betegező közlemény a jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Képek a magyar-örmény metropoliszból.

II.

— Egy színművésznő, mint vendég. —

Már együtt volt a bizottság a városház tanácskozási termében, midőn a távirat, mely Nagy Károlyból érkezett, bizonyossá tett minket arról, hogy a budapesti nemzeti színház hírneves művésznője: Kaffkáné Hegyesi Mari más nap (júl. 1.) körünkbe jó — vendégszerepelné. Deák Péter színgazgató hívta meg a kedves művésznőt. A bizottság azonnal munkához látott; főbb megállapodásai ezek: Ünnepeyes fogadtatás, üdvözlő beszéd, virágcsokor átadás; elszállásolás, ezüst koszorú-vétel, társas vacsora...

Sokan gyűltek össze a vasútnál; a vonat megjött. Kiszállott a művésznő; Voith Miklós ügyvéd üdvözölte — melegen. A válasz rövid tartalma ez: „Rég vágyakodtam e falak közé, vágyam most teljesült; forró köszönet a meglepő fogadtatásért!” Erre kocsira ült és szállására hajtatott. Placsintár Dávid polgármesternek vendégszerető mivelt neje bocsátotta a művésznő rendelkezésére fényes termeit; itt volt szállva komornája is.

Júl. 2-án lépett fel első ízben: a „Fedorá“-t adták. Színtermünk falai ilyen nagyszámú közönséget talán egyszer sem láttak. A színigazgató a terem minden zegezugába üléseket helyezett. Kicsinynek bizonyult tágas színtermünk, műpártoló közönségünk nem egy tagja szorult ki. Mikor kijött e kedves alak: csinos virágcsokrot nyújtottak át neki, a nagy közönség pedig harsány „éljen“-nel és tapsviharral fogadta. Aztán hozzá kezdett szerepéhez... és remek játékával elbűvölt. Nem mondom, hogy szépen, elragadóan, művészileg játszott, — mert ezt úgy is tudja az egész ország; azt sem mondom, hogy az az asszony játszott nálunk, ki tökélyre vitte a színművészetet, ki annyi hervadhatlan babért szerzett valamint a fővárosban, úgy vidéken is, — hanem csak szíves köszönetet mondok az igazgatónak, hogy Hegyesi Mari meghívásával alkalmat nyújtott Szamosújvár városának játékában gyönyörködhetni annak, ki a színművészet megtestesült személyesítője! A nyújtott gyönyört a hálás közönség szűnni nem akaró tapssal és többszörös kihivással jutalmazta.

Másnap délben Vajna Károly ellenőr uri házában volt ebéd; ott volt Placsintár Dávidné, Voith Miklós ügyvéd, Gajzágó Ferencz járásbíró, Szongott Kristóf szerkesztő, Novák Gergely tanár, dr. Esztegár László és Deák Péter színigazgató is. Kitűnő étkek, zamatos borok, fésztelen jó kedv. Lapunk szerkesztője előbb a magyar nők egyik büszkeségét: az ünnepelt művésznőt, azután a kedves házi asszonyt: Vajna Károlynét köszöntötte fel, ki sok szép tulajdonainál fogva a mily jelentékeny helyet foglal el a szamosújvári társadalomban, épen oly jó feleség, figyelmes háziasszony, kiváló gazdasszony.... Ebéd után bementünk a közel levő várkertbe; itt a szép

művésznő a tisztán tartott kert szép virágcsoportjaiban, melyekből néhány szálát szakított is — gyönyörködött. Kijövet a szíves vendéglátó Vajna Károlyné, fegyencz kéz készítette csinos mivű kenyértálczával, melyen ez a körirat olvasható: „Add meg nekünk mindennapi kenyerünket“ — ajándékozta meg, Kodra Gyula hivatalnok pedig egy szintén itt készült, mesterséges szerkezetű gyufatartót adott át a művésznőnek, hogy vigye emlékebe szeretett férjének.

Estve „Gauthier Margit vagy a kameliás hölgy“-ben lépett fel. Párját ritkító játéka a legfokozottabb várakozást is túlszárnyalta. Előadás kezdete előtt egy bizottság jelent meg a színpadon és nyílt színen szép beszéd kíséretében adott át az érdemes művésznőnek egy értékes ezüst-koszorút. Novák Gergely tanár volt a szónok. Előadás után az étterembe mentünk: vacsorához ültünk; a hatvan terítékű asztal mellett nők is foglaltak helyet. A felköszöntők sorát Gajzágó Ferencz nyitotta meg; poharat üritettek még dr. Esztegár László, Vajna Károly (a polgármesternéért), lapunk szerkesztője, Novák Gergely, dr. Gopcsa László, Esztegár Gergely. Szongott Kristóf körülbelől ezeket mondotta: „A férfiú leendő menyasszonya egyéniségében ezt a három tulajdonságot szokta keresni: műveltség, jóság és szépség. Boldognak tartja magát a férfiú, ha választottja a mondott tulajdonságok közül bár egyet képes felmutatni; még boldogabb az a férj, ki feleségében két tulajdonságot fedezett fel; de legboldogabb az a vőlegény, kinek aráját mind a három tulajdonság diszesíti. A túlzott fok a nyelvtanban is csak nagy ritkán fordul elő. A legboldogabb férjek egyike ő méltósága: Kaffka László miniszteri osztálytanácsos ur, ki a távolból is gyönyörrel legelteti lelki szemét bájos neje kiváló tulajdonságain. Nem mindennapos az olyan nő, kiben mind a három tulajdonság fellelhető; ellenben nagy ritkaság az olyan hölgy, kit háromnál is több tulajdonság ékesít. És uraim! ezt a ritkaságot körünkben tiszteljük. Ugyanis a mai nap ünnepeltje nemcsak művelt, jó és szép, hanem még magasztalt művésznő is. Azért midőn művésznő ő Méltóságának azon kitüntető szíveségeért, hogy kis körünkbe jöven, alkalmat nyújtott

nekünk páratlan művészetében, — mely magyarosságot, hazafiságot, míveltséget, erkölcsösséget terjeszt, — gyönyörködhetni, nemcsak a szamosújvári sajtó, hanem műpártoló közönségünk nevében is hálás köszönetet mondok, egyúttal kérem a Gondviselést, hogy Méltóságodat, kit szamosújvári tisztelőivel együtt az országos közvélemény is legszebb művésznőnek tart, — hazánk díszére, derék férjének boldogítására és számtalan tisztelőinek öröme ép erőben és tartos egészségben sokáig éltesse.“ Két órákor oszlott el a kedves társaság; haza kísértük a művésznőt, kit később többen éjjeli zenével is megtiszteltek.

Júl. 4-én kikisértük a vasúthoz: Szilágy-Somlyóra ment, hol Csoka színtársulata működött. Innen Deésre jött át (szamosújvári tisztelői közül néhányan deési előadásait is megnézték) és Deesről még egy előadásra ismét Szamosújvárra: a „Czigány“-ban remekelt. A ritka műélvezet után együtt vacsoráltunk; ott volt a művésznő és komornája, a polgármesterné. Vajna Károly kedves nejével, Voith Miklós, Szongott Kristóf, Novák Gergely és a színigazgató. Ki akarta kerülni a művésznő a nappali nagy meleget, azért éjjel egy órákor elbucszúzott tőlünk, kocsira ült és Apahidára hajtattott, hogy ott elérje a Brassó felől jövő vonatot. Egyenesen haza ment Budapestre.

Nem szívesen vált meg e helységtől, mit oly nagyon megkedvelt; az eltávozott ünnepelt művésznő itt hagyta a hamar eltűnt felejthetlen napok kedves emlékét és magával vitte határtalan tiszteletünk nagyrabecsült zálogát. A viszontlátásig!

Szongott Kristóf.

Különös véletlen.

— Elbeszélés. —

Az „Armonia“ számára írta: Kritsa Klára.

I.

Itt az Erdély felé induló vonat! hangzott több felől, az aradi pályaház előtt, egy novemberi délutánon. Erre mozgalom keletkezett, — miként ez rendesen történni szokott, — a hordárok rohantak a vonathoz,

elkapkodva a kiszálló utasok bördöndjeit; ki-ki sietett az érkezett rokon, vagy barát üdvözlésére.

A pályaház előtt nagy csoport utas várta a jelt, hogy felszállhasson a vonatra.

— Ujságot tessék! Tetszik sült gesztenye, forró? hangzott innen-onnan.

Végre felnyitották a korlát ajtaját s az ott várakozó utasok nyomultak előre a vonat felé, hogy minél előbb beszállhassanak a kupékba.

Midőn már majdnem mindenki elhelyezkedett, így szólt a kalauzhoz — egy koronát nyomva kezébe — egy magas barna férfiú:

— Vezessen engem egy külön kupéba.

A kalauz készséggel csapta félre egyik négy személyre való fülke ajtaját s átvéve az utas bördöndjét felhelyezte azt a hálóba.

Mind a négy ülés el volt már foglalva: három ifjú leány és egy nagy kosár által. Ez utóbbi a harmadik leánynak képezte tulajdonát, a ki fejét jobb kezére hajtva, hanyagul könyökölt kosarára. A más két leány vidáman csevegett a nélkül, hogy egymás kilétét sejtette volna.

A deli termetű magas férfi, a mint belépett s az üresnek vélt fülkében ennyi személyt talált, igen kellemtelenül volt meglepve és nem késett ezt halkan szavakban is kifejezni a kalauz előtt.

— Legyen nyugodt uram! — mondá ez, úgy hogy a bennülők is hallhatták — e hölgyek csak Radnáig utaznak.

S ezzel távozott.

A fiatal férfi látva, hogy mind a négy hely el van foglalva, bosszusan állott egy helyben; udvariassága tiltotta figyelmeztetni a kosarára dőlő leányt, hogy a negyedik hely övé s hogy távolítsa el onnét azt a nagy kosarat. Ujságot vett elő — talán, hogy bosszuságát elrejtse — s fennállva olvasott.

A leány nem látszott törődni semmivel.

A másik két leány folytatta a társalgást, közben egy-egy pillantást vetve a kosaras leányra, majd a fennállva olvasó érdekes férfira.

Éles fütty hallatszott; a vonat csendesesen elindult, aztán gyorsan robogott tova a sineken. Midőn a harmadik kis állomásnál állott meg, akkor a leány felegyenesedett s kosarát kezébe kapva, gyorsan félrerántá az ajtót s kilépett a nélkül, hogy a benmaradottakat egy főhajtással üdvözölte volna.

— No ez ugyancsak furcsa egy teremtés! jegyzé meg az egyik leány, a melyik balról ült.

A másik nevetve így szólt:

— Ugy jött nekem, hogy a fülébe sugjam: Ne dominálja magácska mind a két helyet, mert nincs joga hozzá.

Erre a férfi — ki már előbb a pamlag tulsó oldalára, a hol a kosár volt, ereszkedett — megváltoztatta helyét és a pamlag másik felére ült. Az utóbb szóló fiatal hölgy némi zavarral, hogy az ismeretlen férfi közel mellette foglalt helyet, félrefordítá fejét.

— Ne nehezteljen nagysád, hogy közelében ülni bátorkodtam! — így kezdé a férfi. Az olvasástól kifáradt a szemem, — folytatá a kezében tartott lapot térdeire helyezve s egészen a fiatal leány felé fordulva. — Részt akarok venni a társalgásban, annyival inkább, mivel nagysád utóbbi szavai engem érdekelnek, minthogy az a kis leány az én helyemet bitorolta. De újra kérem ne nehezteljen, hogy közelében foglaltam helyet.

— Nincs jogom neheztelni, — viszonzá a szép barna leány, nagy sötét, okos szemeit a férfitra függesztve — nem az én helyemet foglalta el.

A balról ülő halvány szőke leány közbeszólt:

— Önnek lett volna uram joga és oka neheztelni az előbb távozott leánykára.

— Hogyan nehezteltem volna, hisz úgy látszik szégyenke soha se utazott vasúton s nem ismeri a rendszabályt.

— Pedig ön mielőtt sejtette volna, hogy állva kellend keresztül utaznia három állomást, már mindhármunkra neheztelt, mondá a barna leány.

— Én?!

— Igen ön! Bosszus volt, hogy nem találta üresen e fülkét.

— Ugy van igaz! erősíté a szőke.

— De kérem hölgyeim! — mentegetődzék a férfi — én igen messzire Csikvármegyébe utazom. Ezért lelkére kötöttem a kalauznak, hogy engem egy üres fülkébe vezessen, hogy az éjjel pihenhessek...

— Legyen nyugodt uram! — szakítá félbe a barna leány mosolyogva — mindjárt megszabadul tőlünk is.

— De én nem óhajtok nagysádektól szabadulni, sőt — épen mondani akarom — hogyha tudtam volna előre, mily kedves társaságot találok itt, úgy ha egy üres fülke kínálkozott volna, még is ezt választom. De mikor beléptem, akkor hirtelenében nem tudhattam, hogy mily szeretetreméltó teremtésekkel hozott össze a véletlen szerencse.

— De daczára szeretetreméltóságunknak ön még is bosszus volna, ha az a tudat meg nem nyugtatná, hogy a legközelebbi állomáson kiszállunk s így az éjet — feltéve, hogy ha valakit helyettünk ide nem hoz a véletlen — nyugalomban töltheti, mondá a barna.

— Oh nem! Mert én édes örömet feláldoznám az éjjeli nyugalomért, ha nagysádtokkal egész úton együtt lehetnék, szólt a férfi udvariasan.

— Tehát ön Csikországba utazik s talán épen a fővárosba: Csik-Szeredába? kérdé tréfásan a barna.

— Régóta vágyam volt beutazni a Székelyföldet, de minden cél nélkül utazni, ezt csak a gazdagok tehetik; most azonban van komoly célom: nőülni akarok. Egy ismerősöm több szép leányt említett előttem, de különösen egyet nevezett meg, a ki nemcsak szép, de gazdag is. Ily két tulajdon együtt véve kevés halandónak adatik S e tulajdonokkal bíró hölgyért nem de érdemes megtenni az útát?

— Természetesen! Csak kérdés: vajjon nem kap-e kosarat, mert különösen az utóbb említett tulajdonság úgy vonzza a kérőket az illető hölgy felé, mint mágnes a tűt, mondá kissé gúnyosan a barna leány.

— Egy kosár még nem oly nagy baj! Legalább egyúttal ki lesz elégitve régi vágyam: meglátom a Székelyföldet.

— És a havasoknak melyik völgyében nyílik az a szép aranyos virág? kérdezősködött ismét a barna.

— Gyergyó-Szt-Miklóson.

— Gyergyó-Szt-Miklóson?! viszhangozá a kérdő, oly hangon, mely bámulatot és nagy érdeklődést fejezett ki; valamit még mondani akart, azonban jobbnak vélte elhallgatni ezt.

— Nagysád csodálkozik ezen? kérdé a férfi.

— Magam is csodálkozom — szólt közbe a szőke leány — hogy az Isten háta mögé utazik leánynézőbe; oda a hol vademberek laknak.

— Vademberek?! pattant fel erre a barna önfeledten.

— Hát nem olvasta nagysád — folytatá a szőke — Jókai „A jövő század regényé”-ben, hogy úgy beszélnek a gyergyószentmiklósiakról, mint vademberekről?

— Tehát ön vademberek közé utazik, — mondá a barna különös mosolylyal. — És mi a neve a vadvirágnak, vagy inkább a vad leánynak, a kit megszelidíteni akar?

— Ez egy gyönyörű — de nem vad, sőt a mint hallottam igen mivelt — örmény leány, neve: M... a Mariska.

E név említésénél a barna hölgy kigyuladt; a figyelmes szemlélő különös felindulást észlelhetett rajta; zavartan huzta homloka felé kalapját, mintegy elfedni akarván az arcán visszatükröződő hatást, mit azon név említése reá gyakorolt.

— Miért ütközik meg nagysád e név hallatára? kérdé bámulattal a férfi.

A kérdezett leküzdé zavarát.

— Nem ütköztem meg — mondá — csak valami jutott eszembe. Ön azt mondja, hogy az a leány nem vad, akkor bizonyára nem benszülött, csak mostanában költözött a vadak közé.

Míg beszélt királypiros ajkai körül pajkos mosoly játszadozott.

A férfi elragadtatással függeszté szemeit a beszélő gyönyörű barna arcára.

— Miként ismerősöm mondá, ő ott született — felelé.

— Egyetlen gyermeke egy derék örmény kereskedőnek.

Különben az csak mesebeszéd, hogy ott vadak laknak, sőt ellenkezőleg — miként mondják — igen kedves, vendégszerető nép lakja azon községet.

A vonat lassabban kezdett haladni, aztán megállott.

— Radna 7 percz! hangzott kívülről.

A két fiatal leány felállott és csomagjaikat kezdték leszedni. A férfi udvariasan segített nekik, miközben szemeit vágygyal legelteté a barna leányon, a ki nagy vonzerőt gyakorolt reá, hisz oly okos, oly kedves volt.

— Oh beh gyorsan elrepültek a kellemes perczek! — mondá — miket nagysádtok kedves társaságában élvezni szerencsés valék.

Bár sokáig együtt utazhattunk volna!

— Hisz ön alig várta, hogy tőlünk szabaduljon, szóltak a leányok.

A barna folytatá:

— Ezt nem vehetjük rossz néven, mert zavartuk. Most már ábrándozhatik egymagában a szép és gazdag örmény leányról, tévé hozzá pajkos mosolylyal.

Még egy „jó éjt” kívánás és a két fiatal leány távozott.

— Istenemre, — mondá magában a férfi — ez a gyönyörű barna teremtes egészen elbűvölt. Meg kell tudnom, ki ez a bájos tündér. Egy napi késedelem nem nagy baj. Azután folytathatom, ha épen akarom, az utazást.

E közben gyorsan leemelé bőröndjét és hanyat-homlok rohant kifelé, hogy követhesse a szép ismeretlent.

Ezt az indóház előtt várta egy cseléd, lámpával kezében.

Elindultak. A férfi nyomban követé, a mit a leány, a többi hazatérő utas miatt, nem vett észre. Elérve a Maros hidját, áthaladtak rajta, aztán balra tértek, darabig így menve, ismét balra tartottak, végre jobb felé térve beérkeztek Lippa „Uri utcá”-jába. A hazaérkezett utasok elszéledtek. A szép leány kísérijével folytatta útját, mely a csinos üzletek előtt végig huzodó aszfalton vezetett át. Hat óra lehetett. Az üzletek még nyitva voltak. A lámpák meg voltak gyújtva. A férfi most óvatosan távolabb maradt, nem tévesztve szem elől a leányt. Ez keresztül

menve az aszfalton, jobbra egy másik utcába tért, megállt egy földszintes ház kapuja előtt. A cseléd kulcsossal felnyitva a zárt, a kapu nyílásán át mindketten eltűntek az őket kísérő férfi szemei elől...

A mi barna hölgyünk senki más nem volt, mint — M...a Mariska. Lippán tartzkodott anyjával, ennek özvegy nővérénél, kinek hő vágya volt, hogy néhány hetet nála töltsenek, a ki pár évvel előbb szintén náluk, a szép hegyes vidéken, tartzkodott. Mariska anyjával és nagynénjével többször átrándult Aradra s így már tájékozva lévén, most egyedül tette meg az utat, hogy egyik divatüzletben némi bevásárlásokat tegyen. Aradon egy rokonánál ebédelt. Ez aztán elkísérte őt az üzletbe, a hol megvette a szükségeseket.

Igy hozta össze a különös véletlen avval a férfival, a ki érte — mert hozományára áhitozik — utazik Gyergyó-Szt-Miklóstra.

Mariska egész éjjel e különös véletlen találkozás fölött tünődött. Gyűlölettel, megvetéssel akart azon emberre gondolni, a ki nem átalotta bevallani nyíltan, hogy pénzért akar nősülni.

— Pfuj! ki sem állhatom az ilyen embereket — gondola magában. — Vásárt üzni a házasság szentségéből! Szeretetet esküdni az Ur oltára előtt, — hamisan, csak azért, hogy pénzsomjukat kielégíthessék!... Soha sem megyek férjhez! Hisz boldog ugysem lennék. Mindig az a gondolat gyötörne, hogy a pénz kedvéért vettek el. Mennyire örülök, hogy nem fog otthon találni. Csak meg ne tudná, hogy itt vagyok. Ez esetben elrejtőzném előle. Eh! de mit törődöm vele? Nem érdemes, hogy vele foglalkozzam. Nem akarok többé reá gondolni!

Hanem mivel gondolatainkat nem igen lehet kormányozni, Mariska akaratja ellenére mindig csak az érdekes idegenre gondolt, a kinek a nevét sem tudja s a ki azért utazik, hogy nőül kérje. Az álom kerülte szemeit s a nyugtalan éj után izgatottan kelt fel ágyából. Igyekezett vidámnak látszani, hogy anyja és nagynénje nehogy kérdőre vonják, hogy tán valami baja van.

Midőn délután ugy 4 óra tájt a kávét megitták, anyját nagynénjével az ebédlőben hagyva, az utcára néző szobába ment s a nyitott ablak párkányára könyökölve, szórakozottan tekintett ide-oda. Ujra és újra más irányt akart adni gondolatainak, de ezek szüntelen annak a férfinak alakja körül csoportosultak. Ott volt lelke előtt, magas deli termetével, delejfényű szemeivel, melyeknek tekintete szinte égette.

„Oh beh gyorsan elrepültek a kellemes perczek, melyeket nagysádtok kedves társaságában élvezni szerencsés valék! Bár sokáig együtt utazhattunk volna!”

A míg ezeket mondá, a másik leányra egy pillantást sem vetett, mindig csak ő reá nézett, átható, forró tekintetével.

Ez a tekintet felélesztette szívében azt a szikrát, mely ha lángra lobban, akkor hiába áll elő az ész okoskodásával, a lángot többé eloltani nem lehet...

De káprázat-e ez?! Azok a delejesen villogó szemek most is reá vannak függesztve! Igen, ez valóság!... Előtte állt az a férfi testestől lelkestől, kivel gondolatai foglalkoztak. Tehát nem utazott el. Vajjon miért?.

Illedelmesen köszöntvén őt, így szólt;

— Ugy látom megijesztettem nagysádat.

Mariska arcza valóban olyan lett, mint midőn az ember valamitől nagyon megijed. Előbb biborpiros, azután halotthalvány. Szíve hevesen dobogott. Hirtelenében szólni sem tudott.

— Lelkemből fájlalom, — folytatá a férfi — hogy látásom oly rémületbe ejté. Jól esett volna nekem, ha ez inkább egy parányi örömet okozott volna kegyednek.

A leány visszanyerte önuralmát.

— Örömet és miért? kérdé, s hangja hideg akart lenni.

— Miért?... — viszhangozá a férfi. — Mit feleljek ily kérdésre?... Nagysádat nem lepte meg, hogy nem utaztam el?

— Meglepett, de nem tett arra kíváncsivá, hogy miért maradt itt.

— És arra sem kíváncsi, hogy miként tudtam meg: hol lakik kegyed?

— Bizonyára tegnap, mikor leszálltam a vonatról, nyomon követett.

— Eltalálta! És megjegyeztem magamnak e házat s ma egész napon át itt oládkodtam.

— De miért, mi okból? Hisz csak nem köröznék engem s ön talán nem titkos detektív, a ki el akar fogni?

— Szeretném elfogni, hogy aztán örökre magamnál tartsam...

— Uram!...

— Beszéljünk komolyan nagysád! Útamat abban hagytam egy hölgyért, kinek még nevét sem tudom. Csak azt tudom, hogy e hölgy kedves, okos, szép és szeretetre-méltó teremtmény!... Ha kiérdemelhetem e hölgy vonzalmát, ha megnyerhetem szívét, úgy csak ő lesz az és senki más, kihez sorsomat az egész életre fűzendem!...

— És a gyergyószentmiklósi szép gazdag leány?

— Az hadd boldogítson kezével mást.

— De hátha az ön hölgye, a sok dicsérendő tulajdonságon kívül — miket ön felsorolt — a legszükségsebbel: hozománynyal nem dicsekedhetik?

— Az most már előttem mellékes kérdés!... Most pedig bemutatom magamat, szíves elnézését kérve, hogy eztelőbb nem tettem: K... a Izor budapesti ügyvéd vagyok.

— No ha ennyiben van — mondá Mariska — tehát én is megmondom ki vagyok. Nevem: Gy...i Ilona. Egy özvegy hivatalnoknénak vagyok leánya s anyám csekély nyugdíjából tartjuk fenn magunkat.

E füllentésnél nagyon elpirult.

— Köszönöm, hogy oly kegyes volt megmondani becses nevét — szólt a férfi, arra magyarázván magában a leány pirulását, hogy vagyontalanságának beismerése okozta ezt. — Őszintén bevallom, hogy itt a szomszédoknál tudakozódtam kegyed kiléte felől, de senki sem tudott felvilágosítani. Azt mondták, hogy nagysád nem rég óta van itt anyjával; nem érintkeznek itt senkivel; bizonyára rokonai a ház urnőjének.

— Igen, — felelé Mariska — e ház asszonya nagynéném. Mi anyámmal csak néhány hét óta tartozkodunk itt. Székely-Udvarhelyen lakunk. Most már nem pirult el,

hogy igazat nem mondott lakhelyüket illetőleg, már hozzá kezdett szokni az ártatlan hazugsághoz.

— A Székelyföldön laknak nagysádék?! — kiáltá a férfi örvendetes meglepetéssel. — En is ott születtem. De most még néhány szót nagysád, aztán eltávozom, remélve, hogy megbocsát, hogy az ablakon át merészelttem kegyedhez szólani...

— Őszintén szólva ezt nem is tartom az illemmel megegyezőnek — szólt közbe a leány. Mert ön sem nem rokonom, sem régi ismerősöm, csak egy idegen.

— Oh ne tekintsen idegennek! Én kegyedben egy rokon lélekre találtam. Lehetetlen, hogy ne érezne kegyed is rokonszenvet irántam! Míg beszélt szemei oly forró sugarakat löveltek a leány arczára, hogy az egészen áthevült.

Tehát még néhány szót, aztán távozom: Engedje meg drága Ilon! — oh ne nézzen oly haragosan reám, hogy így szólítom! — engedje meg, hogy holnap meglátogathassam!

— Megkérdem anyáméktól, hogy el akarják e önt fogadni.

— És ha igen, hogy tudom meg ezt?

— Ez az ön dolga!

A leány arczáról gyönyörtelten olvasta le a férfi, hogy viszont vonzalomra talált szívében. Forró csókot illesztett kezére s ezzel távozott.

Emlékezetek az erdélyi örmények mult életéből,

melyet az örmények apostola: *Világosító-Szt-Gergely* 1858 ik évi ünnepén a szamosújvári örmény szertartású templomban mondott egyházi beszédben előadott *Lukácsi Kristóf*.

III.

A hazájok ezen végromlását túlélte örmények, kiknek a dühös ellenség fegyvere ellen sem az erdők renge-

tegei, sem a sziklák barlangjai biztos menedéket többé nem szolgáltathattak, szerencsétlen hazájokat odahagyták, és a ki merre csak tudott, menekült; sokan a ciliciai kikötőkben hajókra szállva, az akkor még fennálló byzantiumi görög birodalom városaiba, névszerint Konstantinápolyba vonultak, mások Olaszországba hajóztak és az olasz tengerparti városokban: Velenczében, Genuában, Livornóban, Pisában, Anconában, Nápolyban és Rómában, részint maigis fenlevő örmény gyarmatokat alkották; mások a feketetengerparti, és Duna-melléki tartományokban kerestek magoknak menedéket; mások végre, és ezek a mi egyenes őseink, eldődeink voltak, Áni városának, az egyesült perzsa és tatár tábor által történt végelpusztítása után, áthatva a kaukáziai bérceken, elébb ugyan a mai Kazán és Astrachan orosz tartományokban telepedtek meg; hanem itt is a tatároktól háborgattatva, fegyverrel útát nyitottak magoknak Krimiába, hol a genuaiaktól, kiknek azon időben Krimiának Kaffa nevű városa és környéke birtokában vala, a legszivesebb vendégszeretettel fogadtattak. 178 évig laktak Krimiában őseink, míg 1457-ben Kaffa is a tatárok által elfoglaltatván, az örmények, kik az ellenség fegyverét kikerülhették, Krimiából Lengyelországba, onnan idő multával Moldovába, Bucovinába és Oláhországba költöztek.

Megjegyzendő, mikép apáink, míg Krimiában és Lengyelországban laktak, Rómával egyesült katolikusok voltak, valamint katolikusok maigis ott maradt atyáinkfiai. Moldovában azonban nem-egyesült vallású fejedelem és nép hatalma alá kerülván, és az ott korábban megtelepedett örmények is nem-egyesült hitűek lévén, ők is csupa tudatlanságból ezen vallást követték, és csak később Erdélyben tértek ismét vissza a katolika egyház kebelébe. — Átjöttek pedig Erdélybe 1672-ben Kr. után; átjövételük főoka vala: hogy a moldovai fejedelem és nép, az örményeket, jóllehet szintugy nem-egyesült hitűek voltak mint ők, az örmény nyelv és ritus elhagyására és a görög szertartás követésére kényszerítették, mivel pedig erre őseink ráállani se hogy sem akartak, iszonyú üldözést támasztottak ellenök. Templomaikat

kirabolták, drága ékszereiktől megfosztották, egyházi könyveiket máglyára rakva elégették, püspökjüket és papjaikat börtönbe vetették, a gyermekeket újból megkeresztelték, halottaikat görög szertartás szerint temették el, végre a templomoknak ágyukat szegezve, azokat halomra lőtték. Szóval az örményeket ősrégi szokásaikból, erkölceikből és nemzetiségökből merőben ki akarták vetkeztetni. Másfelől a törökök is nagy haddal Moldovába beütván, az örmények hazájok esküdt ellenségeivel találkozni itt is nem akarván, 1669-ben Kr. után mintegy háromezer család a Moldova és Erdély közt fekvő havasokba vonult; itt tartózkodtak eleink három esztendeig, míg 1672-ben első Apafi Mihály akkori erdélyi fejedelem engedelmével, Erdélynek, a mondott havasok aljában fekvő helységeibe szállottak. Apafi az új vendégeket a kereskedés felvirágoztatása tekintetéből, a folytonos háborúk miatt a népességében különben is igen megfogyatkozott országba örömmel fogadta, azok egy részének saját ősi jószágát: Ebesfalvát lakhelyül engedte, valamennyieket pedig különféle szabadalmakkal és kiváltásokkal megajándékozta.

Erdély nemsokára azután, a maigis dicsően uralkodó áusztriai ház birtokába esvén, nagy Leopold király az örményeknek, kik az áusztriai ház iránti hívségöket rövid idő alatt több alkalommal, névszerint 1717-ben Besztercze védelmében a törökök ellen részt véve, meg a Rákoczi-féle forradalom idejében, fényesen bebizonyították, kiváltképpen pedig halhatatlan emlékezetű Verzár, vagy a mint akkor nevezték Verzereskul Auxentius püspökjük érdemeinek tekintetéből, ki az uralkodó áusztriai ház iránti tántoríthatatlan hívségeért mind a törököktől, mind pedig Rákoczi párthiveitől különféle méltatlanságokat és kétrendbeli sanyarú fogságot szenvedett, külön város építésére, mely Örményváros nevet viselne és örményeké lenne, helyet adott itt Szamosújvártt. Leopold apostoli király utódjai, a felséges áusztriai házból származott minden uralkodók egytől egyig az örményeket legmagasabb királyi kegyeikre méltatták, szabadalmakkal megajándékozták.

Másfelől Róma is alig hogy értesült őseinknek Moldovából Erdélybe történt átszállása felől, azonnal gondoskodott arról, hogy a kath. hit egységtől eltávozott fiait az egyház kebelébe terelje; mire nézve saját honfiakat Verzereskul Auxentiust, ki ép azon időben a római hit-terjesztő-társulat intézetében hittani tanulmányait bevégezte vala, apostoli-helyettes minőségben Erdélybe, hozzájuk leküldötte. Ezen, később örmény püspökké felszentelt apostoli lelkű férfiú több évi fáradozásainak sikerült elvégre az eltévedt nyájat Krisztus aklába visszavezetni és a római egyházzal a katolika egység és igazság középpontjával egyesíteni. Ugyan csak ő volt, ki az általa város építésére nyert földterületen az első házat építette; példáját nyomban követték a Beszterczéről, Görényből, Peteléről, Károly-Fejérvárról és más helyekről szeretett főpásztoruk körül egybe sereglett hívek, és rövid időn nőtt, épült és népesedett a város. Verzereskul püspök háza, mely a közhagyomány szerint, ezen templom terén vagy épen helyén állott, halála után a buzgó hívek által főpásztoruk emlékezete iránti kegyeletből, kápolnává alakíttatott át, és szenteltetett fel, hol sokáig isteni szolgálat tartatott, míg a szerény kápolna helyén ezen pompás templom emelkedett.

Míg Verzereskul püspök élt, és azután is, míg a nemzetnek saját egyházi főnökei voltak, a nemzetben egyetértés, összetartás, az isteni szolgálatban egység és egyformaság uralkodott. Az erdélyi örménység, jóllehet akkor is szintugy, mint most eloszolva lakott az országban, egy egészet, örmény „kompania“ nevezet alatt a kormány által is elismert egy nemzetet, egy egyházi testületet képezett, mely belügyeit maga intézte, a határozott évi adót kiosztotta, felszedte és beszolgáltatta a királyi kincstárba. Hasonlag adózott kiki tehetsége szerint a püspöki asztal, az egyháziak és isteni szolgálat illő tartására; adakoztak továbbá és áldoztak a közjóra valamennyien, valahányszor a nemzet egyházi és polgári érdekei megkivánták; s hogy hazafiúi törekvéseik sikeretlenek nem voltak, hogy mit tehet egyetértés, összetartás egy aránylag kevés számú népnél is, tanusítják városunknak álta-

luk szerzett és nagy részt maigis fenlevő egyházi és polgári intézményei; tanusítják az erdélyi örmény városokban és községekben létező számos, részint magán ájtatos férfiak és családok által, részint közkölségen épült templomok, iskolák, kórházak és egyéb jótékony intézetek és kegyes alapítványok.

Az erdélyi örmény szertartású egyház, míg kebeléből püspöke és egyházi főnökei voltak, közvetlen a római apostoli szentszék felügyelése és gondviselése alatt állott. A szentséges római pápák egész atyai gyöngédséggel ápolták az Ararát tövéből Erdély bércei közé átültetett Világosító-Szt-Gergely egyházának Rómával egyesült ezen gyenge növényét, növendékpapjait az apostoli szentszék költségén növeltették és taníttatták szinte a mult század végeig a római hit-terjesztő-társulat világhírű intézetében. Több apostoli leiratok által intézkedtek az iránt, hogy az erdélyi katolikus örmények, a keleti örmény-egyház szertartásait híven és sértetlenül megtartsák; tették pedig ezt a szentséges római pápák főképp azért, hogy az Erdélylyel kelet felől határos tartományokban, délkeleti Európában és egész Ázsiában elszórt nagy számú nem-egyesült vallású örmények látván, hogy Róma az erdélyi és más katolikus örményeknél a keleti örmény egyház szokásait és szertartásait magais tiszteletben tartja és mások által is tiszteletben tartatni parancsolja, levetkezvén a Róma ellen táplált előítéleteket és balvéleményeket, hajlandóbbakká tétessenek a katolika igazság elfogadására.

Miután pedig Verzereskul püspök meghalt, és a nemzetnek megszűntek lenni ajka és ritusa szerinti egyházi előjárói, megszűnt az egyetértés és összetartás a nemzetben, megszűnt az egység és egyformaság az egyházi életben, az isteni szolgálatban. Azon idő óta beállott egyházi állapotaink hasonlitanak egy szétvert nyájnak állapotához, az édes apjoktól elmaradt árva gyermekek sorsához.

Minthogy tehát a kijelent idő óta beállott, mint szintén jelen egyházi állapotainkról mi jót, mi örömdetést sem mondhatok, inkább hallgatok, és véget vetve ez út-

tal beszédem historiai részének, átmegegyek azon tanuságok előadására, melyeket a felhozott történeti tényekből vonhatunk, és azon kötelességekre, melyek azokból mi reánk, kik az örmény nemzetnek és nemzeti egyháznak tagjai, sorsosai, az előadott történeti emlékeknek hagyományosai, s örökösei vagyunk, — háramlanak.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

IX.

Govrik család.

E nemes család címerszerzői Govrik János és Tivadar fivérek, szamosújvári örmény kereskedők voltak, kiket anyjukkal Miklósi Mánusággal,¹⁾ id. Govrik Márton özvegyével továbbá Issekutz Katalinnal előbbinek, Jakabfy Máriával utóbbinak hitestársával, nem különben Tóddorral előbbinek és Anna Máriával, utóbbinak magzatjával s valamennyiök törvényes utódaival együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeiknek, de egyszersmind az általuk az épen akkor folyó hétéves háború költségeinek fedezésére nagylelkűen felajánlott pénzösszegnek mintegy hálás viszonzásaul Mária Terézia királynő Bécsben 1760. július hó 28-án, kelt címerlevelével a hazai nemesek lajstromába iktatott. A Govrik János és Tivadar fivéreknek adományozott címerlevél teljes szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore Praesentium significantes quibus expedit Univerſis, quod cum Regiis dignum manibus opus esset distributio Beneficiorum, ideo cum ad nonnullorum Fidelium Noſtrorum demissam commendationem Noſtrae propterea factam Maieſtati, tum vero attentis, et consideratis

¹⁾ Mánuság (*Մանուշակ*) a magyar Violának teljesen megfelelő örmény női keresztnév.

Fidelitate et Fidelibus servitiis Ioannis et Theodori Govrik, Quaestorum Armenorum et Civium Oppidi Noſtri in Transylvania Armenopolitani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Noſtrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento Vectigalium Noſtrorum insiſtendo, et ſignanter in moderni Belli circumſtantiis ad Aerarii Noſtri rationem certam Pecuniae ſummam offerendo et praestando exhibuisse, et impendiſſe perhibentur, qualiave ipſos immo et maiora deinceps quoque exhibituros et impensuros Benigne confidimus, eosdem Ioannem et Theodorum Govrik et per eos matrem eorum Mánuság Miklósi, quondam Martini Senioris Govrik Relictam Viduam, nec non eorundem, et quidem Catharinam Issekutz Coniugem et Theodorum filium Ioannis, Mariam Jakabfy Coniugem et Annam Mariam Filiam Theodori, iam natos, et in posterum Divina Benedictione e legitimo Thoro nascituros, Haeredesque et Posteris utriusque Sexus universos de Supremae Potestatis Noſtrae Regiae, et principalis Plenitudine, Gratiaque Speciali e Statu et Conditione ignobili Clementer eximendo in Coetum et Numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Noſtri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Noſtri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Noſtrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adſcribendos, annuentes et ex certa ſcientia Noſtra animoque deliberato concedentes, ut ipſi a modo deinceps futuris et perpetuis ſemper temporibus, omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri, et indubitati dicti Principatus Noſtri Transylvaniae Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Noſtri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Noſtrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere poſſint, ac valeant; in cuius quidem Noſtrae erga eosdem Ioannem et Theodorum Govrik praefatosque ipſorum declaratae Benignitatis Signum, veraeque, et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma

seu nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum auro, et minio Rhombiformiter tessellatum super inscripto Urso nigro in posteriores Pedes erecto, rictu hiant, linguaque sanguinea exerta, et protensis anterioribus pedibus, ad proeliandum parato; ipsum Scutum autem premit Galea tornearia clathrata seu aperta situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria Regio Diademate redimita et emergente scutario urso fastigiata, Laciniis seu Phaleris a cono galeae dextrorsum aureis et coccineis, sinistrorsum vero nigris, et pariter aureis per utrumque Scuti latus venuste semet explicantibus, prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Literarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata, et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eisdem Ioanni et Theodoro Govrik praefatisque eorum Gratiose danda duximus, et concedenda decernentes, et ex certa scientia Nosstra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditarium Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri, et indubitati praelibati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditarium Nobiles natura, Iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos, et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre, ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posterum eorum utriusque sexus universi valeant, atque possint; imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris, et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Octava, Mensis Iulii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Govrik es. címere.

rum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata, et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eisdem Ioanni et Theodoro Govrik praefatisque eorum Gratiose danda duximus, et concedenda decernentes, et ex certa scientia Nosstra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditarium Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri, et indubitati praelibati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditarium Nobiles natura, Iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos, et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre, ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posterum eorum utriusque sexus universi valeant, atque possint; imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris, et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Octava, Mensis Iulii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

riis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos, et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre, ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posterum eorum utriusque sexus universi valeant, atque possint; imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris, et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Octava, Mensis Iulii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr. Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A Govrik fivereknek s utódaiknak adományozott nemesi címert tehát a következő: Az aranynyal kockázott vörös mezőben ágaskodó, jobbra néző s kiöltött nyelvvel zsákmányra kész fekete medve látható. Sisakdisz a címerképpel azonos, koronából kinövő s jobbra tekintő fekete medve. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról fekete-arany.²⁾

Gyertyánfi család.

E nemes család címerszerzői Gyertyánfi Antal kolozsvári kereskedő és fivérei, Lukács, Kristóf és János voltak, kiket mindkét nembeli valamennyi törvényes utódaikkal együtt a hazai kereskedelem fölvirágoztatása körül szerzett érdemeiknek s az általuk, már huzamosabb idő óta folyamatban levő s a francia forradalom

¹⁾ A Gábrus Zakar szamosújvári tanár és híres armenista hátrahagyott kézíratai között levő hiteles másolat után.

²⁾ Nagy I. és Siebmacher I. e családról szintén megemlékeznek; előbbi i. m. IV. k. 431. l., utóbbi i. m. IV. k. 202. l.

leveretését célzó háború költségeinek fedezésére több ízben felajánlott jelentékeny pénzsegély megjutalmazására Ferencz király Bécsben 1795. június hó 25-én kelt czímerlevelével a hazai nemesek sorába felvett. A Gyertyánfi fivéreknél és törvényes utódaiknak adományozott ezen czímerlevél így hangzik:

Nos Franciscus Secundus etc. Memoriae commendamus tenore Praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Nos ad eum, quem in fidelibus Nostriis Subditis quavis occasione, sed praesertim in modernis arduis diuturni Belli circumstantiis experimur zelum prona munificentia fovendum peculiari Benignitate propensi, cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum demissam intercessionem, Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis, et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis Fidelis Nostri Antonii Gyertyánfi, Civis et Mercatoris Liberae, Regiaeque Civitatis Nostrae Claudiopolitanae, nec non Fratrum Eiusdem Germanorum Lucae, Christophori et Ionae singulorum Gyertyánfi, quae Ipsi Nobis, Patriaeque suae, tum alias pro Locorum et Circumstantiarum exigentia, tum vero, et signanter in promotione commercii, procuratoque Aerarii Nostri per notabilem vectigalis praestationem insigni Proventu hactenus exhibuerunt, peculiariter vero considerabilibus Subsidiis pecuniariis ad modernas Belli necessitates sponte ac e proprio animorum zelo iteratis vicibus suppeditatis testati sunt; qualiave ipsos, imo et maiora deinceps quoque pari fidelitate atque zelo exhibituros, et impensuros fore, benigne confidimus, Eundem Antonium Gyertyánfi, Eiusdemque Fratres Germanos Lucae, Christophorum et Ionam, cum reliquis Eorundem iam natis, et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituris Liberis, Eorumque Haeredibus, et Posteris utriusque Sexus universis, de Supremae Potestatis Nostrae Caesareo-Regiae, et Principalis Plenitudine e statu, et conditione Ignobili clementer eximendo in coetum, et numerum verorum Magni Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae Nobilium, duximus cooptandos, annu-

merandos, et adscribendos, annuentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus, omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri, et indubitati dicti Magni Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae Nobiles, natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui, et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorum utriusque sexus universi possint ac valeant. In cuius quidem Nostrae erga Eosdem Antonium Gyertyánfi, Fratesque eius Lucae, Christophorum et Ionam, praefatosque eorundem, declaratae Benignitatis Signum, veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum

Gyertyánfi es. czímere.

videlicet militare erectum, in quatuor Areas divisum, quarum prima, et quarta rubes Colore tincta refert Leonem argenteum erectum, rictu hiante, et lingua exerta, caudaque post tergum sinuatim proiecta anteriorum pedum dextris falculis candelam tenentem, capite areae scutario aureo duabus dextris ex transverso scuti porrectis caeruleo amictu indutis, et fidei dandae iunctis ornato; in secunda vero et tertia area coerulea cernitur Cor rubeum tam in Cephalo, quam in basi utrobique nempe duabus stellis sex-angulis ordine dispositis comitatum. Scuto incumbit Galea tornearia coronata, clathrataque seu aperta situ ad dextram obliquo Nobilis concedi solita, in apice inter Iugum Alarum nigrum Brachio humano coeruleo amictu induto, vola frameam tenente fastigiata. Laciniis hinc argenteis, et rubris, inde aureis, et coeruleis Scuti latera decenter, ac venuste exornantibus, Eisdem Antonio Gyertyánfi, Fratribusque Eius Germanis Lucae, Christophoro et Ionae, praefatisque Eorundem gratiose danda duximus et concedenda, decernentes, et ex

certa Scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia, more aliorum verorum, natorum, et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae Nobilium, sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri, nati, et indubitati attacti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae Nobiles natura, iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastitudinis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulais, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus, et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum, et expeditionum generibus, sub merae, verae, sincerae, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis, et Praeeminentiae Hominibus insignitos, et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre, et gestare, ac iis in aevum uti, frui, et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque, et Posteris Eorundem utriusque sexus universi valeant, atque possint: imo nobilitamus, damus, et conferimus harum Nostrarum maioris, et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et Testimonio Literarum mediante. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Quinta Mensis Iunii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Nonagesimo Quinto, Imperii Nostri Romani Tertio, Regnorum vero Nostrorum Haereditariorum Anno Quarto.

Franciscus m. pr. Samuel Comes Teleki m. pr.
Ioannes Somlyai m. pr.¹⁾

A Gyertyánfi család nemesi címere a közlött címervél alapján tehát a következő: Négyelt pajzs, melynek

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

egyenlőtlenül osztott első és negyedik mezejének alsó nagyobbik vörös részében zöld halmon ágaskodó, jobbra néző ezüst oroszlán gyertyát tart,¹⁾ felső kisebb arany részében pedig mindkét oldalról kinyuló, kék mezbe öltözött összefont kéz látható; a második és harmadik kék mezőben végül vörös szív fölött és alatt két-két hatágú arany csillag tündöklék. Sisakdisz: két kiterjesztett szárny között leveles arany koronán nyugvó, kék mezbe öltözött jobb kar markában kivont kardot villogtat. Foszladékok: jobbról vörös-ezüst, balról kék-arany.²⁾

E nemes család Erdélyből nem sokára Torontál vármegyébe is kiszármazván, ott királyi adománylevél útján előbb nyert nemességének s címérének megtartása mellett Bobda helységet és egyszersmind „bobdai” előnevét szerzé.

A mi vendégeink.

Júl. 19-én külön vonat hozta a belügyminisztert, Hieronymi Károlyt Szamosújvárra; az indóháznál nagy néptömeg várta. A miniszter kíséretében volt a kedvelt, eszes, armenophil, fővárosi író Rákosi Victor (Sipulus) is. A városi tisztikar élén Placsintár Dávid polgármester üdvözölte a belügyminisztert, ki a többek közt ezeket mondotta: „Sajnálom, hogy időm kimértsége miatt Szamosújvárt, e törekvő várost meg nem látogathatom; de keresni fogom az alkalmat, hogy más izromban eljöhessenek e helységbe, mely kulturai központ”. . . . Erre dr. Molnár Antal országgyűlési képviselőnk többeket bemutatott a miniszternek; azután elindult a vonat Deés felé, szünni nem akaró „éljen”-eink kísérték a népszerű minisztert, kit elkísért országgyűlési képviselőnk is; estve

¹⁾ E címér tehát, mint mely a czimerszerzők nevére is alludál, az u. n. »beszélő-címerek» egyike.

²⁾ Nagy I. (i. m. IV. 468. l.) tesz ugyan e nemes családról említést s több kiválóbb szülöttjét névleg is kiemeli, de mind ő, mind Siebmacher I. i. m. a családi czimert agyon hallgatják.

vacsorára bement Deésre plebánosunk is. Júl. 21-én újra körünkbe jött a rokonszenves miniszter; tenger nép várta. A fuvó-zenekar a vonat közeledésekor rázendített. Ott volt a görög kath. püspök, a káptalan, az örmény kath. papság, számos feketébe öltözött intelligens egyén; szépen volt képviselve a hölgy közönség is. „Ember tervez, Isten végez” szavakkal kezdte a polgármester üdvözlő beszédét. Teljes meglepéssel legettette az érdekes miniszter szemeit az elegans nagy néptömeg felett. Érdekes volt válasza, és vidám volt arcza. E nagyszerű fogadtatással külsőleg is kifejezést akartunk adni az elismerésnek, melylyel adózunk a haza javára czélzó nemes törekvéseinek. A püspök kocsijába a püspök mellé ült és a püspöki lakba hajtatott. Visszamenet is sok ember éljenzt: a zenekar a Rákoczy-indulót futta... Júl. 22-én (vasárnap) jött Lukács Béla miniszter közibénk. Néhány évvel Szamosújvár adott első ízben képviselői mandatumot kezébe; azóta önerején folyton folyvást emelkedett. Mint miniszter most jött először e falak közé, hogy meglátogassa rokonait, régi választóit, barátait. Habár bejelentés nélkül jött, mégis igen-igen sokan várták az indóháznál: ott volt neje, ki egy héttel azelőtt jött volt körünkbe és a nagyszámú rokonság is. Felesége atyúl hűgánál: özv. Tódorfi Kristófnénál szállott meg. A tisztelgések sorát a városi tanács kezdte el; azután tisztelgett a járásbiróság, a vár, a szolgabiróság, a gör. kath. püspök; az örmény kath. papi, tanári és tanítói kar, kereskedő-társaság. . . . Közkedvességű miniszterünk is, ki vér a mi vérünk, szintén azon nagy emberek közé tartozik, kikről honores non mutant mores: a papi és tanári kar üdvözlő szónokát, szeretett plebánosunkat „kedves barátomnak” nevezte; az egyik tanárt (Sz. K.) pedig, kihez még az iskola falai közt kötött barátságos viszony fűzi, „servus” megszólítással illette. Estve serenaddal tisztelték meg. Két kedves napot töltött e városban; igen jó emlékekkel távozott el körünkől.

Sz.

Kisebb közlemények.

Arménia és Hellász Strabó, a hellén történetíró regeszerü elbeszélése szerint, az örmények a thessáliai ősnép ivadéakai, miután az argonauta Jáson egyik utitársa: Armeniosz vagy Armeniosz, a szóbanlevő kalandos hadjárat alkalmával e vidékre költözvén, itt megtelepedett; miért is a régi görögök szomorú színjátékaikban (a hellén tragédiákban) használatni szokott, hosszú szabott, thessáliai öltönyt közönségesen arméniai ruháznak neveztek. Strabó előadása szerint tehát az örmény nemzet az említett argonautának lenne ivadéka; s nevét is tőle (Armeniosz-tól) nyerte volna.

A néprajzi kiállítás. Az eszme, hogy a budapesti ezredéves kiállításon hazánk néprajzi viszonyainak ismertetésére egy falu építtessék, mindinkább közeledik a valószínű stádiuma felé. A tervezett falu huszonöt lakóház és udvartelekkel, templommal, iskolával, községházzal, csárdával és mintakórházzal lesz felépítendő. A falu három utcáját négy alföldi magyar ház, hat német (szász, szepesi, sváb), három román, egy-egy palóc, dunántúli, kalotaszegi, torockói, székely, sokác (bunyevác), tót, szerb, vend, bolgár és ruthén ház fogja képezni. — (Hát az örmény?!.. A legrégibb örmény házak sajátlagos beosztásukkal, berendezésükkel, antik butoraikkal, homlokzati fülkéikkel, a ruházat és élelmezés különlegességeivel mindenesetre a bemutatásra alkalmas eredeti typust képezhetnének!... Szerk.) A kiállítás falusi községének vásárterére épül a templom, ennek közelében az iskola, községháza és kórház nyerne elhelyezést. A lakóházak felépítésére a megyei törvényhatóságokat kérte fel a kiállítás elnöke, — minek folytán házak építésére eddigelé a következő tizennégy vármegye tett kötelező nyilatkozatot: Bács-Bodrog, Bereg, Borsod, Csongrád, Hunyad, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Nyitra, Szabolcs, Temes, Torda-Aranyos, Torontál, Vas és Zala vármegyék, — azonkívül egy község is: Meczenzef. (Hát Szolnok-Doboka?!... Szerk.) A különféle háztípusok megválasztása, a háztartáshoz szükséges szobaberendezések, s az ethnografiai szempontból érdekes népviseletek kijelölése tekintetében a kiállítás elnöke, a helyszínére kiküldöttek által eszközölt tanulmányok alapján, az illető megyei törvényhatósággal egyetértőleg határoz. Ezen előmunkálatok már is javában folynak, s annyira előrehaladtak, hogy a falu kiépítése a jövő tavasszal kezdetét veheti. A templom környékére a kiállítási bizottság vásári bódékat tervez, melyekben kizárólag háziipari tárgyak elárúsítása folytattnék. És hogy a kép teljes legyen, a falu végéig cigány-sátor sem fog abból hiányozni. (Ezen festői részletről József főherceg gondoskodik!) A felvidéki juhász-élet bemutatására is találkoztunk hazafias vállalkozó: Breznóbánya város ugyanis a juhturó készítésére teljesen berendezett kunyhót jelentett be. Az országbeli

népviselőket az egyes lakóházakban különféle jelenetkezésben összeállított viasz-alakok által fogják szemléltetve ismertetni, — s azonfelül még lehetőleg az illető néprajzilag érdekes vidékek népviselőitől öltöztetett házaspárok fogják az egyes házak gondozását, felügyeletét és tisztántartását is ellátni.

Irodalom és művészet.

Harmath Domokos munkatársunk egy hézagpótló munkát irt, melynek előfizetési felhívásából a következőket adjuk közre: Előfizetési felhívás a »Telekkönyvi Kalauz« című telekkönyvi szakmunka második kiadására. »Telekkönyvi Kalauz« cím alatt évekként elszedő a gyakorlati telekkönyvezés elveit s a telekkönyvi alapismereteket tárgyaló szakmunkát adtam ki, melynek első kiadása a nagy közönség részéről oly pártolásban részesült, hogy az összes példányok elkelvén: az azután érkezett megrendeléseknek eleget nem tehettem.

Részint ezen körülmény, részint a több oldalról nyert szíves buzdítás, továbbá a sajtó elismerő nyilatkozatai mindinkább erősebbé és erősebbé tették bennem azon meggyőződést, hogy szerény munkám nemcsak a szakfelelő elismerésével találkozott, hanem a gyakorlati alkalmazás tűzpróbáját oly szerencsésen kiállotta, hogy a telekkönyvi törvények és a hivatalos kiadványokban összehalmozott rendeletek tömkelegében a rendszeres alphabeticus tárgymutató hiányában biztosan és könnyen használható útmutatónak és főképp a telekkönyvi szakvizsgára készülők számára a kérdések és feleletek által hasznos segédkönyvnek bizonyult.

A »Telekkönyvi Kalauz« második kiadásának megrendelési lapjait azon reményben bocsátom közre, hogy a telekkönyvezés érdekeinek használni törekvő munkám méltányos pártolásban fog részesülni és köszönetet mondva az első kiadás előfizetőinek, kérem a tisztelt pálya- és szaktársakat, méltóztassanak könyvemmel minél szélesebb körben ismertetni és terjeszteni s főképp a környezetükhöz tartozó kezdőknek ajánlani.

Tájékoztatásul álljon itt néhány szemelvény a »Telekkönyvi Kalauz« első kiadásáról szóló hírlapi bírálatokból:

»Telekkönyvi Közlöny« IV. évfolyam 23. sz.: »Harmath Domokos »Telekkönyvi Kalauz« című kézi könyvébe rövid betekintést nyertünk s azt czélszerűen berendezett, a telekkönyvi téren hézagot pótló műnek találtuk, miért is ezen könyvet a t. olvasó közönség s különösen kezdő szaktársaink figyelmébe melegen ajánljuk.« »Magyar Tisztviselő« V. évfolyam 2-ik szám: »Harmath Domokos »Telekkönyvi Kalauz« című munkája, mint e téren úttörő, teljes elismerésünkre érdemes. A tkvi ügykezelés egyik legnagyobb hiánya, eddig éppen az volt, hogy a törvények és rendeletek más különböző ügydarabokkal lettek kiadva s így egy-egy törvényt vagy rendeletet a bíróságok

könyvtárában csak hosszas keresés után lehetett feltalálni. Ezen és a betűsoros tárgymutató hiányán segített a szerző, midőn könyvét kiadta. Kívánjuk, hogy e munka minden bíróság asztalán helyet foglaljon.« »Közügyi Közlöny« 1884 évi jan. 13-iki száma: »Harmath Domokos »Telekkönyvi Kalauz« című munkája segélyével bármely telekkönyvi rendeletet vagy törvényt a szükséghez képest gyorsan fel lehet találni. — A mű harmadik része a kezdők számára van írva, a telekkönyv alapelveit és az ügykezelést a törvények és rendeletek alapján ismertető oly irányú rendszeres kérdések és feleletekkel, hogy a kezdőt teljesen bevezetik a telekkönyvi ismeretek világába és alaposan előkészítik a telekkönyvi vizsgálatra.« »Egyetértés« 1888. évi decz. 30-iki száma: »Harmath Domokos »Telekkönyvi Kalauz« című munkája gyakorlati hasznú könyv, melyet bizonyosan méltányolni fognak azok, a kik tkvi ügyekkel foglalkoznak. A Telekkönyvi kérdések és feleletek című rész a telekkönyv alapelveit rendszeres kérdésekben és feleletekben tünteti föl s a kezdőket előkészíti a telekkönyvi szakvizsgára.« A Székely Nemzet 1883 évi november 25-iki számában többi közt a következőket írja:

... Ezen kívül csupán a kezdők számára irt világos, szabatos kérdésekben öleli fel a telekkönyvi ismeretek tártát és e kérdésekre hasonló világosság, alaposág és teljes tájékozottsággal ad feleleteket, úgy hogy a ki e kérdéseket és feleleteket egy párszor figyelmesen átolvasta, a tkvi intézmény egész szervezetével és gyakorlati alkalmazásával igen könnyen megismerkedik s alaposan előkészülhet a telekkönyvi vizsgálatra.

A »Telekkönyvi Kalauz« ízléses zsebkiadásban 15—16 sűrűn nyomtatott íven f. évi december hó 1-én megjelenik, úgy hogy az előfizetőknek december 15-ikig pontosan és bérmentve szétküldetik.

Kérem igen tisztelt ívtartóimat, hogy az előfizetési felhívásokat 1894 évi szeptember 15-ikéig visszaküldeni szíveskedjenek

A »Telekkönyvi Kalauz« előfizetési ára 3 korona (1 frt. 50 kr.), bolti ára 4 korona (2 frt.) lesz. — Az előfizetések legczélszerűbben postautalványokkal és a gyűjtőívek egyszerűen bérmentve szerző nevére címezve Szamosújvárra küldendők.

A később jelentkező megrendelők csak bolti árban kaphatják meg a művet Todorán Endre könyvnyomdájában Szamosújvárt.

Gyűjtőknek 10 előfizető után egy tiszteletpéldánnyal szolgálunk.

Szamosújvár 1884. augusztus hava. **Harmath Domokos**
kir. s. telekkönyvezető.

Uj hangszer. Hérázénian Gárabéd konstantinápolyi örmény zeneművész újnemű hangszert talált fel, illetőleg szerkesztett, — s egy, ezen újonnan feltalált hangszerre átirrt zene-

szerzeményét a szultánnak ajánlotta, ki ezért a művészt rendjellel tüntette ki, s egyszersmind pénzbeli ajándékkal is megjutalmazta.

Közgazdasági élet.

Mezőgazdasági viszonyok. A trapezunti osztrák-magyar főkonzul Kis-Ázsiára. — illetőleg a trapezunti és erzerumi vilajetekre (tartományokra) vonatkozólag jó terméskilátásokról tesz jelentést. Őszi buza és rozs kiválóan jól állanak; tavasziak gyengébbek ugyan, mivel a szárazság máris erősen megviselte, mindamellett, ha a közeli időben esőt kapnak, még helyreállhatnak. A tengeri (kukoricza) erősen elmaradt; további száraz időjárás mellett a tengeri-földek jelentékeny része parlagon hever. A dohány ültetésével is elkéstek; sokan még most sem ültethetik ki a dohány-plántákat!

Az osztrák kereskedelmi muzeum kiadásában megjelenő havi folyóirat közleményeit nemcsak nép- és országismertető czikkek képezik a keletről (péld. »Türkisch-Armenien und seine Bewohner,« von Z w i e d n i c k), — hanem egyúttal olyanok is, melyek közelebből érdekelhetik a monarchia közgazdasági és kereskedelmi érdekeit is a keleti államokhoz és népekhez való viszonyaiban. Vajjon nem volna-e kíváncsok, hogy a magyar közélet intézői szélesebb körökben tennék tanulmány s behatóbb megismerés tárgyává, úgy gyakorlati, mint tudományos szempontból azon országokat és népeket, melyek körében nekünk — magyaroknak — is fontosabb nemzetgazdasági érdekeink vannak; s a melyek még szakköreink előtt is (tisztélet a csekély számú kivételeknek!) jórészt ismeretlen területet képeznek; mert ez is egyik lényeges oka, hogy kereskedelmünk keleti érdekeinek valami fényes és hathatós képviselésével eddigelé nem dicsekedhetett.

Mi újság az örmény világban?

Nagy földrengés volt közelebből Anatoliában és Konstantinápolyban, a melyről a lapok megrendítő részletek irnak. A közzétett tudósítások szerint számos emberélet is esett áldozatul. — Történeti feljegyzéseink szerint Konstantinápoly most már ötödízben élte át a földrengés iszonyú borzalmait. Az ott lezajlott régibb földrengések évszámai közt századok fekszenek. A történeti adatok szerint: 557-ben, 936-ban, 1509-ben, 1767-ben és 1800-ban szintén az idei júl. hó 10-én történt nagy földrengéshez hasonló szerencsétlenség érte a Boszporus-melletti világvárost. A templomokban e hó közepén naponként misét szolgáltattak, hogy a Gondviselés távoztassa el az újabb csapásokat. Az örmény patriarcha Te Deumot is tartott, hálából az örmény lakosság részére jutott segélyért!

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Közüktatásügyi viszonyainkról.

Apáink, mihelyt lerakták Szamosújvár város alapját, templomról és iskoláról gondoskodtak. Én most e helyütt csak az iskoláról szölok.

A fiú-népiskolát a plebániái nagy templom déli oldalán építették; ezen iskola növendékeit a város 1855-ben a mostani helyiségbe költöztette át. A régi épület később, mivel a templom udvara csinos kertté alakítottát, — lerontatott. Az örmény fiú előbb az „örmény iskolá“-ba iratkozott be: — itt két tanító tanított örmény írást, olvasást, vallást, éneket és szertartást — örményül. A tanuló az örmény tanfolyam befejezése után a „magyar iskolá“-ba ment, hol a tárgyakat magyarul adták elő. Időnként egy-egy magán tanító német nyelvre is oktatta a tanuló ifjúságot; mert az örmény kereskedő, ki élénk kereskedést folytatott a külfölddel, nem tudta nélkülözni e nyelvet. Népiskolánk, mely régen három osztályra szakadt, most négy osztályból áll.

A leány-iskola a „Salamon-templom“ közelében épült; a tanítónők kezdetben örmény apácák, később férjhez nem ment leányok voltak. A tannyelv még e század első és második tizedében is kizárólag az örmény volt. A leányok most csak magyarul tanulnak; ezen iskola növendékei a beálló tanévet az új, tágas termekkel ellátott egészséges, csinos épületben kezdik el. A leány-iskola, melyben négy tanítónő tanít, hat éves tanfolyamra oszlik. (L. a csoportképet. Midőn a fényképi felvétel készült, Veress Károlin tanítónő nem volt itthon).

A „Kandia“ nevű városrészben a románok román tannyelvű népiskolát tartanak fenn a román ajkú fiúk és leányok számára.

Az izraeliták is tartanak egy szobában — zúgiskolát.
A hetvenes évek elején három éven át három gymn.
tanár (Bárány Lukács, Szongott Kristóf és Esztegár
László) naponként felváltva előadásokat tartott a fel-

Tanári kar 1894-ben.

Bárány Lukács, igazgató,
Szongott Kristóf,

Novák Gerő.
Csákány Adeodat.
Páll Bogdán.

Novák Antal.
Dr. Mártonfi Lajos.

nöttek számára. Sokan látogatták mind a két nemből
ezeket a népszerű előadásokat.

Tanítók és tanítónők 1894-ben.

Zoffer Lukács, Esztegár Antal, Alexa Ferencz, Voith Gergely, Esztegár Gergely,
Sáhin Kata, Bárány Lukács igazgató, Oszlón Berta.

A dadával és egy ovónővel ellátott kisdedovó-inté-
zetbe, mely csak néhány évvel ezelőtt nyílt meg, 35—40
gyermek jár.

Nem rég óta működik e város falai közt a román tanítóképző-intézet is.

A szamosújvári gör. kath. püspökség felállítását követően (1855) nyílt meg nemsokára a gör. kath. papi seminarium.

Az ipariskola csak újabb időben lépett életbe.

Nem sokáig működött e városban a „kis katonák” nevelő-intézete („Stift”), melynek parancsnoka 1848-ban a derék Adler Severin főhadnagy volt. Érdekesnek tartom itt közre adni azt a bizonyítványt, mit számára a városi tanács 1867. szept. 19-én kiállított: „Mi Szamosújvár város tanácsa helybeli elemi tanító Adler Severin urnak beadott kérése következtében hivatalos bizonyítást teszünk arról, hogy nevezett kérelmes, mint cs. kir. főhadnagy, az innen elköltözött 51. számú sor-nyolcad osztály katonai nevelőintézet parancsnoka lévén, mint ilyen 1848. nov. elején buzgó tevékenységet fejtett ki arra, hogy városunk a cs. kir. hadsereggel átvonult ládszás csapatok által más helyütt elkövetett rablástól, gyújtástól megkíméltesse nemcsak, hanem arra is, hogy a városi lakosságtól cs. kir. ezredes Urban által követelt terhes hadisarcz jelentékenyen enyhített. Továbbá bizonyítjuk, hogy kérelmes 1848. decz. 25-én, midőn Bem tábornok e városba először vonult be, a honvédekhez lépett át; ki a forradalom után a munkácsi várba vitetett foglyúl, honnan legfelsőbb megkegyelmezés folytán 1852-ben kiszabadulván, még azon év okt. elején e városon hatósági engedéllyel magán iskolát nyitott, 1856. szept. 1-én pedig nyilvános elemi tanítónak lett...”

A város atyái még a múlt század második felében akartak gymnasiumot alapítani, de leküzdhetlen akadályokkal találkoztak; azonban 1820-ban mégis czélt értek: az öt osztályú gymnasium megnyílt (principia, grammatica, syntaxis, rhetorica, poesis). De a két felsőbb osztályban csak rövid ideig tanították a „humaniorák”-at. A három osztályra lepadt gymnasium élete 1854-ben megszakadt. Végre 1861-ben megnyílt a négy osztályú örmény kath. gymnasium első osztálya; növendékeink 1864/1865. tanév végén fejezték be a negyedik osztály tantárgyait. Az első tanári kar a következő tanárokból

állott: Lukácsi Kristóf igazgató, Bárány Lukács, Csákány Adeodat, Czetz Gergely, Esztergár László, Szongott Kristóf. — Ez a gymnasium, — mely missziót teljesített, mely a lefolyt harminczhárom év alatt nemcsak tanított, hanem hazafiságot és korrekt katolikus szellemet is terjesztett — nyolcz osztályú gymnasiummá egészül ki és f. évi szeptember elejétől kezdve, mint állami kezelés alá vett középiskola folytatja hazafias működését.

A míg gymnasiumunk nem volt, Szamosújvár más helyütt tanította fiait. Az örmény, mint kultur nép, mindig szerette a tudományt. Az ifjúság kebeléből mindig annyian keresték fel a muzsák hajlékait, hogy a végzett tanult emberekből nemcsak a közhivatalokra jutott, hanem a fölös számból még az országnak is adhattunk papokat, tanárokat, jogászokat, hivatalnokokat... Legtöbb tanulóknak tanítási költségét a gazdag szülő fedezte. Az örmény, tanuló fiától nem sajnálja a költséget: mire sem költ oly

szívesen, mint a tanuló fiára; innen eredt a közmondás: „Oda adom ingemet is fiamnak, csak jól tanuljon (G'udám ortusz êz-sábigsz á, nêma ághég szorvi). A szegény, de szorgalmas tanulóknak segédkezet nyújtottak: egyes emberbarátok, a helybeli árvaintézet, a város majorsági pénztára és az e czélra tett alapítványok: a Karátsonyi és Jakabffy-féle alapítvány, továbbá a város Rudolf-féle, tanítóképző-, gazdasági intézeti és egyetemi alapítványai.

E czikket, melyet alkalomszerűvé tesz a tan-

év kezdete (aztán a tanári személyzet is változás alá jöhet) három képpel illusztrálom. **Szongott Kristóf.**

A papi seminarium.

Otthon.

Légy üdvözölve édes otthonom!
Oh csakhogy végre újra látlak én.
A régi ház, a várkert, a berek,
Mind mosolyogva intenek felém.
Nyúljek virág a nagy világon még,
Sok csodás dolgon pihent meg a szemem,
De annyi szépet nem láttam sehol,
Mint egykor itt, e magányos helyen.

Azóta évek, évek teltek el,
Oh hányszor merengtem el a mesén,
Mit egyre szöttek gyermek-álmaim,
A nagy körtefa árnyas rejtékén.
Minek mondjam hogy messze tűntek el,
Hogy velük szakadt lelkemnek fele.
Itthon vagyok, oly édes ez a hely,
Hol rám mosolyg a rózsák levele.

És újra elfog a vágy, epedés,
Letűnt idők multjába vész szemem.
Azt az ábrándos, bizó gyermeket
Meg nem találom, nem is keresem.
Ujra suttog fölöttem a levél,
Oh mi más az, mit most regél nekem.
Szivemben rég haldoklik a remény,
Csak egy — a bánat — tartós, végtelen.

Oh hogyha lehetne még csak egyszer,
Visszaálmódni azt a szép időt!
Oh hogyha lehetnek még csak egyszer
Az a gyermek, ki voltam azelőtt!
Sirattam a hervadó virágot,
Egyéb bűm akkor még nem akadott.
Gyermekszív bűját ott fent az égben,
Megnevetik a játszó angyalok.

Nem ismeresz én r'ám édes szülőföldem,
Kedves padom, ott a nagy fa alatt,
Megmaradtál épségben, egészen,
Az időnek nálam nyoma maradt...
Fáradt vagyok, lelkemnek repülését
Ugy huzza, vonja vissza valami...
Boldogtalan szívek jajgatását
Vélem ilyenkor mindég hallani!

Szamosújvár, 1894. aug. 15.

Sallak Róza.

Az örmény nyelv az indó-európai nyelvcsaládban.

— Pátkánián K.-nak az orosz császári földrajzi társaság kaukazi osztálya által kiadott „Tudósítások”-ban megjelent tanulmánya. —

IV.

— Befejező közlemény. —

Mordmann ama véleménye, hogy az ó-örmény nyelvben török szavak jelenléte is megállapítható, nem nélkülöz minden indokoltságot. Az örmény nyelv tanulmányozása közben ismételve bukkanunk oly szavakra, melyeknek a törökkel való hasonlatosságát alig tekinthetni a véletlen pusztá játéknak. Ime néhány példa:

Bándsár (füvek, vetemény) örmény szó előfordul a Genesis I. fejezetében, tehát már az ötödik században. Törökül Zenker és Budakov szótárai szerint ugyanazt jelenti. — A sen (falú) örmény szót rendszerint a zend shajana-val (lakás) azonosítják. De az örményben sen melléknévvel is találkozunk, a mely jól megműveltet, jó karban levőt, vidámat jelent. Ugyanily értelmű van a török sen-nek is (Zenkernél: joyeux, bien cultivé, prospère). — Az árug örmény szó soványat, meddőt jelent. A török arug ugyanazt. — Az örmény pheta k-nak és a török petek-nek egyaránt méhkas, az örmény thuph-nak és a török tub-nak bokor az értelme, stb.

Mindezen szavak vagy ó-iráni eredetűek, és ebben az esetben egészen természetes jelenlétük az V. századbeli örmény nyelvben; vagy pedig (a mit a különböző szótárak megegyezése valóbb színüvé tesz) ó-török származásúak és így kérdés, miként juthattak oly távoli időkben az örmény nyelvbe?

Az akkadi nyelvnek felfedezése, egyidejűleg a régi Media és Susiana nyelvével, arra a feltevésre indította a nyelvbuvárokat, hogy létezett Előázsiának árja-előtti, turáni lakossága. Meglehetősen sikerrel meg is fejtették az említett nyelveknek több szavát az ural-altaji nyelvcsoporthoz szótáraiból, minek folytán a turáni kifejezés, melyet kezdetben a nem árja és nem semi eredetű előázsiai népcsoport megjelölésére használtak, határozottabb, turko-finn értelmet nyert. Ha tehát az ősrégi időkben csakugyan laktak Örményországban turko-finn törzsek, úgy nem lehet meglepő, hogy nyomokat hagytak vissza az örmény nyelvben is.

Eltekintve e feltevéstől, az említett szavaknak az ó-örményben való jelenlétét csak az a körülmény magyarázhatja meg, hogy különböző népfajok törtek be már az ősrégi időkben Örményországba s alapítottak ott gyarmatokat. A hunnok, massagéták, kozárok, alánok s más északi népek, mihelyt politikai túlsúlyra vergődtek szomszédaik fölött, kiterjesztették reájok a saját neveiket. Kétségkívül voltak köztük török származású néptörzsek is, a mire vallanak egyebek közt azok a czimek és rangjelzések, melyekkel a kazároknál s a tsen-eknél találkozunk. Az örmény írók tsen-jei, kik a IV. század folyamán Örményországban megtelepedtek, nem voltak khaniak, a mint általában értelmezni szokták ezt az elnevezést, hanem egyszerűen a Volga partjairól átköltözött törökök. Az idegen néptörzsek által Örményországban alapított sok gyarmatnak az emléke fenmaradt Chorenei Mózes idejéig, a ki meglehetősen részletességgel szól a bolgárok, alánok, tsenek stb. telepeiről. Oly esetekben, midőn a letelepedés ténye eltűnt a nép emlékezetéből, a letelepedett néptörzs nevét összekötötte a hagyomány Örményország hőskora valamelyik kiváló alakjának nevé-

vel. Így p. azt olvassuk Choreneinél, hogy Sirák örményországi vidék a nevét Sárái-tól, Armenáknak egyik ivadékatól nyerte, holott tudvalevő dolog, hogy a sirák-ok Kaukazián innen éltek.

Egy hatalmas fejedelmi család törzsapjáról írja Chorenei: „Vághárság a Nyugat kormányzójának kinevezett egy férfit, a kinek durva arczvonásai, magas növése, lapos orra, vad tekintete, beesett szemei voltak, Tork-ot, a kit visszatartó külseje miatt ánkiech-nak (eltorzított, utálatos) neveztek.“ Ebben a leírásban a Tork szó bizonyára nem fordul véletlenségből elő, s nyilván valamely török gyarmatra vezethető vissza. A lapos orrú jelzés pedig arra a leírásra emlékeztet, melyet az örmény írók a hazájukba először behatolt tatárokról adnak.

Mindezekből kitűnik, hogy ha a fennebb említett szavak valóban török eredetűek, úgy az V. századbeli örmény nyelvben való jelenlétüket vagy az ország ó-turáni lakosságának feltevéséből, vagy pedig török eredetű néptörzseknek Örményországban való letelepedéséből magyarázhatni meg.

* * *

Fejtegetéseink során arra a következtetésre kell jutnunk, hogy ma még nem lehet határozott és döntő választ adni ama kérdésre, mely csoportjához az indó-európai nyelveknek számítandó az örmény. Windischmann óta igen nagy előhaladást tett ugyan az örmény nyelvnek összehasonlító buvárlása az egybevetés módszerei, a megvizsgált szavaknak sokasága tekintetében, s egyéb irányban is; de a szóban forgó kérdésnek minden kétélyt kizáró eldöntése mindeddig nem sikerült. A legújabb nyomozások eredményeiből kitetszik, hogy a tudósok egy része az örményt határozottan az iráni, másik része az európai csoporthoz sorolja, vagyis más szavakkal, hogy az örmény nyelv szókészlete, hangzási sajátosságai, s nyelvtani formái tekintetében sem az egyik, sem a másik csoporttal nem egyezik teljesen meg, hanem egyes esetekben az iráninak, más esetekben az európainak jellegét tárja elénk. Hübschmann, vizsgálódásainak rend-

jén, ehhez a következtetéshez jut: Az örmény nyelv az árja- szláv- littani nyelvek körében az iráni és a szláv-littani közt áll. Az örmény nyelv iranismusának bajnoka, Müller Fr. is tesz némi engedményt a szláv-littani előnyére. „Könnyen feltételezhető, ugymond, szorosabb kapcsolatot az örmény és a szláv-littani, az iranival rokon nyelvek közt, a mely kapcsolat világosan kitűnik a torokhangok megtartásából, s az *r* és *l* hangoknak helyes különválasztásából.”

Az összes eddigi buvárlatoknak eredménye ebben a tételben foglalható össze: Az örmény nyelv, a mely középhelyet foglal el az iráni és a szláv-littani nyelvcsoporthoz, az indó-európai nyelvek önálló, eltűnt (kissáziái) csoportjának a képviselője.

Dr. Molnár Antal.

Különös véletlen.

— Elbeszélés. —

Az „Armenia” számára írta: **Kritsa Klára.**

II.

— Miről gondolkozol édes hugom? így szólt a nagynéni vacsora végeztével Mariskához, nem kerülve el figyelmét a fiatal leány szokatlan komoly magatartása.

— Eltalálta néni! — felelé ez zavartan — valamiről gondolkozom...

— No azt nem volt nehéz eltalálni, hogy vamiről gondolkozol, hisz arcod egészen elárulja ezt; de azt már nehéz kitalálni, hogy miről, vagy — kiről? mondá a néni mosolyogva.

— Hát hiszen ne engedd, hogy találgassuk, hanem mond el azonnal, szólt most az anya.

— Épen azon törém a fejemet — kezdé Mariska — hogy miként hozzam elő néni és anyám előtt a dolgot s most minthogy kérdeznek, tehát bátrabban merem a tárgyat szőnyegre hozni.

A két nő meglepetve tekintett egymásra.

— Mariska, mintha egy bűnös tenne vallomást, oly arccal beszélte el az idegen férfiúval történt találkozását. Őszintén elmondott mindent, csupán azt hallgatta el — és ezt nem is lehet egy ifjú leánytól rossz néven venni, — hogy az a férfi mily erős benyomást tett egész valójára.

Az anya és nagynéne bámulva hallgatták a leány elbeszélését s midőn ez pirulva azt kérde tőlük, hogy elfogadják-e a férfi látogatását? az anya így válaszolt:

— Majd meggondoljuk jobban a dolgot s akkor határozunk.

— Ej azon nincs mit gondolkoznunk! — szólt a nagynéni — elfogadjuk s punctum!

— De hátha valami haszontalan fráter, mondá az anya aggodalmasan.

— Nem anyám, nem! — így szólt Mariska — már a külsője is mutatja, hogy ő igen tisztességes komoly ember.

— De különben is — beszélt a néni — egy látogatásból még nem következik veszedelem. Akárki legyen ő, kompromitálva azért nem lesztek, hisz titeket itt senki nem ismer.

— Miként mondám — szólt ismét Mariska — én Gy....i Ilonának adtam ki előtte magamat s hogy anyám csekély nyugdíjából élünk. Ezt azért tettem, mert úgy szeretnék egyszer bizonyossá lenni a felől, hogy nem a hozományért, hanem magamért is képes valaki engem — szeretni. Ez utóbbi szónál mélyen elpirult.

— Értelek kedves hugom! — mondá a néni. — Így már tudjuk szerepünket. Ne feledd — szólt nővérehez fordulva — te előtte egy szegény özvegy nő vagy!

— Félek, hogy a tréfa komolylyá válhatik, töprengett az anya.

— Hogyan? kérde a nagynéni.

— Ha az illető megkérné Mariska kezét.

— Hisz az nem lenne első eset; leányod már adott néhány kosarat.

— De hátha ennek hajlandó lenne kezét nyújtani.

— Akkor kipuhatolnók, hogy érdemes-e ő leányod kezére s ha nem, úgy azt hiszem Mariskában lesz annyi

lélekerő, hogy leküzdje az érdemetlen iránt táplált érzelmeit.

— Ugyan néni mit beszél? mondá Mariska szégyenkezve s nyomban szobájába távozott.

Az a forró kézcsók, az a lángoló tekintet, azok a mély érzelemtől áthatott szavak felgyújtották szívében azt az édes-fájó érzelmet, melyet szerelemnek neveznek.

Most már nem igyekezett más irányt adni gondolatainak, ábrándjainak egészen átengedte magát. Alig várta a férfi látogatását.

Az ébren álmodott éj után, másnap azon kezdett töprengeni, hogy hátha nem jön el ő, hisz nem tudhatja, ha vajjon el akarják e fogadni látogatását. Ez a gondolat oly nyugtalanná tette, hogy nem volt maradása egy helyben.

Tűnődve járt fel és alá szobájában. Arcza az izgatottságtól lázas pírban égett. Bánkodott a fölött, hogy nem mondotta neki:

— Szívesen látandjuk.

Az ajtó nyitásra összerezzen.

— Tessék jönni kisasszony! — szólt a belépő cseléd. — Egy úr van itt.

— E szavakra szíve hevesen kezdett dobogni.

Rendbe szedte magát, aztán átment a szalonba.

A férfi illedelmesen kezét csókolt, a mint előtte megjelent.

— Először azzal hizelegtem magamnak — szólt a háziasszony — hogy engem illet e látogatás, de aztán hogy az ur megmondá becses nevét, rögtön tudtam, hogy téged illet ez Ilonka! Mert tudja-e uram, hogy az én kis hugom tegnap az ön látogatását bejelentette nálam.

A férfi hálásan tekintett a leányra.

— Hanem te arról nem szólottál előtünk Ilon, hogy a mi tisztelt látogatónk örmény s Gyergyó-Szt-Miklóson született, mondá az anya.

Mariska a bámulattól tágra nyitá szemeit.

— Az lehetetlen! kiáltá.

— Nagysád ezen csodálkozik? kérdé a vendég.

— Csodálkozom — felelé a leány — hogy ezt a vonaton, mikor Gyergyó-Szt-Miklósról volt szó, nem említette. Így már értem, hogy miért nyilatkozott oly szépen a gyergyószentmiklósiakról.

— Igen én ott születtem, tíz éves koromig tapostam földjét. Ekkor atyám meghalt. Korán nősült; mikor elveszítém őt csak 32 éves volt. Anyám, — ki magyar szülőktől származott, budapesti születésű volt — visszatért velem szülőihez. Azóta budapesti lakós vagyok.

— És anyja él? kérdé a háziasszony.

— Nem. Ő is meghalt négy év előtt. Fájdalom szülőimnek csak arczképei maradtak meg számomra, melyeket mindig magammal hordok.

E szavaknál egy könnyet morzsolt szét szemében.

Ez nem kerülte ki az anya figyelmét, kire igen jó hatást tett a meghalt szülők iránt táplált kegyeletes meleg érzelem az erős férfi szívében.

— Szeretném látni kedves szülői arczképét, mondá.

A férfi elővonva tárczáját, kivett abból két fényképet s átnyújtá az anyának, így szólva:

— Ez anyám arczképe, ez pedig atyámat ábrázolja ifjú korában, ki egy barátjával van itt megörökítve.

A képek nézése közben az anya arczán a mély meglepetés kifejezése látszott; már ajkain lebegtek e szavak:

— Ugyanez a kép meg van birtokunkban; hisz az egyik férjemet ábrázolja ifjú korában.

A háziasszony észrevette a hatást, mit a fénykép látása nővéreire gyakorolt. Elkérve nővérétől a képeket, nézni kezdé azokat. Őt is meglepte a különös véletlen, mivel ő is sógora ifjúkori arczára ismert. Mariska is a képekre pillantott és majdnem felkiáltott bámulatában.

A háziasszony tartván attól, nehogy elárulják magukat, így szólott:

— Mily ifjúnak látszik az ön édes anyja! Talán halála előtt sok évvel készült ez arczkép?

Oh nem! Anyám oly ifjút mutatott, hogy sokan nővéremnek tartották, mondá a férfi meghatottan.

— Kitalálom, hogy melyik a kettő közül az ön atyja, folytató a háziasszony, most a másik fényképet nézegetve, míg az anyát ábrázoló képet Mariskának nyújtá.

— Ezt könnyű kitalálni, szolt Mariska és anyja egyszerre, leküzdven az előbb támadt csodálkozásukat.

— Persze könnyű — mondá a vendég — hisz atyám arcza — miként szegény anyám is mondotta — szakasztott olyan, mint az enyém.

Most ismét az anya vette kezébe a képeket és hosszasan nézegette, azután visszaadva így szólott:

— Tegye el uram és őrizze hiven! Mondhatom, hogy az a kegyelet, melylyel ön megboldogult szülői iránt viseltetik, igen szép és dicsérendő.

Ezután még kevés ideig folyt a társalgás egyről-másról.

Bucsúzáskor a vendég kezét csókolta a hölgyeknek. A háziasszony szívesen meghívta, hogy itt időzése alatt, még tisztelje meg házáat látogatásával.

*

E látogatás után következő vasárnapon Mariska anyja s nagynénje vecsernyére mentek. K....a Izor, a mi hősrünk, az utcán sétálva épen azon törte fejét, hogy mi módon beszélhetne a szeretett leánynyal négyszem közt. Egyszerre a távolból megpillantá a kapún kilépő két nőt, a kik őt nem vették észre. Arcza hirtelen felderült. Távolról követé őket, meggyőződést szerzendő utjuk célja felől. S midőn látta, hogy a templom ajtaján belépnek, azonnal visszafordult a ház felé tartva, melynek kapuján át távoztak.

A házból zongora hangok hallatszottak.

Mariska játszta Mendelsohn „Nyáréji álom“ czimű kiváló szép művét. Egészen el volt mélyedve játékában. Nem hallotta az ajtó nyitását; nem vette észre a belépőt, ki csendesen közeledett feléje, megállva a háta megett. Kis keze t könnyűséggel jártatá a billentyűkön. K....a Izor gyönyörtelen hallgatta a bűvös hangokat, melyeket a drága kis kezek csaltak ki a zongorából, s a melyek egészen eltöltötték a szobát.

Midőn az utolsó hangok is elnémultak, Mariska hátradőlt székében s merengve tekintett maga elé. Egyszerre egy égető csók csattant el kezén. Felriadva hátra fordult s tekintete találkozott azokkal a forró sugarakat lövelő szemek tekintetével.

— Megijesztettem Ilon? kérdé a férfi oly hangon, mely a leány szívéig hatott.

— Igen! — felelé ez. — Most másodszor ijeszt meg. Először akkor, midőn az ablakon kinéztem.

— Ne haragudjék reám Ilon! Hisz e kézcsokkal hálás köszönetemet akartam kifejezni az élvezetes perczekért, melyekben gyönyörű játéka által részesített. Ámbár tudom, hogy e játék nem nekem volt szánva.

— De az nem szép ám, hogy lopva jön be ide!

— Hisz kerestem s most meg kellett ragadnom az alkalmat — látva kedves mamáját s nagynénjét távozni — hogy kegyeddel négyszemközt beszélhessek. De ha nem kínál meg üléssel, úgy én kérem, hogy üljünk le. Nem akarom, hogy beszédemet fennállva hallgassa. E szavak után széket vont a leány széke mellé s gyöngéden leültetve őt, maga is leült.

— Rövid leszek Ilon! hallgasson meg, mondá, a leány kezét két kezébe fogva.

— Hallgatom, szolt Mariska kigyult arczczal, kezét kiszabadítani igyekeztén a férfi kezéből.

— Oh ne foszson meg a gyönyörtől, hogy a míg beszélek, addig ez aranyos kis kezét kezeimben tarthatam! Most pedig esedezem, hogy hallgasson meg figyelemmel!

Mikor a vonaton azt mondtam, hogy egy gazdag leány kezét akarom megkérni, akkor kegyed azt hitte felőlem, hogy én is olyan vagyok, mint a férfiak legtöbbször... azt hitte, hogy semmi sem szent előttem, csak a — pénz. Igen, mert úgy beszéltem kegyed előtt, mintha a hozományra fektetnék fősúlyt. Igaz, hogy nősülési szándékkal el akartam utazni, de nem csupán a hozomány lebegett szemeim előtt, hanem főleg ez okok ösztönöztek arra: M....a Mariska örmény, magam is az vagyok s azon helyről való, hol először láttam meg a

napvilágot és atyja atyámnak lelki barátja volt. Hogy kegyeddel összehozott a véletlen, már nem létezik többé ok, mely arra bírta, hogy M... a Mariskát vegyem nőül.

Mariska megnevezhetlen érzések közt hallgatta e beszédet.

— Én pedig erősen hiszem — mondá, — hogy ön szívesen nőül venné őt.

— Nem! És...

— Ne esküdjék! — szakítá félbe a leány, — az Istenért meg ne esküdjék!...

— Miért ne? Hisz ha a föld leggazdagabb hölgye kínálna meg kezével, akkor is csak kegyedet választanám... csak téged drága Ilonám!... Téged, kit az első percztől kezdve szeretek! mondá elragadtatva s csókjaival halmozá a leány kezét. Igen — folytatá — szeretlek igazán, forrón, kimondhatatlanul! Oh! mond, hogy te is szeretsz engem! mond ki ezt a boldogító szót!

A leány ajkai zárva maradtak, csak szemei beszéltek igaz, édes, égő szerelemről.

A férfi átkarolá a leány karcsú derekát s forró ajkai a szűzi ajkakra tapadtak...

Mariska kibontakozott az ölelő karok közül; arcza lángolt a férfi forró csókjaitól.

— Mondja Ilon szabad lesz-e megmondanom anyjának, hogy szeretjük egymást — mert bár nem mondá, hogy szeret, de leolvastam ezt arczáról. — Oh szóljon, hogy megkérhetem-e tőle kezét?!

— Most távozzék, majd máskor beszélünk erről! mondá a leány, a szívét elárasztó érzelmektől alig bírva kiejteni e szavakat.

Még egy hosszú ölelés, még egy forró édes csók s a férfi kalapját véve magára hagyta a leányt...

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

X.

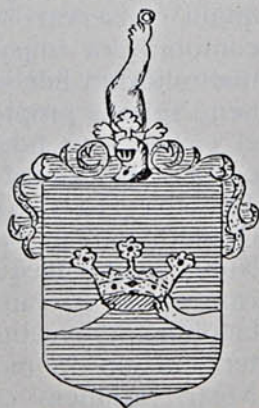
Hankovics család.

E nemes család címerszerzői Hankovics Jakab, Miklós, Sándor és Ferencz fivérek, néhai Hankovics Jakab szamosújvári örmény kereskedő fiai voltak, kiket anyjukkal, szül. Nikoláj Máriával, Simai Annával, Jakabnak, Nikoláj Terézzel, Miklósnak, Gábor Máriával, Sándornak hitestársával, nem különben Simonnal és Máriával, Jakabnak, Jakabbal, Miklós gyermekével és végül valamennyi törvényes utódaikkal együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeik, de egyszersmind az általuk az épen akkor folyamatban levő hétéves háború költségeinek fedezésére önkényt felajánlott pénzösszeg hálás viszonzásául Mária Terézia királynő Bécsben 1762. július hó 26-án kelt címerlevelével nemesi rangra emelt. A Hankovics fivéreknek és hozzátartozóinak adományozott címerlevelél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Nostris quidem subactis hostibus, domi vero, qua et illa armis parta tutius retineri compertum esset, Liberalitate tam parari ad praesentis vitae iucunditatem, quam conservari transmittique ad securitatem aetatis praeconium vera imperandi gloria consuevisset, ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis, et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Jacobi, Nicolai, Alexandri et Francisci, Filiorum quondam Jacobi Hankovics, dum viveret Quaestoris et Civis Oppidi nostri in Transylvania Armenopolitani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibentur, qualia

ipsos, imo et maiora deinceps quoque exhibituros et impensuros esse Benigne confidimus, eosdem Iacobum, Nicolaum, Alexandrum et Franciscum Hankovics, ac per eos Mariam Nikolaj matrem ipsorum, nec non Annam Simai Jacobi, Theresiam Nikolaj Nicolai et Mariam Gabriel Alexandri consortes, ac Simonem et Mariam itidem praefati Jacobi, et Iacobum memorati Nicolai Liberos iam natos et in posterum divina Benedictione legitimo thoro nascituros, eorundemque Haeredes et Posteris utriusque Sexus universos de supremacie potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos, et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo deinceps futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere possint ac valeant. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Iacobum, Nicolaum, Alexandrum et Franciscum Hankovics, praefatosque ipsorum declaratae Benignitatis Signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum saphirini coloris, in quo Diadema Regium, auro, gemnis, pretiosisque Unionibus conspicuum per duo humana e

Hankovics cs. czimere.

Lateribus Scuti protensa nuda Brachia sustentatum visitur. Scuto superincumbit obliquo Galea tornearia clathrata, seu aperta Regio pariter redimita Diademate Nobilibus propria, unde porrigitur in altum, seu perpendiculariter aliud Brachium humanum, primis manus Digitis prehensum aureum Annulum pretioso Lapide ornatum ostentans. Laciniis seu Phaleris a Cono Galeae ad Scuti Latera utrinque aureis et coeruleis decore fluitantibus, prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Iacobo, Nicolao, Alexandro, et Francisco Hankovics praefatisque eorum gratiose danda duximus et conferenda, decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praeclibati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Homnibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haere-

desque et Posterius eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Sexta Mensis Iulii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo, Regnorum vero Nostrarum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.

I. Georgius Vest m. pr.¹⁾

A Hankovics családnak Mária Terézia által 1762-ben adományozott nemesi címér tehát a következő: A kék pajzs mindkét oldaláról kinyuló meztelen kar drágakövekkel kirakott arany leveleskoronát tart. Sisakdísz: koronából kinövő meztelen kar drágaköves aranygyűrűt tart. Foszladékok: mindkét oldalról kék-arany.²⁾

Hollósy család (gertenyesi.)

E magyar-örmény nemes család címerszerzője Korbuly Bogdán szamosújvári polgár, a kiváló dalmű-énekesnő, a „magyar csalogány”-nak nevezett Hollósy Kornelia atyja volt, kit I. Ferencz király Bécsben 1832. május hó 3-án kelt királyi adománylevelével a temesmegyei gertenyesi uradalomnak 66511 frt. 5 kr. összeg árán történt megvétele alkalmából, nevének Hollósy-ra változtatása és a „gertenyesi” előnév használatának engedélyezése mellett, hozzátartozóival u. m. nejétől Csasz Magdától született Márton, Mihály, Salamon, Vincze, Mihály Jakab, Antal és József fiaival, nem különben Anna Mária, Katalin, Margit, Ludovika, Mária Anna, Czeccilia és Kornélia Julianna Klára (a későbbi híres énekesnő) leányaival s valamennyi törvényes utódaival együtt nemesi rangra emelt. E királyi adománylevél így hangzik:

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

²⁾ Nagy I. (i. m. V. 46. l.) és Siebmacher I. (i. m. IV. 221. l.) szintén foglalkoznak e nemes családdal.

Nos Franciscus Primus etc. Memoriae commendamus tenore Praesentium significantes, quibus expedit Universis, Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrarum humillimam Supplicationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero benigne attentis, et consideratis integra fide et fidelitate praestitorum fidelium ac utilium servitiorum meritis Fidelis Nostri Adeodati Korbuly, Magni Principatus Nostri Transylvaniae, in Oppido Szamosújvár Civis, quae Idem, qua fidelis et utilis Patriae Civis pro adiunctis temporum ad omnia tam publicae status, quam Communitatis onera et praestationes prompto semper animo concurrendo sibi comparaverat et (uti Nobis de Ipso firmiter ac benigne pollicemur) pro locorum atque temporum varietate, atque occasionum exigentia in utilitatem et commodum sacrae cum primis Regni Nostri Hungariae Coronae, Augustae item Domus Nostrae Austriacae in futurum pari devotionis et constantiae ardore comparandis, Possessionem Gertenyest, Comitatu Temesiensi ingremiatam ad Iurisdictionem Sacrae Regni Nostrae Hungariae Coronae iure armorum devolutam, et per Fiscum Nostrum regium actualiter possessam, totum item et omne ius Nostrum regium, si quod in praetacta Possessione etiam aliter qualitercumque haberemus, aut eadem et idem Nostram ex quibuscumque causis, viis, modis et rationibus concernerent Maiestatem simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis, quibuslibet terris scilicet arabilibus cultis, et incultis, agris, pratis, pascuis, silvis, nemoribus, montibus, collibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis: iure item Montano, Aquis, Fluviiis, Piscinis, Piscaturis, Pisciumque clausuris, paludibus et aquarum decursibus, Hortis, Molis, moleninis, et eorundem locis Braxatoriis, Educillis item et Macellis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocatis, ad eandem Possessionem Gertenyest, dicto Comitatu Temesiensi ingremiatam de iure, et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus sub metis et limitibus in metalibus Literis occasione resignationis confectis, Datum vigesima nona Octobris, Anni Millesimi octingen-

tesimi vigesimi prae se ferentibus et resignatorio Instrumento sub Littera A. adiacentibus designatis et deductis erga effective Aerario Nostro Regio illatam attactae Possessionis Gertenyst in Sexaginta sex millibus, quingentis et undecim florenis, quinque Crucigeris Conventionalis Monetae defixam aestimationalem summam memorato Adeodato Korbuly, Eiusque Sexus Masculini Haeredibus perennaliter Foeminei Sexus descendentibus vero iure dumtaxat inscriptio ad vires, videlicet supra expositae Sexaginta Sex mille, quingentos undecim Florenos, et quinque Crucigeros Conventionalis monetae efficientis, aestimationalis summae, valoris item utilium aedificiorum et meliorationum non ex ipsa soli natura provenientium, sed sumptibus procurandorum, detractis praevis, quae per Impetrantem vel eius Successores Possessionem huic superinducta fuerint oneribus adnexo, quoque iure Patronatus benigne dederimus, donaverimus et contulerimus, ac insuper humillima Eiusdem supplicatione eapropter Nobis facta benigne inclinati in signum uberius erga Eundem Adeodatum Korbuly gratiae et clementiae ac munificentiae Nostrae eidem nomen suum „Korbuly“ quo hactenus compellatus est, in Hollósy transmutandum concesserimus ac praeterea Praedicatum quoque de Gertenyst eidem Adeodato Korbuly iam Hollósy eiusdemque Haeredibus et Posteris utriusque sexus universis una benigne contulerimus, utque in futurum nomine Hollósy cum Praedicato de Gertenyst, tam Ipse, quam Haeredes et Posteris ipsius iam nati et in futurum Dei benedictione legitime nascituri utriusque Sexus universi compellari valeant, atque possint clementer annuerimus, imo damus, donamus, conferimus, concedimus, annuimusque iure quo supra utens, tenens, possidens, pariter et habens (Salvo Iure alieno praesertim Ecclesiarum Dei) harum Nostrarum Secreto Sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae apostolicus, utimur in pendenti communitarum vigore, et testimonio Literarum, quas Nos in formam privilegii Nostri Regii redigi faciemus, dum eadem Nobis in specie fuerint reportatae, Et siquidem praenominatus Adeodatus

iam Hollósy, huiusque filii Martinus, Michael, Salamon, Vincentius, Michael Iacobus, Antonius et Iosephus, Filiisque: Anna Maria, Catharina, Margaretha, Ludovica, Maria Anna, Coecilia et Cornelia Iulianna Clara, ex consorte sua Magdalena nata Csaus, suscepti et progeneri Haeredesque et Posteris Ipsorum utrius Sexus universi in futurum Dei benedictione legitime nascituri, virtute praesentium Nostrarum benignarum Literarum Donationalium in Coetum et numerum, ac indubitatorum praelibati Regni Nostri Hungariae et Partium ei adnexarum Nobilium iuxta Titulum quartum Part. primae suapte cooptarentur, et adscriberentur, ac a modo in posterum futuris et perpetuis, semper temporibus, omnibus illis gratiis, honoribus, indultibus, privilegiis, libertatibus, iuribus, praerogativis et immunitatibus, quibus reliqui veri, antiqui, et indubitati repetiti Regni Nostri Hungariae, Partiumque ei adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de iure, vel antiqua consuetudine, usi sunt et gavis utunturque et gaudent usuri, fruituri et gavisuri essent, hinc in ulterius Nostrae erga praenominatum Adeodatum Korbuly iam Hollósy gratiae et Clementiae ac liberalitatis testimonium, veraeque et indubitatae Nobilitatis Signum haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum

Hollósy család címere.

videlicet militare erectum, sinuatim in cuspidem vergens perpendiculariter, et horizontaliter in quatuor areas sectum, in cuius prima Cyaneo tincta, crux pedata aurea marginem non attingens, in secunda et tertia rubro tinctis brachium incurvatum, armatum, argentatum, iuncturis auro redactis, gladium more hungarico incurvatum, capulo aureo stringens, in quarta demum cyaneo tincta, merges, seu manipulus frumenti aureus conspiciuntur; scuto inbumbit galea tornearia, coronata clathrata, seu aperta, purpura suffulta ac monili circumducta. Coronae insistit Pelicanus argenteus super

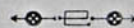

nido patulo sanguine pullos reficiens, Laciniis seu Lemniscis a summitate galeae per utrumque scuti Latus hinc rubris et aureis, illinc argenteis et cyaneis venuste fluentibus, ipsumque scutum decenter exornantibus, Quemadmodum haec omnia in principio, seu capite praesentium Literarum Nostrarum privilegialium Pictoris edocta manu, et artificio propriisque et genuinis suis coloribus clarius depicta, lucidius ob oculos intuentium posita esse conspicerentur. Eidem Adeodato Korbuly iam Hollósy, ac per eum praenominatis Filiis Martino, Michaeli, Salomoni, Vincentio, Michaeli Iacobo, Antonio, Iosepho, Filiabus item: Annae Mariae, Catharinae, Margarethae, Ludovicae, Mariae Annae, Coeciliae et Corneliae Iuliannae Clarae, Haeredibusque et posteris Ipsorum utriusque Sexus Universis in futurum Dei benedictione legitime nascituris danda duximus et concedenda decernentes, et ex certa Nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum, futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum, et indubitatorum praefati Regni Nostri Hungariae, Partiumque ei adnexarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Praerogativis, indultibus, libertatibus, et immunitatibus, quibus iidem natura, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavis, utunturque, et gaudent ubivis in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, monomachiis, ac aliis omnibus et singulis quibusvis militaribus Exercitiis, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulturis, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub merae, verae, sinceræ, vetustae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eum ab omnibus, cuiuscumque Status, gradus, honoris, dignitatis ac praeeminentiae hominibus insignitum, et ornatum dici, nominari, haberi et reputari volumus, et mandamus ferre, gestare, ac illis in aevum uti, frui, et gaudere possit, ac valeat, Haeredesque et Posteris sui utriusque Sexus Universi in futurum Dei benedictione legitime nascituri valeant, atque possint. Datum per manus fidelis Nostri, Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magni-

fici Comitis Adami Reviczky de Revisnye, Insignium Ordinum Sancti Stephani Regis Apostolici magni Crucis, Leopoldi vero Imperatoris Equitis, nec non Ins. Ordinis Regii Sardinici, Mauriti, ac Lazari magnae Crucis in adamantibus Equitis, Cammerarii et actualis intimi Status Consilarii Nostri, Curiae Nostrae Regiae per Hungariam Magistri, Comitatus Borsodiensis Supremi Comitis, ac per idem Regnum Nostrum Hungariae Aulae Nostrae prout et Ins. Ord. Sancti Stephani R. A. Cancellarii, in Imperiali Urbe Nostra Vienna Austriae, Die Tertia Mensis Maii, Anno Domini Millesimo Octingentesimo Trigesimo Secundo, Regnorum Nostrorum Hungariae, Bohemiae et Reliquorum Anno Quadragesimo Primo.

Franciscus m. pr. Comes Adamus Reviczky m. pr.
Franciscus Duschek m. pr.¹⁾

A Hollósy (Korbuly) családnak adományozott nemesi czímer tehát a következő: Négyelt pajzs, melynek első kék mezejében szélesen végződő, egyenlőszárú aranykereszt, a második és harmadik vörös mezejében oldalról kinyúló pánczélos jobb kar arany markolatu kivont görbe kardot tart, a negyedik kék mezőben végül összekötött arany gabonaacsomó látható. Sisakdísz: koronán nyugvó fészében természetes színű kiterjesztett szárnyú gödény (pelikán) csőrével mellét tépve vérével táplálja kicsinyeit. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék ezüst.²⁾

Emlékezetek az erdélyi örmények mult életéből,

melyet az örmények apostola: Világosító-Szt-Gergely 1858 ik évi ünnepén a szamosújvári örmény szertartású templomban mondott egyházi beszédben előadott Lukácsi Kristóf.

IV.

A keresztény katolika religio nemzetünkben egykorú a kereszténységgel; Üdvöztünk tanítványai sz. Tadó és

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazvány után.

²⁾ Nagy I. (i. m. V. 126. l.) ugyan említést tesz e családról, de mind ő, mind Siebmacher I. a család nemesi czímerét figyelmükre nem méltatják.

Bertalan apostolok hintették el annak magvát Örményországban; nevelte pedig és termékenyítette azt Világosító-Szt-Gergely úgy, hogy a kised mag rövid időn terebélyes fává növekednék, melynek árnyéka alatt Ararát fiai és leányai nyugodalmat, üdvöt és boldogságot keresnének és találnának lelkeiknek; és miután egyszer szerencsések voltak őseink Krisztust és az Ő mennyei tanítását megismerni; miután szerencsések voltak ízlelni az örömet, vigasztalást s boldogságot, melyet az a hívő léleknek nyújt, soha többé azt el nem hagyták, soha semminemű földi erő s hatalom attól őket elvonni többé nem tudta. Csak egy szóba került volna nekik üldözőik és kinzóik kezeiből szabadulni, életüket és vagyonukat megmenteni, csak egy szóval jelenten: hogy Krisztust megtagadják, és azonnal szabadon bocsáttattak volna nemcsak, de sőt ajándékokkal is halmozattak volna; hanem azt soha sem cselekedték, készebbek voltak a legborzasztóbb kinokat inkább kiállani, vagyonuktól és életüktől is megfosztatni, mint Krisztust és az Ő religióját megtagadni; utóljára is midőn egy egész évezreden keresztül hazájuk és vallásuk szabadságáért vívott véres harcokban elvérzettek, a hitetlenektől elborítottak inkább mint legyőzettek, készebbek voltak hön szeretett hazájukat odahagyni s idegen földre ismeretlen országokba költözni inkább, mint Krisztus megtagadásával és az üdvözítő hitnek elárulásával élet- és vagyonbiztosságot magoknak alacsonyul vásárolni. Azért mondom én tisztelt hallgatók! mindjárt beszédem kezdetén, hogy mi menekültek vagyunk, nem politikai, hanem „vallási menekültek“ őseink, — hogy hitőket és hitőkért minden perczben veszélyben forgott életöket megmentésük, jöttek a világ ezen részébe. — Igenis szeretett hűeim! vértanúknak és hitvallóknak vagytok ti ivadékaik; mert nem nagyot mondok, ha azt állítom: hogy nincs köztetek család, mely ha leszármazási fáját feltudná vinni a mult századokba, tagjai közt vértanúkat és hitvallókat ne számlálna. Ezt azonban nem azért mondom, hogy elbizzátok magatokat, hanem hogy őseitek példáját szem előtt tartva, legyetek ti is a hitben állhatatosak, semminemű földi érdek, világi szerencse vagy

emberi tekintet meg ne ingasson, meg ne tántorítson a hitben; hanem azért, hogy legyetek méltó fiai és leányai, méltó unokái őseiteknek, hogy valamint hitőknek vagytok örökösei, úgy legyetek örökösei az ő erényeiknek, keresztényi jámborságuknak, hogy éljen bennetek is a hit, és tetteikben nyilvánuljon, valamint élt ő bennök és nyilvánult kegyes jámbor életben és tetteikben.

A keresztény katolika hittel egykorú továbbá nemzetünkénél a nemzeti egyházi szertartás, vagyis azon szokás, melynél fogva az örmény egyház az istenitiszteletet a kereszténység kezdete óta örmény nyelven, az örmények apostola Világosító-Szt-Gergely s hivatali utódai, az örmény egyház patriarkhái és szent atyái által szervezett rend és módor szerint végzi. Őseink egyházuk ezen ritka kiváltságát minden idők és körülmények közt legdrágább kincs gyanánt őrizték és fentartották; utolsó vándorlások is Moldovából Erdélybe, mint a maga helyén előadtam, főleg ezen ősrégi hagyományok, egyházi intézmények és szokások megmentése végett történt; sőt midőn Erdélybe is átjöttek és utóbb is, midőn a katolika egyházba léptek, magoknak kikötötték, miszerint nekik az új hazában és a katolika egyházban eredeti szokásaik és szertartásaik szerint élni megengedtessek; mi nekik mind a szentséges római pápák, mind pedig a felséges apostoli királyok és fejedelmek által biztosított.¹⁾

¹⁾ Sacra Congregatio de Propaganda Fide annuente Sanctissimo decrevit; ne de cetero Armenis cunctis sive laicis sive ecclesiasticis saecularibus quam regularibus ad latinum ritum quacunque de causa sine speciali Sedis Apostolicae licentia transire liceat et proinde omnibus Archiepiscopis, Episcopis et Officialibus Armenorum unitorum districte praecipiendo mandavit, ne deinceps licentias pro hujusmodi transitu subditis suis cujuscunque gradus et conditionis existant, concedere praesumant; et Archiepiscopis, Episcopis, et aliis Praelatis latinis et eorum Officialibus, ne deinceps Armenos praedictos unitos ad latinum ritum transire volentes, quovis praetextu aut causa etiam cum licentia Armenorum Praelatorum suorum recipere audeant sub poena nullitatis actus. Die 2. april. 1699. — Antoiné a keresztények szertartásairól irt értekezésében.

III. Károly király 1726. a szamosújváriaknak adott privilegiumában többek közt olvassuk: Cujus (Episcopi, Transilvaniensis) Officii erit invigilare, utrum ritus armeno catholicus debite ibidem (Armenopoli) et alibi observetur.

Nincs is példánk reá a múlt század végeig, hogy örmény, Erdélyben más mint örmény rítust követett volna; de viszont nincs példánk reá, hogy örmény, Erdélyben, míg rítusát követte, vegyes házasságra lépett, gyermekeinek más, mint katolika vallásban neveltetésébe beleegyezett, vagy épen vallását elhagyta volna; mint ez az utóbbi időkben fájdalom! nem egygyel és nem egyszer megtörtént.

Nekünk egyébaránt egyéb okaink is vannak ősi intézményeink, hagyományaink és egyházi szertartásaink mellett híven megmaradni: mi t. i. nem egyedül állunk széles e világon, a keleti örmény egyháznak és nemzetnek tagjai, mi egy kis töredékét képezzük a török, orosz és perzsa birodalomban szélesen elterjedt és egész Indiáig elágazott örmény egyháznak és nemzetnek, melynek fájdalom! egy igen kicsiny része vallja a katolika hitet, jóval nagyobb része a római katolika egyház egységétől elszakadt tévelygésben él; hogy számokkal fejezzem ki magam, a katolikus örmények száma alig tesz kétszáz-ezeret, midőn a nem-egyesülteké négymillióötszáz-ezerrel többre tétetik.

Ezen eltévedt testvéreinkről, atyánkfiairol megfeledkezünk nem illik, nem szabad, és ha üdvösségöket más-keppen nem áll hatalmunkban, ha őket a katolika egyháznak másképp megnyerni nem tudjuk, igyekezzünk legalább példánk által őket megnyerni, és ne idegenítsük el őket a katolika egyháztól, keleti szertartásaink elhanyagolása által, melyekhez ők rendkívül ragaszkodnak, és a melyekben ők Világosító-Szt-Gergely vallásának lényegét helyeztetik. Mert tudnunk kell, mond XIV-ik Benedek pápa a keleti misszionariusokhoz írt levelében, hogy, a keleti népeket mi sem tartóztatja vissza inkább az egyesüléstől a római egyházzal, mint abbeli aggodalmuk, miként ha Rómával egyesülnek, veszítik rítusokat, veszítik nemzetiségöket; mire nézt, mit sem mulaszt el Róma maga részéről, hogy a keletieknek ezen aggodalmát eloszlassa és őket ebben a tekintetben megnyugtassa.¹⁾

¹⁾ XIV-ik Benedek körlevele: »Allatae sunt.«

Örményhon és flai.

— Sáházizján. —

Szám szép, gazdag földjei
Az életet jelképezik, —
Míg elaszott szülöttjei
A hervadásnak romjait.

Minden nemzet gyorsan halad,
Leküzd mind azt, a mi gát, —
Csak az örmény: mely elmarad,
A hajnal őt nem hatja át! . . . .

Simay Gergely.

A hámál.

— Elbeszélés. —

Irta: Lindau Rudolf. Fordította: dr. Esztergár László. —

V.

— Befejező közlemény. —

— Úgy hát miért nem mentél vele a templomba és miért nem esketted őt meg?

— Ohánnesz nagyon szerencsétlen ember. Én teljesíteni fogom az ön parancsait.

Mertens úr nem volt jó kedvében, midőn estve Therapiában, hol a forró nyári napok alatt tartzkodott, elbeszélte nejének bosszúságát és elmondta neki, hogy Ohánneszt lopásvétsége miatt el kellett szolgálatából bocsátani.

— Ohánnesz! kiáltott az ifjúasszony. Nem, az nem lehetséges. Ohánnesz nem lehet tolvaj. Esküdni mernék rá.

A mint azonban férje az egész történetet elbeszélte, az ő szilárd hite is ingadozni kezdett és csak annyit mondott:

— Szerencsétlen ember! mennyire sajnálom szegényt.

— Én nem kevésbé kedvesem. De mindez mit sem változtat a dolgon. Egy pénztári szolga becsületességéhez a kétség árnyékának sem szabad férköznie. Gondold meg, mily nagy összegeket kell esetleg reá bízni. S különben még abban az esetben sem tarthatnám őt meg, ha ártatlanságáról meg is volnék győződve. Hádsi Mehemed tolvajnak tartja őt. S ez elég arra, hogy ő ezen bizalmi állásban meg ne maradhasson.

Egy hét eltelt. Ohánnesz eltűnt s Mertens többet nem is hallott felőle beszélni. Gomidára volt bízva, hogy az Ohánnesz utódjáról gondoskodjék. Azonban alkalmas embert még mindig nem talált.

Ekkor azonban egy estén kevéssel az üzletiroda bezárása előtt megjelent Hádsi Mehemed újból Mertens úrnál. Arczkifejezésén azonban bizonyos zavartságot lehetett észrevenni.

— Mertens úr — szólalt meg a szokásos köszöntések után — Ohánnesz ártatlan.

— Úgy?! kérdé Mertens úr meglepetve.

— Épen most kaptuk meg a korfui postát s egyik üzletbarátom leveléből értesültem arról, hogy legutolsó pénzküldeményünkben harmincz fonttal többet küldöttünk oda, mint kellett volna. A pénztárnok a mulasztással azt a fiatal embert terheli, kire a pénz bepakolása volt bízva; ez is mentségekkel áll elő. Mindezzel azonban ön természetesen nem törődik. A mi önre itt fontos és a mit önnek én mondani akarok az, hogy Ohánneszt alaptalanul fogtuk gyanúba. Ime most átadom önnek az ő harmincz fontját s még adok őt fontot neki ajándékba az okozott fájdalmak és nyúgtalanság kárpotlásául.

— Szegény ember!

— Hol van ő?

— Magam sem tudom. Én elűztem őt.

— Nem lesz nehéz őt megtalálni, s az őt font meg fogja majd vigasztalni. Jaj nekem Mertens úr, hogy az ön házában nyúgtalanságot okoztam, de hát semmi okom sem volt, hogy pénztárnokom szavainak ne adjak feltétlen

hitelt. Különben szigorúan megfedtem őt. Ha azonban ön óhajtja, ő személyesen fog öntől bocsánatot kérni.

— Az nem szükséges, — felelé Mertens úr. Az órára nézett. Nehány perce volt még, hogy a Therápiába haladó gőzhajót elérhesse. Gyorsan bezárta íróasztalát és eltávozott Hádsi Mehemeddel.

Tharápiában nevének üdvözlése után azonnal így szólt:

— Te örülni fogsz! Ohánnesz ártatlan. — S elbeszélte a mit Hádsi Mehemedtől röviddel az előtt hallott.

— És hogy fogadta a hírt Ohánnesz? kérdé az asszony örömtől ragyogó szemekkel.

Mertens zavartan mondá: — Még nem láttam őt.

— Micsoda? — kiáltá Mertensné, — talán csak nem fog a szerencsétlen még egy éjszakát nyúgtalanságban és gondok között eltölteni?! Az nem lehet. Neki még ma meg kell tudnia, hogy igazolva van.

— De hogyan? Én nem mehetek ma vissza Galatába.

— Sürgönyözni kell valamelyik segédnek.

— Egyik sincs most Galatában. Mind el vannak szedelve Kadikeiben, Modában, Prinkipoban.

— Akkor Gomidának kell sürgönyözni.

— Gomida... Gomida... Csakhogy bizonytalan, hogy megkapja-e a sürgönyt, s ki tudja megfogja-e érteni?

— Nós hát akkor fogok valamit indítványozni. Most még korán van, s a napok hosszúak. Fogadj egy kocsit. Én elkísérlek téged s még kilencz óra előtt ismét itt lehetünk. Az evéssel késheünk egy fél órát, vagy még többet is.

Mertens, a ki egy kissé hibásnak érezte magát, nem mutatott erősebb ellenállást s tíz percz multán az ifjú pár két sovány, de gyors gebétől vont kocsiiban Galata felé robogott. A jó borra való megtette hatását. Egy rövid óra után Mertensék irodája előtt állott meg a fogat.

Gomida otthon volt, s nagy volt meglepetése, midőn úrát ilyen szokatlan órában maga előtt látta.

— Tudod-e, hogy hol lakik Ohánnesz?

— Igen Uram.

— Messze van az ide?

— Még száz lépésnyire sem.

— Úgy hát hívd őt gyorsan ide. Annyit meg is mondatsz neki, hogy jó hírt hoztam számára.

Világosabban nem akarta magát Mertens úr kifejezni. A maga és neje számára akarta fentartani az örömet: látni Ohánnest a mint megtudja, hogy többé nem nehezedik rá gyanú.

Körülbelől tíz percz múlva megjelentek Gomidá és Ohánnesz. Gomidá távozni akart, de Mertens intésére ott maradt. Ohánnesz sápadt volt és megviseltnek látszott, nyúgodságát azonban most is megőrizte teljesen.

Mertensné a szoba egyik sötét zugából nézte, figyelte a történendőket.

— Ohánnesz, mondá Mertens úr — kiviláglott, hogy Hádsi Mehemed téged igaztalanul gyanúsított; a pénz megkerült. Holnap azt vissza is adom neked és még tíz fontot, melyet Hádsi Mehemed és én ajándékozunk neked.

Ohánnesz föltekintett s kétszer mélyen föllélekzett. Aztán ünnepélyes hangon megszólalt:

— Dicsértessék az Úr!

— Holnap reggel ismét szolgálatba léphetsz.

— Köszönöm Uram!

— Most azonban mond meg nekem, hogy miért nem védted magadat jobban a Hádsi Mehemed vádjá ellen?

— Én Uram védtem magamat erőmhöz képest, de hát nem hittek nekem.

— Honnan szedted hát a 30 fontot, melyet Hádsi Mehemednek adtál?

— Honfitársaim kölcsönözték. Ők hittek nekem.

— De harmincz font nagy összeg. Hogy tudtál annyit fölládozni?

Ekkor Ohánnesz fölemelte lassan tekintetét s komoly nagy szemeivel az ürességbe nézett. Csendes, alig észrevehető remegés fogta el hatalmas testét s halkán megszólalt:

— Galata Serai!

— Vége. —

Az erdélyrészi méhészegylet vándorgyűlése Szamosújvártt.

Majdnem minden ház nemzeti színű lobogóval van díszítve; az utcák tiszták, a vasútnál roppant nagy embertömeg... 1894. aug. 18-án a közeledő vonatot a fuvózenekar a »Rákoczy«-val üdvözli, a kiszállott vendégeket Esztegar László ügyvéd, nagy bizottsági elnök fogadja. Tartalmas, meleg hangú, csinos beszédben mondott »Isten hozott«-at, melyre Turcsányi Gyula (Kolozsvár) válaszolt — szépen. Innen zeneszó mellett mindnyájan a tanácsház elébe vonultak, hol a város helyettes polgármestere: Gopcsa Joachim tanácsnok a következő igen sikerült beszédet intézte az érkezőkhez:

Mélyen tisztelt úrak, kedves vendégek! Mint Szamosújvár szab. kir. város polgármesterének helyettese, szerencsém van önöket a város közönsége nevében üdvözölni. Önök ide jöttek közeli és távoli vidékekről, hogy lássák, megtekintsék a szamosújvári méhészeti kiállítást; hogy lássák, megtekintsék, megvizsgálják, megízleljék a kis méhek fáradságának gyümölcseit. De a midőn ezért önök ide fáradtak, megtisztelték egyszersmind becses megjelenésükkel Szamosújvár városát is; megtisztelték azt a várost, a melyet őslakói — oly szorgalommal, oly fáradsággal, mint a méheké, összegyűjtött keresményükből, — melynek nem jelentéktelen részét éppen a méhtenyésztésből, a mézzel és viasszal való kereskedésből befolyt jövedelmük képezte, a nemzetgazdaság javára is megalkottak, megalapítottak, felépítettek, sok viszontagság között fentartottak s számos emberbaráti és közmívelődési intézetekkel ellátva, átadtak a hazának, átadtak a hazafiságnak, átadtak a magyar kulturának. Köszönet önöknek urak szíves ide fáradozásaikért! A miért is azt kívánom, hogy a mily szépek, mily virítók a rózsák; a mily szépek, a mily virítók a virágok, a melyeknek kelyheiből a kis méhek a mézet kiszívják, oly szép, oly virító legyen — az önök élete. És ha önök látva a rózsákat, látva a virágokat, látva a kis méheket — vissza fognak a szamosújvári méhészeti kiállításra emlékezni, emlékezzenek vissza Szamosújvár városára is, melynek közönsége önöket hazafias örömmel, hazafias tisztelettel, hazafias lelkesedéssel fogadja. Kívánom végre, hogy a mily édes a méz, oly édesen töltsék el önök itt

mulatásuk ideje alatt a mi szerény kis körünkben az — időt. Legyenek önök újabban is üdvözölve. Éljenek!

Erre Turcsányi Gyula méhészegyleti alelnök evvel a talpra esett beszéddel felelt:

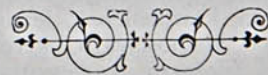
„Mélyen t. polgármester úr! Igen tisztelt úraim és hölgyeim! Midőn tisztelt szónokuk meleg szavakban tolmácsolja azon rokonszenvet, melylyel önök minket a szamosújvári méhészkör által rendezett méhészeti kiállítás alkalmából fogadni méltóztatnak, — nem nyomhatom el azon hatást, melyet ezen díszes fogadtatás ránk gyakorol, s melyért szívünk mélyéből köszönettel s hasonló rokonszenvvel adózunk. — Ugyanis úgy látszik nekünk, hogy ezen melegség, mely az önök fogadtatásában viszsztatükrödzik, a nemes hazaszeretetből kifolyó honfiúi és honleányi kötelességérzetnek bizonyítéka. Önök — úgy látszik nekünk — helyesen fogják fel ama szent hivatást, mely Szamosújvár közönségére vár, mint oly városra, mely arra törekszik, hogy megragadván minden alkalmat, a létező elválasztó falakat lerombolja. E város azon törekszik, hogy ne legyen e szent haza földén az érdekekben külön érdeke a magyarnak, a románnak vagy a szásznak; hanem ismerje mindenik, hogy e hont híven kell szolgálnia, s e szolgálatban egyesült erővel kell kinek-kinek teljesítenie kötelességét. Ezen hatás alatt mondok én most a velem ide érkezett ügybarátainak nevében köszönetet, s kérem önöket, hogy e szíves fogadtatás emléket, mely részünkről nem lehet más, mint az önök iránt szíveinkben táplált testvéries érzület, — fogadják tőlünk szívesen, s tartsanak velünk a nagy, a nemes és üdvös munkában, midőn szent hévvel szolgáljuk a közös érdek s hazánk polgárainak jólétén, felvilágosításán fáradozunk. Legyenek általunk üdvözölve. A mindenható virágoztassa az önök szeretett, hazafias városát! Azt, hogy mi mily nagy érdeklődést tanúsítunk az önök törekvése iránt, semmi sem bizonyíthatja inkább, mint azon tény, hogy képviselve van itt most a nagy Magyarország minden vidéke. Eljött ide a magyar méhészeti törekvés és fejlesztés kiváló férfja, a jeles író: Sötér Kálmán; Felső-Magyarországot képviseli egy másik kiváló méhésztár-

sunk: Provay Albert (Losoncz). Az országos magyar méhészeti egyesület tagjai közül annak derék titkára Kozocsa Tivadar jött el hazánk fővárosából, ki látni fogja azt, hogy Erdélyben a buzgó törekvések mindég jó talajra és buzgó pártolókra találnak. Mi pedig, mint az erdélyrészi méhészegylet képviselői (Kolozsvár) csak azt a kötelességet róttunk le megjelenésünkkel, melylyel a szamosújvári méhészkörnek tartozunk. Mi ezen kör törekvését, fáradozását és buzgalmát megjelenésünkkel is méltányoljuk. Magunkat ismételve is becses testvéri és baráti rokonszenvükbe ajánljuk.“

Ezután a vendégeket az elszállásoló bizottság tagjai szállásaikra kísérték. 9 1/2 órakor O Felsége, dicsőségesen uralkodó apostoli királyunk születésnapja alkalmából az örmény kath. főegyházban zenés mise; sokakat megleptek szép egyházi énekeink keleti összhangzó dallamai. A templomból a sétatérre át a mintaméheshez mentünk, melynek felavatása következő sorrendben történt: a nyitányt a fuvózenekar játszódta; az elnöki megnyitó beszédet Kovrig Simon köri elnök tartotta*). A daltzeneegylet a »Himnus«-t énekelte; a méhészkör és mintaméhes alapításának történetét Páll Bogdán titkár olvasta fel. Most a »Szózat« elnéklése után a fuvózenekar kíséretében a kiállítási helyiségbe mentünk, hol kiállítási elnök Bárány Lukács esperes-plebános egy alkalomszerű érdekes beszéddel nyitotta meg a kiállítást. Délután a kiállítás és a város nevezetességeinek megtekintése; este ismerkedési estély.

Más nap (vasárnap, aug. 19.) tartotta az erdélyrészi méhészegylet vándorgyűlését. Az alelnök nyitotta meg a gyűlést; erre az értekezések és az azokkal kapcsolatos vitatkozások következtek. Értekezést tartott Sötér Kálmán (Inám, Hontmegye), Provay Albert (Losoncz). Bálint Gábor érdekezését dr. Kőmives Gerő olvasta fel. Délután 1 órakor a városi vigadó termében társas ebéd. 120-an ültünk asztalhoz. Jó ebéd, sikerült szép felköszöntők; térzene, este a városi vigadó termében igen szép táncmulatság. Sokan voltunk, fesztelen jó kedv uralkodott. Harmadik nap (aug. 20.) volt a kisorsolás és a jutalmak kiosztása.

Sz. K.

*) Ezután az erdélyrészi méhészegylet elnökének br. Bánffy Ernő következő távirata olvastott: „Nagy sajnálatomra akadályozva lévén, a méhésztáncmulatságon részt nem vehetek; szíveskedjék kimenteni és helyettesíteni. Szerencsét és sikert kívánok.“

Kisebb közlemények.

A régészet köréből. Téglás Gábor tanár a »Természettudományi Közöny« legújabb pótfüzetében a római korbéli bányászok dácziái sírleleteiről írván, a többi közt azt mondja: A legutóbbi idők leletei közt egész váratlanul egy sírmező kötötte le figyelmünket. Ennek felfedezését nem kevesebb embernek köszönhetjük, mint Lukács Béla jelenlegi kereskedelmi miniszterünknek; a ki képviselői fáradozásait 1878-ban zalatnai tuskulanumában pihengetve, az onnan még jó öt órai lovaglással elérhető vulkoi-bányászathoz tett kirándulása közben jól szemügyre vévén az útjában látott domborulatokat, csakhamar felismerte azok mesterséges voltát. Próbaátásatái pedig egyszerre kiderítették: hogy a mit idáig kerestünk, végre-valahára az Érczhegység főgerinczén fekvő római sírmezőben sikerült megtalálni. Az a körülmény, hogy az Alpokon belül kelet felé a hallstadi hírneves sóbányák sírmezőjének párját az erdélyi Érczhegység is előnkbe tárta, rendkívül fokozta a felfedezés iránti érdeklődést.

Örmény tanfolyam a keresk. akadémián. Borszéki Soma nyugalmazott miniszteri osztálytanácsos igen érdekes levelet irt az erdélyrészi méhészegylet által Szamosújvárt 1894. aug. 18, 19 és 20-án tartott vándorgyűlés alkalmával rendezett kiállítás egyik főrendezőjéhez. E levélből közöljük a következő részletet: »Dr. Horváth Géza egy hivatalos nagy utat tett Ázsiába; volt Örményországnak Oroszországhoz és Törökországhoz tartozó részeiben. Igen sok érdekes adatot hozott magával, melyek minket erdélyieket különösen pedig örményeinket rendkívüli fontosságuknál fogva, — érdekelnek. Célom propagandát csinálni azon eszmének, hogy a jobb örmény családok időszakonként küldjék ki gyermekeiket tanulmány-útra a volt Örményországba, vagy neveltessék őket a keleti akadémián, hogy mint konsulok oda küldhetők legyenek; vagy jöjjenek ide Budapestre, hallgassák a kereskedelmi akadémiát, a hol örmény tanfolyamot is be lehet rendezni csak jelentkezzenek egy nehányan. Ezen cél elérésére jó lenne a kiállítás alkalmából felolvasást rendezni, melyen alkalma volna Horváth Géza tanácsos urnak, vagyis a rovtartani osztály vezetőjének minket az ázsiai viszonyokkal megismertetni; mert ha Tölgyesen át Odeszáig vasútunk lesz, az örményországi piacok megnyitásával nem fogunk azokkal szemben készületlenek lenni. Ha egy ilyen felolvasás lehetséges volna Szamosújvárt, kérem engem értesíteni.« — (Értesítve lett, de a felolvasó akadályoztatása miatt — sajnálatunkra — el nem jöhetett hozzánk).

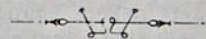
A „Közművelődés“-ből, — az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönyéből veszszük át az alábbi hangulatteljes költeményt, melyet az említett lap élén, tisztelendő író társunk: Fejér Gerő, a csikszépvízi örmény kolónia jeles szőlőttje tett közzé; s

a melyből az új idők s a magyar katolicizmus létküzdelmeinek mai forrongó eszméi amlatai oly megkapólag domborodnak ki:

Hajdan, mikor egy félvilágot
Sújtott az ozmán áradat,
Magyarok karja verte vissza
Mindig a büszke nagy hadat.
Győztes volt annyi harezon át...
Mert nép nem is tisztelte jobban,
Örömben úgy, mint tájdalomban,
Hazája hős, nagy Asszonyát.

De majd egykor, — ha ős honában
Nem lesz barátja, senkije,
S a lázadó, bűz népek ellen
Önnönmagát kell védnie:
— Oh mond meg áldott Szüzanyám! —
Kezébe' lesz-e olvasója,
S leng-e képeddel lobogója
Büszkén a harez diadalán?

Ne mond, ne mond! Hisz úgy is értem...
Kegyelem áldás nincs velünk;
Régóta sujt az Isten átka, —
Maholnap végkép elveszünk;
Ne mond!... Inkább a hit mezét
Vond újra rá beteg szívére
S tanítsd meg régi énekére
Árpádnak árva nemzetét!

Irodalom és művészet.

Egy jutalmazott munka. Tudós munkatársunk Govrik Gergely tavali Erzsébetvárosról örmény nyelven derék önálló munkát irt. Ezen forrásmunkát, melyről nemsokára az »Armenia« is szólni fog, — a konstantinápolyi örmények 115 frt (10 török arany) pályadíjjal jutalmazták. Ime a levél magyar fordításban, mit a szorgalmas íróhoz intéztek: Az örmény patriarkhaság, Konstantinápoly. 1894. júl 16-án. Az Izmirlián-féle végrendelet választmányának végrehajtó bizottsága. Főtisztelendő Govrik Gergely atyának, vártábéd, tagja a mechitharisták bécsi társulatának. Főtisztelendőséged által irt »Örmények az erdélyrészi Erzsébetvárosban« című munka — melyet jelen évben Meszrobján Izsák pályázatra előnkbe terjesztett — a történelmi osztály bíráló bizottságának nyilatkozata szerint tíz (10) darab török arany jutalomdíjra érdemesnek találtatott; mely összeget Önnek leendő átszolgáltatás végett az itteni mechitharista atyák ügyvivőjének főt. Kaftánián Eliseus urnak kézbesítettük is. A választmány végrehajtó bizottsága szerencsét kíván Főtisztelendőségednek ezen sikereért és reményli,

hogy ez Önt serkenteni fogja arra, hogy ezután is állítson elő más ilyenmő irodalmi munkákat. Tudositson minket arról, hogy megkapta-e jelen levelünket. Atyaságodnak tisztelői. Az Izmirlián-féle végrendelet végrehajtó bizottsága nevében: Mighirlián János és Norádungian G. titkárok.

Sálameán énekesről, ki most a Kaukasz különböző helységeiben rendez hangversenyeket, egy-két ízben folyóiratunkban is volt szó. Sálameán már néhány évvel ezelőtt, rendkívüli hangjával, magára vonta a szakértők figyelmét; azért ösztöndíjjal Olaszországba küldték, hogy ott mívelje, tökéletesítse hangját. Három évet töltött Olaszországban. Ezen idő alatt nemcsak hangversenyekben vett részt, hanem az operában is fellépett. Az olasz lapok dicsőretekkel halmozták el. A csári színházak igazgatói jelen év márczius havában Szt. Pétervárra hívták, hol ő próba-éneket tartott. Elbűvölte őket énekével. Rögtön szerződötték az operához. A szentpétervári orosz lapok elragadtatással szólnak énekéről. Egyik lap így ír: »Rég ideje hallottunk ilyen tenort, mint Sálameán, ki ugyanazon időben di forza és di grazia.« Egy másik lap azt mondja: »Sálameán lesz az őszi idény hőse; hangja: tenora forza.«

Érdekes oklevél. Az »Armenia« egyik derék olvasójához Erdély neves róm. kath. püspöke a következő becses sorokat intézte: »Hari Dániel hívünknek Istentől áldást és kegyelmet! A dicsőségmentmártoni róm. kath. nemes fiókhitközség f. év nov. hó 5-én tartott közgyűlésében egyhangúlag megválasztotta Önt az egyházi algonok diszes tisztére és a főt. kerületi esperes ur Önt ezen tisztre kinevezés végett nekem bemutatta. Ennél fogva Önt a dicsőségmentmártoni nemes róm. kath. egyház számadó algonokává ezennel kinevezem, figyelemztetvén Önt az Urban, hogy ezen tisztet hivatalba esküveléssel mellett leendő beigtatása a felelős kezelése alá tartozandó dolgoknak átvétele után, az ezen hivatallal járó kötelességeket mindenkor szives készséggel, buzgó jóakarattal és lelkiismeretes hűséggel teljesítse. Mi végre Isten segítő kegyelmét kívánom s főpásztori áldásomat adom. Károlyfehérvárt 1893. decz. 4. Ferencz püspök.«

Közgazdasági élet.

Föld- és szőlőmívelés Török-Örményországban. A török-örmények főleg Ván, Pághes, Gárin, Chárpert, Diárbekir és Erzengá vilájtehekben vannak elszoródva; itt ők képezik a lakosság nagy részét. Foglalatosságaik: föld- és szőlőmívelés, ipar, kereskedelem, állattenyésztés. A számos hegyláncz koszorúzza ország igen alkalmas a földmívelésre; a hegyek közt nagy térségek terülnek el, a melyeket bővizű folyók hasítják át. A földmívelésnél a régi rendszert követik; eszközeik egyszerűek; a szántás-vetésnél és aratásnál gépeket nem használnak. Van minden földmívelőnek 5-6 igavonó marhája. Legtöbb

földmívelőnek van két vagy négy ökrös ekéje. A földmívelő a telet főleg marháinak gondozásával tölti. Termények: buza, árpa (törökül árfá), málé, kélkél (egy neme a töröküzának), kender, rozs, alakor, sőt Diárbekir délkeleti részén rizs is. A földmívelő csak annyit termel, mennyi a ház szükségére elég. E jelenség okát a rossz és elégtelen utakban kell keresni; a járatlan utak miatt a termés fölőlegét más országba nem viheti a városoktól messze eső falusi földmívelő; saját zsirjában fulad. Bent az országban nincs ára a gabonának, mivel a falusiak nagyjából földmívelők. A városokat és a sátrak alatt lakó kurdokat a közel fekvő falvak látják el gabonával. Így Vánnak Árdses és Hájoczchor (Örmények-völgye) szolgáltatják a gabonát, Pághes és Mus számára Bulánch és Mus térségei teremnek. A termény után 12% adót fizetnek. Az örmények közül aránylag sokan foglalkoznak szőlőmíveléssel. Igen jól mívelik a szőlőt különösen Chárpert-ben; híres ennek szőlője, bora. Hasonlólag jó bor terem Pápert-, Pághesben, Mus- és Vánban. A széghertiek szép szőlőjüket Pághesben adják el; innen aztán a hegyes vidékekre viszik.

A keleti vasútak. Angliában messzemenő közlekedési vállalatok vannak keletkezében oly célból, hogy Közép-Európát melyhez magyar hazánk is tartozik, a távoli kelettel egész Indiáig (s így közvetve Ausztraliáig) minél rövidebb vonalon közlekedési összeköttetésbe hozzák s ilyképp a britt-birodalmi kolóniáit az angol kereskedelem részére minél inkább hozzáférhetőkké tegyék; a mi természetesen katonai szempontból is kimaradhatlan előnyöket biztosítana Angliának. Arról van ugyanis szó, hogy az ázsiai török-birodalom területén keresztül az angolok három különböző irányban építsenek vasútat, a mely — Diárbekirnél — Örményország klasszikus földjét is átszelné; úgy hogy a ki Budapestről péld. Kalkuttáig, Kisázsia fővonalán keresztül utaznék, egyhuzamban tehetné meg vasúton az egész utazást Indiáig, feltéve, hogy a Bosporus áthidalása ténynye válnék. Ez esetben mi is úgyszólván száraz lábbal utazhatnánk az őshazába, ha ott egy turista látogatást akarnánk tenni.

Mi újság az örmény világban?

A leMBERGI ÖRMÉNY ÉRSEKNÉL: Isákovics Izsáknál az ottani kiállításra tett utazás alkalmából látogatást tett Lukács Béla magyar miniszter. (A hazai lapok hibásan azt írták, hogy az örmény érseket meglátogatták Wekerle kormányelnök és Hieronymi belügyminiszter is). Lukács B. kocsin egyedül ment; megáll a kocsin az érsek udvarán, kiszáll abból a miniszter és így szól egy fiatal paphoz, ki egy szobor feliratot olvasott:

— Guten Tag! Wo wohnt der Erzbischof?

Erre a kérdezett, ki úgy gondolkozott, hogy még az idegen-ségben sem beszélhet a magyar-örmény a magyar-örménynyel németül, magyarul így felelt:

— Méltóztassék feljönni, megmutatom Exellenciádnak!

— Hol tanult meg a tisztelendő ur magyarul? És honnan ismer engemet?

— Szamosújvárt születtem, nevem Kapatán Márton. Láttam Nagyméltóságodat a napokban Szamosújvárt, mikor ott járt.

— Hát mit keres itt? Vagy talán a kiállításra jött?

— Én szamosújvári örmény papnovendék vagyok és előké-születeimet folytatom a papi rend felvételére.

— Itt szentelődnek az örmény papok?

— Itt vagy Bécsben; mert az erdélyi örmény egyház sajátla-gos egyházi jogi helyzetében Magyarország területén nem bír örmény szertartású főpappal, ki papjaink felszentelését teljesíthetné...

Kapatán aug. 26-án mutatta be első szent-miséáldozatát. Bárny Lukács esperes-plebános volt a manuductor, ki mellett még a következő örmény papok segédkeztek: Papp Tivadar, Drágomán A. Tódor és Esztegár Gergely. Igen sokan voltak a templomban. Evangelium után Novák Gero paptanár ment fel a szöszékre és remek beszédben, melylyel nagy hatást idézett elő, a papi hivatásról szólott. Mise után az oltárhoz siettünk, hogy az újmises pap áldá-sában részesüljünk. Az ajtatoskodók közt lattuk szüleit is primi-tiansnak, ki a hivek közt a következő hátrattal ellátott szentképeket osztogatott: »A szamosújvári örmény kath. főegyházban 1894. aug. 26-án a Mindenhatónak bemutatott első szentmise áldozatom em-lékére Kapatán Márton«

Hájríg napja. A nagy emberek napja is tanulságos; azért nem érektelessen tudni, hogy mivel tölti el Krimeán Megerdics (kit Hájrignak: Atyának is neveznek) a napot. Reggel 6 órakor kezdődik a Hájríg napja. A délelőtti időt a folyó ügyeknek, a hivatalos teendőknek és a fogadtatásoknak szenteli. Az ebéd egy órakor kezdődik: nem tart fenyves asztalt. Szokottabb etelei közül gyakran kerül asztalára a tészta leves. Hájríg a piros bornak ad elsőseget, melyből ebéd alatt csak egy pohárral fogyaszt. Ebéd után ha teheti egy óráig, de néha kevesebb ideig — nyugszik, azután sétálni megy. Sétahelyei: a katolikoszi kert, a tó partja és a közelségben levő Nerseszfele erdő. A sétát gyalog, kocsin vagy lóháton teszi. Séta közben szóba ereszkedik az érkező zárandokokkal, a falusiakkal vagy szerzetesekkel, kiknek tanácsokat osztogat és áldást ad. A séta nem tart többet egy óránál. Séta után folynak a hivatalos fogad-tatások esti 8 óráig. Az örmények Hájrígnak ajtaja nyitva van reggeli 8 órától egész esti 8 óráig. Esti 8 órától éjjeli 12 óráig senki se mehet be a katolikoszhoz: ezen idő alatt a nemzet ügyeivel és a katolikoszi teendőkkel foglalkozik.

Felölös szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

A leMBERGI ÖRMÉNY ÉRSEKSÉG.

A leMBERGI öRMÉNY pÜSPÖKSÉG a XIV. században már létezett. Tudjuk, hogy az első örmény gyar-matosok 1062-ben mentek Örményország Áni városából Oroszországba, hol püspökséget is alapítottak. De innen 1367-ben nagy számmal Lengyelországba mentek; itt a nép és uralkodók annyira megkedvelték őket, hogy Nagy Kázmér lengyel király az örmény papságnak püspöki széket adott; erről tanuskodik János leMBERGI első püs-pök pergamenre irt pásztorlevele.

A leMBERGI püspökség, melynek sufrágán püspökei is voltak, — joghatósága kiterjedt kezdetben az örmény egyház különböző megyéire; de később hatalma csak Galiczia- és Bukovinára szorítkozott, mert a hely távol-sága és más akadályozó körülmények miatt a leMBERGI püspökök joghatóságot nem gyakorolhattak azon örmények felett is, kik Orosz-Lengyelországban laktak.

A galicziai és bukovinai örmények mai napság főleg a következő helységeken laknak: Lemberg, Bézsezsáné, Lészicz, Sztaniszláv, Kuthi, Tismienicz, Horodenka, Szniátin, Csernovicz, Szucsává és Bukovina különböző falvaiban.

Az érseki megye három főesperességre (decanatus) és több plebaniára oszlik. Az esperességek a plebaniákkal együtt a következők: A) a leMBERGI főesperességben 180 lélek van. B) a sztaniszlávi esperesség 80 lelket számlál; három plebania tartozik ide: a) Bézsezsáné 240, b) Lészicz 44, c) Tismienicz 130 lélekkel. C) a kuthi-i es-perességnek, mely 1200 lélekből áll, ez a négy plebaniája van: a) Horodenka 350, b) Szniátin 420, c) Csernovicz 1000, d) Szucsává 214 lélekkel.

Midőn a lengyel-örmény papság sikerült csoportképét*) bemutatjuk tisztelt olvasóinknak, egyúttal mindenik egyházi személy rövid életrajzát is közreadjuk.

Az egyházmegye élén áll Isakovics Izák Miklós érsek, pápai praelatus, valóságos belső titkos tanácsos, római gróf, krakkói herceg, az osztrák urakházának és a galicziai nemesek gyűlésének tagja, Lemberg díszpolgára. Született Lészieczben 1824. jún. 6-án. Előbb a sztaniszlavi iskolába adták, de tanulmányait Lembergben fejezte be kitűnő eredménnyel; Stephanovics érsek 1848-ban szentelte fel pappá. Kevés ideig segédlelkészkedett Sztaniszlávban, később plebános volt Szucsává és Sztaniszláv városokban. Mindenütt úgy ismerik ezt a jámbor, jószívű egyházi író, ezt a valódi lelkipásztort, mint Lengyelország első egyházi szónokát. Legkiválóbb munkái: „Odprawa Autorowi broszury“ (A szerző czáfolata) — „Głos do ziomków obrzadku ormiansko-katolickiego“ (Szózat örmény katolikus nemzeteleimhez), melyben ítéskönyörtelenül teszi tönkre egy névtelen nemzettaadó örmény azon érveit, melyekkel ez a lengyel-örményeket törekedett örménységüktől és rítusuktól eltávolítani. — Isakovics 1882-ben neveztetett ki érsekké és ugyanazon év aug. 27-én consecraltatott Dunajevszki Albin bíbornok, herceg-püspök által Krakkóban. Nagy érdemeinek elismerésül adta neki ő Felsége a császár és Magyarország apostoli királya a belső titkos tanácsosi méltóságot és Lemberg városa a díszpolgári oklevelet.

A kanonokok közt az első helyet foglalja el Kájétánovics Kajtán. Született 1817-ben Szniátinben; tanulmányainak befejezése után 1840-ben Stefánovics érsek szentelte fel pappá. 1858-ig a patriarkhalis templom esperes-plebánosának segédje és titkára és a consistorium jegyzője volt. 1864 óta mostanig felügyelő-igazgatója a dr. Thoroszián János által alapított örmény intézménynek; ez a fiúárva-intézet 40 növendéket táplál, kik innen

*) Nincs meg a csoportképben Kájétánovics Kajtán kanonok és Kosztheckzi Bertalan, mely utóbbi a bécsi mechitharisták congregatiójának tagja.

Bedroszián, Gáspár, Todorovics, Romdákán, Vojdág, Mowzeszovics, Sécsepánszki, Mármaros, Tomdarszki, Boghoszián, Bogdánovics, Isakovics, Simonovics, Pétrikóvics, Márdiroz, Romdákán esperes, Mosoridán.

járnak iskolába. 1874-ben nevezetett kanonokká, 1879 óta a patriarkhalis templom esperes-plebánosa, 1886-ban lett infulás abbás.

Simonovics János kanonok Bukovinában született 1842-ben. A gymnasiumi tanfolyamot Csernoviczban és a theológiát a lemergi latin seminariumban végezte, hol a kath. örményeknek ingyen lakásuk van; a lemergi egyetemen hallgatott egyéb előadásokat is. 1865-ben szenteltetett pappá; előbb Stanislávban, azután Lembergben segédlelkészkedett; 1882 óta kanonok. Igen buzgó, istenfélő pap, jótettei egész Lembergben ismeretesek; igazi atyja a szegényeknek és nyomorultaknak. Erdemeit akarta megjutalmazni a Szent-Atya, midőn őt tiszteletbeli pápai tronállónak nevezte.

Márdirosz János kanonok Kuthiban született 1856-ban. Növendéke volt a Thoroszián-féle örmény árvaintézetnek; Lembergben tanult, Romáskán érsek szentelte őt pappá 1880-ban. Előbb a patriarkhalis templom segédlelkésze volt; később a lemergi Benedek-rendi örmény apácák nyolcz osztályú leányiskolának tanítója lett. 1885-ben horodenkai plebános, 1889-ben kanonok lett. Most az örmény hitelzálogintézet igazgatója.

Dávidovics Adeodat (Bogdán) kanonok Kuthiban született 1858-ban, tanulmányait Lembergben végezte; 1882-ben szenteltetett pappá. Előbb a patriarkhalis templomban segédlelkészkedett, azután nyolcz évig volt Szucsávában plebános; 1892-ben nevezetett ki kanonokká. Sok nyelvet tud; az örmény növendékpapokat ő tanítja az örmény nyelvre.

Romáskán Mihály tiszteletbeli kanonok és szniáti plebános Kuthiban született 1822-ben; 1847-ben szenteltetett pappá. Majdnem minden plebaniánál szolgált segédlelkészi minőségben. 1868-ban nevezetett szniáti plebánossá és 1889-ben tiszteletbeli kanonokká.

Mosoróján Jakab tiszteletbeli kanonok, főesperes és kuthi-i plebános, 1846-ban született; tanulmányait Sztanislávban fejezte be. Simonovics érsek szentelte fel pappá 1872-ben. Előbb a patriarkhalis templom segédlelkésze, azután az örmény leányiskola igazgatója és hit-

tanára volt; Csernoviczban is volt rövid ideig segédlelkész. 1881 óta kuthi-i plebános, hol nagy buzgalommal működik; mindenki szereti.

Romáskán Mihály (nem kell összetéveszteni az előbbi Romáskán Mihálylyal) tiszteletbeli kanonok, sztanislavi esperes-plebános, Csernoviczban született 1850-ben; pappá szenteltetett 1873-ban. Előbb a patriarkhalis templom segédlelkésze volt, 1882-ben nevezetett szanislavi plebánossá.

Gáspár Kajtán 1854-ben született Beszarabiában; tanulmányait Csernoviczban végezte; 1882-ben szenteltetett pappá. Előbb a patriarkhalis templomban, azután Csernoviczban Phëghorján Mitulski infulás kanonok és plebános mellett segédlelkészkedett; ennek halála után (1891. nov. 29) Gáspár lett a néhányak utóda a plebánosságban. Gáspár feltűnést kelt népszerű, szép egyházi beszédeivel. Nem rég tiszteletbeli kanonokságot is nyert.

Khoszineán Antal, ki előbb a bécsi mechitharisták congregációjának volt tagja, 1849-ben született. Tanulmányait Bécsben végezte, pappá szenteltetett 1871-ben. A patriarkhalis templomnak segédlelkésze, az érseknek titkára volt; a bészsezsáni templom újítása körül sokat fáradozott. 1891 óta plebános Horodenkában.

Khosztheckzi Bertalan, bécsi mechitharista, 1846-ban született. Tanulmányait Bécsben végezte, 1866-ban szenteltetett pappá. Rég óta működik ebben az egyházmegyében. Előbb bészsezsáni, most tismieniczai helyettes-plebános, hol nemcsak az örmény egyházat, hanem a plebánosi lakot is megújította. Nagy tiszteletben áll műveltsége, jámborsága és papi szeplőtelen életéért. Isakovics érsek consist. tiszteletbeli ülnöki címmel tüntette ki.

Theodorovics József 1864-ben született; 1887-ben szenteltetett pappá. Segédlelkészkedett a patriarkhalis templomban, aztán helyettes plebános Bészsezsánban, 1892 óta ugyanitt plebános. Ez a pap jámborságáért, rendkívüli buzgalmaért és igen szép egyházi beszédeiért az örmény klerus díszének tartatik.

Bogdánovics Károly Szádágurában (helység Bukovinában) született 1865-ben. Tanulmányait Cserno-

viczben végezte; 1888-ban szenteltetett pappá. Előbb segédlelkész volt Lembergben, azután helyettes-plebános Horodenkában és Csernoviczban; 1893 óta szucsávai plebános.

Movszeszovics Miklós Kuthiban született 1863-ban; a Thoroszián-féle árvaintézet növendéke volt. Pappá szenteltetett 1886-ban; a patriarkhalis templom segédlelkésze, a felsőbb leányiskola hittanítója, a consistorium jegyzője. Movszeszovics bámulatos szépen énekel és igen jól tudja a mi szertartásunkhoz tartozó egyházi énekeket.

Mármaros Gyula 1848-ban született; sokáig szolgált a kormányzóságnál, 1892-ben szenteltetett pappá. Jelenleg a patriarkhalis templom segédlelkésze.

Bedroszián (Péter) Viktor született 1867-ben Horodenkában, felszenteltetett 1892-ben; a patriarkhalis templom segédlelkésze.

Boghoszián (Pál) László 1868-ban született, pappá szenteltetett 1892-ben. Most csernoviczi segédlelkész.

Sécsepajnszki Károly, Vojdág Viktor és Tomasevszki Eduard a latin ritusról tértek át az örmény ritusra; mind három befogadtatott az örmény klerus tagjai közé.

Ennek az egyházmegyének jelenleg két növendékpapja van, kik a latin seminariumban laknak: Bonkhovszki Valer negyedéves theologus. — Mánugián Samú pedig a theologia harmadik évi tanfolyamát hallgatja.

Dávidovics Adeodát kanonoknak a „Hántesz“-ben megjelent eredeti örmény cikke után.

Szongott Kristóf.

Éljen a munka!

— Sáházizján. —

Santomnak kedves hurjain,
— Öröm volt az, vagy fájdalom —
Csak a szerelmet zengtem én,
Felőle szólt minden dalom.

A szerelem tündérei
Szövék a legszebb álmokat,

S szívem emésztő lángjai
Fokozták az ábrándokat.

S im, hogy erőre szert tevék,
Átváltozott költészetem;
Hasznos munkának a becsét
Egész erőmből hirdetem.

Muzsám felejtsd szerehnemet,
Tekintsed nemzetem baját, —
Segíteni rajt csak úgy lehet,
Ha tette hívjuk a hazát.

Isten veled álmok hona!
Éltemnek más a célja már:
Munkára szólít a haza,
Tenger baja segélyre vár.

Simay Gergely,

Az örmény kérdés.

— H. F. B. Lynch, The Armenian Question. I. In Russia. — The Contemporary Review, June-July 1894 —

I.

Az örmény kérdés a nemzetközi politika ama jelentékeny problémái közé tartozik, a melyek tanulmányozására különösen Angliában mind nagyobb figyelmet és gondot fordítanak. Az az állam, melynek érdekeit legközelebbbről érinti e kérdésnek gyakorlati megoldása, az ottoman birodalom. Alig néhány mérföldnyire van már az orosz határszél az erzerumi török várerődötől, a mely közvetlenül uralkodik a Kisázsia szívébe s a fővároshoz vezető utak fölött. Oroszország további előnyomulása által nemcsak urává lenne ennek a fontos positionak, de kiterjesztené hatalmi körét az Ararát hegy-lánczolatától a Vantó partjaiig, a szorosok fölé, melyek Mosul és Bagdad felé vezetnek.

Nem szükséges hosszasan fejtegetnünk az okokat, melyeket Oroszország a közelmúltban az ozman terület megtámadásának igazolására felhozott. Nem is kell valami nagy éleselműség annak megjósolására, hogy a politikai helyzet súlyosodása a határaival szomszédos tartományokban újra maga után fogja vonni az orosz beavatkozást. A kik ismeretesek eme tartományok valódi helyzetével, nehezen fogják kétségbevonni, hogy ez a helyzet valóban aggályos; s azt sem fogják állíthatni, hogy ezt a helyzetet izgatók munkája idézte elő, nem pedig a lakósságnak szomorú életviszonyai. Van egy párt nemcsak Törökországban, de magukban e tartományokban is, a mely behunyja szemeit ezen állapotok előtt; s veszélyes jelensége ennek az iránynak különösen ama körülmény, hogy a kik támogatják, mindig bizton számíthatnak a konstantinápolyi döntő tényezők kegyére....

Törökországnak angol barátait nagyon lehangolja ez az irányzat és a politika, melynek szolgálatába szegődik. Mert kétségtelennek tartják, hogy a török birodalmat a bukástól csakis amaz erőteljesebb s több reményre jogosító fajoknak a sultán — egészen véve szelid — uralma alatt való fejlődése mentheti meg, a melyek egyéni létüket is akként óvhatják meg legjobban, ha a török fenhatóság alatt maradnak. S másfelől előre látják, hogy az ellenkező politika követése kikerülhetlenül maga után fogja vonni Oroszország ázsiai uralmának tovább terjedését, a melyet sem általános szempontokból, sem Angliának érdekében nem tarthatnak kívánatosnak.

Mert mi lenne a hordereje Örményország teljes meghódításának az oroszok által? Nem kevesebb, mint feltétlen orosz supremacia ama területek fölött, melyek India és a Középtenger között nyúlnak el.

Eme területet földrajzi fekvése az egész történeti múlt folyamán kiváló jelentőséggel ruházta fel Ázsia e részének politikájában. A római birodalom nem azért terjesztette ki befolyását Örményországra, hogy a Kelet e részén hódítson; és a seldsuk, mongol, tatár és török hordák nem azért nyomultak a Kaszitenger mögötti pusztáikról Nyugatnak, hogy megtelepedjenek az örmény

fensikon. Eme vidékeknek stratégiai jelentőségét az a körülmény adja meg, hogy a birtoklásuk biztosítja a délnek, nyugatnak és keletnek vezető utakat. A rómaiak, a kik hatalmukban tartották Kisázsia és ama termékeny területeket, melyeket az Euphrat és Tigris vizei öntöznek, keleti versenytársaiknak viszonylagos gyöngesége daczára alig tűrhették meg másoknak felsőbbbségét is e vidékeken.

Napjainkban még nyomatékosabbakká lettek a szempontok, melyek a múlt századok során befolyásukat éreztették. Először is azért, mert az Európa és északi Perzsia közötti forgalomnak fő, mondhatni egyetlen útja Trebizondból a perzsa határ felé azon síkokon át vezet, a melyek az orosz határtól délre nyúlnak tova s mintegy természetes kapcsolatot képeznek nyugatról kelet irányában. Ennek a kereskedelmi forgalomnak értéke mintegy tízenkét millió forintot képvisel évenként, a melynek több mint feleresze Anglia kezeiben van. Az orosz hódítás nyomában való megsemmisülését jelentené ennek a kereskedelmi útiránynak.

Ehhez járul másodszor, hogy a georgiai katonai útnak a Kaukazuson át Oroszország által való kiépítése új és egyenes összeköttetést nyitott meg az Észak és Dél között, míg a tiflisi vasútnak Kars felé való aránylag nem nehéz kiépítése azon sürgős feladatok közé tartozik, a melyeket minduntalan czélul tűznek ki, s Tiflisnek magának az orosz vasúti hálózattal való kapcsolatba hozása immár alig halasztható tovább el. A Kaukazus nem fogja ekként többé át nem hatolható akadályát képezni az északi óriás előnyomulásának s a politikai czélszerűség bizonyára azt fogja tanácsolni Oroszországnak, hogy e tájakon hatoljon dél felé. Perzsia védteletlenebb ugyan s az Araxes völgyéből vagy Khorassantól könnyű lenne a perzsaöböl vizeihez nyomulni; de ez a kísérlet azonnal fegyverfogásra kényszerítené Angliát, holott Törökország felé nyitva áll a tér a támadásra.

Örményországnak Indiától való távolsága s az angol politikusok nagy részének az ottani viszonyok tekintetében való tájékozatlansága oly előnyök, a melyek nem kerülték ki az orosz államférfiak figyelmét. Tudatában

vannak másfelől annak is, hogy ha egyszer birtokába jutottak e területnek, uralkodni fognak a Tigris síkjának mindazon útjai fölött, a melyek minden természeti akadály nélkül Diarbekirtől egyfelől Syriáig, másfelől az indiai oceán perzsa ágaig vezetnek.

Sir Henry Layard, konstantinápolyi angol nagykövet az orosz-török háború idejében, egy híres sürgönyben hívta fel annak idején kormányának figyelmét arra, mily nagy fontossága van Örményországnak Anglia keleti hatalmi állása szempontjából. „Ha, ugymond, Oroszország magához akarná csatolni az európai török tartományok valamelyikét, az európai érdekek valószínűleg gátot vetnének szándokának megvalósítása elé. Egészen más az eset, ha kisázsiai területfoglalás jó kérdésbe. Akkor csakis Angliának érdekei lesznek érintve; a többi Európa alkalmasint keveset fog törődni avval, vajjon Oroszország hatalmában tartja-e Örményországot vagy nem. De Angliának meg kell fontolnia, mily hatással lenne indiai birtokaira nézve ennek a fontos tartománynak Oroszország által való anektálása. Oroszország ebben az esetben egész Kisázsia fölött uralkodnék s az Euphrates és Tigris nagy völgye fölött, melynek kezeibe jutása csak idő kérdése lenne. Perzsia fölött is tetszése szerint rendelkeznek.“*)

Evvel a helyzettel szemben bizonyára alárendelt jelentőségű az az ellenvetés, hogy Oroszországnak nincsenek Indiára nézve ellenséges célzatai. A nemzeteknek csakúgy, mint az egyéneknek, nem szükséges öntudatosan terveket kovácsolniok; egyszerűen megragadják a kedvező alkalmat s megvalósítják azokat. Az angol politikának nem lehet nagyobb feladata, mint — tartózkodva minden közvetlen intervenciótól úgy Törökországban, mint Perzsiában — előmozdítani ama népelemek megerősödését, a melyek e birodalmakban az állandóság leghivatottabb támaszai. Ha visszatérünk Anglia a feladattól, úgy az orosz hatalmi túlsúly csak rövid idő kérdése leend. Természetesen Angliának újjászervezési és újjáalkotási törekvései is csak úgy vezethetnek célhoz, ha sikerül

*) Sir H. Layard's despatch dated May 30. 1877.

meggyőznie úgy Törökországot, mint Perzsiát akaratának erős voltáról s céljainak őszinteségéről.

Ily fontossága és hordereje van az örmény kérdésnek Anglia és Oroszország óriási versengésében, két világ-rész jövődjének alakulásaira nézve.

Dr. Molnár Antal.

Ápoljuk az örmény szellemet.

Valamint a vízbe dobott kő után mind szélesebb és szélesebb hullámgyűrűk támadnak: úgy az örmény társadalomban is a szamosújvári püspökszobor eszméje iránt mind nagyobb mérvet öltenek az érdeklődés jelei.

Szamosújvár szab. kir. város — nem csatlakoztunk — magához ragadta a vezérszerepet, és ezzel a millenium alkalmából emelendő örmény emlékszobor ügye a megvalósulás stádiumába jutott. Az örmény misében nem fordul ugyan elő a „Sursum corda!“ mindazonáltal itt helyén találok e szép fölkiáltást: Emeljük föl sziveinket!

Vjêr êzszêrdjêrê!

A hála bizonyos nemével teszem ezt, mert öröm és büszkeség tölti el egész lelkemet, a mikor látom, hogy szavam nem maradt pusztában elhangzott szó, nem maradt csupán egy egyéni idealizmus egyszerű platonikus kijelentése. De örömmel és büszkeséggel telik el a szívem is, mert ilyenek képzeltem a magyar-örménység bölcsőjét, a városalapító Verzár püspök emlékszobrával díszítendő magyar-örmény metropoliszt.

Azonban egy elégikus hang csendült meg minap, ha nem csalódom éppen az emlékszobor ügyében tartott értekezleten, mely úgy tüntetné föl többek közt ezen emlékmű szerepét a jövőben, mint a mely hivatva volna akkor is, a mikor a hazai örménység, ha mint olyan megszűnt létezni: dokumentálni, hogy Szamosújvár valamikor örmény város volt és hogy valamikor ebben az ország-

részben örmények is laktak. Ezen nyilvános helyen és ünnepélyes alkalomból történt, tehát hivatalos kijelentés felett én nem szeretnék olyan könnyen napirendre térni; mert ha az fog lenni jövőben törekvésünk — már pedig annak kellene lennie — hogy a múltban létezett és így csak betöltetlen örmény püspökség újlag életre éledjen: akkor egy erős hazafias központja fog keletkezni a jövőben újra a most már talán lankadó armenizmusnak.

Egy hazafias főpapi méltóságunk mellett akkor bizonyára nem fog kelleni féltünk a hazai örménységet attól, hogy egy elképzelhető idő múltán csak hírből fog létezni és hogy a püspökszobor csupán mint valami historiai kuriozum marad vissza az utókor számára egy elenyészett népfaj symbolikus síremléke gyanánt.

Hiszen ha lesz saját vérünkbeli való örmény püspökünk — adja Isten, hogy mielőbb legyen! — akkor egész közéletünk, az örménységet úgy politikai, mint társadalmi téren reprezentáló eme diszes egyházi méltóságunk körül fog csoportosulni.

A hol az örmény püspök megjelenik, ott meg fog jelenni a hazai örménység is az ő személyében; a hol az örmény püspök szavát fölemeli, ott már állása és tekintélyénél fogva meg kell szűnnie előtte minden köztünk keletkezendő viszálynak és félreértésnek. — Az ő személyében egy oly tiszteletreméltó és az egész ország előtt becsült egyéniséget kell nyernünk, a ki atyai gondoskodásában érdekeinket úgy fölfelé, valamint lefelé is leghatásabban megvédelmezheti. Ő lenne a lelkiekben legfőbb gyámolítónk, keserveinkben legnagyobb vigaszunk és jóllétünkben faji individualitásunk egyik legkimagaslóbb jelképe.

Egyszóval minden téren ő lenne legfőbb és leghazafiasabb vezérünk és legméltóbb példányképünk. Már pedig ha ily szép hivatás vár az örmény főpásztorra, akkor miért mondjon le e fenséges ideáljáról éppen maga a magyar-örménység?

Különben is végre annyi jóindulatot magunk iránt fel kell tételoznünk a koronás apostoli király és a lovas magyar nemzet részéről, miszerint ezen magasztos

törekvésünkben támogatásukat tőlünk megvonni nem akarják.

Miért is ne lehetne nekünk, mint örmény katolikus magyaroknak magunkat évszázadok múlva is fentartanunk saját püspökünk hazafias vezérlete alatt, mint a hogy léteznek maiglan is és bizonyára a jövőben is igyekeznek létezni görög katolikus magyarok is, (Hajdu-Dorogh, Munkács, Ungvár stb.) kik szintén hazafias püspökeik atyai kormányzata alatt régi szokásaikat megőrizték. — Ápoljuk tehát az örmény szellemet! Örmény szellem és magyar hazafiság nagyon is összeférnek egymással, de erről kishitűleg előre lemondani s az örménységben — jelenleg vezéregyéniség hiányában — tagadhatlanul mutatkozó rezignációt és fatalizmust táplálni: nem tartom egyikünk kötelességének se.

Azonban egy igen üdvös eredménye lehetne mégis ama végpusztulásunkat kiméletlenül szemünk elé táró elégikus kijelentésnek, mert önértetre kellene, hogy buzdítsa minden igaz örménynek a szívét.

A megsemmisülés veszedelmének gyászos harsonája az önmegadás álmadozásaiból kiragadva tette kellene hogy szólítson, miszerint hassunk oda, hogy az örménység, mint olyan, tehát ősi szokásaiban, erkölceiben és szertartásaiban fenmaradni óhajtó népfaj, maga előtt látva egykori vezérének dicsfényövezte szobrát: a Maecenásaink révén áldozatul összegyűjtendő s jelenleg is létező örmény püspöki alapra hivatkozhassek s az örmény papság egyik kimagasló egyéniségét Ő Felsége kegyéből és a magyar kormány jóvoltából társadalmi, politikai és vallási együvértartozásunk fényes bizonyosságául, mi örmények már a közel jövőben Verzár püspök örökében tisztelhessek.

E nemes czél megvalósítását, még ha jogunk se lenne hozzá, mint a hogy tényleg van, elismerésként is megérdemelné a hazai örménység a magyar országgyűléstől, melynek annyi jeles államférfiút adott a múltban és fog adni Isten kegyelméből még a jövőben is. Már csak azért is a hazafias magyar örménységre, mint minden e hazában élő hazafias népfajra, Magyarországnak szüksége van

és államférfiainknak annyival inkább se szabad e jogsultságunkat ignorálni, miután mi kifelé nem gravitálunk, tehát a mi erősítésünk annyi, mint a magyarság erősítése az erdélyi részek most már oly borús láthatárán.

Tömörülünk tehát és ápoljuk az örmény szellemet. Ne vonuljunk sehonnas vissza, a hol a mi faji megjelenésünk is nemcsak hogy jogosult, de egyúttal létezésünket dokumentáló magunk iránti kötelesség. Alkossuk meg mindenekelőtt a Verzár püspök emléksobrát, és ha ott fog állani Szamosújvár főterén az ő mythikus ércalakja: ő legyen a mi újkori Mózesünk, ki elvezesse a hozzá méltó utódot az összes magyar örménység legforróbb vágyainak Igéretföldre: a már közel 180 év óta elárvult örmény püspöki székbe. Hiszen a vallásfelekezetek legújabbkori történetében egy példátlan anomália az, hogy a 20 ezer lélek számot megközelítő magyar-örménység örmény szertartású plebániái, tehát a törvénybe czikkelyezett örmény katolikus egyház latin szertartású püspök fenhatósága alatt álljon, mint a mely főpásztor — egyénisége előtt tisztelettel meghajlunk ugyan — de sem egyházi nyelvünket, sem lithurgiánkat nem ismeri, sem papjaink felszentelésére kompetenciával nem bír. — Verzár Auxentius halála után az ideiglenes állapot már közel két század óta tart, mely interregnum alatt a latin szertartású fenhatóság nagyon igyekszik elnyomni a kényszerhelyzetben sinylődő, de lélekemelően szép örmény szertartást.

S ez a fájó seb bénítja meg egész hitéletünket és akadályozza ősi ritusunk saját szűk korlátain belül való megszilárdulását és érvényesülését. A saját útján újabban napirendre került és érdeklődés tárgyát képező magyar-nyelvű gör. kath. püspökség létesítésének kérdésével kapcsolatban mi is újitsuk meg kérelmünket, hogy a kezdetben reánk erőszakolt már közel 180 éves provizorium, illetve a latin ritusnak az örmény ritus felett gyakorolt jogtalan felügyelete végre már egyszer beszüntetessék. A ki panasz nélkül türi a jármát, arról a közvélemény is csak azt hiheti, hogy igára termett.

Indítsunk tehát új mozgalmat e szinte két százados sérelmünk orvoslása végett. Annyival is inkább, mert a nemzedékről nemzedékre ősapáinktól mintegy szent erélye, mintegy el nem pusztítható örökség gyanánt reánk hagyott oly megragadó és meghatóan szép ősi örmény szertartást a latin szertartással felcserélni semmi okunk sincsen, sőt ősi ritusunkat minden hazafias igaz örmény — nem is lehet az másként — lelki szükségletünk faji hagyományaként csakis fentartani kívánhatja.

Már pedig egy bármily csekély számú, de külön ritussal bíró népfaj szertartásának és egyházi életének legilletékesebb őre és védnöke csakis a saját főpásztora lehet.

Ne mondjunk tehát le erről a magasztos eszményről, de minden téren és minden erőnkben benn a családban és künn a társadalomban büszkén és nyíltan ápolva az örmény szellemet: tartsuk felszínen magunk között és így az ország közvéleménye előtt is e lelkesítő szép eszmét. Tegyük újra aktuálissá e kérdést, hadd szerezzenek információit róla maguknak az illetékes tényezők is, mert hazafiasabb és hozzánk méltóbb más mozgalmat alig indíthatnánk.

Különben is ezen törekvésünk oly jogosult és oly vallásos jellegű, hogy annak nyílt homlokkal és igaz magyar szívvel való kiküzdése minden örmény hazafi szívében csak is a legmagasztosabb érzések húrjait kellene rezgésbe hoznia. — Rezdüljenek hát meg szíveink valamennyi őszhangzó húrjai és hiven ápolva a hagyományos és pusztán örmény szellemet, e jelszóval adakozzunk a Verzár Auxentius püspök emléksobrára:

„Ora et labora, dabit Deus omnia bona!”

Merza Gyula.

Dr. Molnár Antal ünnepeltetése.

Fáklyás-zenével tisztelte meg Szamosújvár polgársága szept. 8-án szeretett országgyűlési képviselőjét. Estve míg a fáklyákat meggyújtották, a fuvózene-

kar játszott a piacon, azután a Rákoczi-induló hangjai mellett nemzeti színű lobogók alatt vonult az inposans menet dr. Molnár Antal lakása felé. Az útcza már tele volt, alig közeledhattünk. Erre megnyílt az egyik ablak, és elébe állott népszerű képviselőnk, kihez tisztelendő Esztegár Gergely a következő beszédet intézte:

Nagyságos képviselő ur! Igaz az, hogy a kit az ember szeret, annak személye iránt táplált és érzett háláját, vonzalmát, ragaszkodását, szívének igaz, őszinte érzetét, minden kínálkozó alkalommal kimutatni, kifejezni igyekszik.

Szamosújvár város polgársága, mindenkor megragadta az alkalmat, hogy szeretve tisztelt országgyűlési képviselőjét, valahányszor körünkbe jött, az őszinte tisztelet igaz nyilvánulásaival halmozza el.

Most is, midőn huzamosabb időn át szerencsések valánk magunk között tisztelhetni Nagyságodat: éreztük a kötelességet, hogy hálával és köszönettel tartozuk. És e tartozás bár csekély lerovása akar lenni megjelenésünk ezen alkalommal.

Nekem jutott a szerencse, hogy Szamosújvár város polgárai érzelmeinek ez úttal tolmácsa legyek Nagyságod előtt. Érzem gyengeségemet; mert hisz a nagyot magasztalni csekély az én erőm. De másrészt azt is tudom, hogy az egyszerű szó is hatalmas, ha őszinte kifejezője a szív nemes érzelmeinek.

Szeretve tisztelt képviselőnk! Századunkat a haladás századának nevezik. Minél műveltebb valamely nemzet, annál inkább tudja és érzi, hogy a jelen emberi kor felelősséggel tartozik a jövőnek; hogy a nemzetek jövő sorsának, haladásának vagy süllyedésének, emelkedésének vagy hanyatlásának magvait a jelen ember-ivadék hinti el. Ezt megértik mindenütt! Ez az oka, hogy városok versenyeznek és megbecsülhetlen értékben rakják le áldozataikat a honnak oltárára, hogy azokkal állandó, közhasznú intézményeket teremtsenek.

Bevalljuk, — bár fájdalmasan, — hogy városunk évtizedeken át tétlenségben senyvedett. Azonban a mult idők mulasztásait helyrehozni még nem vala késő. Meg-

jött az idő, a mely meghozta a lelkesültséget a nagy dolgok iránt; e lelkesültség pár év alatt nagy intézményeket szült és alkotott.

Nagy része van Nagyságodnak abban, hogy mind ezen újabb intézmények megvalósultak... És ez adott okot, hogy mi ma ünnepelni jöttünk! A fáklyák fénye, a zene harsogása azt jelenti ma, hogy Szamosújvár nemesen gondolkozó polgárai megtisztelni akarják az érdemest. Mi nem a politikust, nem a szónokot, nem az író, nem a tudóst akarjuk ünnepelni; hálánk és tisztelünk azt az embert illeti, ki a közelmúlt időben városunk fejlődése, haladása érdekében buzgó tevékenységgel munkálkodott; azt az embert illeti, ki egymaga legyőzte sokaknak aknamunkáit! Elismerjük, hogy ügyeink elintézésében a fenforgó körülmények nehéz szerepet juttattak Nagyságodnak; de, hála Istennek! mindazon nehézségeket és akadályokat sikerült elhárítani és Szamosújvár város polgárainak többoldalú jogos kíválmait, óhaját-sait czélhoz juttatni.

Nagyságod az örökkévalóságnak élt; mert ama nehéz harcban való sikeres győzelem által, melyet — hogy rámutassak — épen a főgymnasium ügyében aratott: halhatatlan emléket vivott ki, mely élni fog az utódok lelkében is mindenkor. A világ sikert, nagyszerű eseményeket szokott csodálni és feledti azt, ki csöndben, lárma és zaj nélkül közremunkált nagyszerű következményekért. De mi tudjuk és elismerjük Nagyságod érdemeit és épen ezért emelünk Nagyságodnak szobrot. Szobrot emelünk, melyet nem ront le az idő, nem emészt meg a mulandóság, ... szobrot emelünk szívünkben! Ez fogja nekünk hirdetni mindenkor, hogy Nagyságod a miénk. Az étellel egykor számolni kell, de a ki életében nemesen tett, az az emberek emlékezetében örökre élni fog.

És a midőn most köszönetet mondunk városunk érdekében tett eddigi fáradozásaiért, legyen szabad Nagyságod részére lekérnünk Istentől az ő ajándékainak egyikét, a tartós hosszú és boldog életet. Most pedig tisztelt polgártársak! zendüljön fel ajkainkról az az imaszerű

óhajtás, hogy dr. Molnár Antalt, Szamosújvár szab. kir. város országgyűlési képviselőjét az Isten sokáig éltesse!”

A hosszas éljenzés elhangzása után dr. Molnár kezdett szólani; oly talpraesett, magvas beszédet mondott, hogy ritkította párfját; az élénk, harsány éljenzés többször megszakította e gyönyörű beszédet.

A fáklyásmenet zeneszó mellett távozott el derék képviselőnk lakása elől: a nagy néptömeg eloszlott; mi pedig összegyűltünk a vigadó nagytermében — társas vacsorára, honnan Szongott Kristóf elnöklete alatt Nagy Lajos, Geasa Titus és Kirchner Izsák tagokból álló bizottság ment ünnepelt képviselőnkhez, hogy meghívja őt vacsorára. A terem ajtajában harsány „éljen” fogadta. Százhuszan ültünk asztalhoz, melyen torták, bor és pezsgő diszelegtek. Nem sokára kezdetét vette a pohárköszöntők sora; e terem annyi és oly sikerült felköszöntőket talán egy ízben sem hallott, mint jelen alkalommal. A szép női közönség, kik közül sokan a teremben is voltak, a zsufolt karzatról hallgatta végig az élvezetes, eszme-gazdag, csinos felköszöntőket. Különösen ki kell emel-nem azon remek pohárköszöntőket, melyeket képviselőnk: dr. Molnár Antal mondott; úgy beszélt, akár Demostenes; sokszor állott fel és sokat mondott. Kevés embert áldott meg a Teremtő oly szép, ékesszóló tehetséggel, mint dr. Molnár, kiért lapunk szerkesztője a következő poharat üritette:

Triumphust tartott a győztes római hadvezér. Előtte vitték a meghódított tartományból hozott foglyokat, fegyvereket, a zsákmány egy részét; azután jött a nap hőse, kinek halántékait koszorú körítette. Így vonult be a diadalmenet a fővárosba: Rómába. Nehány hónappal ezelőtt a mi orsz. képviselőnk is csatába indult; magával vitte legjobb fegyvereit: az igazságot, méltányosságot, okosságot, eszélyességet, bölcseséget, rábeszélő tehetséget, a meggyőződést, türelmes kitartást, szorgalmas munkát... A város adta az Ukáczius-ágyúkat, mi: tisztelői, barátai kezébe adtuk feltétlen bizalmunk paizsát. Elment és több kisebb csetepaté, csatározás után végre döntő csatába bocsátkozott. És habár útközben ezer akadálylyal

és még több ellenséggel találkozott, egymásután két nagy ütközetet nyert meg: huszárság és főgymnasium. És ime habár győztesen tért vissza, nem tartott diadalmenetet, hanem nagy szerényen falura huzódott — nyaralni... A mi tehát eddig csak biztató remény volt, az most kézzel fogható valóság: a laktanya már-már befejezéséhez közeledik, a gymnasium ötödik osztálya megnyitott. Abba néhány nap mulva beköltöznek a délczeg huszárok, ennek badjait már elfoglalták a tanulók; nemsokára huszárló patkója fogja rétünket taposni, a főgymnasium tanulói már átlépték az ötödik osztály küszöbét. És ezek mind a nemes fegyverekkel vívott győzedelmes hadjárat jótékony eredményei, édes gyümölcsei. Évekkel ezelőtt elvittek innen a megyei székhelyt, megfosztattunk törvénytől: mindkét veszteségünket pótolja két legújabb fontos intézményünk. Az első a vagyonosodást mozdítja elő, az anyagi jólét előmozdításához járul, második a szellemi tőkét gyarapítja. A vagyonos és mívelt város pedig nemesak nem pusztulhat el, de sőt folyton folyvást előhalad. Városunk előhaladásának lett egyik legnagyobb tényezője szeretett képviselőnk, midőn két nagy csatát nyert meg számunkra. És éppen azért gyűltünk mi ma itt össze, hogy ünnepélyesen megköszönjük éretünk mindnyájunkért, az egész városért tett megbecsülhetlen fáradozásait; összegyűltünk, hogy megkoszorúzzuk érdemes homlokát a hála, elismerés, tisztelet, szeretet soha el nem hervadó leveleiből font koszorúval. És most, midőn arra kérem: fogadja el tőlünk e szerény koszorút, egyúttal kérem a Gondviselést is, hogy dr. Molnár Antal városunk kedvelt országgyűlési képviselőjét, az országgyűlés érdemes jegyzőjét, a hazai örménység egyik diszt, városunk büszkeségét, városunk javára, kedves övéinek boldogítására, mindnyájunk örömeire sokáig éltesse!

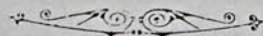
Ászlán János vendéglős vacsorájával mindenki meg volt elégedve; minden fogás izletes, a poharas pánkó és malaczpecsenye kitűnő volt. — Rég ideje annak, hogy nem éldeltünk ilyen sikerült bankettet. Vidám, jó kedv uralkodott. Éjfél után egyik szónok e szavakkal kezdette

el pohárköszöntőjét: „Isten áld meg a magyart“ — mire önkénytelenül felállott az egész társaság és erős karban zenekíséret mellett elénekelt a „Hymnus“-ból két versszakot és a „Szózat“-ból szintén két versszakot. Azután Dánielovics Sándor pénzügyőri biztos részeltette a társaságot ritka műélvezetben: hegedűn játszott néhány darabot — kitűnően. Végre felkeltünk és tömegesen kísértük haza kedves képviselőnket; a kapuban még egy erős „éljen“, azután eloszlottunk.

Erről a ritka szép ünnepélyről több hazai lap emlékezett meg; a „Fővárosi Lapok“ ezeket mondja: „Szamosújvár város közönsége népszerű képviselőjét: dr. Molnár Antalt abból az alkalomból, hogy ott a gymnasium ötödik osztálya megnyílt,¹⁾ igen szépen megtisztelte. Szept. 8-án estve fáklyás-zene volt tiszteletére, melyen lelkes szavakban kifejezést adtak annak a hálának és ragaszkodásnak, mely a város közönségét képviselőjéhez fűzi.²⁾ Ezután a városi vigadó nagy termében fényes estélyt tartottak,³⁾ melyben a város polgársága — úgyszólván teljes számban — részt vett tekintet nélkül a politikai és felekezeti árnyalatokra.⁴⁾ Molnár Antal emelkedett szavakban emlékezett meg a város diszpolgáráról, gróf Csáky Albinról, kinek voltaképen köszönheti létesítését a felállítandó főgymnasium.“ Dr. Molnár távirat útján üdvözölte a volt közoktatásügyi minisztert, kitől Szepesváraljáról a következő szép távirati választ kapta: „Szíves emlékezésöket köszönettel vettem és örömmünket teljes szívből osztom. Csáky Albin.“

Sz. K.

¹⁾ Ezt az ő közbenjárásának köszönhetjük. Szerk.

²⁾ Molnár Antal annál is inkább megérdemli a kitüntetést, mert kerülete érdekeit mindig úgy képviselte, hogy ezzel egyúttal a közjónak is szolgálatot tett. (»Magyar Hirlap.« 253 sz.)

³⁾ Az egész ünnepély újabb bizonyossága annak, hogy mily erős kötelékek fűzik Molnár Antalt az ő régi választókerületéhez. (»Egyetértés« 252 sz.)

⁴⁾ A felköszöntők hosszú során többször kifejezést nyert az a meggyőződés, hogy a város újabb fellendülésében a siker oroszlán-része a város buzgó képviselőjét illeti. (»Nemzet« 251 sz.)

Különös véletlen.

— Elbeszélés. —

Az „Armenia“ számára írta: Kritsa Klára.

III.

— Befejező közlemény. —

„Kedves Barátom!

Ma a cseléd kézbesítette levelét, melyet ön személyesen adott át neki. E levélben ön ismétli azokat, a miket tegnapelőtt élőszóval mondott el nekem.

Okos gondolat volt öntől, hogy levélbeli választ kér tőlem; mert őszintén megvallva oly elfogult leszek önnek közelében, hogy élőszóval nem tudom elmondani, a mit akarok.

Hallja tehát válaszomat.

Elbeszéltem anyámnak mindent, mi közöttünk legutóbbi találkozásunk alkalmával történt... Az az dehogy beszéltem el azt, hogy ön megcsó... Ezt már el nem beszéltem volna a világ kincseért.

— Anyám a nagynénivel legott tanácsot ült. A tanácskozásban magam is részt vettem. Az alábbi megmásihatlan eredménye lett a tanácskozásnak:

Utazzék ön Gyergyó-Szent-Miklósra, látogassa meg M...a Mariskát s ha megismerve őt, akkor is Gy...i Ilonát akarja nőül venni, úgy házassági ajánlata nem leend visszautasítva...

Midőn e sorokat olvassa, akkor mi már útban leszünk egy másik rokonunk látogatására. Onnét aztán hazautazunk.

Isten önnel!

Gy....i Ilona.“

Ily tartalmú levelet kapott K....a Izor Mariskától.

A levél tartalma bosszússá tette, mert most már sehogy se volt kedve Gyergyó-Szent-Miklósra utazni leánynezőbe.

Kedvetlenül csomagolta össze holmiját s a vendéglősnél kiegyenlítve számláját, este a hat órakor induló vonatra ült és folytatta megszakított útját.

Nem tudhatom édes olvasóm, hogyha ön csak hírből ismeri ezt az Isten hátamegett levő községet: Gyergyó-

Szent-Miklóst, milyen véleménynyel lehet ennek lakóssága felől. Én azonban merem állítani, hogy itt igen derék nép lakik. Az úri osztályt oly egyének képezik, kik valódi műveltséggel bírnak.

Most tehát édes olvasóm! keressük fel e havasoktól koszorúzott szép kis helységet s a tágas piacztérre érve, lépünk be egyik csinos emeletes ház kapuján és a földszintes szobák egyikében találkozunk M....a Antallal, kedves Mariskánk atyjával.

Levéliírásba van mélyedve, de az ajtón hallatszókopogás felriasztá.

— Szabad! mondá füle mellé helyezve a tollat.

Talán kitalálta édes olvasóm, hogy a belépő senki más nem volt, mint K....a Izor. Köszöntvén a háziurat, bemutatta magát.

Ez neje által már értesült arról, hogy K....a Izor közelebből bizonyára látogatást tesz, mindazonáltal meglepést színlelve kérdé:

— Nem a K....a Lukács fia-e ön?

— Igen, volt a felelet.

— Mindjárt gondoltam! Hisz leszakasztott olyan, mint atya, az én legkedvesebb ifjúkori barátom, ki oly korán elhunyt.

— Erre utazva — mondá K....a Izor — nem mulaszthattam el, hogy boldogult atyám egykori barátját meg ne látogassam.

— Nos tehát foglaljon helyet édes uram öcsém!... Vagy inkább menjünk az emeletre, hogy mutassam be családomnak.

Ez utóbbi szavakkal nagyot könnyített M....a Antal vendége helyzetén, a mennyiben az épen szerette volna mondani, hogy leányát is meg akarná látni. Így legalább áteshetik e látogatáson a nélkül, hogy neki kellett volna erről említést tenni.

A szives háziúr karonfogva vendégét felvezette az emeleten levő szalonba, útközben meghagyva a künn ácsorgó cselédnek, hogy mondja meg nejének és leányának, hogy vendég érkezett.

A szalonba érve, helyet foglaltak.

Kis vártatva belépett a ház úrnője leányával.

K....a Izor a mint megpillantá a belépő nőt, nagy bámulatában hirtelen felállni sem tudott, annyira meglepte őt, hogy a Gy...i Ilonának vélt szeretett leányban, M....a Mariskára ismert.

Darabig azt hitte, hogy álmodik, vagy örület szállotta meg agyát.

Nézte merőn a közelében álló gyönyörű teremtest, de szó nem jött ajkaira.

K....a Izor megboldogult régi barátom fia, nőm és leányom Mariska. mutatá be őket egymásnak a házi úr.

K....a Izor felállott s gépiesen hajtá meg magát.

— Hagyjuk el már a komédiát — mondá vidáman a házi nő, kezét nyujtva vendégüknek — mi már ismerjük egymást. Foglaljon helyet uram! — folytató, — mi közben mindnyájan leültek.

— Ugy-e nem neheztel uram öcsém a meglepetésért, melyet számára készítettünk? — kérdé a háziúr mosolyogva. — Az eszme leányom agyában szülemlett.

— De mi okból titkolták el előttem kilétüket? — szólt most K....a Izor végre felőcsudva bámulatából.

Mariska pirulva így válaszolt:

— Meg akartam győződni arról, hogy vajjon hozomány nélkül...

— Akad-e férfi, a ki nőül venni hajlandó volna, egészíté ki atya.

— A míg kedves leányukat csekély nyugdíjból élő özvegy hivatalnokné gyermekének hittem, be mertem előtte vallani, hogy szeretem s hogy boldog lennék, ha kezével és szívével megajándékozna. Most azonban bátorságom nincs megkérni a gazdag leány kezét, mert azt hihetnék, hogy a hozomány lebeg szemeim előtt. Így szólt K....a Izor komor hangon.

— Ha leányom hajlandó önnek nyujtani kezét, én azt nem fogom ellenezni — mondá M....a Antal — sőt örömmel adom beleegyezésemet, mert önben boldogult kedves barátom megtestesült képmását látom! A mi a hozományt illeti, ha ez terhére van, akkor inkább mondjon le róla, tette hozzá tréfásan.

— Hát te mit szólna a dologhoz édes feleségem? fordult most nejehez.

— Azon tudatban, hogy leányunk boldog leend, szívesen adom áldásomat e frigyhez — mondá a nő. — Csak az bánt, hogy egyetlen gyermekünkötől meg kellend válnunk.

— Nem a távolságban, hanem a feledésben van az elválás, szólt K....a Izor.

— Ugy van! — mondá M....a Antal — de még is szeretném, ha leányunk közelünkben maradhatna és ön költöznék ide. Különben erről még beszélgethetünk. De halljuk a Mariska akaratát. Nos leányom hajlandó vagy-e e derék férfűhöz fűzni sorsodat az egész életre.

Mariska lángoló arcát atyja keblére rejté.

— Köszönöm jószágukat! — szólt a boldog vőlegényjelölt meghatottan. — Áldja meg az Isten önöket azért, hogy e drága kincset hajlandók nekem ajándékozni. Meg is fogom becsülni értéke szerint! Nos Mariska — fordult a leányhoz — mondja ki bátran kedves szülői előtt, hogy szeret-e s hogy kész drága kezével boldogítani.

Mariska túlboldogan, szó nélkül nyujtá kezét a férfinak, ki azt forrón megcsókolá.

A szülők szerető szívét az öröm és bánat vegyüléke árasztá el, mely könnyeket csalt szemeikbe.

*

Egy szép tavaszi napon a Budapest felé robogó vonat egyik fülkéjében boldog fiatal pár ült, kezét kézben tartva s elmerülve egymás nézésében.

— Emlékszel-e Izor! — töré meg a csendet a szép ifjú nő — milyen bosszús voltál akkor, midőn az üresnek vélt kupéban engem s még két leányt találtál?

— Áldom azt a különös véletlent, a mely akkor összehozott veled, aranyos kis feleségem! mondá a férj, megcsókolva neje piros ajkait.

— Hisz e véletlen találkozás nélkül is megismertük volna egymást, mivel te érettem indultál útnak.

— De ha tudva kilétedet kérem meg kezedet, úgy biztos, hogy kosarat adtál volna nekem, mert te abban

a rögeszmében voltál, hogy téged csak a hozományért szeretnek.

— Már hogy te jó Izorom nem azért szeretsz, azt hiszem, de hogy előtted mások azért kérték meg kezemet, ennek az ellenkezőjéről engem senki se győz meg.

— Áldott legyen ebbeli hited! Így legalább kikoszorúztad őket s engem tettél boldoggá! Szeretett Ilonám! drága Mariskám!

— Ezen hitem nélkül sem nyujtottam volna kezemet egyiknek sem, mert egyiket sem szerettem.

— Csak engem, egyedül csak engem szeretsz! drágám! édesem!

S a férj elragadtatva csókolá meg neje puha kis kezét.

Igy folytatja nászútját ez irigylendő boldog pár, hogy Olaszhon mosolygó szép ege alatt töltse majd a mézes hetek egy részét...

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzétész: dr. Temesváry János.

XI.

Issekutz család.

E magyar-örmény családot két ízben érte azon nagy megtiszteltetés, hogy a fejedelmi kegy egy-egy ágát a hazai nemesek diszes sorába iktatta. Issekutz Mihály, erzsébetvárosi örmény kereskedő volt az első, kit a nagy kiterjedésű Issekutz családból Mária Terézia királynő Bécsben 1758. december 12-én kelt címerlevelével, nejevel Márton Dorottyával, Ágoston erzsébetvárosi főbíró, János Márk szent Antal rendű szerzetes¹⁾, Zakar, Márton, Miklós és Szilveszter fiaival s valamennyi mindkét nemű törvényes utódaival együtt a hazai kereskedelem felvirá-

¹⁾ mechtárista volt; ezeket az örmény szerzeteseket ekkor — szent Antal abbás nevére — Annonianus-oknak nevezték.

goztatása körül szerzett érdemeinek és a már huzamosabb idő óta folyó háború költségeinek fedezésére több ízben felajánlott pénzadományának megjutalmazására nemesi rangra emelt. 1760. június 24-én pedig ugyanazon dicső királynő Laxenburgban kelt czímerlevelével ugyancsak az előbb említett érdemeknél fogva Issekutz Antal és Gergely szintén erzsébetvárosi kereskedőknek, Issekutz Mihály unokaöccseinek adományozott nemességet. Issekutz Antal és Gergelyen kívül ez alkalommal Mária Terézia nemesi rangra emelte Issekutz Antalnak nejét Gáspár Annát és Katalin leányát, nem különben mindkét fivér valamennyi törvényes utódait is. Az Issekutz család nemesi rangra való emeltetésénél egyébiránt a királynő a megnevesítettek egyéni érdemein kívül kegyes figyelmére méltatta azon körülményt is, hogy mind Issekutz Mihály, mind Issekutz Antal és Gergely azon Issekutz nevű örmény egyenes leszármazottjai, ki néhány társával a hazai örménység Erdélybe és első sorban Erzsébetvárosba való letelepülésének legfőbb előmozdítója volt.

Az Issekutz Mihály és hozzátartozói részére Bécsben 1758. december 12-én kiállított czímerlevél így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod cum Nos ad retinendum decus et propagandam Imperii gloriam pertinere arbitraremur, ingeneratam Nobis Liberalitatem ita semper in subditorum commodis exercere, ut fructus ex ea ubertim effundi non cessantes et dulces fuisse, et diuturnos sera quoque posterorum sentiret aetas, agnosceretque e coniuncta regnandi et amandi suavitate nasci non posse, nisi quod fovendis ornandisque subditis intentum sit: Ideo cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Meiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus Servitiis Michaelis Issekutz Oppidi Nostri in Transylvania Elisabetopolitani Civis et Inhabitoris, quae idem Nobis Augustaeque Domui Nostrae pro temporum et occasionum varietate; signanter in superioris, Quod Anno Millesimo Septingen-

tesimo Quadragesimo Sexto gerebamus, et in moderni etiam, quod in tertium sustinemus Annum Belli necessitates Aeris parati gratuito facta oblatione suam testando devotionem ac praeterea Negotiationem cum notabili vectigalium nostrorum emolumento exercendo exhibuisse et impendisse, id vero etiam quod eorum esse propages perhiberetur, qui cum nonnullis aliis coniuncto zelo Armenam Communitatem, actu in praefato Oppido subsistentem constituentes in Transylvaniam primum deduxissent iisdemque, ut positis in eodem oppido sedibus, in Augustae Domus Nostrae tutelam venirent, Authores fuissent, in Benignam sumentes reflexionem, Eundem Michaellem Issekutz Coniugemque eius Dorotheam Márton et filios Augustinum praelibati Oppidi Nostri Elisabetopolitani in praesens Judicem primarium a qualitatibus ad promovendum servitium nostrum et munia in medio dicti Oppidi obeunda necessariis, ut quarum intuitu, in hanc quoque Archiducalem Urbem Nostram pro Communitatis suae negotiis apud Aulica Dicasteria Nostra procurandis Anno Currente, qua Plenipotentarius mitti et expediri meruisset commendatum, coniugemque eius Mariam Lászlófy et filios Emanuelem, Antonium, Josephum, Joannem et Franciscum filiasque Dorotheam, Mariam, Catharinam, Annam et Veronicam, Item Joannem alias Marcum Praesbyterum Ordinis Sancti Antonii Abbatis, nec non Zachariam eiusque coniugem Mánuság Lázár filiasque Dorotheam et Catharinam, similiter Martinum et Coniugem eius Mariam Gergely filiosque Emanuelem, Gregorium, Joannem et Antonium, ac filiam Dorotheam, Nicolaum denique et Sylvestrum iam natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros eorumque Haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremae potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine gratiaque speciali e statu et conditione Ignobili clementer eximendo, in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium

duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, Privilegiis, praerogativis, immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles Natura, Jure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui, et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorum utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Michaellem Issekutz praefatosque ipsius declaratae Benignitatis Signum veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum saphirini coloris, in quo Leo erectus

Aureus rictu hiante Lingua sanguinea exerta, Cauda pone tergum proiecta, pedum anteriorum dextris falculis evaginatum ensem stringens, sinistris vero anteriori minori aurea circumferentia decorata, sed Cocco tincto scuto inscripta stella sexangula argentea a superiori innixus cernitur; Scuto superincumbit Galea tornearia clathrata, seu aperta, Regio Diademate auro gemmisque conspicuo tecta, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria inter duo bubali cornua, quorum dextrum ad medium superne auro, inferne vero caeruleo, sinistrum autem superne cocco, inferne argento tincta visuntur, ensem scutarium a Capulo pariter surgentem pro apice habens, laciniis seu phaleris hinc aureis et caeruleis, illinc vero rubeis et argenteis a Cono Galeae in latera scuti venuste defluentibus, ac utrasque oras sive margines ipsius Scuti pulcherrime ambientibus et exornantibus, prout haec omnia in Capite seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adum-

Issekutz Mihály címere.

brata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, Eidem Michaeli Issekutz praefatisque eius gratiose danda duximus et conferenda decernentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles Natura, Jure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, Hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, velis, Cortinis, Auleis, Annulis, Vexillis, Clypeis, tentoriis, Domibus et Sepulchris generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub merae. verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis Titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre, et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die duodecima Mensis Decembris, Anno Domini Milesimo Septingentesimo Quinquagesimo Octavo, Regnorum vero Nostrorum decimo nono.

Maria Theresia m. pr.

Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Adalbertus Somlyai m. pr.¹⁾

¹⁾ Aradvármegye 1816. évi jegyzőkönyvének 817. száma alatt őrzött másolatából.

Az Issekutz Mihály és utódai részére 1758-ban adományozott nemesi czímer tehát a következő: a pajzs kék mezejében ágaskodó arany oroszlán jobb lábának karmaival kivont egyenes kardot, a ballal pedig hatágu ezüst csillaggal díszített vörös pajzsot tart. Sisakdísz két bivalyszarv között, melyek jobbika arany-kék, a bal pedig vörös-ezüst, arany koronán nyugvó s hegyével fölfelé álló kivont egyenes kard. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst.¹⁾

Az Issekutz Antal és Gergely, nem különben családtagjaik részére Mária Terézia által 1760. június 24-én adományozott czímerlevél szövege pedig a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum ingenua Nobis Liberalitas in Subditorum exerceri commodis ita consuevisset, ut quod fovendis ornandisque illis impenderet opus sua apud etiam posteros perennaret stabilitate, ideo cum ad nonnullorum fidelium nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis, et consideratis fidelitate, et fidelibus servitiis Antonii et Gregorii Issekutz oppidi nostri in Transylvania Elisabethopolitani Civium, et Quaestorum, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad Aerarii nostri rationem certam pecuniae summam offerendo, et praestando exhibuisse, et impendisse, id vero etiam, quod eorum esse Propages perhiberentur, qui cum nonnullis aliis coniuncto zelo Homines Armenam Communitatem in praefato Oppido subsistentem constituentes in Transylvaniam primum deduxissent, iisdemque, ut positis in eodem Oppido sedi-

¹⁾ Nagy Iván, ki már a czímeradományozás évszámában is téved (1759), i. m. V. köt. 256. l. a sisakdísz képező két bivalyszarvat, miként azt már a Gáspár család czímerének leírásánál is tette, elefántormányoknak nézi; Siebmacher J. i. m. IV. köt. 261. l. pedig a czímerpajzsban előforduló hatágu ezüst csillag helyett a rany csillagról regél.

bus in Augustae Domus Nostrae Tutelam venirent, auctores fuissent, in Benignam sumentes reflexionem, eosdem Antonium et Gregorium Issekutz, uti iam antea Patrum quoque ipsorum Michaellem Issekutz pari munificentia complexae fuisset, eiusdemque Antonii Coniugem, Annam Gáspár, et filiam Catharinam iam natam, et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros eorum Liberos, horumque Haeredes, et Posteris utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo deinceps futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere

possint, ac valeant. In cuius quidem nostrae erga eosdem Antonium et Gregorium Issekutz praefatosque eorum declaratae Benignitatis Signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum palatiter bipartitum priore sui parte argenteum, explicata dimidia rubri coloris Aquila decoratum: in posteriore caerulei coloris area super solo viridi graditur agnus candidus lucentibus in regione cephalica tribus stellis sexangulis aureis ordine locatis; Ipsi

Issekutz Gergely és Antal
czímere.

scuto superincumbit Galea tornearia clathrata, seu aperta, coronataque situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, Brachio humano rubra vestito manica manu prehensa districta Framea ictum minitante fastigiata. Lacinii seu lemniscis dextrorsum rubris et candidis, sinistrorsum vero caeruleis et aequae candidis seu argenteis a cono galeae in utrumque Scuti latus venuste semet explicantibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium Literarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur eisdem Antonio et Gregorio Issekutz praefatisque eorum Gratiose danda duximus, et concedenda decernentes, et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praelibati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerac et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posterii eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo no-

bilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Castro Nostro Laxenburg, Die Vigesima Quarta Mensis Junii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

Issekutz Antal és Gergely, továbbá utódjaik címere e szerint a következő: a hasított pajzs jobb ezüst mezejében vörös sasnak kiterjesztett szárnyú és kinyújtott körmű jobb fele látszik, míg a bal felőli kék mezőben három (2, 1) hatágu arany csillag alatt zöld halmon ezült bárány jobbra lépdél. Sisakdisz leveles aranykoronán könyöklő vörös mezbe öltözött jobb kar keztyűs markában kivont görbe kardot villogtat. Foszladékok: jobbról vörös-ezüst, balról kék-ezüst.²⁾

A magyar méhészek Szamosújvártt.

I.

Szamosújvár, a szép és termékeny Szamosvölgynek e kies városa, a hazai örménység metropolisza, mely különösen fegyházáról s a város polgárainak ernyedetlen szorgalmáról s tántoríthatlan hazafiságáról ismeretes országszerte, augusztus 18-án, 19-én és 20-án lélekemelő s örökké emlékezetes ünnepélyeknek volt színhelye. Ezen ünnepélyeknek különös fontosságot kölcsönöz azon körülmény, miszerint azokon nem valami országra, világ-

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

²⁾ Míg Nagy Iván, i. m. V. köt. 256. l. e címer leírását helyesen adja, addig Siebmacher J. i. m. IV. köt. 261. l. téved, a mennyiben a sisakdiszt képező vörös mezbe öltözött és kivont kardot villogtató kart »két nyitott fekete szárny« közé helyezi, a miknek a címerlevélben semmi nyoma.

ra szóló nevezetes történeti esemény évforduló jubileuma ünnepeltetett; idegrázó és vért pezsdítő politikai tüntetések sem voltak azok; hanem a gazdasági és ipari munka szerény napszámái gyűltek össze, munkával és hazafias munkásokhoz illő lelkesedéssel ünnepelni a munka diadalát. De félreértés kikerülése czéljából mindjárt ki kell jelentenünk azt, hogy nem a nagybirtokosok és gyárosok gyűltek itt össze, hogy valami honmentő újabb gazdasági rendszert ünnepélyesen proklamaljanak, vagy hogy újabb találmányú s a gazdasági eljárást átalakító nagyszabású gépekkel versenyre keljenek; hanem csak egy szerény, eddigelé kevés figyelemre méltatott, újabb időben azonban örvendetes fejlődésnek indult gazdasági mellékfoglalkozásnak: a méhészetnek szerény napszámái jöttek össze a végből, hogy megünnepeljék az okszerű magyar méhészek egy új templomának: a szamosújvári méhészkör pavillonjának felavatását, hogy tanúi és részesei legyenek annak az eredménynek, melyet a szamosújvári méhészkör tagjai a körnek alig 4 éves fennállása óta kitartó munkával elértek, s melyet az ez alkalommal rendezett méhészeti kiállításon bemutattak; s végre hogy újabb lelkesedést és üdvös tanulságokat merítsenek azon értekezésekből és felolvasásokból, melyek a szamosújvári méhészkör anyaegyletének „az erdélyrészi méhészegylet”-nek ez alkalommal Szamosújvárt tartott vándorgyűlésén hallhatók voltak. Az ünnepélyek változatosságát és fényét emelte azon körülmény, hogy aug. 18-án a legelső magyar ember, Ő Felsége a király születés-napja évfordulójának, úgy szintén aug. 20-án sz. István, a legelső magyar király emlékének egyházi és társadalmi kettős ünnepe a méhészek ünnepének mintegy kiegészítését képezte s abba a vallásos és hazafias lelkesedés, az Isten és a trón, a haza és az alkotmány iránt való szeretet és hűség érzelmeinek aranyzálaait szötte.

A rendező bizottság már jó előre gondoskodott úgy a program tapintatos összeállításáról, mint az érkező vendégek ünnepélyes fogadtatásáról és elszállásolásáról, s a rendező bizottság lelkiismeretes buzgóságának köszön-

hető, hogy a program pontról pontra rendesen betartott, s a kiállítás a kitűzött órában teljesen készen megnyitható volt.

Aug. 18-án reggel 8 $\frac{1}{2}$ órakor robogott be a szamosvölgyi vonat a Kolozsvár és Budapest felől érkező vendégekkel a szamosújvári pályaudvarba, hol a nemzeti zászlók alatt kivonult s ezrekre menő városi közönség harsány éljenzéssel és az „önképző fuvó-zenekar” a Rákoczy-induló hangjaival fogadta a kiszálló vendégeket, kiket Esztégár László ügyvéd és nagybizottsági elnök tapraesett és lelkes beszéddel üdvözölt. A minden várakozást felülmuló lelkes és fényes fogadtatást a vendégek részéről Turcsányi Gyula, az erdélyrészi méhészegylet alelnöke nem kevésbé lelkes beszédben köszönte meg; mire a menet megindult s a Rákoczy-induló hangjai mellett megtörtént a programszerű bevonulás a gazdagon fellobogozott városba, a főtéren levő „tanácsház” elé, hol a polgármester távollétében Gopcsa Joachim városi tanácsos és polgármesterhelyettes fogadta az érkezőket a városi tanács és közönség nevében. A hazafias lelkesedés tüztől s a maga nemében páratlan örmény-magyar vendégszeretet melegétől áthatott üdvözlő beszéd óriási lelkesedést keltett úgy a városiak, mint a vendégek körében, mely utóbbiak részéről ismét Turcsányi Gyula mondott köszönetet a városi tanácsnak és közönségnek a kitüntető és szívélyes fogadtatásért. (Úgy Gopcsa, mint Turcsányi beszédjét lapunk megelőző számában közöltük. Szerk.) Most az elszállásoló bizottság tagjai élükön a fáradhatlan Zászlófyval, mint az elszállásoló bizottság elnökével, vezették a vendégeket szállásaikra, hol a családi tűzhely körében nem kevésbé meleg és szívélyes fogadtatásban részesültek. Ezzel a fogadtatási ünnepélyek véget értek.

9 $\frac{1}{2}$ órakor a városi közönség színe-java, a városi és állami hivatalok tisztviselői a méhészekkel együtt az örmény kath. főegyházban gyűltek össze, hol az Ő Felsége I. Ferencz József dicsőségesen uralkodó apostoli királyunk születésnapja alkalmából tartott ünnepélyes isteni tiszteletben vettek

részt. Az örmény szent misét Bárány Lukács esperes-plebános celebrálta fényes segédlettel. Az isteni tisztelet fényét nagyban emelték a korusban az önképző zenekar által nagy praecisitással előadott darabok, valamint a fegyházi őrsegnak az isteni tiszteletre kirendelt szakasza által adott „dísztűz“-ek, melyek a hadsereg bármely szakaszának becsületére válhattak volna.

Az isteni tisztelet végeztével az egész méhésztársaság a közönség ezrei által kísérve zászlók alatt, s a zenekar hangjai mellett a díszes népkertbe vonult, a méhészkör új pavillonjának felavatási ünnepélyére.

A pavillon felavatási ünnepélye a következő sorrend szerint folyt le: 1) Nyitány, előadva az „Önképző fuvózenekar“ által. 2) Elnöki megnyitó Kovrig Simon méhészköri elnök által. 3) Hymnus, előadva a „Dal-zeneegylet“ dalosztálya által. 4) A méhészkör és mintaméhes alapításának története, felolvasta Páll Bogdán méhészköri titkár. 5) Szózat, előadta a „Dalzeneegylet“ dalosztálya. Az elnöki megnyitót megelőzőleg br. Bánffy Ernőnek, az erdélyrészi méhészegylet elnökének távirata olvasatott föl, melyben sajnálatát fejezi ki a fölött, hogy a szamosújvári ünnepélyekben akadályoztatása miatt részt nem vehet. Az emelkedett hangulatban lefolyt ünnepély legkiemelkedőbb mozzanatát az elnök megnyitó beszédje s a titkár felolvasása képezte. Épen ezért nem lesz felesleges e beszéd és felolvasás nyomán rövid vázlatban a t. olvasónak bemutatnunk a kör és mintaméhesének keletkezését és fejlődését. A mintegy 14 évvel ezelőtt megalakult erdélyrészi méhészegylet vezérférfiainak cél tudatos és vállvetett buzgó munkálkodásának köszönhető, hogy az erdélyi részekben az anyaegylet aegise alatt gyors egymásutánban több méhészkör keletkezett, melyek mindmegannyi újabb gócpontjai lettek az okszerű méhészet terjedésének. Így alakult a szamosújvári méhészkör is Voith Gergely kezdeményezésére, ki 1889. decz. havában azon kéréssel fordult az anyaegylet elnökségéhez illetve igazgató választmányához, miszerint küldene ki valakit saját kebeléből Szamosújvárra a méhészkör szervezése és megalakítása céljából. Az igazgató választ-

mány Szentgyörgyi Lajos főtitkárt küldötte ki, s a méhészkör 1889. decz. 22-én tényleg megalakult. Alapszabályokul az anyaegylet alapszabályait némi módosítással elfogadta s tisztviselőit is megválasztotta. Elnök lett Kovrig Simon, alelnök Voith Gergely, pénztáros Páll Kristóf, jegyző Páll Bogdán, kik mellé még 12 választmányi tag is választatott. Az 1890-ik év már java munkában találta az új kör derék tagjait s habár a kezdet nehézségei sok akadályt gördítettek a kör tagjainak céljuk elérésében, mindazáltal a vezéregyének csüggedést nem ismerő buzgósa s az anyaegylet támogatása mellett a kör lassankint leküzdötte a kezdet nehézségeit úgyannyira, hogy az ezelőtt 4 évvel 37 taggal megalakult kör ma már 120 tagot számlál s így az országban úgy a Királyhágón innen, mint azon túlétező összes méhészkörök között a legnépesebb, a legerősebb s egyszersmind legéletképesebb, legtevékenyebb. Ezt bizonyítják a kör által szép eredménnyel rendezett méhésztalányok, ezt bizonyítja azon körülmény, mely szerint a kör Páll Kristóf személyében rendes méhésztanítót tart, ki a kör tagjait elméleti és gyakorlati oktatásokban részesíti, ezt bizonyítja az is, hogy a kör már 1891. márczius havában — habár kezdetleges — mintaméhesel rendelkezett, mely Voith Gergely szakértő kezelése mellett oktatási célokra kitűnő szolgálatot tett a kör tagjainak, s az estélyek mellett hathatós tényezője volt az okszerű méhészet népszerűsítésének, egyszersmind a kör megerősödésének, úgy annyira, hogy a kör rövid két évi fennállása alatt nagy tért hódított a közönség körében, s ma már számot tevő tényező Szamosújvár társadalmi és gazdasági életében. A kör nyugtalanabb vérű s folyton előre törekvő tagjai már kezdettől fogva is csak ideiglenes jellegűnek tekintették az u. n. mintaméheset s folyton azon törték fejöket, hogy miként létesithessenek egy végleges, s a körhöz méltó díszes s valóban mintaméheset, könnyen hozzáférhető nyílt helyen. A jóakarát megvolt, de hiányzott a szükséges anyagi erő; azonban az erős akarát és az örmény leleményesség ezen is csakhamar túltette magát. A kör, miután életképességét bebizonyította, merész lépésre

határozta el magát. Kölesönkötvények aláírása útján igyekezett a szükséges tőkét előteremteni. A terv sikerült, a szükséges számú aláírások rövid idő alatt együtt voltak, a városi képviselőtestület egymaga 100 frttal járult az építési költségek fedezéséhez s e mellett a városi népkertben egy díszes helyet engedett át a körnek a pavillon felállítására. A magán egyének közül is kerültek Mecenások, a mennyiben Keczely Sándor 50 frtos, Duha Bálint 10 frtos kölesönkötvényeiket a körnek visszaajándékozták, Serlegi Dezső és Szabó László mérnökök a pavillon csinos tervrajzát díjtalanul készítették el, Lorenzo Zotti és fia építésszek pedig minden anyagi haszon nélkül építették föl ezt. Ilyen módon a kör tagjainak vágya teljesült, a pavillon elkészült sokkal előbb, mint a hogy sokan sejteni merészték. A díszes pavillon áll, s fényes bizonyítékát képezi annak, hogy erős akarattal és egyetértéssel minden akadály leküzdhető.

Ez vázlatos képe a szamosújvári méhészkör rövid, de dicsőséges múltjának, melyre a kör minden tagja önrizzel tekinthet vissza, maga az erdélyrészi anyaegylet pedig büszke lehet a törzséből kisarjadzott s általa táplált nemes hajtásra, mely oly korán kezdett nemes gyümölcsöket teremni.

-- A befejező közlemény jövő füzetünkben. --

Kozocsa Tivadar.

Kisebb közlemények.

Az örmény nemzet eredete. Nemzetünk őstörténete épp úgy, mint más nemzeteké, homályos és bizonytalan adatokkal teljes. Mindazonáltal Armenia korán történt benépesedése mellett tanusodik mind magas fekvése, következőleg a vizek legkorábbi lepadása, főleg az Ararát-vidék felföldjén, — mind pedig Örményhonnak — kivált a most említett hegyvidéknek — a bibliai szent történettel és a legrégibb héber vallási hagyományokkal való benső egybefüggése (a Paradicsom, a Vizözön, Ábrahám patriarkhának az örmény földdel szomszédos Mesopotámiából való providenciális meghívása, stb.) — melyeket őshazánk népe minden időben ismert kegyelettel ápolt, sőt még népmondáiban is nemzedékről nemzedékre átörökítve, századokon át hiven megőrzött.

A keleti örmények még napjainkban is, ha messziről érkezve megpillantják a szent Ararát hegyét, — melyen az emberiség: Noé bárkája megállapodott s melynek égreemelkedő csúcsa fölött haldan a mennyei kiengesztelődés béke-szivárványa felragyogott, — útjaikon földre borult arczczal és fölemelt szívvel szokták üdvözölni.

Egy erzsébetvárosi örmény feljegyzéseiből.*) Anno 1756. a Prussussal való háború alkalmatosságával Mária Theresiának pénzre lévén szüksége, örmény Tagyerás**) azt projectálja cancellarius Bethlen Gábornak, hogy adjon Ő Felsége armalisokat az örményeknek, mert abból feles pénzt ingredialna. Adott is Ő Felsége, mely 100.000 forintnál több ingredialt. Tagyerás pedig ezen projectumáért dekretalis consiliarusi titulust nyert. — 1781-beli dieta után az armalizált örmények panasolván a királynak, hogy sem a dietákra nem hívják, se a statusok közé nem recipiálják, holott ők is nemesek volnának; azt felelte a király, hogy minekutána törvényesen indignáltatnak, dietákra elhivattatnak és a statusok közé is recipiáltatnak: különben megengedi, ut sint nobiles Transilvanici.

Irodalom és művészet.

„Szamosújvár monographiája örményül.“ Folyóiratunk szerkesztőjének egyik munkáját: »Szamosújvár, a magyar-örmény metropolisz írásban és képekben«, melyet József főherczeg Ő Fensége »igen érdekes«-nek nevezett, Govrik Gergely mechithárista atya örményre fordítja. A bécsi »Hántesz« már közölt is a fordításból néhány részletet. A munka örményül is illusztrálva fog megjelenni.

Örmény zongoraművész. Szévédsián Váhrám, jeles zongoraművész, nagy tetszés mellett és díszes hallgatóság jelenlétében tartá vendégszereplését a londoni Steinway-Hall-ban, hol örmény zeneművekből érdekes szemelvényt adott elő. Az előkelő közönség nagy elismeréssel fogadta a sikerülten előadott művészi kompozíciót.

Magyar népdalok. Gajzágó László, (megyei aljegyző Deesen) három eredeti magyar népdalt írt, s azokat az ünnept színművésznőnek: Kürý Klára-nak ajánlotta. Az új népdalok hangjegyei kaphatók a deési zeneműkereskedésben.

Telekkönyvi Kalauz. Harmath Domokos, a »Telekkönyvi Kalauz« című szakmunka szerzője, tisztelettel kéri a megrendeléseket és gyűjtőiveket f. évi október 5-ikéig szerző czimére Szamosújvárra beküldeni, mivel ezen határidőn túl a művet csak bolti árban lehet megszerezni.

*) Hary Dániel dícsőszentmártoni kereskedő küldötte be e feljegyzéseket.

**) Dániel Tórt Togyerásnak is nevezték.

Közgazdasági élet.

Az örmény nép gazdasági helyzete — Törökországban rossz. A földművelés, mely a lakosság nagyobb részének főfoglalkozását képezi, hanyatlott. A földművelők nagy része Konstantinápolyban, Tiflisben és más helyütt bajoskodik. Közülök sokan 10 év alatt alig egyszer mehetnek haza. Az élet szükségletei szaporódtak, a kereset pedig csökkent. — Uralkodott itt éhínség is, mely egész vidékeket nyomorba döntött. Az ország a rossz utak miatt mit se vihet ki Európába; egy helyhez vannak kötve, azért közöttük a gazdasági élet igen korlátolt. Lassan-lassan kiragadják a falusi kezéből az ingatlan vagyont az uzorás efendi-k. A falusi birtokos megfosztatik egyetlen reményétől: földjétől is. Sokan sinlődnék az adosság súlya alatt. Nincs az országban jövedelemforrás. A napszám 2—5 ghurus. A munkás havonként középszámitással 10 napnál több munkát nem kap. A napszám tehát naponként 0.85—1.66 ghurus (ételt ott kap a munkás, a hol dolgozik). E helyzetben a nép más szabadulást nem ismer — kiköltözik. Elmegy, ha a szükség kergeti, messze, még Amerikába is. A kiköltözés ragadós nyavalya; ha valaki egyszer megízlelte az idegenség kenyerét, kimegy másod-, harmadszor is. Ha beállanak a nélkülözés napjai, akkor sok család oda hagyja házáat, földjét; ingó vagyonát potom áron eladja... és megy, megy arra felé, hol jobb sorsot remél. Most a kivándorlás Álságerd és Chénusz felé történik. Mánázgerd-, Bulánéch-, Mus-, Árdesből és más helyekről több mint 500 család költözött ki e helységekbe. Napról napra nő azoknak száma, kik Török-Örményországból Persia- és Oroszországba vándorolnak ki. Birtokaikra a kurd bey-ek és seich-ek (főnökök) tesznek kezet. Miután a gazdasági helyzet nem javul, félni lehet, hogy a kivándorlás még nagyobb mérvet fog ölteni.

Mi újság az örmény világban?

A magyar király lemergi látogatása alkalmával a birói kart Simonovics felső bírósági elnök vezette.

Egy örmény kitüntetés. A király O Felsége közelebből Boghos-Bej-Gali osztrák-magyar védenecznek és nagybirtokosnak Kairóban, a Ferencz-József-rend középkeresztjét adományozta.

Felölös szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Szongott Jakab.

Nem sokan mondhatják el magukról, hogy nekik nincsenek ellenségeik,... és hogy abban a körben, hová a Gondviselés helyezte őket, mindenki szereti őket.

E kevesek egyike azon derék férfiú is, kit képen és írásban itt bemutatunk.

Szongott Jakab Tasnádon született 1827-ben; apja: Szongott Gergely mint kereskedősegéd ment Szamosújvárról Tasnádra. Anyja Dondon Johanna 45 éves korában halt el. Az apának, ki tizenegy élő gyermeket hagyott hátra, virágzó kereskedése és általánosan tisztelt neve volt; csak 49 évet élt.

Tanulmányait Nagy-Károlyban kezdette, Nagy-Váradon folytatta és Mármaros-Szigeten fejezte be: az összes jogi tantárgyakból jeles osztályzatot nyert. Ekkor, a még csak 20 éves ifjú — az akkori kívánalmakhoz képest — előbb egy évig joggyakornokkodott, azután 1848-ban a pesti kir. táblánál, mint hites jegyző tette le az esküt.

Áthatva a nagy idők szellemétől, ő is önként jelentkezett a veszélyben forgó haza és a kivivott alkotmány védelmére: honvéddé lett; végig küzdötte a szabadságharcot; Világosnál mint hadnagy tette le a fegyvert. A szomorú emlékü rémuralom beálltával bujdokolni kezdett, de elfogatván Kolozsvárra a Gubernium épületébe záratott; ugyanazon cellában szenvedett vele együtt fogságot Medgyes Lajos költő-pap is, ki később Deésen sokáig volt az ev. ref. híveknek kedvelt lelkésze. Nehány hónap múlva azonban katonai vizsgálat alá vették; de mivel nem volt alkalmas a szolgálatra, — elbocsátották.

A kiállott szenvedések és az ország sorsa felett érzett mély bánat azt az elhatározást érlelte meg a derék hazafiban, hogy nem nyújt segédkezet az uralkodó rendszerhez: nem vállalt hivatalt, hanem falura ment gazdálkodni; itt annyira megnyerte a falusi nép rokonszenvét, hogy községi bírásoknak akarták megválasztani. Előlük Tasnádra menekült, hol Merza Rózával házassági frigyre lépett.

Tasnád rendezett tanácsú város 1867-ben főkapitányának választotta; 1872-ben megteremtette a tasnádi takarékpénztárt, mely intézet őt választotta igazgatójává: azóta ő tölti be ezt az állást páratlan buzgalommal, nagy szakismerettel.

1875-ben — mint a függetlenségi párt tagja — országgyűlési képviselővé választott; polgártársainak bizalma még az 1878/81-diki országgyűlésre is őt küldötte képviselői mandatummal: teljes jóakarattal vett részt az országos tanácskozásokban. De újabb megbízatást nem vállalt el.

A város képviselőtestületének és a megye bizottságának tagja. Elnöke a tasnádi kaszinónak. Ezen egyesületnek, mikor élére állított, adossága volt; most — a tehertől megszabadulván — még 1200 frt kamatozó tőkéje van.

Kieszközlte azt, hogy a takarékpénztár évi nyerevényének azon részét, mely jótékony célra van szánva, a létesítendő kisdédóvoda alapjának adta. Ma az óvodának nemesak saját helyisége, de 2300 frt tőkéje is van. Halából az óvoda-egyesület elnökének választotta.

Erdeklődik a szép, jó és nemes eszméi iránt; részt vesz minden üdvös mozgalomban. Sem a megyében sem Tasnádon mi sem történik az ő tevékeny és hathatós közreműködése nélkül.

Adjon Isten még sok ilyen hasznos tagot — hazánknek.

Sz. K.

A derék Szongott Jakab életnagyságú képét a napokban leplezte le a tasnádi takarékpénztár közgyűlése; e gyűlésről vezetett jegyzőkönyv, melynek egyik példánya szerkesztőségünkhez beküldetett — 4-ik pontja azt mondja: „A közgyűlés felkéri és megbizza Filep Gábor részvényes tag urat, mint az ünnepélyt rendező bizottság jegyzőjét, hogy az ünnepély lefolyását és az ünnepi beszédeket a lapban közzétenni sziveskedjék.” A leírás im itt következik:

A tasnádi „Takarékpénztár-Egyesület”-nek folyó évben tartott tavaszi rendes közgyűlése elhatározta, hogy Szongott Jakab igazgatónak, ki a takarékpénztár létesítése, fentartása és megizmosodása körül hosszú időn át sok elismeréseméltó érdemet szerzett, életnagyságú arcképét lefesteti.

A kép, mely Vastagh György ismert festő egyik igen sikerült műve, a megszólalásig hű; ennek ünnepélyes

leleplezése f. évi szeptember hó 9-én történt meg egy rendkívüli közgyűlésen. Az ünnepély leírása a következő:

F. évi szeptember hó 9-dikére rendkívüli, illetőleg diszközgyűlést hívott össze az ünnepélyt rendező bizottság elnöke, melyre a részvényesek és választmányi tagok szép számmal jelentek meg. Hulka Károly segéd-igazgató indítványára a közgyűlés elnökéül Helley János orsz. képviselő választatván, az ünnepelt igazgatót, Szongott Jakabot egy küldöttség hívta meg a közgyűlésbe. Miután a lelkes éljenzés, melylyel az ünnepeltet fogadta a közgyűlés, elhangzott, Sántha Dezső, intézeti jogtanácsos, mint az ünnepélyt rendező bizottság elnöke, egy szép, eszmékben gazdag beszéddel nyitotta meg az ünnepélyt. „Nekem jutott a szerencse — úgymond — hogy ezen alkalomból köztisztelőtöket tolmácsoljam; visszapillantok intézetünk megalakulására, fejlődésére és anyagi izmosodására.“ Ebből önként az következik, hogy az ünnepelt igazgatóé a főérdem. Mert olyan időben teremtette meg az intézetet, mikor a közgazdaság pangott, a hitel ingott s az uzsora szedte áldozatait. „Ily körülmények között a helyi társadalom anyagi bajain segíteni: hazafiúi erény és kötelesség volt.“

A viszonyok olyanok voltak, hogy csakugyan lelkesedés és kitartás kellett a részvények jegyeztetéséhez; mert az 50 frt névértékű részvényre 30 forintot is bajosan jegyeztek alá; csakis a vidék segédkezése mellett teremtette meg a takarékpénztárt az igazgató: Szongott Jakab.

Ma azonban, 22 év után, az intézet erős s ebben a főérdem az ünnepelt igazgatóé, ki fáradhatlan munkásságával, példás pontosságával az intézet hitelét emelte: gondos utánjárás azt eredményezte, hogy számbavehető vesztéség az intézetet soha sem érte.

Ezért ünnepeljük ma az intézet igazgatóját, ki éltető szelleme a vidéknek, példányképe az önérzetes, munkás hazafinak; ezt különben megmutatta mint honvéd is, mikor fegyverrel védte a hazát és mint országgyűlési képviselő, midőn a haza és vidék ügyét szolgálta.

„Takarékpénztárunk — így fejezte be tartalmas beszédét — melynek Szongott Jakab a megteremtője,

helyesen cselekedett, midőn elhatározta hogy szeretett igazgatójának arczképét megörökíti. Hulljon le tehát az előttünk levő képről a lepel; legyen a kép maradandó emléke azon tiszteletnek és szeretetnek, melylyel Szongott Jakab urnak mindnyájan adózunk; legyen emlékeztető jel és példa arra, hogy miként kell egy jó hazafinak élni és munkálkodni. Isten sokáig éltesse!“

A lepel lehullott. Az éljenzés elhangzása után ünnepelt igazgató meghatottságtól remegő hangon mondott köszönetet a kitüntetésért, melynek nagy része — úgymond — a vele együtt buzgón munkálkodókat illeti. „Örvend, mert azt mondhatja, hogy a befizetett 36.000 frt alaptőke ma 110.000 frt, a részvényesek közt eddig kiosztott nyereség 120.774 frt, jótékony célra adatott 6000 frt s így 22 év alatt a 36 ezer frt több mint 200.000 forintot jövedelmezett.“ Köszöni a kitüntetést és igéri, hogy ezután is minden törekvése oda fog irányulni, hogy a közbecsülésre magát érdemessé tegye.

E beszéd után Helley János országgyűlési képviselő felolvasta Pekár Imrénének, a magyar leszámítoló és pénzváltó-bank igazgatójának az ünnepelthez intézett üdvözlő sürgönyét.

A rendkívüli közgyűlés ünnepeltnek zajos és ismételtlen meg-megújult éltetésével ért véget.

Ünnepelt tiszteletére délben a Tömpé vendéglőben bankett volt, melyen a város és vidék intelligenciája nagy számban vett részt. Az első felköszöntőt, annak kiemelésével, hogy az intézet létesülése, fejlődése, életképessége egyedül ünnepelt férfiú bámulatot keltő és nyugalmat nem ismerő munkásságának köszönhető, Filep Gábor mondotta az ünnepelt férfiúra. Erre ünnepelt igazgató kiemelve a takarékpénztári hivatalnokok buzgóságát, ezekre s egyúttal a jelen volt asztaltársakra üritette poharát.

A kedélyes bankett — melyen még számos pohárköszöntő mondatott — elhúzódott az esteli órákig...

Filep Gábor.

A kakas és a drágagyöngy.

— Mágisztrosz Mészériáncz. —

Szép nyári napnak reggelén,
A szemétdomb legtetetjén
Kakas kapargat, álldogál:
Egy drágagyöngyre rátalál:
Am e nagy kincs nem kell neki.
Magától gyorsan elveti
S így szól: egy törökbuzaszem.
Ezerszer többet ér nekem!...

*

A tudományt is untalan
Becsmérli az, ki oktalan!

Simay Gergely.

Az örmény kérdés.

— H. F. B. Lynch, The Armenian Question. I. In Russia. The Contemporary Review, June-Juli 1894.

II.

Az örmények segítségére voltak Oroszországnak úgy a perzsák, mint a törökök ellen folytatott újabb háborúiban. Véres csaták színhelye volt hazájuk s a hadviselés viharai nemzeti szentélyüknek, az esmi-ádzini kolostornak falaig jutottak el. Teljes tudatában vannak az általuk Oroszországnak tett szolgálatok jelentékeny voltának s méltán vélekednek úgy, hogy ezek a szolgálatok mindeddig nem részesültek megfelelő viszonzásban.

Közel husz év telt immár el azóta, hogy Oroszország kiegészítette kaukázusi foglaltságait. Ha az orosz kormány ezt az időt arra használta volna fel, hogy biztosítsa Örményország területén a közrendnek és jogegyenlőségnek uralmát, bizonyára osztatlan hálájára számíthatna az egész ázsiai örménységnek. Az orosz nem kereskedő nép; tagadhatlanul örömet látná, ha az ör-

mények intézik hazájuknak egész kereskedelmét s kifejlesztik annak gazdag segélyforrásait. De csakis oly feltétel alatt hajlandó elősegíteni ezt a tevékenységet, ha örmény alattvalói teljesen oroszokká lesznek s hazájuk nemcsak az annexio kötelékével fűződik az orosz birodalomhoz, hanem a lemondással arról a nemzeti érzésről is, a mely közös hazafias kötelékkel fűzi egymáshoz az orosz hatalom alatt élő örménységet.

Ezen a téren azonban komoly nehézségek tornyosulnak az orosz politika elé. Az oroszok expansiv jellegű alkalmasságát bizonyította a fejlődésnek alacsonyabb fokán álló fajok assimilálására és beolvasztására. Ámde bármilyen legyen is az idegen elnyomásnak fokozata, egészen más a helyzet, midőn valamely nép tudatával bír a benne rejlő életképességi elemeknek s azok által magasabb célok megvalósítására érez képességet és hivatást.

A birodalom, a mely ily nemzettel áll szemben, kevés alternatíva közt választhat. Ha nem képes magához vonzani valamely népet s rábírní azt az ön-átalakításnak megvalósítására, előbb-utóbb a kényszerítésnek és elnyomásnak erőszakosabb eszközeihez fog nyulni s a fejlődésnek útjaitól el fogja zárni az illető népet.

Az orosz népben mindinkább szaporodik azoknak a száma, a kik hazájukat is a társadalmi és politikai fejlődés útjára óhajtanák vezérelni. Abban a pillanatban, a midőn ez a cél megvalósul, össze fog roskadni és megsemmisül az orosz kormányzati rendszer, a minőnek azt ma ismerjük. Ez a gondolat bizonyára az örmények közül is sokakat idegenkedéssel tölt el azon politikai rendszer iránt, a melynek kormányzata alatt élnek s ez az idegenkedés okozza azt, hogy olykor meg is kísérlék tetteikben valósítani meg a vágyaikat. A sikeres forradalom lehetősége azonban annyira bizonytalan s a hiú kísérlés veszélyei oly rettenetesek, hogy végre is le kell mondaniok reményeiknek ezen az úton való megvalósításáról.

A népet azonban, melyet kereskedelmi tevékenysége a legműveltebb európai fajokkal hozott összeköttetésbe s a melyet természeti hajlandóságai annyira alkalmassá

tesznek a nyugati eszméknek assimilálására, nem lehet kárhoztatni, ha fájdalmasan érzi oly kormányzati rendszernek a nyomását, a mely megszabja, hogy mily nézeteket szabad vallania s mily könyveket olvasnia, s a mely mindennapi életének ténykedéseit inquisitorius ellenőrzésnek veti alá. Az örményeknek le kellene mondaniok egyéniségökről, le minden kezdeményezésről; be kellene fogadniok azon eszméket, melyeket az orosz kormányzat készített elő számukra s a melyek homlokegyenest ellenkeznek hajlamaikkal és képességeikkel. Csoda-e, ha ez a kilátás aggályokkal tölti el s mi vonzerőt sem gyakorol reá?

Azok után, a mik eddig történtek, ennek a rendszernek anyagi eredményei tekintetében sem táplálhat vérmes reményeket. Az ország természetes segélyforrásai parlagon hevernek. A fensík dús erdőségei, a melyekből gazdag jövedelmet lehetne húzni, el vannak hanyagolva s azt a fát, melyre a kőolaj-iparnak szüksége van, hajókon idegen földről szállítják. Maga ez a kőolaj industria is orosz vezetés alatt álló idegen tőkének a kezeiben van, a mely féltékenyen elzárja magától a belföldi actionak bőszes nyereményében való részesítését. Az örmény fensíkot nem szeli át vasút, csak ott építenek utakat, a hol katonai szempontok teszik azoknak létesítését szükségessé. S a földöntözés, melynek oly nagy a jelentősége e gyakori szárazságok által sujtott vidékeken, az utazóknak tanuságtétele szerint még hanyatlott a perzsa hódítás ideje óta, a midőn nagy gondozásban részesültek az ily munkálatok.

Ennek a gazdasági stagnationnak egyik főoka a kétségkívül túlhajtott összpontosítás. Midőn a trans-caucasiai tartományok kormányzója egy Tiflisben székelő orosz nagyherczeg volt, akkor még nagyobb volt a független kezdeményezésnek a tere; ma azonban a legcsekélyebb tervet is fel kell terjeszteni Szentpétervárra, a hol aztán alája rendelik azt az egész birodalom általános gazdasági politikájának.

Ily körülmények közt egészen természetes, hogy az örmények mi hajlandóságot sem mutatnak az orosz elembe

való beolvadásra. Ellekezőleg, a veszély érzete közelebb hozza őket egymáshoz s ösztönül szolgál arra is, hogy mindinkább műveljék nemzeti történetüket, irodalmukat s a régi századoknak tiszta nyelvét. Másfelől viszont a gyakorlati élet terén is nem csekély eredményt mutathatnak fel. Minden foglalkozási ágban, még a kormányhivatalokban is az örmények foglalják el az első helyet. Ha az utazó valahol diszesebb épületet lát, biztosra veheti, hogy az valamelyik alexandropoli örmény építésznek az alkotása. Erivanban mindenik jobb módú örmény kereskedő olasz stílusban épült villában élvezi fáradalmainak gyümölcsét. Az egész ország pénzületeit örmény bankárok közvetítik, az ékszerészek, óráskok mind örmények. A nép legnagyobb része alig beszél oroszul s ha a rendőri tisztviselők nagy serege nem lenne orosz s a katonai helyőrségek nem állanának kozákokból és oroszokból, az idegen utazót vajmi kevés jel emlékeztetné arra, hogy orosz tartományban van.

Nem lehet ily viszonyok közt meglepőnek találni, ha az örmények egy részét elevenebb képzelme me-sze elragadja s ha lelkesedést meritve a multaknak emlékeiből is, élénk színekkel rajzolják maguk elé egy modern örmény királyságnak a képét. A keleti Európában, nevezetesen a Balkán-félszigeten történt újabb események is alkalmasak voltak arra, hogy tápot nyujtsanak ily eszmék terjedésének. Bármily jövő várakozzék is egyébiránt reájuk, bármilyenek legyenek is a következő politikai vagy forradalmi alakulások, annyi kétségtelen, hogy Ázsiának eme vidékein az örmények képezik ez idő szerint a fejlődésnek és előrehaladásnak egyetlen állandó tényezőjét.

Dr. Molnár Antal.

A magyar méhészek Szamosújvártt.

II.

E kitérés után vegyük föl ismét az elejtett fonalat s folytassuk tovább az ünnepek leírását. A pavillon felavatása után az ünneplő közönség az újonnan épült leányiskola helyiségébe vonult, hol Bárány Lukács

örm. kath. esperes-plebános, mint a kiállítás elnöke a szamosújvári méhészkör által rendezett első méhészeti kiállítást ünnepélyes beszéddel megnyitotta. A jeles beszédnek legkiemelkedőbb pontját képezte az a rész, melyben az erdélyi örmények kulturális törekvéseit ecsegette s történelmi adatokkal igazolta. E kiállítás a szamosújvári ünnepségek fénypontját képezte s nemcsak mint látványosság gyönyörködtette izléses berendezése és változatossága által a szemlélőt, hanem gazdagsága, praktikus irányzata és specialitásai által a komoly tanulmányozó és kritikus érdeklődését is lekötötte s a legmesszebb menő várakozásokat is kielégítette. A szamosújvári méhészkör ezen kiállítás rendezésével és fényes sikerével letette az érettségi vizsgálatot. A tárgyak gondos elrendezése s a termék meglepően csinos földiszítése, Bodor Lajosné, özv. Csipkés Benedekné, Vásárhelyi Boldizsárné urnők és Simay Vilma kisasszony jó izlését és odaadó buzgóságát tanusították. A kiállítás két nagy termet töltött be s mintegy 60 kiállító vett részt abban, kiknek két harmada szamosújvári volt, a harmadik harmad az ország különböző részének méhészeiből került ki, jelölül annak, hogy a szamosújvári méhészkör ezen első méhészeti kiállítása iránt képes volt a legszélesebb körű érdeklődést kelteni. A nem szamosújvári kiállítók között ott láttuk: az erdélyrészi méhésegyletet, a kolozsvári fogházat, Virág Ferenczet, Bodor Lajosné, Turcsányi Gyulánét, Wieder Józsefet, ifj. Bodor Lászlót, mind Kolozsvárról; Szenmáry Józsefet Deésről, a magyar országos méhészeti egyesületet Budapestről, Sötér Kálmánt, a magyar méhészek tudós nesztorát Inámról Hontmegyéből, Balogh Gergelyt Tompahátról Csongrád megyéből, Party Károlyt Vértől, Jäger Pált Gallárról, Ködmön Gábort Karczagról, Komenda Istvánt Apczról, Danis Jánost Mengusfalváról, Andrejkovics Józsefet Fehértemplomból, Szénágy Ferenczet Veszprémből, Dede Gábort Kabáról.

A kiállított tárgyak főtömegét üveges pörgetett méz képezte, bödön mézet csak Voith Gergelytől

láttunk 10 bödönben és Sötér Kálmántól 1 bödönben. Lépes méz, boxes és kiépitett üvegharang csak itt-ott volt látható, inkább csak változatosság s mintegy diszítés kedvéért. A viasz a kiállításban nagyon alárendelt szerepet játszott, a mennyiben csak Áján Lukács Szamosújvárról és Wieder József Kolozsvárról állítottak ki néhány viasztömböt; műlépet pedig — egy pár kilót — csak Andrejkovics József Fehértemplomból. Hasonlót mondhatunk a méhészeti irodalomról és taneszközökről is, a mennyiben e tekintetben csak az erdélyrészi méhésegylet Kolozsvárról, a magyar országos méhészeti egyesület Budapestről és ifj. Bodor László Kolozsvárról állítottak ki számbevehető tárgyakat; amazok összes kiadványaikkal, ez egy csinos méhészeti herbariummal vettek részt a kiállításban. A méhészeti eszközök és felszerelések csoportja már valamivel gazdagabb volt. E csoportban 9 kiállítót számláltunk meg, kik közül különösen kiváltak: a kolozsvári fogház, kitünően készített Bodorféle kaptárakkal; Kun Mátyás fogókkal, késekkel, kaparókkal s egyéb hasonló eszközökkel; Szénágy Ferencz keretléczekkel, etetőkkal, rajfogókkal, orsz. egyleti-figyelő és átmeneti kaptárokkal s egyéb hasonló felszerelésekkel; Wieder és Lévai mézpergetőkkel; Serlegi Dezső a szamosújvári méhészkör új pavillonjának fényképeivel és tervrajzaival. Leggazdagabb volt a méz feldolgozása által előállított termékek csoportja, jelölül annak, hogy az erdélyrészi különösen pedig a szamosújvári méhészek a nyerstermékek előállítása mellett különös súlyt fektetnek azok ipari feldolgozására s a méznek háztartási czélokra való felhasználására. E csoport gazdagságánál és változatosságánál fogva két alcsoportra osztható. Az egyik magában foglalta a méz erjesztése által készült különféle italokat (mézbor, méhsör, mézszesz, mézcognac, mézliqueurök, mézeczet); a másik alcsoport a mézes sütemények és mézbefőtt gyümölcsök gazdag tárháza volt. Az első alcsoportban 9 kiállító vett részt, kik közül különösen kiváltak Voith Gergely és Páll Kristóf úgy kiváló minőségű, mint nagymennyi-

ségű mézboraikkal és mézszeszeikkel, Deák Simon kiválóan finom méhsörével, Placsintár Kristóf mézcognacjával és Turcsányi Gyuláné minden más cezetet fölülmuló finom és kedves ízű mézcezetjével.

A második alcsoportban 25 kiállítót számláltunk meg, kik közül ketten és pedig a szamosújvári ifj. Gönczy Mihály és a kolozsvári Virág Ferencz, mint báb-sütők üzletszerűen foglalkoznak a méznek ilyen feldolgozásával; a többi 23 kiállító mindenike szamosújvári hölgy, kik mint szorgalmas gazdasszonyok a háztartás keretében érvényesítik szakértelmüket, kiváló ügyességeiket és finom műizlésüket. Szem és száj egyaránt kéjjel élvezhette azokat a különbnél külön és finomabbnál finomabb süteményeket és befőtteket, — köztük számos olyan örmény specialitást (dáláuzi, czákimáláj, dáktákhálvá, káta, apáczafránk), melyhez hasonlót a világ semmiféle méhészeti kiállításán sem lehet látni és élvezni. Ezekhez sorozhatjuk a nem kevésbé kitűnő tordai pogácsát, menyasszony pogácsát, bábatésztát, méztortát és a mézes holipót. A mézzel praeparált és mézbe főtt gyümölcsfélék gazdag sorozatából a mézelt körtét és a retek konfektet kell különösen kiemelnünk, mint a gazdasszonyság műremekeit. Szamosújvár derék gazdasszonyai régi jó hírüknek megfelelően kitettek magukért s méltók arra, hogy nevüket egyenkint megörökítsük az utókor számára. E derék hölgyek betűrendes névsora a következő: Áján Joachimné, Alexa Tódorné, Bodor Lajosné, Cheul Antalné, Dobos Joachimné, Esztegár Tódorné, Fügedi Bálintné, Jagamos Gáborné, Juhász Gáborné, Kirschner Izsákné, Kovács Katinka, Murádin Sándorné, Páll Kristófné, Péterfy Gyuláné, özv. Placsintár Jánosné, Placsintár Kristófné, Pojlák Mari, Schönfeld Kálmánné, Serlegi Dezsőné, Szongott Kristófné, Turcsa Lukácsné, Turcsányi Gyuláné, Voith Lila.

Természetes dolog, hogy ily sok és érdemes kiállító között nagyon sok volt a kitüntetendő sa bíráló bizottságnak nem csekély dolgot adott az, hogy az érdekesnél érdekesebbek közül kiválogathassa a legérdemesebbeket.

A 13 tagból álló bíráló bizottság (köztük három hölgy u. m. Turcsányi Gyuláné, özv. Issekutz Bogdáné és László Lajosné) 4 csoportban végezte munkáját. Az I. csoport hatásköre a mézre és viaszra terjedt ki. A II. csoport a mézből készült italokat bírálta. A III. csoport a méhészeti tan- és segédeszközöket s egyéb felszereléseket vizsgálta meg. A IV. csoport a mézipartermékeket (mézes kalácsok, egyéb mézes sütemények és befőttek) ölelte föl. Odaitéltetett összesen 3 db. állami ezüstérem, 6 db. állami bronzérem, 1 db. 20 koronás aranyból, 2 db. 10 koronás aranyból és 2 db. 5 ezüst koronából álló pénzdíj, 17 db. kitüntető oklevél, 28 db. dicsérő oklevél és számos elismerő oklevél. Megjegyzendő, hogy egy és ugyanazon kiállító a körülmények szerint nemcsak egy, hanem két csoportban is kapott kitüntetést, ki nem tüntetett kiállító pedig nagyon kevés volt. Mindkét körülmény a méhészeti kiállítások természetéből önként folyik. Nagyon hosszadalmasak lennének az összes kitüntettek névsorának közlésével; ezért csupán azon kiállítók neveit közöljük, kik érmekeket, pénzdíjakat, vagy kitüntető okleveleket nyertek. Ezek a következők:

Állami ezüst érmet nyertek: A szamosújvári méhészkör (I,*) Voith Gergely (II), ifj. Gönczy Mihály (IV). Állami bronzérmet nyertek: Balogh Gergely (I), Party Károly (I), Páll Kristóf (II), Serlegi Dezső (III), Virág Ferencz (I), Bodor Lajosné (IV). 20 kor. arany pénzdíjat nyert: Áján Lukács (I). 10 kor. arany pénzdíjat nyertek: Voith Lila (II), Péterfy Gyuláné (IV.) 5 ezüstkrona pénzdíjat nyertek: Kun Mátyás (III), Chevul Antalné (IV). Kitüntető oklevelet nyertek: Páll Kristóf, Voith Gergely, Jäger Pál, Ködmön Gábor, Komenda István (I); Deák Simon, Placsintár Kristóf, Turcsányi Gyuláné, (II); Dede Gábor, kolozsvári fogház, ifj. Bodor László, Szénásy Ferencz, erdélyrészi méhészegylet, Magyar orsz. méhészeti egyesület, (II); Dobos Joachimné, Placsintár Kristófné, özv. Placsintár Jánosné.

*) A nevek után olvasható római számok a csoportok számait jelzik.

Félreértés kikerülése czéljából meg kell jegyeznünk azt, hogy Sötér Kálmán és Szenmáry József az általuk kiállított tárgyakat versenyen kívül állóknak kívánták tekintetni.

Alig szükséges megemlíteni azt, hogy a kiállítást a közönség sűrűn látogatta, s hogy az 50 kros állandó s a 20 kros rendes belépő jegyek eladásából szép összegecske gyűlhetett össze a kiállítás költségének fedezésére, a mire annyival is inkább szükség volt, mert a rendező bizottság a kiállítókat sem térdíj-, sem más czím alatt nem adóztatta meg.

A pavillon felavatása s a kiállítás megnyitása és megtekintése után az első nap hátralevő része programmról a város nevezetességeinek (nagy templom, árvaház, fogház, népkert stb.) megtekintésére fordított, este 6 órakor pedig az egész méhészs- és méhészpárloló társaság a várostól egy kilométer távolságra eső kőrői gyógyfürdőre rándult ki, hol vig czigányzene mellett a késő éjféli órákig folyt az ismerkedés. Nagyon természetes, hogy felkészítőtkben nem volt hiány, valamint az is, hogy az ismerkedő estélyről a hölgyek sem hiányoztak, a mi nem csekély mértékben járult hozzá egyrészt ahhoz, hogy az estély a legkedélyesebben folyt le, másrészt ahhoz, hogy excessusok nem történtek és senki egészségében kár nem esett. Ezzel az első nap programja kimerített.

A második nap vagyis aug. 19-ikének délelőtti az erdélyrészi méhészegylet vándorgyűlésének volt szentelve. A vándorgyűlés a leányiskola első emeleti nagy termében tartatott meg díszes közönség jelenlétében. Az elnöki tisztet br. Bánffy Ernő akadályoztatása folytán, Turcsányi Gyula egyleti alelnök, a jegyzői tollat Wieder József főtitkár vezette. Az ülésen jelen volt Abend András kerületi méhészeti vándortanító is, úgyszintén Kozocsa Tivadar tanár és a magyar országos méhészeti egyesület titkárja, mint az egyesület kiküldöttje. Kovács Antal orsz. méhészeti felügyelő közbejött akadályok miatt meg nem jelenhetvén, táviratban mentette ki magát.

Turcsányi Gyula elnök d. e. 9 órakor lendületes beszéddel nyitotta meg az ülést. Jeles beszédében a szamosújvári ünnepélyek és általában a vándorgyűlések fontosságát — különösen nemzetgazdasági és nemzetnevelő hatását — méltányolva, lelkes szavakkal buzdította a jelenlevőket az okszerű méhészet üzése és terjesztése körül kifejtendő intensív munkára. Az éljenzéssel fogadott megnyitó beszéd után az üdvözlő sürgönyök felolvasása, ezután pedig a bejelentett értekezések megtartása következett. Elsőnek Sötér Kálmán veterán tudósunk ült a fölolvassó asztalhoz s „A méh és világa” czimű, kéziratban levő epochális munkájának első kötetéből olvasta föl a következő fejezeteket: „A méhek fejlődésében előforduló rendellenességek.” „A rabló méhek.” „Az álynyák (tojóméhek) s az álynyás családok egyesítésének ajánlatos módoszatai.” A felolvasás után következett volna a program szerint a vitatkozás. De ez most elmaradt, hanem e helyett az egész vándorgyűlés egy iskolává alakult át, melyben a tanítványok seregét a jelenlevő közönség képezte, a tanító pedig maga a felolvassó Sötér Kálmán volt, ki a tanítványok által hozzáfűtett kérdésekre az ő szeretetteljes modorával adta meg egymásután a felvilágosító és kimerítő feleleteket ismeretei és tapasztalatai gazdag tárházából. Félóránál tovább tartott ez a Sokratesi tanítás s élvezet volt szemlélni egyrészt a tanítványok részéről nyilvánuló érdekltséget és tudásvágyat, mely mohó kíváncsisággal leste és fogta el a ritkán látható és élvezhető mester ajkairól elröppenő szavakat, nehogy egy is nyom nélkül veszssen el azokból; másrészt azt a megelégedést, mely az ősz tudós arcáról tükrözódött vissza, látva tanítványainak mély érdeklődését, s személye iránt való tisztelet- és szeretetteljes ragaszkodását. Sötér Kálmán után Pronay Albert ült a felolvassó asztalhoz s „A méz apologiája” czimű — Kaltenegger Leonidas német eredetije után fordított — művéből olvasott föl részleteket „A méz tünemény-szerű gyógyhatásairól” czím alatt. A fiatal felolvassó a rajongó idealista lelkesedésével valóban tüne-

ményszerű és a csodákkal határos eseteket mutatott be hallgatóinak; de nem talált hálás közönségre, mert a jelenlevők talán épen Sötér tárgyilagos tanításainak hatása alatt nem mutattak elég hajlandóságot arra, hogy a Kaltenegger-Pronay-féle „tüneményyszerű” eseteknek — melyek között pikáns részletek sem hiányoztak — hitelt adjanak; sőt akadtak olyan realis gondolkodású egyének is. (Sötér Kálmán, dr. Kőmíves Gerő), kik a felolvasás után provokált vitában előszóval is kifejezést adtak kételyeiknek. Különösen dr. Kőmíves Gerő — ki mint szakértő orvos szólott a kérdéshez — szaktudományi készültségének egész apparatusával bizonyította be egyrészt azt, hogy a természettudományok mai fejlettsége mellett a Kaltenegger-Pronay-féle esetek csak a rajongó idealisták vagy babonára és kuruzslásra hajlandó tudatlan nép lelkében találhatnak hitelre; másrészt azt, hogy a méznek a gyógyászatban fontos szerepe van ugyan s épen ezért a gyógyszerárakban mindenütt tartatik s az orvosok által rendeltetik is, de nem mint közvetlenül ható főanyag, hanem csak mint segéd-szer. Különben az újabb okszerű méhészeti rendszer mellett nyerhető tiszta mézet ő is Isten áldásának tartja és nagyrabecsüli, részint mint önmagában is élvezhető csemegét, részint mint táplálék-édesítő szert, mely ezen minőségében úgy előállítási módjánál - mint kémiai szerkezeténél - (szőlőcukor) és ebből folyó könnyű emészthetőségénél fogva a nád- vagy répaczukrot minden tekintetben fölülmulja. A jelenlevők dr. Kőmíves szakszerű és meggyőző fejtegetéseit általános helyesléssel fogadták. A harmadik felolvasó Csiki János (Korondról) lett volna a „méhlovakokról” szóló értekezésével, de ő a megjelenésben akadályozva lévén, közkívánatra ismét Sötér Kálmán ült a felolvasó asztalhoz, hogy egy a hallgatóság által fölvetett gyakorlati kérdésre — „A vérfelfrissítés mikénti keresztülvitele” — adjon szakszerű feleletet. A felelet veleje az, hogy valamint az embereknél és más állatoknál, úgy a méheknél is a közel rokonok párosodása — Sötér szerint vérfertőzés — a nemzedék elfajulását és megrontását eredményezi, minék

kikerülése céljából szükséges, hogy a méhész vérfelfrissítést alkalmazzon oly módon, hogy méhcsaládjainak állományát időközönként nagyobb — legalább is 18—20 kilométer — távolságban fekvő méhekből vett egészséges méhcsaládokkal szaporítsa. Sötérnek ezen második előadását a hallgatóság az elsőhöz hasonló élénk érdeklődéssel, általános meglepéssel és hálás köszönettel fogadta. Ezután negyediknek dr. Bálint Sándor kolozsvári egyetemi magántanár felolvasása következett, a következő tételtől: „Szemelvények a méhek természetrajzából.” A felolvasást a szerző akadályoztatása miatt dr. Kőmíves Gerő tartotta meg s ugyancsak ő adta meg a kérdezősködésekre a kívánt fölvilágosításokat. Megjegyezni kívánjuk, hogy az értekezés a szép reményekre jogosító fiatal természetbuvárnak Wieder Józseffel, az erdélyrészi méhészegylet buzgó titkárjával közösen végzett vizsgálatainak eredményeit foglalja magában s egyebek között különösen e két kérdésre kíván feleletet adni: 1) Táplálkoznak-e önmaguktól a herék? 2) Mitől barnulnak meg a lépek? Az első kérdésre a felelet az, hogy igen is a herék képesek önállóan táplálkozni, de csak a mézből, proteinanyagokkal csak a dolgozó méhek által láttatnak el s ha azokat a dolgozók a heréktől megvonják, ezek kénytelenek elpusztulni. Valószínű tehát, hogy az augusztusi herepusztulásnak ez is egyik és pedig nem utolsó oka. A második kérdésre a felelet az, hogy a lépek egyrészt a sejtekben egymásután fejlődő nemzedékek bábburkaitól, másrészt az álcák ürülékeitől és az ezek erjedése által képződő festőanyagtól barnulnak meg, minek folytán a szerző azon véleményben van, hogy a barna lépekből, ha azok méztartóként használtatnak, sok tisztatlanság kerül a mézbe. A kik a jeles értekezés iránt különösen érdeklődnek, azoknak figyelmébe ajánljuk a „Méhészeti Közlöny” f. évi szept. számát, melynek 256—263 lapjain az egész értekezés szószó szerint közölve van. Az értekezéshez Sötér Kálmán és Abend András szólottak hozzá. Sötér dr. Bálint vizsgálatainak eredményeit helyeseknek mondja, de kijelenti, hogy azok legnagyobb részben nem újak, már mások által végzett

vizsgálatokból ismereteseek; ez azonban mit sem von le dr. Bálint kutatásainak érdeméből, sőt ezek értékét emeli annyiban, a mennyiben régibb vizsgálatok eredményeit megerősítik. Abend András, saját tapasztalataira hivatkozva, kétségbe vonja azt, hogy a lépek barnulásában az álcák ürülékeinek is volna része. Ő a barnulást tisztán csak a rétegenként egymásra rakódó s a sejtek üregeit is megszűkítő, egyenként szintelen, de vastagrétegben barna színű nymphahártyáknak tulajdonítja; ennél fogva kétségbe vonja azt is, hogy a barna lépekből az értekező által említett tisztátalanságok kerülnének a mézbe. Ezzel a vita bezárattott, s miután a felolvasások sorozata is kimerített, Turcsányi Gyula elnök köszönetet mondva egyrészt a felolvasóknak szíves fáradozásaikért és nagybecsű munkálataikért, úgyszintén a vitatkozásokban résztvevőknek szakszerű hozzászólásaikért, nemkülönben az egész jelenlevő közönségnek a tanúsított élénk érdeklődésért, az erdélyrészi méhészegylet szamosújvári első vándorgyűlését d. u. 1 órakor berekesztette, mire a társaság férfi tagjai a városi vigadó nagy termébe vonultak a programban előirt banquettre. Erről elég legyen megjegyeznünk annyit, hogy minden tekintetben fényesen sikerült. Diszes közönség (150 teríték), olcsó és kitűnő konyha, pompás italok, vig zeneszó, jókedv és szellemes felköszöntők — a sikerült banquettek e lényeges kellékei — mind együtt voltak. Az első pohárköszöntőt — melyet a közönség fennállva hallgatott végig — Esztegar László mondta a királynak. Utána Turcsányi Gyula mondott lendületes köszöntőt a kormányra s különösen gróf Festetics Andor földmiv. miniszterre; Gopcsa Joachim és Bárány Lukács a vendégeknek; Boeszkai Samu, Sötér Kálmánra, mint a méhészet lelkes apostolára s legnagyobb magyar méhészre; Szongott Kristóf, Kozocsa Tivadarra, mint a magyar orsz. méhészegylet küldöttere s az erzsébetvárosi örmény atyafiak képviselőjére; Temesvári Miklós, Turcsányi Gyulára, mint az erdélyrészi méhészegylet jeles és ügybuzgó alelnökére; Balog Gerő Szamosújvár vendégszerető polgáira;

Szongott Kristóf Szamosújvár hölgyeire; Boeszkai Samu, Bodor Lászlóra a „Méhészeti Közlöny“ érdemes szerkesztőjére; Abend András a magyar méhészet felvirágzására üritettek poharat. A banquette befejeztével d. u. 5 órakor az önképző fuvózenekar által a főtéren rendezett térzene, este pedig a városi vigadó termeiben rendezett táncmulatság képezték a második nap programjának végső pontjait. Nem vállalkozhatunk a báli tudósító szerepére, mindazáltal a helyzet általános jellemzése céljából egy pár rövid megjegyzést még sem mulaszthatunk el. Mindenekelőtt konstatálnunk kell, hogy kevés vidéki város rendelkezik oly díszes és tágas bálteremmel s az ehhez tartozó mellékhelyiségekkel, mint Szamosújvár. Másodszor el kell ismernünk azt, hogy Szamosújvárt szép asszonyokban és szép leányokban nincs hiány s hogy Szamosújvár szépei nemcsak a házi tűzhely körül, hanem a parquetten is derekasan megállják helyöket, tudnak izléssel és csinosan öltözködni a nélkül, hogy férjem uramék és uramatyámék tárczáját túlságosan igénybe vennék. Végül különös elismeréssel kell kiemelnünk azt, hogy a mulatság úgy a bálteremben, mint a buffetben, úgy a táncot mint a társalgást tekintve kezdettől fogva mindvégig (reggelig) a tisztesség és salonképesség korlátai között maradt, a mi mindkét nembeli — de különösen a férfinembeli fiatalság érdeméül tudható be.

A harmadik nap vagyis Sz. István napja a 18-ikéhoz hasonló ünnepélyes istenítisztelettel kezdődött, melynek végeztével a leányiskola első emeleti nagy termében megtartott a szamosújvári méhészkör javára rendezett kiállítási sorsjáték, mely igen szépen sikerült, a mennyiben a 10 kros sorsjegyek igen sűrűn keltek s több mint 100 nyereménytárgy sorsoltatott ki. A nyeremények mind a kiállítók által a jótékony célra átengedett értékes kiállítási tárgyak voltak. A sorsjáték rendezése körül az érdem oroszlánrésze Novák Gerő és Novák Antal gymnasiumi tanárokat illeti. E helyen különben általánosságban megjegyezhetjük, hogy valamint mindenütt másutt, úgy itt is a tanítók, tanárok és lelkészek azok, kik mint a méhészet hivatott apostolai,

a mozgalomnak megindítói és az ünnepségeknek főrendezői voltak; készséggel kell azonban elismernünk, hogy a városi közönség rang-, kor- és nemre való tekintet nélkül lelkesedéssel csatlakozott a mozgalomhoz, s fáradságot, anyagi áldozatot nem kimélve vette ki részét a munkából, s épen ennek az egyetértő vállvetett munkának köszönhető úgy a kiállításnak, mint a sorsjátéknak úgy anyagi, mint különösen erkölcsi sikere.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a körülményt sem, hogy e napon főtisztelendő és méltóságos Szabó János szamosújvári görög kath. püspök, a fenkölt szellemű, minden nemes és hazafias mozgalom iránt melegen érdeklődő főpap a méhészeti kiállítást magas látogatásával kitüntette. A magas vendég — kit a leányiskola bejáratánál Gopcsa Joachim városi tanácsos és polgármesterhelyettes fogadott — a rendező bizottság kalauzolása mellett végig nézte az egész kiállítást. Látható örömmel és érdeklődéssel vizsgálta az egyes tárgyakat, figyelmét a legaproposabb részletek sem kerültk ki, s több mint 1 órai időzés után köszönetének és megelégedésének nyilvánítása mellett távozott. Az idegen szemlélő már csak e látogatásból is örömmel győződhetett meg arról az őszinte bizalomról, költsönös szeretetről és tiszteletről, melylyel a művelt lelkű hazafias főpap és Szamosújvár közönsége egymás iránt viselkednek. Adjon az Ég sok ilyen derék, saját és egyháza érdekeit a haza és a polgárság érdekeivel azonosító, magasztos hivatását a maga teljességében fölfogni és betölteni képes, elfogulatlan, szabadelvű főpapot a hazának, különösen az erdélyi részeknek.

A program szerint d. u. 3 órakor lett volna a kiállítás bezárása. Azonban ez az egy pontja a programnak nem tartatott be. A rendező bizottság ugyanis látva a közönségnek a kiállítás iránt folyton tanúsított s egy perczig sem csökkenő élénk érdeklődését, a kiállítás bezárását másnapra halasztotta.

És most következett programon kívül az utolsó pont, a vendégek elutazása. Ez formalitások nélkül folyt ugyan le, de a milyen lelkes és örömteljes volt a

fogadtatás, ép oly lelkes, de fájdalmas volt a bucsúzás, mert az elmúlt napok sokféle tanulságai és örömei megnehezítették az elválás perzeit. A vendégeket kísérő közönség teljesen ellepte a pályaudvar; mindenki az elmúlt napok élményeiről s a reménybeli viszontlátásról beszélgetett. 4 óra után robogott be a pályaudvarba a Deés felől érkező vonat... Meleg kézszorítások, baráti ölelkezések, itt-ott érzékeny jelenetek után a vendégek vonatra szálltak. A pályaudvar harangja hármat kondult s a kalauz „Mehet“ szavára a gép füttyentve zakatolni kezdett, de zakatolását túlharsogták a közönség és a távozó vendégek üdvkiáltásai: „Isten veletek! Éljenek a távozó vendégek! Éljenek a vendégszerető szamosújváriak! A viszontlátásig!“ stb. A búcsúhangok mind halkabbak lesznek, már csak a kalapok lengenek és a kendők lobognak, a vonat a szemhatárról eltűnik, a vendégek is hazatérnek s az ünneplő város visszanyeri rendes képét; de csak külsőleg, mert belsőleg a szívek és lelkek most is ünnepelnek és ünnepelni fognak mindaddig, míg a szamosújvári első méhészeti kiállítás és vándorgyűlés emléke élni fog. Még csak egyet! A szamosújvári méhészkör, valamint anyaegylete is nyugodt önérzettel tekinthetnek vissza az elmúlt szép napokra s emelt fővel hivatkozhatnak az elért eredményekre; de a siker mámorában ne bizakodjanak el s ne pihenjenek babéraikon, mert az elért siker újabb és terhesebb kötelességeket rakott vállaikra. Az anyaegyletnek kötelessége tovább is táplálni, erősíteni és óvni magzatját, s újabb hasonlóan erős és életképes sarkakat hajtani magából; a fiatal körnek pedig kötelessége az anyaegylet által megjelölt s helyesnek bizonyult irányban tovább munkálkodni s az anyaegyletet törekvéseiben támogatni. Ti pedig kedves örmény atyámfiai, szamosújvári honfiak és honleányok — kik miként az elmúlt időkben mindenkor, úgy most is fényes bizonyítékát adátok életrevalóságtoknak, minden irányú művelődésre alkalmas voltoknak, békeszerető munkás hajlamaitoknak, vallásos buzgóságtoknak, őszinte és meleg hazafias érzelmeiteknek — őrizzétek meg lelketekben, szívetekben ezen erényeket, mint apáitoktól örökölt legdrágább kincseket s legyetek a távolból sokszorosan üdvözölve... a viszontlátásig!!!

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XII.

Issekutz család (marosvásárhelyi.)

E magyar-örmény nemes család címerszerzője Issekutz Adeodát maros-széki nyugalmazott törvényszéki elnök volt, kinek nem különben Kornél és Hugó fiainak s valamennyi mindkét nemű törvényes utódainak, a közpályán előbb mint törvényszéki tanácsos, utóbb mint elnök 37 éven túl terjedő hű és buzgó szolgálata által szerzett érdemeinek megjutalmazására I. Ferencz József király Budapesten 1876. január 11-én kelt címerlevelével a marosvásárhelyi előnév használatának engedélyezése mellett magyar nemességet adományozott. A címerlevél szövege a következő:

Mi első Ferenc József stb. Emlékezetűl adjuk ezennel tudatván mindenkkel, kiket illet, hogy Mi Személyünk körüli magyar Ministerünk előterjesztése folytán kegyelmes tekintetbe és figyelembe vévén Issekutz Adeodát hívünknek, maros-széki volt törvényszéki elnöknek, Felségünk és Felséges uralkodóházunk iránti tántorithatlan hűségét és hasznos szolgálatait, melyeket Ő Felségünk és Felséges Uralkodóházunk érdekében, nem különben Magyarországunk és társországai közjává az idő különbözősége és alkalom szerint tanusított és kitüntetett, különösen pedig azon érdemeit, melyeket Ő államhivatali pályáján 37 éven túl hosszas, hű és buzgó szolgálataival, jelesen mint törvényszéki tanácsos és elnök magának szerzett, nevezett Issekutz Adeodátot és általa hitese nejétől nemes Placsintár Veronikától született Kornel és Hugó nevű fiait és Isten áldásából netalán születendő mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékat és maradékát, mind az imént említett kiváló érdemekért, mind pedig királyi kegyelmünk és kegyelmességünknél fogva, melylyel dicső emlékezetű elődeink a boldogult magyar királyok példájára mind azt, ki Felségünk és Felséges uralkodóházunk és Magyarországunk szent koronája iránt szép, jó és

nemes tettek által magának érdemeket szerezni és az erény ösvényét követni törekszik, jutalmazni és hathatos buzdításul a jutalom kitűnő és maradandó jelével és emlékével feldiszíteni szoktuk, királyi hatalmunkból és különös kegyelmünk- és kegyelmességünkből Magyarországunk és társországai valóságos, igaz, régi és kétségtelen nemesei közé és sorába a „maros-vásárhelyi“ előnév használhatóságának engedélyezése mellett felveendőnek tartottuk, legfelsőbb királyi akaratunk szerint kegyelmesen megengedvén, hogy ezentul jövődő örök időkig fennevezett Issekutz Adeodát s mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadéka és maradéka a „maros-vásárhelyi“ előnév használata mellett mindazon jogokkal élhessenek és bírassanak, melyekkel Magyarországunk és társországainak valóságos, igaz, régi és kétségtelen nemesei eddigelé törvény vagy hajdani szokás szerint bármikép éltek és birtak, vagy élnek és bírnak. Mely legfelsőbb királyi kegyelmünk és kegyelmességünk bővebb tanuságaul s a valóságos, igaz és kétségtelen nemesség örök időkig fenmaradandó jeleül neki és mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékanak és maradékanak következő címert vagy nemesi diszjelet adtuk és engedtük:

Egy álló vitézvért keresztbe egészen, függőleg pedig félig három mezőre osztva, a felső kék mezőben az igazság női alakja fehér öltönyben s szemein lebegő fejér köteléssel látható, jobb kezében maga elé arany markolatú mezelen kardot villogtatva, bal kezében pedig maga mellett súlyegyenben levő arany mérleget tartva; az alsó jobb arany mezőben nyitott könyv vörös szélmentszettel fekszik, melynek két lapjára fekete nagy betűkkel e szók vannak írva: „Magyar törvény.“ — Az alsó bal vörös mezőben természetes színű darú befelé fordulva zöld földszínen

Issekutz család címere

áll, jobb karmában követ tartva. A vért felsőszélén koronázott nyílt lovagsisak nyugszik, jobbra kék-arany, balra vörös-ezüst sisaktakarókkal; a sisak koronájából vörös nyelvű arany grif nő ki, maga előtt jobb markában zöld leveles tőszárán három fehér liliumot tartván. A vért alatt kék szalag lebeg, melyen arany nagy betűkkel e jelmondat van írva: „Igazságért észszel kell víni.“ Kegyelmesen elhatározván és megengedvén továbbá, miszerint ezen címert vagy nemesi díszjelt jövődő örök időig ezen többször nevezett és ezentúl már nemes marosvásárhelyi Issekutz Adeodát mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékai- és maradékaival együtt Magyarországnak és társországai valóságos, igaz, gyökeres és kétségtelen többi nemeseiként mindazon joggal, melylyel ugyanazok törvény, vagy hajdani szokás szerint éltek és birtak, vagy élnek és birnak, viselhesse és használhassa, ezen valóságos, igaz és kétségtelen nemesi címmel, hogy őt és mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékát és maradékát minden rendű, állapotú, hivatalú, méltóságú és tekintetű egyének felruházottnak s diszesítettnek tartsák és ismerjék nemesak akarjuk, de kegyelmesen parancsoljuk is. Minek emlékeül és örök jeleül többször említett marosvásárhelyi Issekutz Adeodát mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékanak és maradékanak apostoli magyar királyi függő pecsétünkkel megerősített jelen címeres nemesi kiváltság levelünket tartottuk kegyelmesen kiadandónak. Kelt a Mi őszintén kedvelt hívünk, Nagyságos báró Wenckheim Béla valóságos belső titkos tanácsosunk, Szent István magyar királyi jeles rendünk nagykeresztes vitéze, Lipót rendünk és az olasz királyi Szent-Móricz és Lázár rend nagykeresztese; a török császári első osztályú Medjidie rend birtokosa és Személyünk körüli magyar Ministerünk kezei által Budapesten, Magyarországon, boldogasszony hava tizenegyedik napján, az Ur ezernyoleczszázhetvenhatodik, Uralkodásunk huszonnyolczadik évében.

Ferencz József s. k.

B. Wenckheim Béla s. k.¹⁾

¹⁾ A czimerszerző örökösei birtokában levő eredetiből.

A marosvásárhelyi Issekutz magyar-örmény nemes család címere tehát a következő: A vágott pajzs felső kék mezejében az igazság fehér öltönyű s szemein lebegő fehér köteléssel ellátott női alakja jobb kezében kivont egyenes kardot villogtat, bal kezében pedig arany mérleget tart; az alsó hasított rész jobb arany mezejében nyitott könyv fekszik, melyre e szavak „Magyar törvény“ vannak írva; a bal vörös mezőben zöld talajon álló természetes színű darú jobb karmában követ tart. Sisakdísz: koronából kinövő arany griff jobb markában három fekérliliummal. A pajzs alatt lebegő kék szalagra arany betűkkel e jelmondat van írva: „Igazságért észszel kell víni.“ Foszladékok: jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst.¹⁾

Jakabffy család.

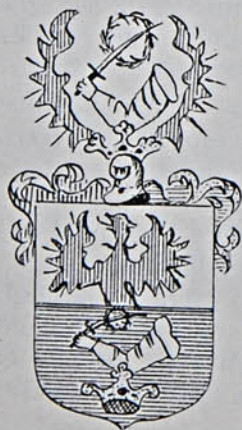
E nemes s hazánk délvidéken vezérszerepet játszó magyar-örmény család czimerszerzője Jakabffy Kristóf szamosújvári örmény kereskedő volt, kit nejével Hosszú Katalinnal és János fiával, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes utódaival együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett bokros érdemeinek megjutalmazására és az épen akkor folyó hétéves háború fedezésére a kincstárnak önkényt felajánlott nagyobb összeg mintegy viszonzásaul Mária Terézia királynő Bécsben 1760. október 9-én kiadott címerlevelével nemesi rangra emelt. E címerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum Beneficiis e Principum Liberalitate ad subditos profluentibus ea in esset vis, ut non eos modo, quibus obtingunt ad continuanda fidelitatis opera, verum ipsos quoque eorum spectatores ad amplectenda benemerendi studia plerumque excitare soleant, ideo cum ad nonnullorum fidelium nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Christophori

¹⁾ Nagy I. i. m. még nem tudhat, de Siebmacher I. i. m. sem tud e családról.

Jakobffi Quaestoris Armeni et Civis Oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, et signanter in moderni Belli circumstantiis ad Aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse, et impendisse perhibetur, qualiave ipsum, immo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum Benigne confidimus eundem Christophorum Jakobffi et Coniugem eius Catharinam Hosszú, filiumque Ioannem iam natum, et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros liberos eorumque Haeredes, ac Posteris utriusque sexus universos de supremæ Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos, et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in deinceps futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis

Jakobffy es. ezimere.

Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere possint, ac valeant. In cuius quidem Nostrae erga eundem Christophorum Jakobffi, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobi-

litis Insignia: Scutum videlicet militare erectum horizontaliter bipartitum, Superiore sui parte candidum seu argenteum rubram explicatam unicipitem Aquilam pectoratenus emergentem exhibens: inferiore vero sui parte caelestini coloris, in qua Brachium humanum cataphractura armatum, in vola districtam frameam per sertum ex Lauro compositum aureum traiectam sustinens, Cubito Diademati Regio, auro, gemmis et unionibus conspicuus innixum cernitur; Toti superincumbit Galea tornearia clathrata seu aperta situ pro more ad dexteram obliquo Nobilibus propria, coronataque, inter iugum Alarum ab Aquila scutaria mutuatarum expansarum, Brachio pariter Scutario fastigiata; Laciniis seu Lemniscis hinc argenteis et coccineis, illinc vero aureis et caeruleis a Cono galeae in utrumque Scuti Latus large fluitantibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus, prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Literarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Christophoro Jakobffi, praefatisque eius Gratiose danda duximus, et concedenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praelibati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et

Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Nona Mensis Octobris, Anno Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A Jakabffy család részére Mária Terézia királynő által 1760. október 9-én adományozott nemesi címér tehát a következő: a pajzs felső ezüst mezejében a vágóvonalból kinövő, kiterjesztett szárnyú és jobbra fordult vörös sas látható; az alsó kék mezőben pedig leveles arany koronán könyöklő pánczélos jobb kar markában arany babérkoszorúval díszített kivont görbe kardot villogtat. Sisakdísz: két kiterjesztett s szembe fordult vörös sas-szárny között a címerképpel azonos, aranybabérkoszorúval díszített kivont görbe kardot tartó pánczélos jobb kar. Foszladekok: jobbról vörös-ezüst, balról kék arany.)

Hogyan fogadtuk a huszárokat?
Október 14-én a Sz.-újvár tiszta, a házakról nemzeti színű lobogók lengnek; a piac zöld-ággal kirakva, a tanácsház felékesítve. Kocsik robognak a kérői fürdő felé; a város határánál megállapódnak. Tele az út a fürdőtől kezdve, be a város szíveig kíváncsi néptömeggel. A

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

²⁾ E címert közli Nagy Iván is i. m. V. köt. 276 l., nem különben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 263. l.

piaczon hullámzik a népsokaság. Mit várnak? A honvédhuszárokat. A hamar elkészült csinos új laktanya kapui tárva-nyitva vannak: tárt karokkal várja a kedves lakókat. Már elharangozták a delet és még sem jönnek. De durrogni kezdenek a mozsárágyúk: elérték a város határat. Innen fuvózenekarunk vezette be városunk várva-várt új lakóit, kik a négyszögű, szép, tágas főpiacz nyugati oldalán — szemben a tanácsházzal — állottak sorba. A határtalan lelkesedést, melylyel a délczeg huszárokat fogadtuk, leírni nem lehet: sokaknak szemeiből peregték alá örömkönnyelek. Most a daliás ezredes Zgorski Zsigmond imára vezényel: a fuvózenekar imadalt játszik; a hölgyközönség a piacz ablakaiból nézi a fényes, szokatlan ünnepélyt. Azután Placsintár Dávid polgármester felé vágat az ezredes (szünni nem akaró perczekig tartó hatalmas „éljen!“), kit a polgárnagy következő szép beszéddel üdvözölt:

Szamosújvár város örömmel látja a honvédhuszárság bevonulását. Az idők változtak és változtunk mi is. A honvéd együtt érző tagja a hazának. Ép ezért erősen remélem, hogy magukat jól fogják találni; erősen remélem hogy jó viszony lesz polgár és katona között. Éljen Ő Felsége, a magyar király, éljen a honvédség, éljen az ezredes úr!

Erre lóhátról a vitéz, ékesszóló ezredes igen derekasan válaszolt; fölötte érdekes, lelkes beszédéből ide iktatunk egy részletet:*)

Nagy öröömre szolgál, hogy kivihető volt, úgy az én, mint a város óhajta. Nagy áldozatokkal járult a város ahhoz, hogy a honvédhuszárságot megkapja. Meg vagyok győződve, hogy a tisztikar, mely illedelmes és szép magatartású a legnagyobb egyetértésben fog lenni a polgársággal. A legénységet is jól ismerem: a hazának fiait és én tudom az ő jó magaviseletüket. Ezért reményelem, hogy miként polgármester úr mondá: békesség fog lenni polgár és katona között. Midőn Szamosújvár városának hozott nagy áldozatáért köszönetet mondok, kívánom, hogy

*) Tiszt. Esztergár Gergely szívesen vállalkozott, hogy a beszédek lapunk számára gyorsírással leírja; de a nagy néptömeg miatt teljes munkát nem végezhetett.

az Isten éltesse Szamosújvár város közönségét! Isten éltesse a polgármester urat!

Talpraesett beszédét több ízben szakította meg az élénk éljenzés. Beszéd után megfordult lovával; a menet a laktanya felé indult. Elöl ment a fuvózenekar, utána a városi előljáróság; ezt követte a huszárság. Minden szem a csinos huszárokat nézte. A nép a főkapún ment be, a huszárság a mellékkapún került be: a fedett lovarda előtt állott sorba. Velök szemben foglalt helyet az örmény papság ornatusban és a tenger nép. A nők közül sokan a főépület emeletén levő ablakokból nézték a ritkaság ünnepély második részletét. Most a dalárda a „Szózat“-ot kezdte énekelni. Ekkor a vitéz ezredes nem ült lovon, hanem gyalog a nép közé vegyült. Hajadon fővel hallgattuk. A derék ezredes volt az első, ki fővegét levette; utána levette a deési hazafias honvéd tisztikar, mely teljes számmal jött át, hogy részt vegyen a vendégszerető város és a derék bajtársak öröméből. Az első versszak elhangzása után Bárány Lukács esperes-plebános örmény szertartás szerint megszentelte az új épületet. Az őrnagy: Tesléry János, ki fehér lovon ült, imára vezényelt. Ilyen megható, szép jelenetnek soha se voltunk tanúi. Egy kimondhatatlan jóleső érzés fogta el keblünket, midőn láttuk, hogy a vitéz katona együtt imádkozik az ájtatos néppel és kér áldást az új lakásra. A szertartás befejezése után a dalárda a „Hymnus“ éneklésével zárta be az ünnepély ezen kimagasló részletét. A huszárság hüvelybe rakván kardjait az őrnagy osztatót fuvatott. Bevitték lovaikat a három nagy istállóba és leszereltek. A megszámlálhatlan népsokaság pedig haza ment — ebédelni.

Az alatt megterítették a huszárok asztalait a fedett lovardában: a város vendégelte meg őket. Kapott minden egyes ember gulyáshúst, turocsuszát, fél liter bort és két-két szivart...

De mivel már kettő az óra, felmentünk a vigadó nagytermébe — bankettre. A város vendégei voltak: a helybeli gör. kath. püspök, az ezredes, br. Bornemissza Károly, Szolnok-Dobokamegye főispánja, dr. Torma Miklós alispán, a helybeli honvédhuszár tisztikar és a Deésről jött honvéd-

tisztek. Az ezredes, ki Áján Joachimnál volt szállva, Szongott Kristóf, Esztegar László és Bartalis Miklós hívták meg ebédre; a püspök után — ki titkára kíséretében jött el — ment Novák Gerő, Vajna Károly és még egy asztaltárs. Asztalhoz ültünk; izletes étkeket hoztak. A harmadik fogás után felállott Placsintár Dávid polgármester és megkezdte a pohárköszöntők sorát: Őfelségét a magyar Királyt, az uralkodóházat és József főherceget élte. Állva hallgattuk végig. Br. Bornemissza Károly a honvédségért és br. Fehérváry Géza miniszterért, — Szongott Kristóf, a magyar kormányért, — Bartalis Miklós, Hild altábornagyért, — Bárány Lukács, Szabó János püspökért, — Novák Gerő, br. Bornemissza Károly főispánért, — Bárány Lukács, Zgorski Zsigmond ezredesért, — az ezredes a szamosújvári hölgyekért, — Gopcsa Joachim a honvédségért (igen szép jelentőséget tulajdonított a honvéd szóban levő hat betűnek; **h**azát, **n**emzetet **o**ltalmaz, **v**éd **e**beren **d**iadalmasan) — Tódorfi Lukács, dr. Torma Miklós alispánért, — a főispán Placsintár Dávid polgármesterért, — Novák Gerő a deési honvédtisztikarért, — az ezredes a város „pennájá“-ért, az ő volt kedves tanulótlarsáért: Osztián Kristófért, kivel előzetesen együtt főzték meg az építendő laktanya tervét, — Szongott Kristóf az ezredesért, — Láng főhadnagy (Deés) a honvédhuszár bajtársakért, — Szongott Kristóf a helybeli honvédhuszár tisztikarért, — Anceán László a laktanya építésére felügyelő bizottságért üritett poharat. A hölgyközönség a karzatról és a vigadó más helyiségéből hallgatta a szebbnél szebb felköszöntőket. Ebéd alatt cigány zene játszott. Dicsérrel kell még megemlékeznünk az igen jó ebédre, mit Ászlány János vendég-lős izletes konyhája készített.

Estve Deák Péter színigazgató ünnepélyes díszelőadást tartott; előadták Szentpéteri Zsigmond „A rokkant huszár“ című két felvonásos népszínművét. Felvonások közt a szintársulat tagjai „nagy huszártoborzó“-t lejtettek. Zsufolt ház. A néző közönség közt volt 90 huszár is, kik jegyeiket mind a várostól kapták...

Szongott Kristóf.

Kisebb közlemények.

A pápa és a keleti egyház. A legközelebb közzétett pápai encyclica egyebek közt a keleti egyházaknak a római egyházzal leendő újbóli egyesülése érdekében szólal fel. A szent Unio annyival inkább lehetséges volna, mivel a pápaság sem görög, sem latin, hanem universalis, az az egyetemes. Az encyclica felhívja az összes keresztény egyházakat, hogy térjenek vissza a kath. egyház kebelébe. Vajha a keleti örmény egyház hívei közt is viszhangra találna a Szentatya szeretetteljes ohajtása!...

Közgazdasági élet.

A magyar szesz kivitel. Monarchiánk szmyrnai konzulatusának jelentése szerint Kis-Azsia nyugati részében a szeszbehozatal terén ez idő szerint a német birodalom egyre nagyobb tért foglal el, s ennek következtében az osztrák és a magyar szesznek, melylyel eddig csak az orosz szesz versenyzett, most már a németországgal kell versenyeznie. Eddigi praedomináló helyzetét azonban valószínűleg egyikkel szemben se fogja megtarthatni. A magyar árú száz kilogrammját kereskedőink negyvenhat és fél frankon alul nem adhatják, — az orosz szesznek pedig leginkább az a körülmény válik előnyére, hogy a szmyrnai (legnagyobb részét görög) kereskedőknek Oroszországban saját bevásárlóik vannak, a megvett szeszt a helyszínen: Szmyrnában raktárilag felhalmozzák s azután kicsinyben árusítják el a kisebb üzleteknek; míg azt a többi európai államok kereskedői az ottani hitelviszonyok miatt nem tehetik. Az orosz szeszkereskedők nemcsak könnyebbséget nyújtanak a fizetési módzatok tekintetében, hanem ha az üzleti verseny úgy kívánja, az árakat is rendkívül leszállíthatják s az által veszteséget még sem szenvednek. A magyar és az osztrák szesz azonban oda ily árak mellett egyáltalán ki nem vihető.

A szentpétervári gyümölcskiállítás hazánkból, sőt vármegyénkből is szép példányokat kapott, a különböző gyümölcsfajokból.

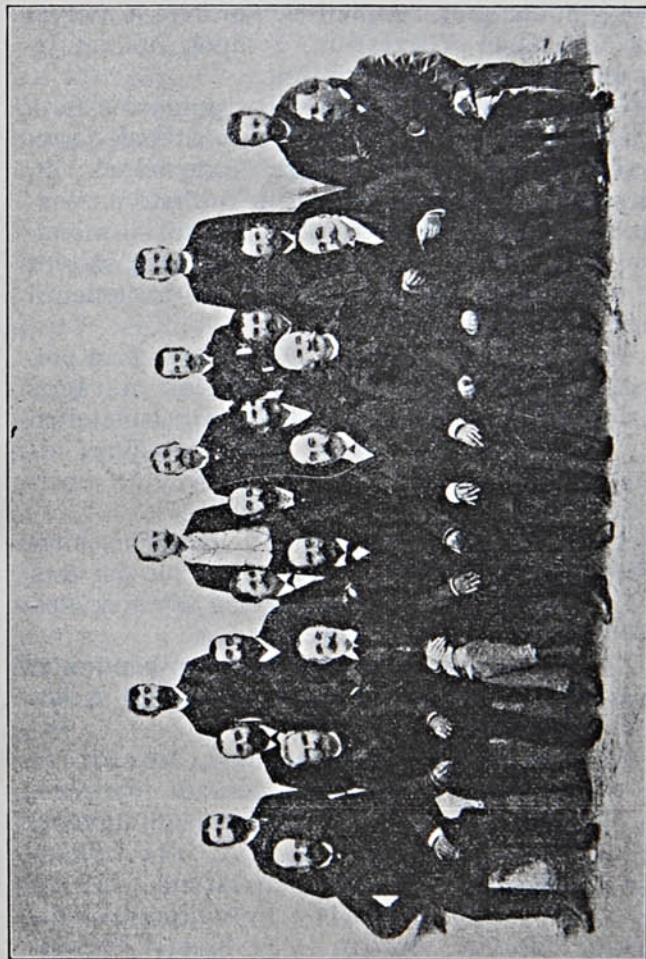
Mi újság az örmény világban?

A keleti egyházhoz tartozó patriárkhák október hóban a pápa személyes elnöklése alatt értekezletet tartottak a schizma megszüntetése végett.

Az Ararat hegyén közelebről egy orosz hadnagy, ki egyzersmind meteorologus, újabb légtűnnettani megfigyeléseket tett.

Felölös szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Szamosújvár tisztkara 1894-ben.

Oszlón, dr. Schnell, Voith Mül., Hacsintár, Gopcsa, Duka J., Voith M., Korrig,
dr. Bányai, Kopár, Mihalffy, Abraham, Duka K., Turesa, Szabados, Abraham A.,
Fáru, Verzi, Zsuzsáfi, Szongott V., Begidsin.

Szamosújvár város tisztikara.

Küszöbén az általános tisztújításnak érdekelni fogja közönségünket ama testületi csoportkép, a melyet a jelen sorok keretében közzétenni, e lapok önként jelentkező, időszerű feladatának tekintjük.

Szamosújvár szabad királyi város polgármestere, tanácsa és tisztikara, szóval önkormányzatának személyes képviselői annál inkább helyet érdemelnek itt, mert e fejlődésnek indult város méltán tekinthető az összes hazai örménység zömének helyi központjául — mondhatni fővárosául, — mert minden valószínűség szerint az e hóban megejtendő új választások is érintetlenül hagják a jelenlegi személyzetet.

A város főnöke: Placcintár Dávid, — ki a polgármesteri székbe Simay Gergely-nek (az országos alkotmányküzdelmek korában, 1861 és 67-ben ismételtlen megválasztott volt polgármesternek) a szamosújvári királyi törvényszék elnökévé lett kineveztetése folytán emeltetett, — huszonkét év óta áll e város élén.

Közel negyedszázados közszolgálati pályáján minden igyekezetét arra fordította, hogy városunk ősi eredetű közbirtokosa mindenkor a takarékoság elvének szigorú szem előtt tartásával kezeltesse!

Körülötte csoportosulva láthatók csoport-képünkön a városi előjáróság többi tagjai, kiket névszerint a következőkben sorolunk fel:

Gopcsa Joachim közigazgatási tanácsos, Ábrahám Zachár gazdasági tanácsos; Osztian Kristóf főjegyző, Duha János főkapitány, Voith Miklós tiszti ügyész, Voith Márton ellenőr és közgyám, Tódorfi Lukács iktató-levéltárnok, Kopár Kristóf pénztárnok, Duha Kristóf számvéadószedő, Mihály Imre aljegyző; dr. Schnell Károly főorvos, dr. Bányai Kristóf másod-orvos, Kovrig Simon alorvos-sebész; Verzar Manó alkapitány, Turcsa Lukács rendőrbiztos, Zászlóffi Gábor városgazda, Szabados Ferencz állatorvos, (Dubski Gusztáv erdész, a fényképi felvétel alkalmával távolléte miatt maradt ki a hivatali testületből); Szon-

gott Vilibáld, Begidsán Tivadar, Ábrahám Antal irnokok, Fáraó József díjnok.

A fentebbiekben névszerint bemutatott tisztikarra valamint eddig, úgy tekintettel a város fejlődésében beállott új korszakra még inkább a közel jövőben oly fontos közigazgatási, rendészeti és gazdasági teendők hárnak, — miszerint ama régi szép szokásnak, hogy mindezekről általános évi jelentések adassanak ki, újlagos életrekeltését is örömmel tudnánk üdvözölni!

A Szamosújvár emelkedésében és idegen forgalmában utóbbi évek alatt észlelhető lendület, főleg a közrendészeti feladatok terén gyarapította föl jelentékenyen a szolgálati teendők terhet elannyira, hogy ezután az alsóbb rendőrségi közegek létszámának szaporítása már csak rövid idő kérdése lehet.

A mi ez alig kétszáz évet betöltött fiatal városnak közjogi helyzetét illeti, el nem tagadható, hogy — mint volt önálló törvényhatóságnak — a megyei szervezetbe történt beillesztése korántsem vonta maga után annak tulajdonképeni beolvasztását az életben is, s az e részbeni törvényhozási intézkedés két évtized elteltével, valójában ma is úgy tekinthető, mint egy újabb törvény hozataláig terjedő provizorium. Legalább erre látszik mutatni azon hideg elbánás, melyben olykor e város érdekei, (a megyei székhely ellentétes érdekeivel szemben) a méltányossági szempontok ellenére, részesíttetnek. Mint egyik szerény, de kötelességérző közege a sajtóbeli nyilvánosságnak a közhangulat eme jellemző tüneteit, őszintén szólva, az általán ismert előzmények természetes ki-folyásául tekinthetjük.

Azonban nem akarunk itt mellékesen törvényhatósági viszonyaink fejtegetésébe bocsátkozni, sem kihegyezni a köztudatba átment érdekellentéteket, a közélet terén működő polgártársaink figyelmébe ajánlván a latin közmondást: „Crescit sub pondere palma!“ ....

Alkalmi soraink befejezésül most már azon ohajunknak adhatunk kifejezést: vajha a közeledő tisztújítás után, Szamosújvár tisztikarának tagjai újult erővel és lelkesedéssel vennék vállalkra, városunk közügyeinek

buzgó s odaadó igazgatását, s a képviselőtestülettel karöltve, a kor igényeihez mérten, de a kipróbált hagyományoknak hű megőrzésével iparkodnának e várost naggyá és virágzóvá tenni azon elv szerint:

— „Jövőt az épít, a ki multat ápol!“...

Sz.

Múzsza.

— Dzádurián. —

*Uj álom ismét, újabb látomány,
Örömré kelti ifju keblemet;
Siess oh Múzsza! lelkem várva vár,
Ihlesd csókoddal költészemet!*

*Oh add nekem a varázs' szent tüzét,
Fordítsd felém tündöklő arczodat,
Áraszd redm hatalmad erejét:
Betölteni legforróbb vágyamat!*

*Dalolni a tavasz csodáiról,
Megénekelni: mi a szeretet?
Beszélni a remény áldásiról,
Lefesteni a boldog életet.*

*Feltárni újabb, kedvezőbb időt,
Magasztalni a munka nagy becsét,
Előidézni egy dicsőbb jövőt.
Előbbre vinni a hon' szellemét!*

*Dalolni vágyom folyvást szüntelen,
Mint a szabad lég szárnyas dalnoka:
Siess oh Muzsám! légy addig velem,
Mig szét nem oszlik álomom mámore!*

Simay Gergely.

A keleti egyházak unioja.

Nagy fontosságú értekezletek voltak Rómában a közelmúlt napok során magának a pápának elnöklése alatt. November hó nyolczadikán, délutáni két órakor ért véget az ötödik és utolsó értekeztet, melynek berekesztése után a messze Keletről az örök városban megjelent főpapok teljes megelégedésüket fejezték ki a pápa előtt az elért eredmények fölött. Méltán tarthatnak számot ezen értekezletek az egész keresztény világnak érdeklődésére, első sorban és különösen az örményekére, mert azon egyházak sorában, melyekről az értekezleteken szó volt, az örmény egyház a legtekintélyesebb és legjelentékenyebb.

A római értekezletek sajátképeni tárgyaról téves nézeteket hirdetnek még az európai sajtó elsőrangú organumai is. Nem a görög orthodox egyháznak Rómával való újraegyesülése forgott szóban — erre a mai viszonyok közt nem is lehetne a leghalaványabb kilátás — nem is az alávetése és assimilálása vagy éppen latinisálása a keleti görög egyesült és a többi keleti kath. egyesült egyházaknak, hanem csakis az, hogy szorosabb kapcsolat létesíttessék ezen egyházak és a római kath. egyház között.

A római pápaságtól való ama teljes elszakadás és függetlenség, melyben Photius óta (a lyoni és florenczi ökumeni zsinatokon történt későbbi egyesítési kísérletek daczára) a görög-orthodox (schismaticusnak is nevezett) egyház él, mint tudva van, nem terjedt ki a Keletnek összes keresztény egyházaira. Az egyesült, unitus egyházak fentartották a Rómával való összeköttetést. Igaz ugyan, hogy széleskörű önállóságot élveznek a beligazgatás, fegyelem, cultus és nyelv kérdéseiben; ámde nem választatik örmény, görög egyesült, chaldäai, syriai, maronita, ruthen és melchita patriarcha a nélkül, hogy formászerű megerősítést ne nyerne a pápa részéről, a ki azt consistoriumban hirdeti ki. Magában a római egyház catholicus megjelölésében kifejezést nyer az az eszme, hogy manapság is nem csupán latin, hanem jelentékeny keleti egyházéleti területet is felölel.

Eltekintve a pápa által „in partibus“ adományozott számos püspöki czímtől, tényleg elismert tekintélye van a római székeknek a Kelet különböző egyesült egyházai fölött. Létezik „egyesült chaldäai egyház“, a mely öt érsekségből és hat püspökségből áll. Az érsekségek: Mosul, Bagdad, Djarbekr és Seerth Kurdistanban és Kerkuk Persiában; a püspökségek Mardin, Akra, Amadia, Zaku, Salmas és Sena Perzsiában. 208.500 egyesült chaldäai keresztény él továbbá Malabar félszigeten, a kik közvetlenül két apostoli vicarius alatt állanak.

A syriai ritust követő egyesült katolikusok főpapja az antiochiai patriarcha; a syriai érsekségek Aleppo, Bagdad, Babylon és Mosul (ezek közül kettőben, mint említettük, chaldäai érsek is székel), a hét syriai püspökség Beirut, Djarbekr, Djesireh, Mardin, Tripolis, Alexandria és Emesa.

A maroniták egyháza, a mely soha sem állott szakadásban a szent székekkel, nyolcz diöcesisre oszlik, a melyeknek fele (Aleppo, Beirut, Damascus, Sidon) érsekség, a másik fele pedig (Baalbek, Dsebail, Tripolis és Cyprus) püspökség. Az egyesült melchita egyház, mely az antiochiai görög patriarchának van alávetve, hat érsekséget és nyolcz püspökséget foglal magában.

A Kelet katolikus egyházai közt a legkiválóbb helyet az örmény egyház foglalja el öt érsekségével és tizennégy püspökségével, melyek Konstantinápolytól és Alexandriától Ispahánig és Artoinig terjednek. Feje a ciliciai patriarcha, a ki Konstantinápolyban székel és az osman birodalomban levő összes keleti egyesült egyházak képviselőjeül tekintetik. Épen ez okból nem csekély fontossága van annak a körülménynek, hogy a sultán épen öneki nem engedte meg a római értekezleteken való részt vevést.

Könnyű megtalálni az okát annak, miért idegenkedik a török kormány attól, hogy az örmények és a szentszék közt bensőbb kapcsolat jöjjön létre. Attól fél ugyanis, hogy újabb tápot nyernének ezáltal az Örményország autonomiájára irányuló törekvések. Ebben a tekintetben természetes szövetséges a sultánnak Oroszország is,

melynek az örmény kath. elemek szorosabb összeköttetését Rómával már azért is elleneznie kell, mert ezáltal csorba eshetnék a görög-orthodox örménységen s a czári hatalom befolyásán.

Franciaország hivatalosan elismert protectora ugyan Keleten a római catholicismusnak, de az orosz sympathiák által gátolva van abban, hogy e téren közben járhasson. Nem is hallani semmit arról, hogy ennek a közbenjárásnak igénybe vevését akárcsak meg is kísérelte volna Azárián patriarcha, vagy Bonetti, a pápai delegatus, ki a portával csak a francia nagykövet útján érintkezhetik. Mindezek daczára úgy vélekednek a Vaticanban, hogy a kath. örmények politikai s egyházi autonomiára irányuló törekvéseikben nem fognak lankadni s hogy a patriarcha módját fogja ejthetni annak, hogy saját részéről is közreműködjék a nagy pápai terv megvalósulásában.

Konstantinápolyban, Jeruzsálemben, Beirutban, Bzommarban és Ispahanban ez örmény püspökökön kívül vicariusai is vannak a patriarchának. A mi az egyesült koptokat illeti, kiknek száma Egyiptomban 13.000-re megy, saját papságuk és rítusuk van, de azok latin apostoli vicarius alatt állanak, valamint az abessiniai egyesült egyház is, mely a missioi tudósítások szerint 25.000 hívőt számlál.

Európában a tiszta görög egyesült rítusnak nincs felette nagy számú hívője. A legújabb adatok szerint 41.556-on vannak Alsó-Olaszországban és Siciliában, a hol az illető egyházmegyék latin főpásztorai alatt állanak; 5.000.000-ra tehető az osztrák-magyar monarchiában élő görög-egyesültek száma s alig néhány ezerre azoké, a kik Görögországot s a török birodalmat vallják hazájuknak. Szláv rítusu egyesült görög-bulgárok mintegy 70.000-en élnek Macedoniában és Tráciában, de nincs külön püspökük. A montenegrói, boszniai és hercegovinai katolikusok a latin ritust követik, de a Szentszék által fel vannak hatalmazva a latin helyett a szláv liturgiának használására.

Mindezen tények alapján ekként nyilatkozik a római egyház helyzetéről Keleten a „Voce della Verite:“

A római egyház keleti ritusu patriarchai, érsekei és püspökei által a Keleten valóságos szellemi uralmat gyakorol messze területek s egész népek fölött, valóságos jurisdictiót, s nem csupán névlegesen. Nyilvánvaló, hogy ezek az egyesült keleti egyházak, melyek a cononok szerint vannak szervezve s a kath. egyház hierarchicus és törvényhozói egységének alárendelve, természetes összekötő kapcsolatot képeznek ezen egyház s ama egyházak közt, melyek ugyanolyan ritust követnek, de inkább a jurisdictio, mint a tanok tekintetében külön vannak válva a kath. egységtől. Innen a rendkívüli fontossága mindannak, ami ezen egyházak életére és jövőjére vonatkozik. Ha a különvált egyházak a keresztény szabadság ugyanazon álláspontjára helyezkednének, melyen az egyesült keleti egyházak vannak, vagyis ha a patriarcha-kinevezéseknek a világi hatalom által való bizonyos esetekben kívánatos és időszerű megerősítése mellett ezt a jogot Krisztus egyháza legfőbb pásthorának is megadnák, a mint e jogot az egyesült egyházak elismerik: abban az esetben majdnem megvalósulhatna lehetne tekinthető a különvált egyházaknak a kath. egységhez való visszatérése.

Ez a nagy problema, melynek megoldását XIII. Leo pápa élete legfőbb feladatául tűzte ki!

M. A.

Emlékezetek az erdélyi örmények múlt életéből,

melyet az örmények apostola: Világosító-Szt-Gergely 1858-ik évi ünnepén a szamosújvári örmény szertartású templomban mondott egyházi beszédben előadott Lukácsi Kristóf.

V.

— Befejező közlemény. —

Arég letűnt nemzeti nagyság és dicsőség felemlítéséből az általam előadott történeti vázolatban, még más erkölcsi tanúságokat is merithetünk: mi sem tűnteti t. i. világosabban szemünk elébe a földi nagyságnak, dicsőségnek és általában minden földi dolognak

mulandóságát, állhatatlanságát, mint a historiai emlékezetek, mint visszatekintés az egykor virágzott, de már politikai jelentőségüket veszített nemzetek múlt életébe; meggyőző ez minket arról, hogy nincs e földön marandó városunk. Tovább háromezer évnél állott egykor és virágzott Ázsia szívében az örmény birodalom, és elenyészett; egy nyomorú falu és egy kisszerű templom, építve azon verem fölébe, melybe Világosító-Szt-Gergely a még pogány király által vettetett, jelölik a helyet, a hol egykor Örményország fővárosa: Artaxata állott. Romok, roppant kiterjedésben borítják a nagy Ararát aljában azon helyet, hol egykor a mi eredeti szülővárosunk Ani feküdt. Ani Elő-Ázsiának a középkorban egyik legnagyobb városa, mely hiteles írók tanútétele szerint, ezeregy templomot, százezer házat és egy milliónál több lakost számlált, most romban hever; egy lélek sem lakja azt, borzasztó halál csendesség uralkodik a nagyszerű romok felett.¹⁾ Hol vannak a hajdankornak ezeknél még sokkal nevezetesebb városai? hol Ninive, hol Babylon, hol Tyrus? melyek piaczeit őseink egykor látogatták; eltűntek! nincsenek többé! S mi több, eltűntek nemcsak a városok, hanem eltűntek a népek is, melyek azokat látták, s eltűnt volna kétségkívül nemzetünk is a népek sorából és a világ szinpadáról, ha azt a keresztény vallás és annak jótékony intézményei a végenyészettől, vagy az arab, török, perzsa és más mohamedán népekbe való beleolvadáستól meg nem óvják.

Nemzetünk múlt viszontagságteljes életéből vigasztalást merithetünk az élet különféle viszontagságaiban, vigasztalást akkor is, ha valamely rendkívüli csapás, szerencsétlenség ér bennünket. Nagy volt a csapás, nagy a szerencsétlenség, mely két évvel ezelőtt érte városunkat, annak egy igen szép részét elhamvasztván és sok becsületes polgárnak nagy fáradsággal szerzett vagyonát, több évi keresményének gyümölcsét megsemmisítvén; ha-

¹⁾ In Armenia est civitas nobilis, que Ani vocatur, ubi sunt mille Ecclesiae, ac centum mille familiae, quam Tataři ceperunt in 12 diebus. — Vincentius Bellov. Histori. 30. könyv.

nem gondoljuk el tisztelt hallgatók! hányszor nem látták apáink ősi honjukban és az általam elbeszélte hosszas vándorlás ideje alatt lakhelyeiket a tűzzel-vassal mindent pusztító ellenség által felperzseltetni, hányszor nem látták édes övéiket, legközelebbi véreiket és rokonaikat szemeik előtt felkoncizoltatni, vagy a halálnál is rosszabb fogságba hurczoltatni! Titeket, hála Istennek! ilyesmi nem ért, és őrizzen is meg attól a Mindenható; mert ti Isten oltalma alatt békét és nyugalmat élveztek, életek és vagyonotok bátorságban vagyon.

Apáinkat az együtt kiállott viszontagságok, szenvedések, csapások összetartókká tették, egy népcsaláddá olvasztották úgy, hogy ők egymást úgy szeretnék mint testvérek, s egymásért és a közjóért áldozni képesek volnának. Vajha közös őseink, egykor együtt kiállott viszontagságainak általam történt felemlítése képes volna az unokákban kissé megtárgult hazafiúi és testvéri szeretetnek kapcsait szorosabbra fűzni!

Apáink, kik midőn Erdélybe jöttek, lakhelyek nélkül szükkölködtek, egyetértés, hazafiúi szeretet, egyesített erő és áldozat által nemcsak helyet tudtak egy külön nemzeti város építésére nyerni; hanem a nyert, az előtt pusztá helyen csinos várost tudtak építeni. Apáinknak vallásos buzgalma Isten dicsőségére ezen nagy és felsegés szentegyházat alapjából föl tudta építeni, mi a fennlevő várost és templomot fentartani és mindkettőt, a mint őseinktől vettük, utódainknak általadni, egyházunk időnként fölmerülő szükségeit fedezni nem tudnánk!? — Hajdan magán istenfélő férfiak és családok saját költségükön templomot építeni, kórházat állítani és alapítani tudtak; mi városunk szegényeiről, betegeiről és árváiról, kik véreink és atyánkfiai, gondoskodni nem tudnánk!?

Avagy fogja valaki közöletet talán mondani, könnyű volt apáinknak, mert ők boldogabb időkben éltek és inkább volt módjuk benne. Hogy az idők változtak, valamint minden változik a nap alatt: megengedem, de hogy apáinknak több módjuk lett volna jótékony közczélokra áldozni? szabad legyen kételkedni és ha csak ugyan volt módjuk, volt azért, mert az élőhit, egyetértés és akarat

tudott módokat teremteni. „Bizony bizony mondom néktek: légyen bennetek is élő hit, felebaráti szeretet, jó szív és elszánt akarat, és találtok módokat jót tenni, közjóra áldozni.“

Hanem befejezem már igenis hosszúra terjedt beszédemet, miután nemzetünk és nemzeti egyházunk eredetét és nevezetesebb viszontagságait fővonásokban előadtam és megmutattam: miszerint mi csakugyan menekültek vagyunk, még pedig inkább vallási, mint politikai menekültek, miután előadtam: hogy nemzetünk a keresztény vallás védelméért és annak érdekében a hitetlenek ellen vívott több mint ezer évi küzdelmeiben vérzett el, és ennek következtében hagyták oda őseink eredeti honjukat és költöztek ezen tájékokra. Jelen alkalommal nemzeti történelmünket legnagyobb általánosságban ismertettem meg veletek, részletességbe nem bocsátkoztam, jövő és a rá következő években, ha Isten is úgy akarja, nemzetünk vallási és polgári életének egyes pontjait és történelmi nevezetességű eseményeit fogom megismertetni.

Felüthetjük bátran tisztelt hallgatók! a történetek évkönyveit, és visszatekinthetünk nemzetünk mult életébe, mit sem találunk abban, min okunk lehetne elpirulni; hanem igenis sokat, mi dicsőségünkre, vigasztalásunkra és tanúságunkra szolgálhat. Hazafiúság és polgári erények, vallásosság és keresztény jámborság voltak főjellemvonásai nemzetünknek minden időben, és azok — hála Istennek! — mind maig; egy piszok, egy folt nem bélyegzi a történetekben nemzetünk multját, politikai vagy egyházi életét.

Alkotója pedig és megmentője nemzetünk mindkét nembeli életének Világosító-Szt-Gergely; ha Ő nem lesz, ha Isten véghetetlen irgalmában Őt nemzetünknek nem adja, rég eltűntünk volna mi is a népek sorából, és az egykor szomszéd népek sorsára jutottunk volna. Az Ő szelleme lelkesítette őseinket vallási harcaikban, vigasztalta szenvedéseikben. Az Ő lelke lebeg és öröklik mind maig nemzetünkön, egyházunkon, egyházi szertarsainkon

és intézményeinken, melyeknek szerzője, és melyekbe Istentől ihletett lelkét öntötte.

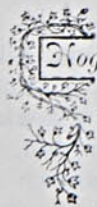
Tiszteljük szeretett hiveim! nemzetünk ezen nagy apostolát, legnagyobb jóltevőjét, kinek Isten után nemzeti megmaradásunkat, vallásunkat s egyházi intézményeinket köszönhetjük.

Most borúljunk térdre tisztelt hallgatóim! imádjuk és áldjuk a Mindenhatót, ki nemzetünknek szent Gergelyben egy fényesen világító napot, egy égő szövétneket adott, melynek világánál a világ világosságát, az örök igazságot, Jézus Krisztust megismertük; kérjük a Mindenhatót, hogy Világosító-Szt-Gergely érdemeiért és az Ő esedezésére vegye oltalmába nemzetünket, egyházunkat, városunkat és városunk minden ajkú és rendű lakosait. Kérjük a Mindenhatót, hogy oszlassa el a sötétség és tudatlanság fellegeit és világosítsa fel a hitegyeségtől elszakadt atyáinkfiainak elméjét, hogy ismerjék el ők is a katolika hit igazságát, és térjenek az igaz egyházba, melyet Krisztus szerzett, és melyet Világosító-Szt-Gergely nemzetünkben alapított. Kérjük végre a Mindenhatót, hogy a hit világa, melyet ezen nagy szent gyújtott szívünkben, soha el ne homályosodjék, hanem égjen lánggal és lobogjon állandóul és gyúlaszsza szívünket Isten és felebarátunk szeretetére és vezéreljen minket földi vándorlásunk után az örök világosságba: az örök életbe. Amen.

Árárát.

— Az örmény ifjú merengése. —

*Hoggyha kérdik: lelkem szárnya
Merre vinné óhaját?
Oda intnek, s azt felelném:
Te vagy az szép Árárát!*

*Hoggyha kérdik: szívem vágya
Hol lelné mennyországát?
Rád tekintnek s azt felelném:
Te vagy az szép Árárát!*

*Hoggyha kérdik: gondolatom
Merre viszi nagy útját?
Rád gondolnek s azt felelném:
Te vagy az szép Árárát!*

*Hoggyha kérdik: honfi szívem
Hol kívánna egy hazát?
Megesőkölnám szentelt földed:
Mert te vagy az, Árárát!*

*Örményország büszkesége!
Hol az ember sóhaját,
A nagy Isten meghallotta:
Te valál az, Árárát!*

*Te voltál az ósatyáknak
Viharban a jó barát!
S hol a bárka megállhatott:
Te voltál az Árárát!*

*Boldogságom csak az volna:
Látni az ég csillagát,
Mely leragyog s elbűvöli,
Árárát szép homlokát.*

Esztegar Gergely.

Az újvidéki örmény telep.

Az örmény nemzetnek szülöttjei már a régi időkben kerestek — anyaországukban a nemzetet ért többféle csapás és az üldöztetések elől menekülve, — idegen tartományokban és világrészekben menedékhelyet, és több országon át vándorolva, számosan magyar hazánkat is felkeresték, hol szíves fogadtatásra találván,

le is telepedtek. Az erdélyrészi örményeknek 1672-ben Apafi Mihály fejedelem alatt történt bevándorlásának története az „Armenia“ tisztelt olvasóközönsége előtt ismeretes levén, ezen becses folyóirat fáradozhatlan és igen tisztelt Szerkesztőjének felszólítására indítva érezzük magunkat arra, hogy e folyóirat hasábjain az újvidéki örmény telepnek történetét is röviden elmondjuk.

Több ízben jöttek nagyobb számmal örmények e hazába lakozni: az újvidéki örmény gyarmat a legutolsó; 1739-ben, midőn a törökök Belgrádot elfoglalták, e város lakóinak nagyobb része: a katolikus németek, görögök, szerbek és az örmények mindnyájan (ezeknek kezében volt a kereskedelem) Erzerumi Jakab apostoli hitküldér-atyának vezetése alatt a török járom és zsarnokság elől menekülve a Száván és a Dunán átkeltek: a szomszédos magyar földre jöttek át és Péterváradon, meg Újvidéken letelepedtek. A Belgrágból Újvidékre átjött örmény családok számát — hiteles okmányok*) hiányában biztosan megállapítani nem lehet; valószínű azonban, hogy volt legalább is 30—40 család. Míg az erdélyrészi örmények több-kevesebb ideig három országnak voltak lakói (utoljára Moldovából jöttek be Erdélybe) addig az újvidéki örmények közvetlenül Örményországból költöztek át Belgrádba. Erről tesz tanuságot az 1732 évvel kezdődő örmény nyelvű eredeti anyakönyv is.

Az Újvidéken letelepedett vallásos és buzgó örményeknek első teendője és főgondja volt, hogy lelkészöknek lakóhelyet szerezzenek, az Istennek pedig szentegyházat emeljenek, melyben régi nemzeti szokásuk és szertartásuk szerint végezhessek az isteni tiszteletet. Azért lelkészöket: Erzerumi Jakab apostoli hitküldért Kalocsára küldötték, hogy ez az érseki hatóságtól a templom építésére egyházi engedélyt eszközöljen ki. A kiküldött lelkész megbízatásában sikeresen járt el, mert az akkori kalocsai érsek gróf Pataschich de Zaiczda II. Gábor a

*) Az újvidéki örmény telep és plebániára vonatkozó okmányoknak egy része a kalocsai érseki levéltárban őriztetik; más része pedig — sajnos az 1849. szabadságharc idejében elégett.

kivánt egyházi engedélyt megadta. Erzerumi Jakab utódja Medgyesi Tódor atya alatt, ki Erzsébetváron született, 1746-ban május hó 4-én tétetett le a templom alapköve és még ugyanazon évnek november hó 27-én a kész templom fel is szenteltetett. Az örmény hivek lelki gondozását még akkor, midőn Belgrádban laktak (1718—1720 körül) XIII. Benedek római pápa az akkor még életben volt szerzetalapító Mechithár Péter abbásról nevezett velencei mechitharista atyákra bízta, a kik Újvidéken is a plebánia joggal felruházott missziót (1762—1765-ig, Árimánián János nevezetű világi pap volt az újvidéki örmények lelkésze) egész 1849-ig vezették és gondozták. De a szabadságharc alatt a plebániái templom a plebánosi lakkal együtt elégett és romba dőlt; azért a nevezett atyák Újvidékről eltávoztak és a plebániát a misszióval együtt újra a római „De propaganda Fide“ név alatt ismeretes világhírű hitterjesztő congregaczióknak, mint az örmény és összes missziók egyházi illetékes fejének rendelkezésére bocsátották; a Propaganda azonban a kolónia gondozásával a bécsi mechtarista congregacziót bízta meg; 1856 óta mostanáig tehát a nevezett congregaczióknak egyik tagja, mint plebános és a „De Propaganda Fide“ római congregaczió által kinevezett apostoli hitküldér teljesíti és vezeti a plebánia-hivatal és misszió teendőit, kinek működési köre a Duna mentén egészen le a Fekete tengerig terjed.

Mint már említettük 1849-ben egész Újvidék, a Dunán túl vele szemben fekvő Pétervárad erődből bombázatva elpusztult, ekkor lett az örmény templom is a plebánia lakkal együtt a lángok martaléka. Az 1856-ban kinevezett és kiküldött plebánosnak tehát első gondja az volt, hogy a néhány év alatt összegyűjtött könyöradmánnyal a plebánialakot építette fel, a mi 1860-ban meg is történt; a templom falait 1872-ben egy görög származású Trándafil Mária nevű gazdag nő építette saját költségén; de mivel a belső berendezés hiányzott, 1891 évig a templom zárva maradt és abban istentiszteletet nem tartottak. Az örmény lelkész ezen időig a róm. kath. egyházban végezte saját szertartása szerint

az egyházi funkciókat. 1891. évben az újvidéki róm. kath. egyházközség saját kis templomát lebontotta, hogy helyébe nagyobb építsen. Most a róm. katolikusok az isteni tiszteletet az örmény kath. templomban, mit saját költségükön egy oltárral és szószékkel láttak el — tartották. Az így felszerelt örmény templomot az említett év december hó 7-én áldotta meg ünnepélyesen a jelenlegi örmény kath. plebános és apostoli hitküldér a városi tanács és róm. kath. egyházközség jelenlétében. És így ekkor tartatott az újra épült örmény templomban 42 évi szünet után az első isteni tisztelet. . . .

Azt, hogy az újvidéki örmény telep csakugyan Belgrádból menekült ide, a templom homlokzatán levő, három nyelvű örmény, latin és szerb felirat is mutatja; az ó-örmény nyelvű feliratnak szövege következő:

Եկեղեցին զորոշակուող
Լուսաւորչին նորոց մեռաց
Յիշատակ է ազգիս նախ
Յիշեմանց արդեանց ստացուանց
Պէտքստան շատուցական
Ի նախագ պանդխտերոց:

1746

Ներքև 1849. նորոց 1872.

E felirat magyar fordítása így hangzik:

Lelkünk világosítójának ezen kis temploma, örmény nemzetünknek emléke; melyet saját költségükön emeltek az Újvidékre menekült belgrádi gyarmatosak 1746-ban. Elpusztult 1849-ben. Újra épült 1872-ben.

A latin felirat ez:

Ecclesia Parochialis Armenorum ad honorem S. Gregorii Illuminatoris, ab armeno-catholicis Belgradino Neoplantam migrantibus 1746 aedificata, 1849 inbustum redacta, magnanima munificentia D. Mariae Trandaphil restaurata 1872.

A mult emlékeinek felelevenítése végett közöljük itt azon egyházi férfiaknak neveit is, a kik kezdettől fogva egész mostanig úgy Belgrádban, mint Újvidéken az örmény telepnek vezetői és lelki pásztoraik voltak. A megmaradt eredeti örmény anyakönyv szerint 1732-ben Belgrádban gondozta a lelkieket az örmény kolóniát: 1. P.

(Konstantinápolyi) Elia. Utána jönnek a következők: 2. P. (Konstantinápolyi) Jakab; 3. P. (Szebásztei) Mihály, 4. P. (Erzerumi) Jakab, (ez vezette az örmény telepet 1739-ben Belgrádból Újvidékre); 5) P. (Erzsébetvárosi) Medgyesi Tódor; (ez alatt épült Újvidéken 1746-ban az első örmény templom és 1747-ben ruháztatott fel az örmény misszio plebániajoggal); 6. P. (Konstantinápolyi) Puzáján András; 7. P. (Trapezunti) János; 8. P. (Konstantinápolyi) Krikorián Tadé, 9. (Czezáriai) Árimánián János; 10. P. (Konstantinápolyi) Márdiroszián Gárábed; 11. P. (Újvidéki) Berámencz Simon; 12. P. (Konstantinápolyi) Málakián Máté; 13. P. (Gümüs-cháni) Ájdi-nián Norszesz; 14. P. (Váni) Hovszepián Vártán; 15. P. (Erzerumi) Ázárián Áthánáz; 16. P. (Szucsávai) Nedi-Ántonián Simon (ez alatt épült fel újra a szabadságharc alatt elpusztult plebániának és a templom); 17. P. (Szamosújvári) Duha Dávid, a jelenlegi lelkész.

Az első négy szám alatt említett lelkész csak is apostoli hitküldéri minőségben működött, mivel Belgrádban még nem volt az örmény telepnek szervezett plebániája; a következők ellenben mindnyájan plebánosi és apostoli hitküldéri minőségben gondozták a plebaniát és missziót. — Nevezett lelkészek kivéve azt, kőről a kilencedik szám alatt van említés téve (ez világi pap volt), mindnyájan a mechithárista atyák közül valók; az első 15 a velencei mechithárista congregacionak volt tagja; a két utóbbit pedig a bécsi mechithárista congregáció küldötte Újvidékre.

Duha Dávid.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XIII.

Kabdebó család (talpasi).

E magyar-örmény nemes család címerszerzői Kabdebó Jakab, Miklós és Károly fivérek, nem külön-

ben Kabdebó Márton, néhai Kabdebó Márton gyergyószentmiklósi örmény kereskedő és a kereskedők társulata egykori birájának fiai, illetőleg unokája voltak, kiket atyjuknak a csak előbb említett Kabdebó Mártonnak a hazai kereskedelem felvirágoztatása és elhagyatott, mások segélyére szorult hitsorsosainak gyámolítása körül szerzett bokros érdemeinek megjutalmazására, de egyszersmind az állampénztárba nagylelkűen beszolgáltatott pénzádmányának is mintegy hálás viszonzásául V. Ferdinand király Bécsben 1838. november hó 8-án kelt királyi adománylevelével az aradmegyei talpasi uradalomnak 40869 ft 29 kr. összeg árán történt megvétele alkalmából hozzátartozóikkal valamennyi törvényes utódaikkal együtt a talpasi előnév használatának engedélyezése mellett nemesi rangra emelt. E királyi adománylevelét így hangzik:

Nos Ferdinandus Primus, divina favente clementia Austriae Imperator, Hungariae, Bohemiae huius nominis Quintus Rex etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod posteaquam cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum humillimam supplicationem ad gloriosae memoriae Imperatorem et Regem Hungariae Apostolicum Franciscum Primum desideratissimum Genitorem Nostrum propterea factam, tum vero benigne attentis et consideratis integra fide fidelibusque ac utilibus servitiis Martini condam Kabdebó, dum viveret quaestoris Gyergyó Szent Miklósiensis, in Magno Principatu Nostro Transylvaniae, quae idem pro ratione temporum occasionumque exigentia, qua decursu plurium annorum penes forum mercantile Gyergyó Szent Miklósiense gratuito fungens iudex, quasvis officii sui partes conscientiose, zeloseque explendo, peramplo item quaestu suo nationalem industriam promovendo, demum suum in publici commoda directum studium, et prompto protegendis status publici necessitatibus facto generoso oblato, praestitisque iteratim benevolis subsidiis et popularium suorum, seu per vicissitudines temporum, infaustosque eventus damnificatorum, seu in egestatem lapsorum largo sublevamine semper contestando sacrae antelati Regni Nostri Hungariae Coronae ac Augustae Domui

Nostrae Austriacae constanter exhibuit et impendit Possessio Talpas Comitatus Aradiensi ingremiata per defectum Serenissimi Herculis Renaldi Mutinae Regii et Mirandulae ducis ad Iurisdictionem Sacrae antelati Regni Nostri Hungariae Coronae devoluta, vigore benignae resolutionis Regiae anno millesimo octingentesimo decimo nono elargitae, cui Nos quoque clementer institimus, praefato Martino condam Kabdebó collata fuisset, eodem Martino Kabdebó intermedio tempore et priusquam super hac collatione nostra benignae donationales litterae expediri potuissent e vivis decedente, eandem possessionem Talpas, dicto Comitatus Aradiensi ingremiatam, totum item et omne Ius Nostrum Regium, si quod in praeattacta possessione etiam aliter, qualitercunque haberemus, aut eadem et idem Nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent Maiestatem, simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, Terris scilicet Arabilibus, cultis et incultis, Agris, Pratis, pascuis, Foenetis, Foenilibus, Sylvis, Nemoribus, Montibus, Collibus, Vallibus, Vineis, Vinearumque promontoriis, iure item montano, aquis, fluviiis, piscinis, piscaturis, pisciumque clausuris, paludibus et aquarum decursibus, hortis, molis, molendinis et eorum locis, braxatoriis, educillis item et macellis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis ad eandem possessionem Talpas dicto Comitatus Aradiensi adiacentem, de iure et ab antiquo spectas et pertinere deberi, sub metis ac limitibus in metali Instrumento datum diei nonae Novembris anni millesimi octingentesimi decimi noni praeseferente, et resignatorio Instrumento in Archivo Nostro Camerali asservato ad literam C adiacente designatis et deductis erga effective Aerario Nostro Regio illatam Memoratae Possessionis Talpas in quadraginta mille octingentis sexaginta et novem florenis viginti novem crucigeris Conventionalis Monetae defixam aestimationalem summam tribus filiis dicti Martini Kabdebó ut pote Jacobo, Nicolao et Carolo, nepoti item eius Martino et natu maiore filio Antonio perinde iam denato descen-

denti, omnibus Kabdebó, denati patris et respective avi sui laudabilibus vestigiis institutis et (prout nobis de ipsis pollicemur) haud dispari fidelitatis et constantiae ardore Sacrae antelati Regni Nostri Hungariae Coronae, Augustaeque Domui Nostrae Austriacae utilia servitia exhibituris et impensuris, eorundemque haeredibus et posteris, masculini quidem sexus lure perpetuo et irrevocabili, foeminei vero sexus descendentibus iure duntaxat Inscriptio ad vires videlicet supra expositae quadraginta mille octingentorum sexaginta et novem florenorum, viginti item novem crucigerorum Conventionalis Monetae aestimationalis summae, valoris item utilium aedificiorum et meliorationum non ex ipsa soli natura provenientium, sed sumptibus procuratarum suoque tempore debite legitimandarum, detractis praevie, si quae per impetrantes, vel per eorum successores praeindicatae huic Possessionis superinducta fuerint, oneribus benigne dederimus, donaverimus et contulerimus ac insuper humillima praememoratorum Jacobi, Nicolai, Caroli et Martini omnium Kabdebó supplicatione ea propter Nobis facta benigne inclinati in signum uberioris erga eosdem Gratiae ac Clementiae ac Munificentiae Nostrae Caesareo Regiae Praedictum quoque de Talpas iisdem Iacobo, Nicolao, Carolo et Martino omnibus Kabdebó ipsorumque haeredibus et posteris utriusque sexus universis una benigne contulerimus et concesserimus, imo damus, donamus, conferimus et concedimus, iure quo supra utens, tenens, possidens pariter et habens (salvo lure alieno praesertim Ecclesiarum Dei) harum Nostrarum secreto sigillo Nostro, quo ut rex Hungariae Apostolicus utimur, inpendenti communitarum vigore et testimonio literarum, quas Nos in formam privilegii Nostri Regii redigi faciemus, dum eadem Nobis in specie fuerint reportatae. Siquidem praenominati Iacobus, Nicolaus, Carolus et Martinus omnes Kabdebó, iam de Talpas eorundemque legitimi haeredes et posteris utriusque sexus universi, virtute praesentium Nostrarum benignarum Donationalium in Coetum et numerum verorum et indubitatorum praememorati Regni Nostri Hun-

gariae et Partium eidem adnexarum Nobilium iuxta titulum 4-um Partis 1-ae suapte cooptarentur et adscriberentur ac a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Iuribus, Praerogativis, et Immunitatibus, quibus reliqui veri, antiqui et indubitati repetiti Regni nostri Hungariae, Partiumque ei adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de lure vel antiqua consuetudine usi sunt et gavis, utunturque et gaudent, usuri, fruituri et gavisuri essent, hinc in ulterius Nostrae erga eosdem Iacobum, Nicolaum, Carolum et Martinum omnes Kabdebó de Talpas, gratiae et clementiae ac liberalitatis Testimonium veraeque et indubitatae Nobilitatis Signum haec Arma seu Nobilitatis Insignia, scutum videlicet militare erectum argenteum, in

Kabdebó család (talpasi) czimere.

cuius basi prasina vir nobilis Hungarus, patrio vestito tunica quippe caerulea, zonis, nodis et fibulis aureis exornata, caligis vero rubris, et ocreis nigris amictus, Caput mitra itidem rubea, pro more gentis a tergo deflua, pelle mardurina reducta pennisque Ardeae cristata tectus, et framea auro munita praecinctus, manuum sinistra latus fulciens, dextra vero inversum cornucopiae profluentibus exinde monetis aureis tenens, erectus stare cernitur, sole aureo ex angulo regionis cephalicae dextro emergente; fulgentibusque radiis suis totam regionem illustrante. Ipsum dein scutum premit galea tornearia, clathrata, purpura subsarcinata, auro reducta, ac monili de torque collum ambiente, aurea pendulo decora, situ ad dextram obliquo Nobilibus concedi solita, regioque diademate, brachium humanum ad cubitum inflexum, coeruleo manicatum, volaque prehensas quatuor spicas aureas e culmis foliatis viridibus assurgentes sringens proferente, redimita. Laciniis hinc aureis et rubeis, isthinc argenteis et coeruleis a cono cassidis ad latera scuti mixtim ac sym-

metre defluentibus. Quemadmodum haec omnia in principio seu capite presentium Litterarum Nostrarum privilegialium pictoris edocta manu et artificio propriisque et genuinis suis coloribus clarius depicta lucidius ob oculos intuentium posita conspiciuntur. Iisdem Jacobo, Nicolao, Carolo et Martino omnibus Kabdebó de Talpas eorundemque legitimis haeredibus et posteris utriusque sexus universis danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa Nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum et indubitatorum saepefati Regni Nostri Hungariae Partiumque ei adnexarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Praerogativis, Indultibus, Libertatibus et Immunitatibus, quibus iisdem natura vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, ubivis in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis ac aliis omnibus et singulis quibusvis militaribus et Nobilitaribus exercitiis necnon sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus, sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sinceræ vetustae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscumque status, gradus, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, et reputari volumus et mandamus, ferre, gestare ac illis in aevum uti, frui et gaudere possint et valeant, haeredesque et posteris ipsorum legitimi utriusque sexus universi valeant atque possint. Datum per manus fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici Comitissae Fidelis Pálffy ab Erdőd perpetui in Vöröskő, insignis Ord. S. Stephani Regis Apostolici magnae crucis equitis, Camerarii et act. int. status Consilarii Nostri, Arcis Nostrae Regiae Posoniensis haered. Capitanei, Comitatum Posoniensis quidem perpetui, Arvensis vero supremi Comitissae ac per Regnum Nostrum Hungariae Aulæ Nostrae Regiae prout et Ins. Ord. S. Stephani Regis Apostolici Cancellarii in Imperiali Urbe Nostra Vienna

Austriæ die octava Mensis Novembris anno Domini Millesimo Octingentesimo trigesimo octavo, Regnorum Nostrorum Hungariae, Bohemiae et reliquorum anno quarto.

Ferdinandus m. pr.

Comes Fidelis Pálffy m. pr.

Ludovicus Szegedy m. pr. ¹⁾

A talpasi Kabdebó családnak adományozott nemesi címér tehát a következő: a pajzs ezüst mezejében zöld talajon álló kék mentébe, veres nadrágba öltözött kalpagos magyar nemes jobb kezében lefelé fordított arany bőségszarvat tart, melyből arany-érmek gurulnak alá, a pajzs jobb szegletében kinövő arany nap által kísérve. Sisakdísz: arany leveles koronán könyöklő kék mezbe öltözött jobb kar négy arany kalászt tart. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst. ²⁾

IX. Pius gondoskodása az ázsiai kath. örményekről.

IX. Pius egyházkormányzati gondjainak egyik kiváló tárgyát az örmény nemzet képezte.

Mindjárt uralkodásának kezdetekor rendkívüli nuntiuszt küldött az ázsiai kath. örmények helyzetének megvizsgálására, s a neki tett jelentés alapján öt új örmény püspökséget állított föl, melyek közt az ő és nagy kiterjedésű konstantinápolyi megyének nagy része felosztott.

A már régebbi keletű viszályok azonban meg nem szűntek. Ezek folytán fordult IX. Pius 1854. február 9-ikén kelt „Neminem vestrum“ encyclicájával az örmény-katholikus nemzet primás-érsekéhez, püspökeihez, cleru-

¹⁾ Aradvármegye levéltárában az 1838-ik évi jegyzőkönyv 2064. száma alatt levő másolatból.

²⁾ Míg Nagy Iván előtt ismeretlen, addig Siebmacher I. i. m. IV. köt. 94. l. nemcsak a címérszerzők nevében, hanem magában a családban is téved, midőn e címért V. Ferdinánd által a baracsházi Cabdebó család címérszerzői: Cabdebó Jonás, Márton, Ferencz és Gergely fivéreik részére adományozottnak lenni állítja.

sához és összes hiveihez a konstantinápolyi egyháztartományban. Emlékezetbe hozta, miszerint a római pápák mindenha azon fáradoztak, hogy az örmény nemzetet a kath. egységnek megnyerjék. Számos örmény vissza is tért a kath. egyház kebelébe, kik a legszomorúbb idők közt, életök veszélyeztetésével az egységben megmaradtak. Fölemlíté, hogy a szentszék azon időben, midőn ott püspököknek nem volt szabad tartzkodniok, a konstantinápolyi egyháztartomány örmény papjait részben Rómában nevelteté, s mihelyt az időviszonyok engedték, Konstantinápolyba örmény püspököt helyezett, és miután az örmény katolikusok a török szultántól vallásszabadságot nyertek, számukra Konstantinápolyban érseki primateális széket állított és nekik saját érseket adott.

Áttérvén a viszályokra, ekként folytatja: „Legnagyobb szomorúságunkra értesültünk, hogy a viszálynak gyászos magva, melyet az ellen már régen nemzetetek közt elvetett, naponkint nagyobb gyökereket hajt, és hogy találkoznak olyanok, kik ezen apostoli székek lelki javatokra célzó rendeleteit a viszályok élesztésére fölhasználják. E viszály még nagyobb kiterjedést nyert az által, hogy sokan a két ellenkező párt között a nép közé elszórt iratokban vallási dolgokról nyilvánosan vitatkozni kezdettek. Ezen heves és szenvedélyes modorban szerkesztett s a keresztény szeretettel ellenkező tételeket magukban foglaló iratok, egyenesen ellenére voltak a közbéke föntartásának; kiadatásuk az apostoli szék tudta nélkül és akarata ellen történt, miként az a hitterjesztő congregatio ismételve irt leveleiben kijelentetett. Ismeretes előttek, minő botrányok eredtek ebből nemzetetek nagy kárára, és miként siettünk minden módon véget vetni ezen viszályok- és vitatkozásoknak, s azokat gyökerestől kiirtani.“

Fölemlíti továbbá, hogy ezen igyekezetei a kívánt célt elérték. Az örmények konstantinápolyi érseke, és a petrai érsek, a I. sz. hivek apostoli vicariusi Rómába mentek, megegyezésre jutottak, s az apostoli szék helybenhagyásával kihirdették mindazt, mit közösen elhatároztak. Fájdalom, ezen megegyezés az örmény nemzet

kárára meddő maradt; a viszályok tovább tartottak. A pápa az örmények mind régibb, mind újabb vitakérdéseit a hitterjesztő congregatio üléseiben tárgyalhatta, azokban maga is részt vett, és mindent elrendelt, mi az örmény nemzet békéjére és jólétére vezethet. Tudván, hogy az örmény nemzet közt fönlévő bajokat a már említett iratok közrebocsátása és elterjesztése nevelte, intézkedett, hogy azok közül a veszélyesebbek eltiltassanak és kárhoztassanak. Arra is kiterjesztette gondjait, hogy a konstantinápolyi papnevelésben a papság nevelése javuljon és a szerzetes-fegyelem helyreállítassék.

Hogy a velencei mechitharisták igazhivőségét illetőleg minden gyanú eltávolíttassék, ezek a kath. hit-s tanok declaratióját Romába küldötték. Arról is gondoskodott, hogy megszüntessen minden aggodalmat azon intézetek iránt, melyekben e szerzetesek az örmény ifjúság neveltetésével foglalkoznak. Szeretetre és egyetértésre intvén az örményeket, dicsérettel kiemeli azokat, kik a szakadársághoz tartozván, a kath. egységhez visszatérni kívánnak. Ő maga is 1848. január 6. „In suprema Petri“ levelében őket szeretettel a kath. egységhez való visszatérésre fölszólította. Azért nem helyeselheti azok magaviseletét, kik az örmény szakadárokkal durván és tiszteletlenül bánnak, sőt nyíltan kárhoztatja azokat, kik szeretet és jóság helyett ellenszenvet és szigort mutatnak még azok iránt is, kik a schismától megváltván, a kath. egységhez visszatértek. Ép oly kevéssé tűrheti, hogy némelyek az egyesülés előmozdításának ürügye alatt visszaélnek a szentszéknek a katolikus unio föntartására irányzott törekvéseivel, melyekkel a szentszék minden időben a keleti egyház ősi és szent szertartásait megőrizte, mindannak, mi a schismaticusoknál szokásban van, lelkiismeretes megtartását követelik, és némely szokásokat eltörölni akarnak, melyek a kath. örmények számára törvényesen hozattak azért, hogy a szentszék a legünnepelesebb módon megmutassa, mily erélylyel eltaszít magától minden eretnekséget és schismát, s mily állhatatosan ragaszkodik a kath. egységhez.

Végül mély hallgatást parancsol a vita alatti pontokra nézve; szigorún tilt minden vitatkozást, mely az

örményországi hívek békéjét fölzavarhatná; ugyszintén szigorún tiltja az eretnekek és szakadárok nevével megbélyegezni azokat, kik az apostoli székkel egyetértésben vannak. ¹⁾

A „Deési Emlék“-ből.

AZ EMKE deési közgyűlése alkalmából kiadott emlékkönyvből vesszük át az itt következő két érdekes cikket.

Dr. Molnár Antal országgyűlési képviselő, ki szép dolgozatának „Szamosújvár“ czimet adott, ezeket mondja:

„Két évszázad és ugyanannyi évtized tűnt le az időknek végtelenségében azóta, hogy Apafi Mihály fejedelem meghívására letelepedtek az erdélyi hazarész között az örmények, sors-üldözött áldozatai a kereszt és félhold évzredes tusáinak.

A messze Kelet gyermekei „Kelet népének“ földjén, új hazájukban, e vármegyének véres harczokkal megszentelt határai közé helyezték új életök központját, várost: emeltek tövében a várnak, melyhez Erdély önálló állami életéből fölemelő s a gyászos események hosszú sorának emlékezete fűződik.

A haza iránti kötelességek odaadó szeretettel s haktárt nem ismerő áldozatkészséggel való teljesítésének öntudatával tekinthet vissza történetének lapjaira ez a város: Szamosújvár. Azóta, hogy első alapkővét lerakták a magyar földnek drága méhébe, mind e mai napig egyetlen mozzanata sem volt a nemzet életének, melyben e város polgárainak lelkében visszhangot ne keltettek volna a nemzet szívének nagy dobbanásai. A mult század végén. a nemzeti fellendülés hajnalderengésekor ez a város első helyezte áldozatait a magyar nyelv művelésének oltárára; a szabadságharcz örökre emlékezetes napjaiban az örménység fiai az elsők közt harczoltak a nemzet jo-

gaiért, hősöket és vértanukat adtak a haza igaz ügyének, megosztották a nemzet gyászát, megosztották szívós kitartását az alkotmány visszaszerzéseért folytatott küzdelemben, jóban, rosszban együtt éreztek, egyek voltak, a nemzet legjobbjával. Együtt éreznek velök a nemzeti kulturának mai ünnepén is. Bennünket, Szamosújvár polgárait mindenkor büszkeséggel fog eltölteni az a gondolat, hogy a legszentebb ügynek szent jelvénye, az EMKE lobógoja szülőföldünknek szép határaitól, városunk falai közül indult el arra az útra, melyen ragaszkodásunk, hódolatunk fogja kísélni mindenkoron — diadalútjára!“

Dr. Réthy László „Szolnok-Dobokamegye ethnographiájához“ czimű derék dolgozatának reánk vonatkozó része a következő: „Az örménység a XVII. században költözött megyénkbe, hol ma egy kiváló helyet: Szamosújvárt népesíti. Az örménység az iráni népekhez tartozik, tehát legközelebbi rokona a persa, kurd, afgán s a kaukáziai ossét, melyet az alánok utódainak tartanak. Intelligens s kiváló kereskedő szellemű nép, mely korán alkalmazkodott az uralkodó civilizációhoz s ma már minden izében a magyarsághoz tartozik, nemes ambíciójának — a magyarság egyik védbástyájául szolgálni — lépten-nyomon kifejezést ad; magyar tudományos folyóiratot tart fenn (Szungott Kristóf Armeniája), a magyar tanügyért nagy áldozatokat hoz, egyes tagjai kiváló állásokat foglalnak el a magyar irodalomban, művészetekben s az államéletben. Régi nemzeti nyelve, mint egyházi nyelv virágzik és az iskola, mint a vallástanítás eszközét ápolja s tartja fenn az ősök kegyeletes emlékeül.“

Az emlékkönyvbe — a tartalomjegyzék sorrendje szerint — még a következő örmények irtak: Szungott Kristóf, Placsintár Dávid, dr. Issekutz Győző, Gajzágóné Voith Irma, Voith Gergely, Novák Gerő, Gopcsa Joachim, Kissné Elekes Vera, Merza Lajos és dr. Gajzágó Lászlóné.

Örmény régiségek.

A mult 1889-ben I. de Morgan tudós francia „Mission Scientifique du Caucase“ czím alatt Párisban két nagy kötetből álló munkát adott ki. E törté-

¹⁾ Teljes szövegét I. Religio. 1854. I. 57 és 60. sz.

L. a Szent-István-Társulat által kiadott „Házi könyvtár“-ban Füssy Tamás: IX. Pius pápasága czimű derék dolgozatát.

nelmi-régészeti munka Persia-, Örményország- és Georgiáról szól. Morgan az örmény földön ásatásokat eszközölt a régi romok és sírok körül és megállapítja ezen országok, különösen Örményország érmeinek történetét. Szerző, mint látszik, jól ismeri a régi örmény történelmet és azokat a munkákat, melyek európai nyelven az örményekről szólnak.

Szerző munkájának első kötete, mely 8-ad réti alakban 200 oldalt foglal magában „Les premiers ages des metaux de l'Armenie russe” címet visel; a másodiknak, mely 300 oldalra terjed, ez a címe: „Recherches sur les orgines des peuples du Caucase” (Kaukásus népei eredetének vizsgálata). A munka képekkel van ellátva.

Szerző érdekes munkájában kutatja Kis-Ázsia, Transcaucasia és Caucasia népei történelmét, vizsgálja ezen országok népeinek érmeit és szépművészetök történelmét. Azután szól az assyrok, perzsák, örmények, alvanok, georgiaiak és a t-ek eredetéről. Az utolsó fejezet, melyben az örmény nyelv gyökszavait Kis-Ázsia, Transcaucasia és Caucasia népei nyelveivel összehasonlítja, gyöngének mondható.

Lenorman véleményét fogadja el szerző is, hogy a történelem előtti időben Armeniában egy georgiai eredetű népfaj élt, melyből származtak a mai georgiaiak, osset-ek, imerel-ek, mingreliaiak...; de ezeket az örmények Örményországból kiűzték, ezek azután elmenekültek a Szurám és Kaukázus hegyei közé; Armenia ellenben az örmények kezében maradt.

Morgan szerint az örmények és georgiaiak a Byzancztól költsön vett művészetre és iparra reá nyomták saját egyéniségüket.

E munka, mely nem a nagy olvasó közönség, hanem tudományos köröknek van szánva — nagy beccsel bír.

———— Szongott Kristóf.

Hubschmann az örmény kiejtésről.

Sietek a legnagyobb örömmel az előmbe tett kérdésre véleményemet elmondani. A dolog egyszerűtiszta. Ha a tifliszi örmények a régi kiejtést megtartották:

ez nem dicséret; valamint nem gyalázat, ha a nyugati örmények az ősi kiejtéstől eltávoztak. Minden élő nyelv a századok folyamában megváltozik, némelyek jobban, mások kevésbé; és e változásban áll a nyelvek élete; csak a holt nyelvek változatlanok (mint a közép- és újkorban a latin, a tudósok nyelve). A nyelvek ezen változása a beszélő akaratától egészen független; öntudatlanul történik ez a századok folyamában nemzedékről nemzedékre menve. De ha e változás egyszer már beáll, akkor emberi akarat nem képes azt megszüntetni; mert nem emberi akarat idézte azt elő. E szerint haszon nem hárulna abból, ha a nyugati örmények a tiflisziek kívánságára elhatároznák, hogy a régi kiejtést követik, mert ez — lehetetlen. Az a néhány, ki Tiflisbe teszi át lakását, elfogadhatja a tifliszi kiejtést; de a nemzet nagy tömege: két millió nyugati örmény ezeket nem követheti; a mint ők tanulták, úgy adják át gyermekeiknek. Nyelvészeti szempontból a tifliszi kívánságot nem tarthatom méltányosnak. Az ódonszerűnek van bece a nyelvészek, de sohasem a beszélőkre nézve. A fődolog az, hogy a tiflisziek kívánsága kivihetetlen, — azért mi beccsel sem bír. A most élő vidéki örmény úgy kell hogy beszéljen, a mint tanították. Idővel képződhetik egy írói nyelv, mely az irodalom útján előbb a tudósok, azután az iskola és egyház közvetítésével a nép-osztályok között is elterjed. Ide azonban sokkal kedvezőbb viszonyok kívántatnak, mint milyenek közt mai napság az örmények élnek. — Ez rövid véleményem.

Igy ítél a nyugati kiejtésről korunk jelentékeny armenistája, ki nemcsak az általános nyelvészet terén, hanem az örmény nyelvben is kiváló jártassággal bír. E derék tudós fáradozása meg fogja győzni a nyelvészeket arról, hogy az örmény az indo-európai nyelvkörben külön ágat képez; felfedezés, mely az örmény nyelv történetében halhatatlanná teszi Hubschmann nevét. Sz. K.

Kisebb közlemények.

Az örmény püspökség visszállítása — úgy látszik — közelebbről ismét aktualis egyházszerkezeti kérdéssé válik, — és pedig

ezúttal a legilletékesebb helyen: a római szentszék előtt. A keleti egyházak viszonyainak rendezése céljából tartott vatikáni tanácskozmányok egyik eredménye gyanánt ugyanis a »Pol. Correspondenz« azt írja, miszerint a keleti katolikus egyházak patriarchái — tehát a Konstantinápolyban székelő ciliciai örmény kath. patriarcha is — jövőre szélesebb hatáskört nyernek, illetőleg azok főhatósága ki fog terjeszteni az Európában bárhol megtelepült, keleti szertartású katolikusokra is! Ha a szentszék által célba vett ezen nagyfontosságú reform megvalósíttatik, annak önként következő szükségképeni kifolyását képezendi a z erdélyi örmény püspökség helyreállítása is, mint egyetlen módja annak, hogy a konstantinápolyi örmény katolikus patriarcha egyházi hatásköre az erdélyi részekben megtelepült örménységre is kiterjeszthető legyen, a mint ez a fentebbi tudósítás szerint az egész Európára, sőt magára Olaszországra nézve is tervezetik. Az Erdélyben, illetve Szamosújvárt a múlt század elején fennállott örmény püspökség visszaállítását most már a vatikáni tanácskozmány azon elvi megállapodása is sürgőssé teszi: hogy a keleti szertartású katolikus egyházaktól minden oly rendelkezés lelkiismeretesen távol tartandó, a mi a keleti népekben nemzeti egyházaik latinizálásának gyanúját kelthetné fel. Mindezeknél fogva a mai helyzetet úgy ítéljük meg, mint a legkedvezőbbet az oly sokáig betöltetlenül maradt örmény kath. püspökség helyreállítására; — a mi ellen hazánk kormánya részéről is annál kevésbé fog nehézség támasztatni, mivel a magyar törvényhozás 1868-ban önkormányzati jogunkat már beczikkelyezte, — sőt magyar nemzeti szempontból is előnyt képezne, hogy papjainkat jövőre e hazában szentelnék fel; a mire jelenleg Erdélyi kath. püspöke a rítus különbözősége miatt, hatáskörrel nem bír!

Levél az Egyesült-Államokból. A marseillei »Armenia« New-Yorkból a következő levelet közli: Városunk és környékének örmény kolonusai nagy gyűlésre gyűltek össze a Bertalan-féle téres teremben, mely fényesen volt felékesítve; e terem homlokára függesztett táblán ezen örmény szavak tündököltek: »Giéczcze Armenia jév Hájog Hájrenászirágán miuthiun: Éljen Örményország és az örmények hazaszerető egyesülete.« Ötszáznál többen jelentek meg; New-York most látott első ízben együtt ennyi örményt. Szaráfián József, kit az amerikai örmények a sáh hoz küldöttek volt Persiába, most tett jelentést utazásáról. A helyi jelentékeny lapok (Herald, World, Tribun, Rikorder és a t.) levelezői, valamint amerikai vendégek is voltak jelen. Dioneán I. indítványára dr. Bojásdán kiáltott ki elnökké, ki a levelezők és vendégek kedvéért szép angol nyelven előadta összejövételük célját, azután a »Méltatlankodó harag tüze« (Hur párgutheán) című nemzeti dallal megnyitotta az ülést; most Khiredsán Héránt ült zongorához, szép játékát megtapsolták. Ez az ur tanítja az örmény ifjúságot énekekre és zenére. Azalatt lépett a terembe Szaráfián nejevel együtt, Khiredsán csinos

megnyitó beszéde után Szaráfián ajkai nyíltak meg. Igen érdekesen beszélt el útját, azután felolvasás végett átadta az elnöknek a sáhi irásos válaszát: a gyűlés felállva hallgatta végig. Még hozott a küldött képviselő egy más rokonszenves levelet, mit a teheráni örmény közönség irt az idevaló örmény kolóniának. Ezután Hiber nevű amerikai zenész játszott néhány darabot a híres örmény zeneszerző Csuhádseán szerzeményeiből. Most Oszgánián ment fel a szószerkekre és előbb Szaráfiánnak mondott a kolónia nevében szíves köszönetet a sikeres útért, azután az Egyesült-Államok külügyminiszterének, végre a teheráni követnek. Ájvázovski, az európai hírfestő is jelen volt az ülésen, kinek tiszteletére az örménység nem sokára fényes lakomát rendezett.

Arménia régészeti leletei lassanként a török hatóságok által a konstantinápolyi császári muzeumba szállíttatnak be. Ujabban is egy remek régi szobrot találtak Ván vidékén.

Irodalom és művészet.

Az örmény hirlapírás százéves (1794—1894) jubileumának képe. Ezt a gyönyörű fénynyomatú (phototypique) képet, mely 70×45 centim. nagyságu és cartonra van nyomtatva, a bécsi »Hantesz Amszoreáh« szerkesztősége adta ki. A kép, melynek nagysága 50×35 centimeter — közepén az első örmény hirlapíró: Sémavoneán Háruthiun papnak arc képe látható; körülötte csoportosulnak az 1894-ben megjelenő nevezetesebb örmény lapok szerkesztői (19 arc kép és 31 újságcím).

Becses régiség. A ván-i kerület Ághpág (Báskálá) helységében, hol ásatásokat folytatnak, egy székert találtak, melyen felül egy fejedelem képe látható, alul pedig felirások vannak. Ezt az érdekes régiséget Konstantinápolyba vitték, hol a sultán kincstárába helyezték.

Közgazdasági élet.

A keleti gyapjúkereskedés. A »Budapesti Hirlap«-ban figyelemreméltó megjegyzéseket olvasunk Magyarország gyapjúkereskedéséről, vonatkozóan a keleti államok nyermelésére. Magyarország — írja a nevezett lap — egykor virágzó gyapjúüzlete immár közel husz éve folytonosan hanyatlóban van és főleg az utóbbi években annyira hanyatlott, hogy a budapesti raktárakban levő készletek hónapokig, sőt évekig hevernek, míg a lehető legnyomottabb áron vevőre találhatnak. A belga és francia vevők, kik azelőtt piacunkat szívesen felkeresték, lassanként elmaradtak s a nagyobb magyar czégek is kezdenek visszavonulni az üzlettől. E hanyatlás egyik oka az is, hogy a magyar gazdák minimumra redukálták a kevésbé jövedelmező juhtenyésztést, ugyanannyira, hogy hazánk évi gyapjútermelése 1880. évtől nyolczszázezer bécsi mázsáról háromszázezer bécsi mázsára csökkent. — Oly célból,

hogy az egész Kelet nyersterménykereskedését a magyar székvárosba vonzzuk, szükségesnek mondja az idézett lap, hogy megszűntessék a Budapesten levő drága és egészségtelen magánraktárakat, s külön erre a célra olcsó közraktárakat építsenek, hova nemcsak a magyar, hanem a keleti kereskedők is elküldhetik áruikat (gyapjú, nyersbőrök, állati szőrmék, szarvak, stb.) — a hol csekély díj mellett elhelyezik az árukat, melyekre előleget (warrans) kaphatnak. — Magyarország keleti kereskedelmi politikája nem lehet más, mint hogy a Keletet Budapesthez kapcsolja! Ha mi a keleti szomszédaink áruí számára biztos piacot nyújtunk, a hol biztosan számíthatnak arra, hogy akkor is pénzt kaphatnak, a mikor még el sem adták áruikat, akkor már saját érdekükben is fölkeresik a budapesti piacot, a hova kétségkívül eljön a nyugati kereskedő is, hogy itt bizonyos időben biztosan megkapja azt, a mire szüksége van. — Ez azonban csak egyik oldala a dolognak. A másik az, hogy a keleti ember Budapestre szokván, a saját szükségletét is itt fogja fedezni, mert itt járván, meglátja, hogy Budapesten is megkaphatja s valószínűleg olcsóbban, a mire szüksége van, mint a honnan most szerzi be. Ezáltal Budapest azzá lehet igen rövid idő alatt, a minek már réggen kellett volna lennie, közvetítő kereskedelmi központ Kelet és Nyugat között! Idővel pedig, ha a magyar ipar elég erős lett, — teljesen el lesz számunkra készítve a keleti piac. — Elégge ismeretes különben is Bécs ama törekvése, hogy magához vonzza a keleti kereskedelmet, de még a magyar gabonakereskedést is, — természetesen nekünk sem szabad tehát ez élénk közgazdasági versenyben hátramaradnunk!

Mi újság az örmény világban?

Barbarizmus Kis-Ázsiában. Legújabb tudósítások szerint ismét nagy kegyetlenkedéseket kellett az örmény lakosságnak szenvedni, a törökországi önkéntes csapatok — a basibozuk katonaság — részéről; a kik Samsun és Mus vidékén a védtelen falvak örmény lakosságára törtek, s állítólag mintegy hatezer embert lemészároltak.

Az amerikai örmények volt apja: Száradsian József Marseille-n át mint zárandok ment Ecsmiádzinbe, hogy lássa a katolikoszt és azokat a helyeket, melyeket az örmények oly becseseknek tartanak. A new-yorki örmények 250 dollárt (689 frt) adtak át neki, hogy azt a katolikosz a törökörményországi kivándorlók közt oszssa ki. Volt hivei bucsüestélyt rendeztek Száradsian tiszteletére, ki Amerikában jó emléket hagyott hátra. Könnybe lábadt szemekkel kívántak szerencsés utat annak, ki minden amerikai örmény határtalan tiszteletében részesült. . .

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
